

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

1980 SONRASI TÜRKİYE’DE KADIN ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Fusun KÖKALAN
9941104207

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Nurgün OKTİK

HAZİRAN 2002
MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

1980 SONRASI TÜRKİYE’DE KADIN ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Fusun KÖKALAN
9941104207

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: ..08/.06../2002

Tezin Sözlü Savunma Tarihi: ..02../08../2002

Tezin Danışmanı : Yrd.Doç Dr. Nurgün OKTİK

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Önal SAYIN

Jüri Üyesi : Yrd. Doç Dr. Hatice KURTULUŞ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

HAZİRAN 2002

MUĞLA

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Çalışmaları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08../06../2002

Fusun KÖKALAN

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN	MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR	
Soyadı : KÖKALAN		
Adı : Fusun	Kayıt No :	
TEZİN ADI		
Türkçe : 1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Çalışmaları		
Y.Dil : The Women’s Studies in Turkey After The 1980s		
TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlilik
O	O	O
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ		
Üniversite : Muğla		
Fakülte : Fen-Edebiyat		
Enstitü : Sosyal Bilimler		
Diğer Kuruluşlar :		
Tarih : 02.08.2002		
TEZ YAYINLANMIŞSA		
Yayınlayan :		
Basım Yeri :		
Basım Tarihi :		
ISBN :		
TEZ YÖNETİCİSİNİN		
Soyadı, Adı : Nurgün OKTİK		
Unvanı : Yrd.Doç Dr.		
TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe		TEZİN SAYFA SAYISI: 180

TEZİN KONUSU (KONULAR) :

- 1.1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Çalışmaları
- 2.
- 3.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER :

1.Kadın	6.
2.Feminizm	7.
3.Feminist Teori	8.
4. Kadın Çalışmaları	
5.	

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER : (Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus’ları kullanınız)

- 1.Women
- 2.Feminism
- 3.Feminist Theori
4. Women’s Studies

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum.	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir.	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.	☐

Yazarın İmzası :

Tarih : 08.06.2002

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Füsun KÖKALAN
Doğum Yeri : Bitlis- Merkez
Doğum Yılı : 1974
Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise : 1987-1991 İzmir Buca Lisesi
Lisans : 1994-1999 Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.
Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

Ekim 1999’da Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’ne Araştırma Görevlisi olarak atandım. Aynı yıl Sosyoloji Anabilim Dalı’nda yüksek lisans programına başladım.

Halen Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım.

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 03 /07 / 2002 tarih ve 180/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin maddesine göre, Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Füsun KÖKALAN'ın "1980 Sonrası Türkiye'de Kadın Çalışmaları" adlı tezini incelemiş ve aday 02.08.2002 tarihinde saat 13.00 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç Dr. Nurgün OKTİK

Üye

Üye

Üye

Üye

Prof. Dr. Önal SAYIN

Yrd. Doç Dr. Hatice KURTULUŞ

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No : Konu : Üniv. Kodu :

Not : Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: KÖKALAN

Adı: Füsün

Tezin Türkçe Adı : 1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Çalışmaları

Tezin Yabancı Adı :The Women’s Studies in Turkey After The 1980s

Tezin Yapıldığı

Üniversite: Muğla

Enstitü : Sosyal Bilimler

Yılı: 2002

Diğer Kuruluşlar

Tezin Türü: 1- Yüksek Lisans

Dili : Türkçe

Sayfa Sayısı : 180

2- Doktora

3- Tıpta Uzm.

4- Sanatta Yeterlilik

Tez Danışmanlarının

Ünvanı : Yrd.Doç. Dr.

Adı : Nurgün

Soyadı : OKTİK

Ünvanı :

Adı :

Soyadı :

Türkçe Anahtar Kelimeler

İngilizce Anahtar Kelimeler

1-Kadın

1- Women

2-Feminizm

2-Feminism

3-Feminist Teori

3- Feminist teori

4- Kadın Çalışmaları

4-Women’s Studies

5-

5-

Tarih : 08.06.2002

İmza :

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	
ABSTRACT.....	
ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	
TEMEL KAVRAM VE TANIMLAMALAR.....	4
1.1. “CİNSİYET” VE “TOPLUMSAL CİNSİYET” KAVRAMLARININ AÇILIMI.....	5
1.2. TOPLUMSAL TEORİ.....	13
1.3. FEMİNİZM.....	15
1.4. FEMİNİST TEORİ.....	18
1.4.1. Toplumsal Muhalefetin Yitirilmesi.....	23
1.4.2. Sosyal Bilimlerde Yaşanan Değişmeler ve Kadın Çalışmaları.....	26
1.4.3. Disiplinler Arası Bir Alan Olarak Kadın Araştırmaları.....	30
1.4.4. Kadın Araştırmalarında Yöntem Tartışması.....	33
1.4.5. Feminist Teorinin Kendi Dinamiklerinden Kaynaklanan Sorunlar.....	39
1.5. KADIN ÇALIŞMALARI.....	42
2. İKİNCİ BÖLÜM	
TARİHSEL SÜREÇTE FEMİNİST TEORİDEN KADIN ÇALIŞMALARINA.....	46
2.1. BİRİNCİ AŞAMA- ERKEK MERKEZLİ YÖNELİMLE MÜCADELE: FEMİNİST TEORİNİN HAZIRLIK AŞAMASI.....	47
2.2. İKİNCİ AŞAMA– KADINLARIN EZİLMESİNİN AÇIKLANMASI: FEMİNİST TEORİLER.....	50
2.2.1. Aydınlanmacı Liberal Feminizm.....	51
2.2.2. Marksist Feminizm.....	55
2.3. ÜÇÜNCÜ AŞAMA– KADIN ÇALIŞMALARINDAN TOPLUMSAL CİNSİYET ARAŞTIRMALARINA: KADIN ÇALIŞMALARI.....	60
2.3.1.Fransa’da Kadın Araştırmaları.....	62
2.3.2.İngiltere’de Kadın Araştırmaları.....	63
2.3.3.Amerika Birleşik Devletlerinde Kadın Araştırmaları.....	64
2.3.4.Almanya’da Kadın Araştırmaları.....	64

3. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KADIN ARAŞTIRMALARI.....	66
3.1. TÜRKİYE’DE FEMİNİZMİN KISA KRONOLOJİSİ.....	67
3.2. OSMANLI DÖNEMİNDE FEMİNİST HAREKET VE FEMİNİST TEORİ....	72
3.3. CUMHURİYET DÖNEMİ FEMİNİST HAREKET VE FEMİNİST TEORİ....	78
3.4. 1980 SONRASI TÜRKİYE’DE KADIN ÇALIŞMALARI.....	82
3.4.1. 1980 Sonrası Feminist Hareket.....	84
3.4.2.1980 Sonrası Kadın Çalışmalarının Genel Nitelikleri.....	87
3.4.3. Kadın Çalışmalarının Kurumsallaşması.....	89
3.4.3.1. Kadın Araştırma Merkezleri.....	89
3.4.3.2.Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi.....	91
3.4.4.Çalışılan Konular.....	93
3.4.5. Kadın Çalışmalarında Teori ve Yöntem Sorunları.....	95
3.4.6. Kadın Çalışmalarının Sınırları ve Zorlukları.....	97

4. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI KADIN ÇALIŞMALARINDAN ÖRNEKLER.....	99
4.1. 1980 SONRASINDAN ÖRNEK KİTAP VE YAZARLAR.....	99
4.1.1. “Türkiye’de Kadın Olgusu”- Yayına Hazırlayan: Necla Arat.....	99
4.1. 2. “Osmanlı Kadın Hareketi” –Serpil Çakır.....	103
4.1.3.Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem-Yayına Hazırlayan:Serpil Çakır- Necla Akgökçe.....	106
4.1.4. 1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar- Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli.....	113
4.1.5. “Cariyeler Bacılar Yurttaşlar”- Deniz Kandiyoti.....	119
4.2. KADIN ARAŞTIRMACILAR İLE GÖRÜŞMELER.....	122

5. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA.....	134

EK:

1980-2000 YILLARI ARASI KADIN ÇALIŞMALARI BİBLİYOGRAFYASI.....	149
---	------------

KISALTMALAR

BM	Birleşmiş Milletler
DOÇ.	Doçent
DR.	Doktor
DYP	Doğru Yol Partisi
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
NWSA	Ulusal Kadın Araştırmaları Derneği
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
T.D.K.	Türk Dil Kurumu
TKB	Türk Kadınlar Birliği
Vb.	Ve Benzeri
YAZKO	Yazarlar Kooperatifi

ÖZET

Bu çalışma kadın çalışmaları ve feminist teori kavramları arasında niteliksel farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların değişen dünya düzeni ve toplubilimlerden kaynaklandığı fikrinden hareket etmektedir. Kadın çalışmaları ve feminist teori arasındaki bu farklılıklar aşağıdaki şekilde ortaya konulmuştur:

İlk olarak, feminist teori, toplumsal çatışma ve muhalefetten kaynaklanır ve 1980 'lerden sonra kadın çalışmalarının gündeme gelmesi varolan toplumsal yapılara uyum sürecine dayanmaktadır.

İkinci olarak, feminist teori, farklı kadın anlayışlarından yola çıkarak, farklı kuramsal açılımlar oluşturma yoluna gitmiştir. Öte yandan kadın çalışmaları kadın hakkında evrensele ve genele ulaşmaya çalışır.

Üçüncü olarak, feminist teori, ataerkil sistem ve kadın ezilmişliğini teorik olarak açıklamaya çalışır. Kadın çalışmaları, kadının toplumdaki durumunu anlamak için uygulamalı çalışmalar yapmayı tercih eder.

Bu amaçla yola çıkan bu çalışma, 1980 sonrası Türkiye’de ortaya konan kadın çalışmalarının eleştirel bir yeniden değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

ABSTRACT

This work is based on the idea that there are qualitative differences between the concepts of women's studies and feminist theories and that these differences originate from the changing world order and the changing social sciences. These differences between women's studies and feminist theory are set out as follows:

Firstly, while feminist theory originates from social antagonism and opposition, the coming of women's studies to the agenda after the 1980s is a result of an adaptation process to the existing institutional structures.

Secondly, feminist theory has gone to the way of formation of different theoretical openings by departing from different understandings of "woman". On the other hand, women's studies try to arrive at the universal and the general about "woman".

Thirdly, feminist theory aims to study the patriarchal system and the women's subordination theoretically whereas women's studies prefer to conduct applicative studies in order to understand women's situation in society. By departing from these premises, this study attempts at a critical reappraisal of women's studies in Turkey conducted after the 1980s.

ÖNSÖZ

1980 sonrası Türkiye’de Kadın Çalışmaları, gündemde olan ve sıkça tartışılan bir konu olma özelliğini taşımaktadır. Entelektüel alanda ve gündelik yaşamda kadın konumlarının değiştirilmesini kendisine amaç edinen kadın çalışmaları, popülerlik kazanarak, giderek yaygınlaşmaktadır.

Kadın çalışmaları, kuramsal ve yöntemsel anlamda henüz yeni diyebileceğimiz bir alan olmasına karşın, kendisinden çok şey beklenmektedir. Hızlı ve büyük ilerlemeler göstermesine rağmen, kadın sorunlarına çözümler getirebilmesi açısından daha büyük ilerlemeler kat etmesi gerekmektedir.

Kadın sorunlarının, bilimsel ve entelektüel alanların ürettiği çözümler ve bu alanların bilimsel ve toplumsal bir eleştiriye dönüşmesi ile çözümleneceğine inanmaktayız. Kadın sorunlarının kapsadığı alanların çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda ise var olan sorunlara çözüm ve öneri getirmenin de güçlükleri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu güçlüğü ortadan kaldırılabilmeyen yolu ise, ele alınan inceleme konusunun sınırlarının çizilmesinden geçmektedir.

Bu anlayıştan hareketle, çok geniş bir içeriği kapsayan kadın çalışmaları içerisinde “1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Çalışmaları” konusunu özel inceleme alanı olarak ele almaktayız. 1980 sonrası kadın çalışmaları alanında meydana gelen oluşumların bir değerlendirilmesinin yapılması, gelişmekte olan bir alanın önemine vurgu yapmaktadır.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesi, ana hareket noktasının ve planının oluşturulmasında büyük katkıları olan; çalışma sırasındaki dikkatli ve eleştirel okumaları ile çalışmanın kontrolünü yapan ve getirmiş olduğu yeni sorgulama düzeyleri ile çalışma için farklı bakış açılarını geliştirmemi sağlayan danışmam hocam, Yrd. Doç. Dr. NURGÜN OKTİK hanıma, hem bu tez çalışmam dolayısıyla hem de sosyoloji eğitimim boyunca bana vermiş olduğu, emek, özverileri ve aktarmış olduğu tecrübeleri için şükran borçluyum.

Ayrıca çalışmam sırasında görüşlerine ve yorumlarına başvurduğum hocam, Yrd. Doç. Dr. Koşar HIZ’a, lisans dönemindeki emekleri dolayısıyla Yrd. Doç. Dr. Muammer TUNA’ya, bölümümüze yeni gelen ve farklı bakış açılarına sahip olmamızı sağlayan Yrd. Doç. Dr. Dilek HATTATOĞLU ve Yrd. Doç. Dr. Hatice KURTULUŞ’a, tez çalışması sırasındaki destekleri dolayısıyla Yrd. Doç. Dr. Gökçen Ertuğrul’a;

Öğrencilik ve meslek yaşantımda bana destek olan Araş. Gör. Ünal BOZYER, Zafer DURDU, Fethi NAS, Sergender SEZER ve Ayla TOP’a;

Metnin yazılması sırasında göstermiş olduğu yardım ve anlayış dolayısıyla bölüm sekreterimiz, Nahide İNCİ'ye

Çalışmamın uygulamalı bölümü için gerçekleştirmiş olduğum görüşmelerde büyük bir ev sahipliğı ile bana vakit ayırıp, sorularıma yanıt veren Doç. Dr. Yıldız ECEVİT'e

Geleceğimi kurmamı, kendi yaşamlarından fedakarlık yaparak gerçekleştiren aileme ve yaşam kaynağım olan EZGİ'YE;

Ve varlığı ile yaşamıma anlam, heyecan, değer katan, destek, moral ve neşesi ile hayatımı güzelleştiren, eleştirel bakışı ile kendimi ve sahip olduğum perspektifleri sorunsallaştırmamı sağlayan Salih Selçuk ÇİMRİN'a şükran borçluyum.

GİRİŞ

Sosyal bilimlerin ve özellikle de sosyolojinin tarih sahnesine çıkması 19. yüzyıl dinamikleri ile açıklanmaktadır. 1789 Fransız Devrimi ile birlikte, kökenleri 18. yüzyıla uzanan Sanayi devriminin meydana getirdiği oluşumlar, modern toplumlara geçişte temel toplumsal değişme öğeleri olarak nitelendirilmektedir.

Sosyal bilimler, birbirlerini bütünleyen farklı disiplinler yapılanmalar şeklinde ortaya çıkmıştır. Ekonomi, siyaset bilimi ve sosyoloji, temel yasa koyucu disiplinler olarak ağırlık kazanmıştır. Ayrıca, oryantalizm ve kadın çalışmaları gibi bazı alanlar da disiplinler arası olarak gelişmiştir. Modern toplumları inceleyen yasa koyucu disiplinler ve değişen dünya düzeni ile giderek daha fazla gündeme gelen disiplinler arası alanların yaratmış olduğu kombinasyon, entelektüel ve örgütsel açıdan bir bütünlük oluşturmaktadır.

Sosyoloji, felsefe, ekonomi ve siyaset bilimi disiplinleri içerisinde kadın çalışmalarının giderek güçlenmesi, sosyal bilimler açısından çeşitli kazanımlara olanak sağlamıştır. Kadın çalışmalarının getirmiş olduğu yeni sorgulama düzeyi, sosyal bilimsel yöntem ve teorinin yeni baştan değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. Bilimin erkek taraflılığı ve kadınların tarihsel süreçlerde görünmezliği ilkelerinden yola çıkılarak, sosyal bilimler adına yeni bir açılım sağlanmıştır. Ayrıca kadın çalışmaları, birbirlerinden kopuk olan sosyal bilim disiplinlerindeki bilim insanlarını tek bir yapı içerisinde bir araya getirmesi açısından da ayrıcalıklı bir öneme sahiptir.

1970’li ve 1980’li yıllara gelindiğinde ise, değişen entelektüel, sosyal ve ekonomik koşullar çerçevesinde sosyal bilimler alanında bir bulanıklaşma yaşanması söz konusu olmuştur. Globalleşmenin, uyum sürecini oluşturan liberal ideoloji ile biçimlenen ve dolayısıyla da bir modernite projesi olarak algılanan sosyal bilimler, derin bir çıkmaza girmiştir. Sosyoloji, ekonomi ve kadın çalışmaları gibi alanlar “değişimi sağlayan” ya da “değişimi gözlemleyen” olma ikilemi arasında kalmıştır. Teorik ve yöntemsel alanda da yaşanan sorunlarla birlikte yöntemsel ve metodolojik tartışmalar da giderek artmıştır. Sosyal bilimler alanında yaşanan bu sorunlar, doğal olarak kadın çalışmalarına da yansımıştır.

1980 sonrası kadın çalışmaları alanında yaşanan en büyük sorun, kavram kargaşasından kaynaklanmaktadır. “Feminist teori”, “Kadın çalışmaları” ve “Kadın araştırmaları” gibi kavramların aynı alan için kullanılması, çeşitli tartışmalar yaratmıştır. Araştırma ve inceleme kavramı, genellikle uygulamalı çalışmaları ifade ettiği için bu çalışmada, 1980 sonrası dönem için “kadın araştırmaları” ya da “kadın incelemeleri” kavramları kullanılmamaktadır. “Feminist teori”

kavramı ise içerik olarak 1980 sonrası yapılan tüm çalışmaları kapsamamaktadır. “Kadın” konusunda bu dönemde yapılan bütün çalışmalar, feminist metodoloji ve teorik yaklaşıma sahip olmadığı için, bu kavramı da kullanmak mümkün görünmemektedir. Bu çalışmada, kadın konusunda yapılan bütün uygulamalı, teorik çalışmaları kapsayacak biçimde “Kadın Çalışmaları” kavramı kullanılacaktır.

Bu tezdeki temel varsayım, kadın çalışmaları ve feminist teori kavramları arasında niteliksel bir fark olduğu ve bu farkın da değişen dünya düzeni ve sosyal bilimlerle ortaya çıktığı anlayışı üzerine kurulmuştur. Çalışmanın temel amacı ise, ortaya atılan bu varsayım doğrultusunda 1980 sonrası Türkiye’deki kadın çalışmalarının bir değerlendirmesini yapmaktır.

Türkiye’de 1980 sonrası kadın çalışmaları alanında büyük bir niceliksel artış yaşanmasına rağmen, yapılan çalışmaların henüz yeterince zenginlik kazanamaması ve teorik açılımların sınırlı sayıda olması, alanın kısıtlılığına işaret etmektedir. Bu tez çalışması sırasında karşılaşılan temel sorunu ise bu açıklama bağlamında ifade etmek mümkündür.

Çalışmanın birinci bölümünde, kadın çalışmaları alanında kullanılan ve çoğu zaman bir bulanıklaşmaya neden olan kavramlar ele alınacaktır. Feminizm, feminist teori, kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyetin açılımları değerlendirilerek, kavramsal analizlerle birlikte, feminist teorinin kendi dinamiklerinden kaynaklanan sorun ve sınırlılıkları irdelenecektir.

İkinci bölüm, tarihsel süreçte feminist teoriden kadın çalışmalarına doğru giden yönelimi ele almaktadır. Feminist teori kendi içindeki çeşitli aşamalar doğrultusunda değerlendirilerek, dünya düzeni bağlamında öne çıkan Liberal ve Marksist feminizmlere yer verilecektir. İkinci bölümün sonunda tarihsel süreçte, ülkeler bazında kadın çalışmalarının kurumsallaşma aşamaları ele alınacaktır.

Üçüncü bölüm, Osmanlı’dan günümüze kadar kadın çalışmalarını tarihsel bir süreçte değerlendirilerek, Türkiye’de kadın hareketinin yükselişi, Osmanlı dönemindeki feminist hareket ve teorinin niteliği ele alınacaktır. Cumhuriyet döneminde ise, Kemalist Reformlarla kadınların değişen konumları ve “Devlet “Feminizmi” ya da “Erkek Feminizmi” kavramlarının açılımı tartışılacaktır. Ayrıca 1980 sonrası kadın çalışmalarının genel nitelikleri, çalışılan konular ve zorluklarına değinilecektir. Dördüncü bölümde ise, 1980 sonrası Türkiye’deki kadın çalışmalarından örnekler verilerek, beş kitap incelemesi ve kadın araştırmacıları ile yapılan görüşmeler sunulacaktır. Beşinci ve son bölümde ise çalışmanın değerlendirilmesi yapılacaktır. Son olarak da, 1980-2000 yılları arasını kapsayan kadın araştırmaları bibliyografyası ek olarak çalışmanın sonunda verilecektir.

2. BÖLÜM

TEMEL KAVRAM VE TANIMLAMALAR

“Modern Zamanların Bilimi” olarak tanımlanmakta olan sosyoloji, yöntemsel ve kuramsal bir bilim dalı olarak kesin biçimini ancak son iki yüzyıl boyunca alabilmiştir(Bottomore – Nisbet, 1997; 8).Yeni bir bilim dalı olarak kabul edilen sosyolojinin, çok kısa bir tarihi olmakla birlikte uzun bir geçmişi vardır (Bierstedt, 1997;16).

Bu anlamıyla sosyolojinin gelişmesini ve onun günümüzdeki konumunu, modern dünyayı meydana getiren değişimler bağlamında ele almak gerekmektedir (Bierstedt,1997; 49-50). 1789 Fransız Devrimi ile ikinci büyük devrim olarak kabul edilen ve kökenleri 18.yüzyıl İngiltere’sine kadar uzanan Endüstri Devrimi ile dünyada bir dizi değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Meydana gelen bilimsel, teknik, siyasal ve ekonomik dönüşümlerle birlikte ortaya çıkan en önemli değişiklik, iş gücünün kitleler halinde kırsal alandan kentlere ve sanayi sektörüne doğru göç etmesidir (Giddens, 1994;15). Bu süreç, sanayileşmenin artması ile birlikte şehirlerin tarihte daha önce görülmemiş bir biçimde büyümesine neden olmuştur. Geleneklere bağlı toplum formları, meydana gelen hızlı kentleşme, nüfus artışı ve sanayileşme olguları ile yerini geri dönülmez bir biçimde “modern” diye tanımlanmakta olan toplumlara bırakmıştır.

Sosyoloji, Avrupa’da meydana gelen iki büyük devrimin ortaya çıkış koşullarını, muhtemel sonuçlarını ve bu sonuçların ortaya çıkarmış olduğu sorunları anlama çabası içerisinde olmuştur. Sosyolojinin asıl inceleme alanı “ileri” ya da “sanayileşmiş” toplumlardaki kurumlar ve bu kurumlardaki dönüşüm koşullarıdır (Swingewood, 1998; 15-16).

19. yüzyılda meydana gelen bu değişimler bağlamında kesin biçimini alan sosyoloji, iki farklı perspektif ile tanımlanmaktadır. Sosyolojinin temel inceleme konusu olan “değişme” kavramı ile sosyolojiye “yıkıcı” ve “eleştirel” bir tanımlama getirilmektedir. Sosyolojinin yıkıcı ve eleştirel bir niteliği olduğu anlayışı, toplum içindeki çatışma ve sorunlarla uğraşmasından kaynaklanmaktadır (Giddens,1994;11-12). Değişim için bir araç olarak kabul edilen bu görüşün karşısında sosyolojinin, kurumlar, sistemler ve bunların işleyiş mekanizmaları ile ilgili tezler üretmesi sebebi ile düzeni meşrulaştıran ve bunun devamını sağlayan bir anlayış içerdiği de savunulmaktadır (Sartre,1988; 72-73). Sosyolojinin sergilediği düşünülen görünüm, sosyolojinin içeriği ve benimsediği yöntemsel yaklaşımlar açısından tartışmalar başlatmıştır. Mills’in de ifade ettiği gibi bu tartışma ve sorunlardan kurtulabilmenin en etkin aracı sosyologun konumu ve sahip olduğu “toplumbilimsel düşün” yeteneğidir. “Toplumbilimsel düşün yeteneğine sahip olan sosyologlar, tarihsel dönemlere ve bu dönemlerin olgularına, olguların değişim koşullarına ve

tarihsel olguların bireylerin yaşamındaki tüm görünümüne sistemli ve yöntemsel bakabilme yeteneğine sahiptirler” (Mills, 1979; 11).

Sosyologun görevi, toplumsal olguları toplumbilimsel düşün yolu ile nesnel bir biçimde ortaya koymaktır. Toplumsal olgu Durkheim’ın ifadesi ile tarihsel ve toplumsal bir nitelik taşımaktadır. “Toplumsal olguların etkenleri ancak toplumsal nitelikteki etkenler olabilmektedir” (Durkheim,1992; 8). Toplumsal olguların tarihsel ve toplumsal bir nitelik olarak ele alınması ise, toplumsal olguların nesnelliği ilkesini de beraberinde getirmektedir (Ergun, 1982; 22). Ancak tarihsel süreçte toplumsal olguların nesnel bir biçimde kavranması oldukça güçtür. Feyerabend’in ifadesi ile “tarihsel ve toplumsal olarak olguların varlığı olsa bile bunu çıplak haliyle kavramak pek mümkün değildir” (Feyerabend, 1991; 42-43). Olguyu yaratan etmenleri, ortaya çıkış koşullarını ve seyrini incelemek, bu olgu için geçerli olan tüm etkileşim biçimlerini saptamak ve açıklamak – ki bu olguları nesnel biçimde ele almaktır - ise sosyolojinin görevidir.

1.1. “CİNSİYET” VE “TOPLUMSAL CİNSİYET” KAVRAMLARININ AÇILIMI

“Cinsiyet” kavramı genel anlamı ile dişi ve erkeği ifade etmektedir. Biyolojik olarak her canlı türünde dişi ve erkek olmak üzere iki farklı “cins” bulunmaktadır.

Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde cinsiyet, “bireye, üreme işlevinde ayrı bir rol veren ve erkek ile dişiye ayırt ettiren özel bir yaratılış” olarak tanımlanmaktadır (T.D.K.,1998; 411). Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere cinsiyet kavramı, dişi ve erkek için biyolojik temelli bir ayrım getirmektedir. Ancak iki farklı cins olarak tanımlanmakta olan dişi ve erkek cinsiyetlerinin sosyal yapıda da birbirlerinden farklı oldukları bilinmektedir. Yakın zamanlarda yapılan araştırmalar dişiye ve erkeğe atfedilen özelliklerin ve davranış biçimlerinin hem bir toplumdan diğerine hem de tarihsel süreçte bir çağdan diğerine değişiklikler gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu anlamda Freud’un yapmış olduğu “Cinsiyet Üzerine” adlı çalışması bu alanda yapılan araştırmaların temeli sayılmaktadır. Freud bu çalışmasında, cinsiyet kavramını tamamen biyolojik ve psikolojik faktörlere dayandırarak açıklamakla birlikte, dişi ve erkek cinsiyetlerinin gelişimi üzerindeki toplumsal mekanizmaları da ortaya koymaya çalışmıştır. Freud, cinsiyetin bebeklikten itibaren ortaya çıkış koşullarını aşamalarıyla birlikte irdelemiştir. Freud’un kuramına göre dişi ve erkek cinsiyetleri biyolojik ve psikolojik açıdan çok farklı olmakla birlikte, sosyal örüntülerin biçimlendirdiği bir norm olarak da birbirlerinden farklılık göstermektedir. Freud, çok basit olan biyolojik istemlerin bile toplumsal koşullar çerçevesinde biçimlendiğini vurgulamaktadır. Örneğin, çocuk ve gençlik çağındaki çeşitli cinsel yasaklamaların, kız ve erkek çocukların cinsel anlamda etken ve edilgen olmalarında belirleyici olduğunu vurgular. Ancak bu belirlenim kız çocuklar için daima edilgen, erkek çocuklar için ise etken konumdadır. Çünkü Freud’a göre bir kategori olarak

kız ve erkekler bu etken ya da edilgen olma halini zaten kendi cinsiyetlerinde de barındırmaktadırlar (Freud, 1997; 92-93). Freud'un cinsel kimlik olarak ifade edilen bu tanımlaması, bireysel ve toplumsal kimliğin sadece bir parçasını oluşturmaktadır (Yüksel, 1995; 120).

Cinsiyet kavramı biyolojik bir temele dayanmış olsa bile günlük yaşamda, insanların kadın ve erkek cinsiyetlerinde anladıkları farklı bir anlam bulunmaktadır. Giddens'in ifadesi ile kadın ve erkeklerin davranışları arasındaki farklılıkları sadece biyolojik temelli olan "cinsiyet" kavramı ile açıklamak mümkün değildir (Giddens, 2000; 97). En basit görünümüleriyle, kadın ve erkeklerin giyim-kuşamları, iş ve meslek yaşantıları, ev içi ve ev dışı örgütlenme biçimleri, karar alma mekanizmaları gibi sayılabilecek bir çok öge, doğal farklılığın toplumsal damgalanışı olarak ele alınmaktadır. Bu anlayış da kadın ve erkek cinsiyet kategorilerinin toplumsal olarak inşa edildiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Kadın ve erkek cinsiyetleri biyolojik açıdan bir kategori olduğu kadar sosyal açıdan da bir kategoridir. "Sosyal kategoriler, insan birlikteliklerinin diğer formları olan yığın ve gruplardan farklı olarak, üyeleri arasında ne aynı mekanda bulunma ne de etkileşim olan, fakat herhangi bir ölçüt temelinde birleşmiş olan yapılardır" (Marshall, 1999; 392). Bu anlamda da kadın ve erkek cinsiyetlerinin zaman, mekan ve etkileşim farklılıklarına rağmen türdeş özellikler sergilemesi dolayısıyla birer kategori olarak incelenmesi gerekmektedir (Çelebi, 1990; 1).

Toplumsal bir kategori olarak inşa edilen kadın ve erkek kimliği "toplumsal cinsiyet" kavramı ile anlamını bulmaktadır. Bütün canlılar ile birlikte insanlarda biyolojik açıdan üreme işlevini gerçekleştirmek üzere kadın ve erkek kategorilerine ayrılmaktadırlar. Bununla birlikte toplumsal yaşamda kadınla erkekten beklenen davranışlar, nitelikler, karakteristikler aynı değildir. Kadın ve erkekleri ayrı bir kategori olarak nitelendiren öge, onların doğalarından kaynaklandığı kadar toplum yaşantısından da kaynaklanmaktadır (Ahıska, 1994; 40-41). Toplumsal cinsiyet, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş olduğuna dikkat çekmekle birlikte, kadın ve erkekler arasında kurulmuş olan ayrımı da ifade etmektedir (Onaran, Büker, Bir, 1998; 22).

Toplumsal-kültürel cinsiyeti ifade etmek üzere kullanılan "toplumsal cinsiyet" kavramı, "bireyler için beklenti örüntüleri oluşturan, günlük yaşamın toplumsal süreçlerini düzenleyen, ekonomi, ideoloji, aile, siyaset gibi toplumsal örgütlenmelerin içine yerleşerek onları biçimlendiren bir kurum olarak tanımlanmaktadır" (Onaran, Büker, Bir, 1998; 2-3). Toplumsal Cinsiyet, temel toplumsal örgütlenmeleri biçimlendiren bir kurum olduğu kadar, bu örgütlenme biçimlerinden de etkilenen bir konumdur. Toplumsal cinsiyet ve toplumsal örgütlenme biçimleri arasında gerçekleşen bu etkileşimin boyutları, kültürlerle, toplumlara ve zamana göre farklılık

göstermektedir. Bu bağlamda da cinsiyet kimliğinin yapılanmasında kültürel, sosyal ve tarihsel süreçlerin rol oynadığı bilinmektedir. Kültürel süreçler, biyolojik ayrımlara kültürün verdiği anlamlardan oluşmaktadır. Sosyal süreçler, toplumun belirlediği kadın ve erkek davranışları, duygu, değer ve düşünce beklentileri üzerine yapılanmıştır. Tarihsel süreçler ise toplumsal kurumların tarihsel süreçteki evriminde tekrarlanan kadın ve erkek olma davranış biçimleriyle ilintilidir (Navaro, 1999; 28-29).

Toplumsal ve kültürel cinsiyeti ifade etmek üzere kullanılan toplumsal cinsiyet kavramının yükselişi 1970'li yılların sonlarında başlamıştır. Genel olarak kadın ve erkek cinsiyet kategorileri üzerine sosyal çevrenin belirleyici önemini vurgulamak amacı ile kullanılan bu kavram konusunda 1980'li yıllardan sonra çeşitli tartışmalar devam etmiştir.

Toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden gerçekleştirilen bu tartışmalar, toplumsal cinsiyet olgusunun toplum yaşantısı ile birlikte kendiliğinden oluştuğu ya da bu olgunun değişen ekonomik süreçlere bağlı olarak ideolojiler tarafından biçimlendirildiği ayrımından kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, hem günlük toplumsal ilişkileri hem de toplumsal yapıları düzenleyen bir kurum olarak ele alındığında, kişiler arası ilişkiler düzeyinde sınıf, ırk, din gibi toplumsal bölünmelere yol açabilmektedir. Bu tanıma göre toplumsal cinsiyet, hem insanlar arası günlük etkileşimde beklentileri, değerleri, tutumları oluşturan bir süreç hem de erkekleri kadınlardan üstün kılan ve bu üstünlüğü de meşrulaştıran bir tabakalaşma dizgesi olarak ele alınmaktadır. Bu görüş, daha çok artı değer ve ekonomik süreçler gibi erkek egemen yapılanmalar tarafından desteklenmektedir. bu tanımlamanın dışında toplumsal cinsiyetin genel kültüre bağlı olarak kendiliğinden oluştuğunu belirten açıklamalar da bulunmaktadır (Kayasü, 1997; 169).

Giddens ve Connell gibi sosyologlar, toplumsal cinsiyetin, toplum yaşantısının ilk gününden itibaren varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedirler. Giddens, toplumsal cinsiyet kavramının, toplumsal bir fenomen olarak bir süreci içerdiği görüşü üzerinde durmaktadırlar. Kadın ve erkekler arasındaki ayrımın tarihsel süreçler bağlamında farklılık gösterdiğini belirten Giddens, kadınlık ve erkekliğin toplumsal örüntüler ağı ile açıklanabileceğini vurgular. Giddens, kadınların, toplumsal, cinsel ve gündelik yaşamlarının erkek egemenliğine dayalı olan toplumsal normlar tarafından biçimlendirilmesi üzerinde durmaktadır. Toplumsal cinsiyeti, insanların eril ve dişi olarak bölünmelerine bağlı olarak gündelik bir yaşam tarzı olarak ele almaktadır (Giddens, 1994; 164-165).

Giddens gibi Connell'da toplumsal cinsiyet kavramının bir süreç olduğu ve toplumsal yapıdan kaynaklandığı görüşü üzerinde durmaktadır. Toplumsal cinsiyet olgusu hem söz konusu yapıların oluşturduğu koşullar tarafından kısıtlanması hem de bu koşullara verdiği karşılık dolayısıyla doğal bir oluşum olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış içerisinde de toplumsal cinsiyet,

bir nesne olmaktan çok bir süreçtir. Toplumsal cinsiyet, bu süreç içerisinde bir toplumsal bir fenomendir. Toplumsal bir fenomenin ortaya çıkış sürecinde “değişme” yaşanmasına rağmen esas olan, değişen sürekliliktir. Sürekliliği sağlayan öge ise gündelik yaşamın yapı ve örgütlenme biçimidir. Connell’a göre; “değişen sürekliliğin, gündelik yaşamda toplumsal cinsiyet alanında en büyük vurgusu, toplumsal cinsiyetin kendisini yeniden üretim ilişkilerinde göstermesidir” (Connell, 1998; 191-192).

Connell, toplumsal cinsiyet kavramını açıklamaya çalışırken, cinsiyet teorisi sınıflamalarından yola çıkılması gerektiğini vurgulamaktadır. Cinsiyet teorisi sınıflamalar, temelde dört başlık altında toplanmaktadır.

1 - Bu teorilerden ilki “Dışsal Teoriler” adı ile anılmaktadır. Dışsal teoriye göre kadın ve erkek arasındaki farklılıkları üretim ve sınıf ilişkileri bağlamında ele almak gerekmektedir.

2 -“Cinsiyet Rol Teorisi”inde ise erkekler ile kadınlar arasındaki bölünmenin, toplumsal roller arasındaki bölünme ile açıklanması mümkündür. Cinsiyet Rol Teorisi, erkeklik ve kadınlığın toplumsal olarak yapılandırılmış olduğu gerçekliği üzerinde durmaktadır (Burke, 2000; 49).

3 - “Kategorik Teori” ise toplumsal cinsiyet tanımlamasında iktidar ve çıkar çatışmalarına ağırlık vermektedir. Bu yaklaşım, Connell’ın da savunduğu ve çalışmasında kullandığı teorik çerçevedir. Connell’ın savunduğu Kategorik Teoriye göre kadın ve erkeği toplumsal yapı içerisinde bir toplumsal kategori olarak belirleyen unsur, her iki cinsin de değişen tarihsel süreçte birbirleri üzerinde kurdukları iktidar ilişkileri üzerinde temellenmektedir (Connell, 1998;70).

4 - Bu konudaki diğer bir yaklaşım ise “Pratik Teori”dir. Pratik Teoriye göre toplumsal cinsiyeti belirleyen unsur, kişisel yaşamla toplumsal yaşamın iç içe geçmesi ile açıklanabilmektedir (Connell, 1998; 70-71).

Toplumsal cinsiyet olgusunu açıklamak üzere Connell Kategorik Teoriden yola çıkmaktadır. Kategorik Teoriye göre toplumsal cinsiyet, değişen süreklilik içinde toplumsal örüntüler tarafından biçimlenen bir fenomen olarak kadınlık ve erkeklik arasındaki farklılıkları iktidar ilişkileri bağlamında açıklamaktadır.

İktidar ilişkilerinden yola çıkılarak kadın ve erkek için doğal bir biçimde oluşturulan toplumsal cinsiyet kavramı anlayışının karşısında toplumsal cinsiyetin, ekonomik süreçler bağlamında oluşturulduğu anlayışı yer almaktadır. Bu görüşün en önemli temsilcilerinden biri Ivan Illich’dir. Illich, toplumsal cinsiyet kavramını tanımlarken bir anlamda sondan başa doğru hareket etmektedir. Sanayi Devrimi ve 19. yüzyıldaki Avrupa toplumsal yapısını, toplumsal cinsiyet anlayışının oluşma süreci içerisinde başlangıç noktası olarak kabul etmektedir. Sanayi Devrimi getirmiş olduğu döngüsel değişimle birlikte iki mit yaratmıştır. Bu mitlerden ilki, tüm insanlar

arasında eşitliğe giden hareket, ikincisi ise cinsel bir kimlik ya da tam anlamı ile cinsel kökenin oluşturulmasıyla ilgilidir. Ancak Illich'e göre Sanayi Devrimi özgürlük anlayışını getirmekten çok tutsak bir toplum yaratırken, cinsel kökenin yaratılmasını bir kenara koyup, gerçekte cinselliğin ve kadın-erkeği tanımlayan cinsel kimliğin ortadan kalkmasına neden olmuştur (Illich, 1996; 13).

Illich'in tanımlamasında kadın ve erkek arasında kişiyi o cinse ait kılan önemli ayrımlar bulunmaktadır. Bu ayrım, aynı anda iki yerde olamayan temel bir toplumsal kutuplaşmayı ifade etmektedir. Illich'e göre, kadın ve erkek cinsleri birbirlerinden tamamen farklı oldukları için bu ayrımın olması gerekmektedir. Cinsler arasındaki ayrıma dayalı olan "doğal cinsiyet" anlayışı, Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan kapitalizm ve metaların endüstriyel üretime bağlı bir yaşam tarzı ile ortadan kalkmıştır. Illich, endüstriyel üretim tarzını, kadınlık ve erkeklik kimliklerinin yer almadığı, bütün kişilerin ücret karşılığında herhangi bir özelliği olmadan gerçekleştirdiği meta üretilen bir sistem olarak tanımlamaktadır. Seri üretim ile kadınlar, hem bir kadın olarak ev içinde hem de bir erkek gibi ev dışında çalışmak konumunda kalmışlardır (Illich, 1996; 211). Sanayi Devrimi ve buna bağlı olarak kapitalizm ile ortaya çıkan kadın ve erkek kimlikleri, doğal oluşumundan uzak, toplum tarafından biçimlendirilmektedir. Bu sistem içerisinde de kadınlar, sözde ev dışı üretim alanlarına geçmekle birlikte erkeklere daha bağımlı bir konuma gelmektedirler. Erkeklerin ise ev içi ve ev dışı üretim alanlarındaki üst konumları ile birlikte kadın ve erkek arasında ortaya çıkan yapay ayrım nosyonu bu sistem ile daha fazla vurgulanmaktadır. Illich, Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan kadın ve erkek kimliklerinin bu biçimini toplumsal cinsiyet olarak adlandırmaktadır. Kadın ve erkek arasında varolan doğal ayrımın dışında toplumun değer ve beklentileri çerçevesinde ekonomik süreçlere bağlı olarak toplumsal cinsiyet olgusu oluşmaktadır (Illich, 1996; 15).

Toplumsal cinsiyet kavramı farklı görüşler tarafından farklı biçimlerde tartışılmaktadır. Genel olarak bu kavramla, bütün davranışlar üzerinde sosyal çevrenin belirleyici önemi vurgulanmaktadır (Türküne, 1995;10). 1972 yılında Ann Oakley tarafından ortaya atılan toplumsal cinsiyet kavramı, erkeklerle kadınların davranışları ve beklentileri arasındaki yadsınamayacak kutuplaşmayı ifade etmek amacı ile kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavram, biyolojik olan ile toplumsal olanı birbirinden ayırmak amacı ile kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşmasında kültür ve eğitim biyolojik yönelime baskın çıkar; belirleyici olan, toplumsal cinsiyete ilişkin toplumsal anlayışların edinilmesidir (Savran, 1994; 46). Bir toplumsal fenomen olarak toplumsal cinsiyet kavramı bütün toplumlarda benzer nitelikler taşımasına rağmen, etnik ve ulusal nitelikler taşımaktadır. Bütün bireylerin toplumsal cinsiyet kimlikleri aynı bileşenler tarafından oluşturulmamaktadır. Bireyler kadın ve erkek olmanın yanında genç ve ya yaşlı, zengin ve ya fakir, zenci ve ya beyaz, evli ve ya bekar olmakta ve toplumsal cinsiyet kimlikleri bu unsurların bir

bileşimi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet, bir taraftan bütün insan topluluklarında evrensel olarak görülen bir özellik olurken, diğer taraftan da içerik olarak şaşılacak derecede çeşitlilik ve farklılık göstermektedir. Her toplumda toplumsal cinsiyet, o ulusun kültürel yapısı, gelenekleri, kullandığı dil ve günlük yaşam alışkanlıkları ile birlikte bir kuşaktan diğerine aktarılmaktadır (Yuval-Davis, 1998; 28).

1970’li yıllardan sonra kadınların, yeniden yapılanma süreçlerinde oynadıkları temel rollerin göz ardı edilemeyecek bir konumda olması ve 1960’lı yıllardan sonra batılı ülkelerde yaşanan ve özünde “eşitlikçi” olan kadın hareketinin başlaması akademik araştırmalarda olduğu kadar toplum yaşantısının içerdiği tüm boyutlarda toplumsal cinsiyet vurgusunun öne çıkmasına neden olmuştur (Kayasü, 1997; 170-171). Günümüzde ise bu terimin kapsamı, kadınlık ve erkekliğin kültürel idealleri ile birlikte toplumsal kurumlar ve örgütlenmelerdeki cinsel işbölümünü içine alacak kadar genişlemiştir. Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan tartışmalar ile birlikte bu konuda üç tür eleştiriye rastlanmaktadır.

Eleştirilerden ilki, biyolojik etken ile toplumsal etken arasında kurulan “kesin” ayrıma dayanmaktadır. Bu anlayış, sosyolojinin, toplumsal özneyi yalnızca toplumsal bir bilinç ve eylem üretmek amacı ile bedensiz bir şey olarak görmeye eğilimli olduğu anlayışı ile ilişkilidir. Buna göre birer sosyal kategori olarak ele alınan kadın ve erkek cinsiyetlerinin, biyolojik belirlenimlerinden uzak ve ilgisiz bir temelde toplumsal cinsiyet kavramı ile açıklanması üzerinde durulmaktadır. Toplumsal bir bilinç yaratan insan, sanki bedensiz bir özne olarak ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet konusunda yapılan bu tür eleştiriler, bu kavramın, biyoloji ve beden ilişkisini soyutlayarak bir tanımlama getirmesinden kaynaklanmaktadır (Marshall, 1999; 99).

İkinci türdeki eleştiriler ise toplumsal cinsiyet kavramının kadınlar ile erkekler arasındaki iktidarın ve tahakkümün aleyhine işleyen farklılıklarda odaklanması ile ilişkilidir. Bu çerçeveye göre kadın ve erkeğe ataerkilliğin açıklanmasına yardımcı olan önceden oluşturulmuş gruplar gözüyle bakılmaktadır. Ataerkil kavramın kullanılmasında bir takım sorunlar vardır. Bu sorunların temelinde biyolojik bir kategoriye toplumsal bir kategori gibi değerlendirerek, “cinsiyet” ile “toplumsal cinsiyeti” temelde aynı kavramlar olarak ele alması yatmaktadır. Bu anlamı ile de toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyet sözcüğünü kullanmaktan kaçınmanın bir aracı olması dolayısıyla eleştirilmektedir (Marshall, 1999; 99-100).

Toplumsal cinsiyet konusunda öne sürülen eleştirilerden sonuncusu ise toplumsal cinsiyetin, cinsiyet farklılığı kavramı yerine kullanıldığı, hatta daha da öteye giderek kadın ve erkek için iktidar ilişkilerinin egemen olduğu bu işleyişte kavramın asıl rolünü kaybederek, kadınlar için eşanlam işlevi gördüğü ifade edilir. Bu yaklaşımda toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeği, sergilenen fenomenler olarak görmesi ve bu ayrımında da yalnızca kadınları ifade etmesi

dolayısıyla eleştirilmiştir (Randall, 1998; 189). Toplumsal cinsiyet kavramından genellikle kadınlar, toplumsal cinsiyet çalışmalarından da genellikle kadın çalışmaları anlaşılmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı kadın çalışmaları feminist teori, tabakalaşma ve sınıf çalışmaları için faydalıdır. Kadınlık ve erkekliğin toplum tarafından kurulmuş olduğu gerçekliğinden hareket ettiği için, kadın çalışmaları ve feminist teori için bir temel oluşturmaktadır. Ancak bu kavram “kadın” a vurgu yapmaktan öte kadın ve erkek arasındaki toplumsal kurgulanmaya vurgu yapmak amacı ile kullanılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet olgusu toplumsal bir fenomen olarak değişen bir süreklilik izlemektedir. Bu anlamda da toplumsal cinsiyetin içeriğinin tarihsel süreçler bağlamında değişmesi söz konusu olmaktadır. Bu kavram ile ekonomik, politik, sosyal süreçlerin, kadınların ve erkeklerin konumunu ve bu konumun değişimini nasıl etkilediği sınırlanmaktadır. Bu anlamda da toplumsal cinsiyet çalışmalarında “kültür”, “kimlik” ve “farklılaşma” boyutlarının da irdelenmesi gerekmektedir (Kayasü, 1997; 179).

Toplum içinde varlığını sürdürmek isteyen bireyler çeşitli ilişki biçimlerinden -iktidar, üretim, işbölümü- kurulu bir yapı içerisinde yer alırlar. Kişiler hem bu yapıyı oluşturan bir özne hem de bu yapıdan etkilenen bir nesne konumundadırlar. Toplumsal cinsiyet ile değişen kültürel, ekonomik ve sosyal süreçler ile hem bu yapıdan kaynaklanan hem de yapıyı biçimlendiren bir oluşum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada önemli olan, toplumsal yapı içerisinde özne konumunda olan birey ile nesne konumunda olan toplumsal süreçlerin etkileşimi ve bu etkileşimdeki denge ve güç ilişkileridir.

1.2. TOPLUMSAL TEORİ

Toplum içinde yaşamını sürdüren insanlar, birbirleriyle karşılıklı etkileşimleri esnasında çeşitli eylemlerde bulunurlar. Her insan, karşısındakinin kendisinden ne beklemekte olduğunu hesaba katarak eylemde bulunur. Bu karşılıklı beklentiler yeterince belirgin ve kalıcı olduğunda ise toplumsal normlar oluşur.

Toplumsal norm ve olguların tümü, bütün toplumlarda tarihsel bir süreçte meydana gelmektedir. Bütün toplumlarda norm ve olguların meydana geliş koşul süreçleri ise birbirinden farklılık göstermektedir (Sezer, 1993; 83). Bu anlamda da Descartes’in ifadesi ile toplumsal yaşantı ile ilgili olarak yeterli ve kapsayıcı bir bilgi elde etmek için toplumsal olgu ve normları sürekli ve kesintisiz bir tarihsel devinim içerisinde ele almak gerekmektedir (Descartes, 1996; 30). Toplumsal olguların ortaya çıkış koşullarını anlamak amacı ile sorulan “niçin” ve “nasıl” sorularına ise teoriler

yanıt vermektedir (Balcı, 2001; 14). Bu anlamı ile teori, toplumsal gerçeklikler ile ilgili yöntemsel bir takım akıl yürütmelerden oluşmaktadır.

Cevizci'ye göre teori, “bilimsel bir bilgi sistemi içinde konusunun bir bölümüne ya da tamamına ilişkin olarak sistematik bir görüş geliştiren, soyut, genel ve açıklayıcı ilke olarak tanımlanmaktadır” (Cevizci, 1999; 840). Teori, sosyal dünya ile ilgili genelleme ve sınıflamayı içermektedir. Teoriler, sınırlı fenomenler alanıyla ilgili genellemelerden başlayıp, bir bütün olarak toplum ve tarihe dair genel e soyut açıklayıcı modellere kadar uzanabilmektedir. Bu anlamda da sosyal bilimler için tek bir teori anlayışından söz etmek mümkün değildir. Cevizci'ye göre genel olarak sosyolojide üç farklı teorik anlayıştan söz edilebilmektedir;

- 1- Teori genel olarak, toplumsal dünya ile ilgili genelleme ve sınıflamalardan oluşmaktadır.
- 2- Teorik açıklamaların, ampirik, ölçülebilir ya da gözlemlenebilir önermelere aktarılması ve sistematik biçimde test edilmesi gerektiği sosyolojide savunulan diğer bir yaklaşımdır.
- 3- Teori, etkileri neticesinde görülebilen ancak doğrudan gözlenemeyen nedensel mekanizmaları ve süreçleri saptayarak fenomenleri açıklamak anlamını da taşımaktadır (Cevizci, 1999; 840-841).

Teori kavramı, farklı yaklaşımlar tarafından farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Toplumsal genellemeleri içerdiği kadar sınırlı alanlarla da ilgili olabilen toplumsal teori, toplumsal gerçekliklerden kaynaklanmaktadır. Ancak bu gerçekliklerin ortaya konuş yöntemleri, açıklanma ve ortaya ifade edilme süreçleri birbirinden farklılık göstermektedir. Toplumsal gerçeklik tek olmasına rağmen bu gerçekliğin açıklanarak anlaşılır kılınmasının yöntemleri farklılıklar göstermektedir. Bu anlamı ile de sosyologlar, toplumsal gerçeklik ile teori ve bu ikisi arasındaki ilişki ile uğraşmaktadırlar. Sosyologlar tarafından sosyolojik pratik, genel olarak toplumsal gerçeklik olarak kabul edilmektedir. Toplumsal gerçeklik ise “toplumsal” olarak kendiliğinden oluşmaktadır. Toplum içinde toplumsal gerçeklik olarak ortaya çıkan toplumsal olgu, belirleyici etken olarak kabul edilmektedir. Teori ise, belirleyici olan toplumsal gerçekliğin sadece sistemli ve yöntemli bir düşünümünden ibarettir. Teori, toplumsal gerçekliğin açıklanması ve anlaşılır kılınması açısından önem taşımaktadır (Game, 1998; 19).

Farklı biçimlerde ortaya konan toplumsal teori, kavramlar, ifadeler ve fikirler sisteminden oluşmaktadır. Bu anlamı ile de teori, hem bir “süreç” hem de bir “sonuç” olmayı ifade etmektedir. Teorinin, öncelikle bir sonuç olduğu söylenebilmektedir. Toplumsal gerçeklik ile ilgili bir sonuca - genellemeye - ulaşmak bir süreci içermektedir (Bilgiseven, 1994; 139). Bir “sonuç” ve “süreç” ilişkisi çerçevesinde karşımıza çıkmakta olan toplumsal teorilerin, toplumsal bir zemini bulunmaktadır. Sosyolojik bir düşünce sistemi olarak ortaya konan toplumsal teorilerin, nesnel bir

ortamları bulunmaktadır. Bu anlamı ile de toplumsal teorilerin, toplumsal bir zemini olduğu ve içinde bulunduğu toplumdan kaynaklandığı ifade edilmektedir.

1.3. FEMİNİZM

Toplumsal teorilerin, toplumsal bir zeminden kaynaklandığı anlayışına verilebilecek en iyi örneklerden biri “feminizm” ve “feminist teori” kavramları arasındaki ilişkidir. Günlük kullanım dilinde çoğu zaman feminizm ve feminist teori kavramları aynı anlamda kullanılmaktadır. Ancak bu her iki kavram arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Bu farklılık, kavramların birbirlerinden kopuk ya da birbirleriyle ilişkili olmadığı anlamını taşımamaktadır. Aksine iç içe geçmiş bu kavramlar, birbirleriyle çok yakın ilişkili olduğu için çoğu zaman aynı anlamda, birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu anlamıyla da feminist teorinin, bir toplumsal hareket olarak ortaya çıkan feminizmden (kadın hareketi) kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Feminist teoriyi açıklamak için temelde ele alınacak kavram, bir toplumsal hareket olarak kabul edilen feminizm kavramıdır. Ancak feminizmin, dünya çapında yaygın bir anlamı ve içeriği bulunmamaktadır. Feminizm için genel bir tanımlama yapmak oldukça güçtür. Kadın kurtuluş ve ya özgürlük hareketi yıllar boyunca sayısız anlamlar geliştirmiştir. Bunun nedeni ise, bu hareket içerisinde mücadele eden kadınların, düşüncelerinin, sorunlarının, kültürel konum ve politik amaçlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Farklı konum ve mekanlarda olan kadınlar, kadın kurtuluşunu kendi sorunları ve politik anlayışları çerçevesinde biçimlendirmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla da sayısız feminist hareket, eylem ve anlayışları geliştirmişlerdir. Bu farklılıklara rağmen, feminizmi anlamak için “toplumsal hareket” kavramından ne anlaşılabileceğini belirtmek gerekmektedir. Toplumsal hareket; “toplumsal bir değişme sağlamak amacıyla girişilen kolektif bir etkinlik olup, yerleşik iktidar yapısına, yerleşik norm ve değerlere karşı yöneltilen bir protesto olarak anlaşılmaktadır” (Tekeli, 1995; 30). Bu bağlamda da feminizm, “kadınların kendi aralarında bir dayanışma yaratarak, erkek egemen dünyanın norm ve değerlerine, cinsiyetçi politikalarına karşı başlatmış olduğu mücadele olarak tanımlanmaktadır” (Michel, 1995; 6).

Kadın hareketi, kadınların erkeklerle eşit konuma ulaşmak istemesiyle başlamıştır. Feminizm, değerlerini yüceltmek kısır döngüsü yerine, verili olan ataerkil değerlerin kadınlar tarafından yorumunu öne çıkarıp, sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve siyasal platformda kadının erkekten farklılığının kabul edildiği bir eşitlik anlayışı için mücadele etmektedir. Farklılığın eşitliğe engel oluşturmadığı anlayışından yola çıkılarak, cinsiyete dayalı hiyerarşinin sarsılıp, cinsel rollerin ve erkek egemenliğini içeren iktidar kavramının sorgulanıp, yeniden düzenlenmesini amaçlamaktadır. Farklılığın eşitliğe engel oluşturmadığı anlayışından hareket eden feminizm,

“farklılık” ve “eşitlik” kavramlarını kendisinde bir dinamik olarak ele almakla birlikte bu dinamiklerde kaynaklanan bir takım sorunları da kendisinde barındırmış olmaktadır.

Farklı kadın değerlerinden doğan farklı feminizm anlayışları olmasına rağmen, kadın hareketi için bazı ortak unsurlardan söz etmek mümkündür. Ramazanoğlu kesin bir ayırım yapmaksızın feminizmin bazı ortak özellikleri olduğunu belirtmektedir;

- 1- Feminizmin tüm türleri kadınları, erkeklere bağımlı kılan bütün ilişki türlerinin değiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır.
- 2- Feminizm, çeşitli toplumlarda kadınlar için oluşturulmuş olan ve “doğal”, “normal” olarak kabul edilen bir çok durumu sorgulamaktadır.
- 3- Feminizm, yalnızca düşüncelerden ibaret değildir. Kadınların çeşitli olanaklara sahip olabilmesi için dünyanın değiştirilmesini, erkeler ve kadınlar arasındaki ilişkilerin dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle de feminizm aynı zamanda politik (ideolojik) ve eylemsel pratiği olan düşünceler dizisidir.
- 4- Feminizm, kadın ve erkek ilişkilerini dengelemek anlamında edindiği amaçlar ve çözüm yolları ile kışkırtıcı ve eleştirel bir nitelik taşımaktadır.
- 5- Feminizm, kadın- erkek ilişkilerinin niteliği hakkında tarafsız ve nesnel bilgi anlayışından yola çıkmamaktadır. Bu anlamıyla da feminizm, kadınların bilgi birikimleri ve yaşam deneyimleri konusunda ciddi sorular ortaya atarak, aklın, bilimin ve toplumsal teorinin sorgulanmasını amaçlamaktadır. Bu amaç, feministlerin kendi teorilerini – feminist teori- oluşturmasını da mümkün kılmaktadır (Ramazanoğlu, 1998; 26-27).

Feminizm, bu ortak noktalardan çıkan anlamlar ile, kadın sorunlarına eğilen, kadının toplum içinde dışlanışını, aşağılanışını, ezilişini ve kendine yabancılaştırılmasını sergileyen ve bu durumun düzeltilmesi için var olagelen ataerkil kavram, norm ve değerlerle mücadele etmeyi amaçlayan bir toplumsal hareket olarak tanımlanmaktadır (Doltaş, 83).

Feminizm, erkek egemen dünyanın kavramlarını sorgulamayı amaçlarken, kadınların hayatta karşılaştıkları bir takım zorlukları önlemek amacını da taşımaktadır. Buna göre kadınlar, gündelik yaşamda karşılaştıkları ve bir anlamda erkekler tarafından sömürülmeleri sonucunda yaşadıkları tehdit, aşağılanma, saldırı ve tecavüz gibi bir çok tedirgin edici unsur dolayısıyla da feminist hareket içerisinde yer almaktadırlar. Feminist hareket içerisinde yer alan bir çok kadın gerçekte kendini yeni bir toplum kurmaya adanmış olan kadınlardan çok, içinde bulundukları kötü durumu düzeltmek amacını taşımaktadır (Saim, 1997; 262). Bu anlamıyla da feminist hareket, kadınların kendi konumlarını sorgulamak istemelerinin yanı sıra, yaşadıkları günlük yaşam sorunlarından da kaynaklanmaktadır (Turche, 1995; 294).

18. yüzyılda İngiltere’de doğan ve cinsler arasındaki eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan bu toplumsal hareket, binlerce kadını bilinçlendirip, kendi örgütlenmelerini oluşturmaya teşvik etmiştir. Tarihsel süreçte görülen bütün toplumsal hareketler gibi kadın hareketi de iktidara ve egemen güce meydan okumak amaçındadır. Bu anlamda kadın hareketi de erkek iktidarına meydan okuyarak, erkekler tarafından kendilerine sunulmuş ve hatta zorla kabul ettirilmiş olan değerlere karşı gelmek amacıyla oluşturulmuştur. Kadınların, en azından kamusal alanda erkekler ile eşit haklara sahip olabilmeleri için toplumun eril temsilcileri ve göstermelik kadın araçları tarafından koyulan engellerin saptanıp, aşılması gerekmektedir (Boyne, 1998; 23). Bunun için de feminist hareket içerisinde yer alan kadınlar, erkekler tarafından üretilmiş olan bütün baskıcı, ayrımcı ve sömürücü toplumsal konumları kadın bakış açısı ile yeniden değerlendirmek amacı taşımaktadırlar. Kadınlar, kendi gerçeklikleri için savaşıma giriştiler. Öncelikle kamusal alanda mücadele ederek, erkelerle eşit haklara sahip olma amacını taşıdılar. Feminist hareket ile kadınlar, kamusal ve özel alanda daha önce sahip olmadıkları bir çok hak elde ettiler.

Kadınlar bu hareket içerisinde büyük mücadele vermiş olmalarına rağmen bugün için kadın hareketinin tam anlamıyla başarı kazanmış olduğundan söz etmek mümkün değildir. Kadın hareketinin hafife alınmasının ya da yeteri kadar başarı ve rağbet görememesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu durumun nedenlerini saptamak için ise feminist teori kavramına bakmak gerekmektedir.

1.4. FEMİNİST TEORİ

Kadın sorunun kaynakları ve çözümüne ilişkin olarak 1960’lardan sonra hızla yükselen kadın hareketi ile birlikte feminist teori anlayışı da gelişmeye başlamıştır. Bu anlamıyla da feminist teori, feminist harekettten kaynaklanan ve bu hareket içerisinde yer alan kadınların, eylem platformu dışında kendi gerçeklikleri adına geliştirmiş oldukları sorgulama ve düşünsel alandan meydana gelmektedir.

Kadın hareketinin hız kazanmasından sonra kadınlar, kendi tarihlerini bilmek, kendileri adına daha iyi bir gelecek hazırlamak ve kendileriyle ilgili yaptıkları sorgulama düzeyini daha sağlıklı bir temele dayandırmak için feminist teoriyi oluşturmaya başlamışlardır (Doltaş, 1995; 70). Feminist teorinin oluşturulmasındaki temel amaç, kadınların erkekler tarafından biçimlendirilmemiş yaşam ve düşünce tarzlarını, dillerini araştırmak, geliştirmek ve bütün bunların gerçekliğinin erkekler tarafından kabul edilmesini sağlamaktır. 1960’lı yıllarda başlayan kadın hareketi bu amaçla 1970’li yıllarda sosyal bilimlerde etkisini göstermeye başlamıştır. Feminist

hareket içerisinde yer alan bazı entelektüel kadınların üniversitelere geçmesi ve kadın hareketinin toplumsal yaşamda ciddi bir baskı grubu haline gelmesiyle birlikte sosyal bilimlerin bu duruma kayıtsız kalması mümkün olmamıştır (Tekeli, 1995; 30-31). Ayrıca bu toplumsal hareketlenme ile birlikte yerleşik pozitivist bilim anlayışının eleştirilmesi ve tartışılıyor olması da sosyal bilimlerde feminist araştırmalara yol açmıştır. Böylece 1970’lerden sonra her disiplin içinde kadın bakış açısı irdelenmeye başlanmıştır. Bu anlayış, bilimsel bilgi alanında erkek hegemonyası ve erkek düşüncesinin egemen olması anlayışından yola çıkarak, disiplinlere kadın bakış açısını getirmeyi amaçlamaktadır.

Feminist teori genel olarak bilimdeki cinsiyetçiliği ele almak amacını taşımaktadır. Bilimde egemen olan erkek bakış açısından uzak, eleştirel bir yaklaşım izlemeyi amaçlamaktadır. Kadınlar, feminist teori ile bilimi, erkeklerin yalnızca kendi deneyimlerini tanımladıkları bir alan olmaktan çıkarmak istemektedirler. Kendilerine ait deneyimleri görünür kılmak, bilgi konusunda hak iddia etmek için kendi adlarına bilgi üretmek çabası taşımaktadırlar (Çakır, 1996; 307-309).

Kadınlar, bu bilgi alanına ulaşmak için kendi deneyimlerine dayalı, herkes için erişilebilir olan, sadece özel kişiler olarak teorisyenlere açık olmayan, sürekli yeniden yorumlanan, erişilmez olarak görülmecek bir teori oluşturma çabası içerisine girmişlerdir. Ancak farklı kadın deneyimleri ve farklı kadınlar söz konusu olduğu için feminist teori içerisinde de farklı yaklaşımlar gelişmiştir. Kadınların toplum içindeki konumları zamana göre değişmektedir. Ayrıca kadınların sahip oldukları ırksal, sınıfsal, cinsel ve kültürel yapılanmalarından kaynaklanan değişik baskı ve iktidar mekanizmalar da farklılık göstermektedir. Bütün toplumlarda geçerli olan tek bir egemenlik ve iktidar biçimi olmadığına göre, kadınların ezilişlerinin iktidar ilişkileri ile açıklanabilmesi doğrultusunda da tek bir teoriden söz etmek mümkün olmamaktadır. Bir sosyal kategori olarak kadınlar arasındaki bu farklılıkları yok sayarak feminist teori içerisinde bir bütünlük oluşturmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle de kadın sorununu irdeleyen farklı feminist teoriler oluşmuştur. Dolayısıyla da feminist teori kadınların durumlarındaki ve deneyimlerindeki farklılıkları, bunların yarattığı farklı ihtiyaçları göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Ancak farklı biçimlerde ortaya çıkan feminist teoriler, içsel ayrılıklarına rağmen temelde önemli ortaklıklar sergilemişlerdir (Kandiyoti, 1995; 133).

Feminist teori, kendi içinde barındırdığı bu ikilem dolayısıyla irrasyonel ve bilimsel olmamakla suçlanmaktadır. Ayrıca kadınların kendi yaşam deneyimlerine yer verdiği ve yaşam deneyimleri üzerinden hareket ettiği için politik olmakla da eleştirilmektedir (Ramazanoğlu, 1998; 75).

Feminist teori, çeşitli biçimlerde eleştirilmesine rağmen içine girdiği bilim dallarına bir takım yenilikler getirmiştir. Düşünsel düzlemde yaygınlaşıp, egemen söylemi etkilemiştir.

Akademik alanda ise “kadın araştırmaları” ve “toplumsal cinsiyet” araştırmalarına yol açmıştır. Bu teori ile bilimin içerik ve yapısının tartışılmaya başlanması, bilimin ne denli cinsiyetçi olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Bu yolla kadınların sorguladığı ilk şey, bilimin objektifliği ve evrenselliği ile birlikte erkek önyargısı ve erkek merkeziliği kavramları olmuştur. Geçerli olan araştırma metotlarının yetersizliği ve bu metotların feminist teorik çalışmaların amaçları ile bazı noktalarda uyuşmaması ile birlikte sosyal bilimlerde geçerli olan yöntem sorunu tekrar tartışılmaya başlanmıştır.

Feminist teori oluşturmaya başladığı amaçlarla, günümüze kadar üç aşamadan geçerek gelmiştir. Feminist teorinin ilk aşaması, erkek egemen ideoloji ile mücadele etmektir. Bu safha, kadın çalışmaları alanı kurma çabaları ve sosyal bilimlerdeki erkek merkezli yönelimin eleştirisi ile açıklanabilmektedir. Böylece feminist teori ile kadınlar, toplumsal bilimlere karşı ilk meydan okumayı sağlamış ve kadınları tarihsel, toplumsal, ekonomik ve politik aktörler olarak görünür kılan çok sayıda çalışmanın üretildiği bir dönemi başlatmışlardır. Bu aşamadan sonra feminist teori, kadınların ezilmesini açıklamaya çalışmıştır. Bu anlamda da cins eşitsizliğini açıklayan liberal, marksist, varoluşçu, gibi feminist teori anlayışları geliştirmiştir. 1980’lerden sonra daha radikal olan feminist teoriler yerini kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına bırakmaya başlamıştır (Kandiyoti, 1995; 126).

1980’lerin ikinci yarısından itibaren feminist teorideki radikal ve farklılıkı yaklaşımlar yerini feminizme bir gelecek projesi oluşturma imkanı sağlamak amaı ile kadın çalışmalarına bırakmıştır. eleştiriden taviz vermeden aydınlanmanın ve liberalizmin aslında kadınları dışlayan evrensellik iddialarına teslim olmadan, bu dilden yaralanarak teori yapmanın bir yolu kendisini kadın çalışmaları alanında göstermiştir.

Bir toplumsal hareket ve başkaldırı olarak ortaya çıkan kadın hareketinden kaynaklanan feminist teori, özellikle 1980’lerden sonra bir duraksama içine girmiştir. Eleştirel bir nitelik taşıyan ve bu anlamda da tek bir ortak teori ve yöntem anlayışı çerçevesinde bir araya getirilemeyen feminist teori, kendisini geleceğe taşımak ve varolan bilim dalları arasında daha yerleşik bir konuma sahip olabilmek için kendisini kadın çalışmaları alanında göstermeye başlamıştır. Bu durum da radikal olan feminist hareket ve teori için bir duraksama olarak değerlendirilmektedir. Kadın çalışmalarının sayısında niceliksel olarak çok büyük bir artış yaşanırken, içerik olarak bu araştırmaların kadınların yaşamına neleri getirdiği sorgulanmaya başlamıştır.

Feminist teori başlangıçta sosyal bilimlerin varolan yöntem ve teori anlayışını değiştirmeyi amaç edinmiştir. Ancak 1980’lerden sonra bu anlayışı değiştirmek yerine kendisine bir gelecek projesi oluşturma adına sosyal bilimler içerisinde bir yer edinmeye çalışmıştır. Aksi takdirde geçmişte olduğu gibi söylemsel ve ideolojik olmanın dışına çıkamama ve bilimsel anlamda kabul

görmeme kaygısı ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durumdan kurtulmak ve geleceği meşrulaştırmak için feminist teori içerisinde yer alan kadınlar yine kadınların ezilmesinin tarihi ve tarihte görünür kılınmalarını kadın çalışmaları alanında gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Feminist teorinin aldığı bu biçim, aynı zamanda feminist hareket içinde bir duraksama anlamını taşımaktadır.

Radikal bir biçimde ortaya çıkan ve eleştirel bir nitelik taşıyan feminist teorinin 1980'lerden sonra kadın çalışmaları alanında kendisini ifade etmesinin nedeni bir gelecek projesi hazırlama kaygısından kaynaklanmaktadır. Ancak bu durumu tek bir nedenle açıklamak mümkün değildir. Bu anlamda da feminist teorinin 1980'lerden sonra kendisini kadın çalışmaları alanında göstermesinin çeşitli nedenleri Ramazanoğlu ve Savran tarafından aşağıdaki biçimde kategorize edilmiştir;

1- Toplumsal Muhalefetin Yitirilmesi: 1980'li yıllardan sonra genel olarak tüm toplumlarda değişen dünya düzenleri ve insanların bu düzen içindeki konumlarına göre toplumsal muhalefet anlayışının yitirilmesi. Toplumsal hareket olarak toplumsal muhalefetlerin yitirilmesi sosyalist hareketin zayıflaması ve kapitalist düzenin almış olduğu yeni konum ile açıklanmaktadır.

2- Teori ve Pratik Sorunu: Feminist teori içinde yer alan kadınların ve akademilerde feminist teori alanında çalışan kadınların, gündelik yaşamdaki konumlarının feminist hareket ya da yaşam tarzı ile uyumsuzluğu sorunu.

3- Sosyal Bilimler Alanında Yaşanan Değişmeler: Özellikle de 1980'lerden sonra sosyal bilimlerin değişen ekonomik ve sosyal koşullara bağlı olarak içine girmiş olduğu farklılaşma süreci.

4- Yöntem Sorunu: Feminist teori içinde yaşanan yöntem sorunları da bu teorinin tartışılır olmasını mümkün kılmıştır. Pozitivist ve yorumsayıcı anlayışların feminist teori içinde hala tartışılıyor olması ve feminist araştırmalardaki “değer” ve “deneyim” kavramları yöntemsel anlamda tartışma başlatmıştır.

5- Disiplinler Arası Bir Alan Olmaktan Kaynaklanan Sorunlar: Günümüzde bile kadın araştırmalarının ya da feminist teorinin disiplinler arası bir alan olmasının gerekip gerekmediği tartışılmaktadır.

6- Feminist Teorinin Kendi Dinamiklerinden Kaynaklanan Nedenler:

- a- Feminist teorik çalışmalar, egemen olan ataerkil sistemi ciddi bir biçimde tehdit ettiği için feminizmin bir duraksama içinde olduğu söylemi ile pasifize edilmeye çalışılıyor olabilmektedir

- b- Feminist teori 1960’larda başlayan kadın hareketi ile etkin bir biçimde ancak 1970’lerde etkisini gösterebilmiştir. Kadınlar, ezilmişliklerinin tarihini tartışmaları gereken bir dönemde henüz daha yeni yeni seslerini duyurmaya başlamışlardır.
- c- Feminist kadınlar, kendi ezilmişliklerini erkek egemen ideoloji ile açıklamaktadırlar. Erkek egemen değerleriyle yüklü bir dünyayı kadınlar yaratmadı. Ancak bu dünya onlarsız da gerçekleşmiş değil. Kadınlara rağmen dişil karşıtı ideolojinin oluşturulması da feminist teorinin paradokslarından biri olarak kabul edilmektedir.
- d- Kadınların kendi aralarında yaşadıkları farklılık ve hiyerarşik yapı söz konusudur. Bu anlamda gerçekte feminist teoriyi çıkmaza sokan etken, kadınlar arasındaki farklılıktan öte kadınlar arasındaki hiyerarşik yapılanmadan kaynaklanmaktadır. “Kadınlığın” çeşitli egemenlik biçimleriyle içi içe geçmiş bir biçimde yaşanması “hangi kadınlar” ve “hangi feminist teori” sorularını gündeme getirmiştir. Bu anlamda da tüm kadınlar için ortak bir kurtuluş projesi hazırlamak mümkün olmamıştır.
- e- Feminizmin ve feminist teorinin 1980’li yıllara gelindiğinde kendi içinde yaşadığı bölünme de feminist teorinin duraksama nedenleri arasındadır. Bir taraftan kurumsallaşma ve varolan kurumlar içine yerleşme kaygısını yaşarken, diğer taraftan da bağımsız bir hareketi devam ettirme mücadelesi sürdürülmüştür (Ramazanoğlu 1997; 121-124, Savran, 2001;53-63).

1.4.1. TOPLUMSAL MUHALEFETİN YİTİRİLMESİ

Toplumsal bir muhalefet olarak toplumsal hareketlerin ortaya çıkış süreçleri, tüm tarihsel dönemler boyunca hemen hemen her toplumsal yapı içerisinde gözlemlenebilen oluşumlardır.

Toplumsallaşma süreci içerisinde eğitim, din, propaganda ve ekonomik koşullar çerçevesinde topluma dahil olan bireyler, çeşitli zaman ve dönemlerde içinde bulundukları koşullardan duydukları rahatsızlıkları ifade etmek amacıyla toplumsal bir muhalefet yaratmak isterler (Russell, 1995; 179-180). Toplumsal muhalefetin ise farklı türleri bulunmaktadır.

Feminist teori de toplumsal bir muhalefet olarak toplumsal hareketten - feminizmden- kaynaklanmaktadır.

Toplumsal hareket, genel olarak toplumsal bir değişme sağlamak amacıyla girişilen bilinçli ve kolektif bir etkinlik anlamına gelmektedir (Koçak, Tekeli, Berktaş, 1995; 128). Bir toplum ya da sistem içerisinde yerleşik iktidar yapısına, yerleşik normlara ve değerlere karşı yöneltilen protesto olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal hareket, toplumda yeni bir hayat tarzını, yeni bir modeli

oluşturmak için eylemde bulunan kolektif bir davranış biçimi olma özelliğini taşımaktadır. Bu anlamıyla da toplumsal hareketler, bir yandan hayatın akışıyla yetinmeyen ve toplumsal rahatsızlıkları dile getirirken, öte yandan da bunların çözümlenmesi için yeni çareler önermektedir (Türkdoğan, 1997; 11).

Türkdoğan’a göre bu noktada dikkat edilmesi gereken unsur, “kitle hareketleri” ile “toplumsal hareket” kavramlarının karıştırılmamasıdır. Kitle hareketleri, amaçları ve yöntemleri bakımından özel niteliği bulunan şiddetli ve kısa ömürlü eylem biçimleridir. Uzun ömürlü amaçları olmadığı gibi tepkisel bir nitelik taşırlar. Bu bağlamda da “ideoloji” anlayışını geri plana atarlar. Kitle hareketlerinin ideolojik arka planı bulunmaz. Ayrıntılı bir biçimde oluşturulmadığı ve tepkisel bir nitelik taşıdığı için temsil ettikleri sosyal hareketin oluşumunun kitleler tarafından kolayca benimsenmesine yol açarlar. Toplumsal hareketler ise toplumda kötü olarak görülen şeylere karşı iyileri öne çıkarmaya eğilimli olduğundan idealist olma niteliğini taşımaktadırlar (Türkdoğan, 1997; 12-13). Geçerli bir ideolojik yapılanmaya sahiptirler. Ancak toplumsal hareketlerin başarısızlığındaki en büyük etken, ideolojik bilinç ve örgütlenmeye karşın toplumsal hareket sürecinde yaşanan süreksizliktir (Arrighi, Hopkins, Wallerstein, 1995; 34).

1960’lı yıllarda kadınların, içinde bulundukları kötü koşulları değiştirmek üzere eyleme geçirdikleri feminizm de toplumsal bir hareket olma özelliğini taşımaktadır. Aynı düşünceye sahip binlerce kadının bir toplumsal değişme yaratmak amacıyla giriştikleri bu hareket, güçlenerek çeşitli toplumsal değişmelere ve feminist teoriye yol açmıştır. Kadınlar, toplumda kendileri için yeni bir hayat tarzı ve yeni bir dünya görüşü oluşturmak için harekete geçmişlerdir. Ortaya çıkan bu toplumsal hareket, içerisinde kadınların yaşadıkları olumsuz koşul ve psikolojik eğilimlerden kaynaklanan motiflerin önemi ortaya çıkmıştır. Böylece birbirlerini tanımayan binlerce kadın feminizm adı altında kendi gerçeklikleri bağlamında şekilsiz bir örgütlenme biçimi oluşturmuşlardır.

1960’lı yıllarda yükselen ve 1970’li yıllarda doruğa ulaşan feminizm, toplumsal bir hareket olarak başarıya ulaşp, bilim, siyaset, gündelik yaşam, ekonomi, hukuk gibi alanlarda etkisini göstermiştir. Siyasal yaşamda seçme ve seçilme hakkına, hukuk alanında medeni hukuk kanunlarına, iş yaşamında fırsat eşitliğine ve bilim camiasında da feminist teori ve kadın çalışmaları alanlarının oluşumuna neden olmuştur. Böylelikle toplumsal bir muhalefet yaratarak, toplumsal yapıyı değiştirip, dönüştürme başarısını elde etmiştir.

Ancak 1980’li yıllardan sonra, yer kürede tüm toplumsal hareketlerde olduğu gibi, kadın hareketinde de bir duraksama yaşanmaya başlanmıştır. 1960’lı yıllarda kendi koşullarını yükseltmek ve erkekler ile eşit konuma gelmek isteyen kadınlar, Wallerstein’ın ifadesi ile, 1980’li yıllardan sonra, liberalizmin temel öğretilerinden kaynaklanmak üzere yalnız kendileri adına değil,

tüm insanlar için insan hakları talebinde bulunmaya başlamışlardır. Sonuç olarak, 1980’li yıllardan sonra toplumsal muhalefet anlayışının biçim ve içerik değiştirdiğini söylenebilmektedir (Wallerstein, 1998; 149). Amin’e göre feminizmde de olduğu gibi toplumsal hareketler toplumsal dönüşümün taşıyıcısıdır ve insan gruplarının özlem ve beklentilerini ifade ederler. Dolayısıyla bu hareketlerin demokratik anlayış ve insan hakları çerçevesinde istediklerine ulaşabilecekleri iddiası pek de gerçekçi gözükmemektedir (Amin, 1999; 184).

Temelde egemen olan üç ideoloji olarak ortaya çıkan muhafazakarlık, marksizm ve liberalizm üçlemesi içerisinde Dünya Sistemi anlayışı çerçevesinde meşruluk kazanan ve bu sisteme yön veren anlayış liberal ideoloji olmuştur (Kızılçelik, 2001; 149). Liberal ideolojiye göre, insanların kendilerine tanınana hakları “İnsan Hakları” ve “Demokratikleşme” olguları ile talep etmeleri gerekmektedir. Böylece Liberal ideolojinin meşruiyet araçları olan insan hakları ve demokratikleşme kavramları ile birlikte, özellikle 1980’lerden sonra toplumsal hareketlerin çökmesi de söz konusudur (Wallerstein, 2000; 148).

Gücünü genellikle Marksist gelenekten ve toplumsal muhalefet anlayışından alan kadın hareketinin duraksamasını da liberal ideolojinin etkisi ve yeni dünya sistemi kavramları ile açıklamak mümkündür. 1980’li yıllardan önce varolan Marksizm, gelenekçilik, dinsel tartışmalarının yerini demokrasi, laiklik, insan hakları gibi kavramlar alırken, köylü ya da işçi ayaklanmaları ve kadın hareketleri gibi azınlıkların ya da alt grupların toplumsal hareketlerinin yerini kapitalist dünya ekonomisine başkaldırı hareketleri almıştır. Bu durumda küresel dünyada küresel muhalefet anlayışını doğurmuştur. Küresel dünyada “sınıf” kavram ve yapısı değiştiği için kadın ve erkek iki ayrı sınıf olarak birbirlerine muhalif olmaktan çok, küresel eşitsizliğe karşı gelmek noktasında birleşmişlerdir (Chomsky, 2001; 120).

Küresel eşitsizlik anlayışı çerçevesinde bir bölgede yaşayan kadın ve erkekler aynı sınıf ve kategoride olarak birleşmişlerdir. Liberal ideolojinin meşruiyeti için bir tehlike olarak görülen kadın hareketi de, yine bu ideoloji tarafından sunulan evrensel görüşlerle birlikte zayıflamıştır.

1980’li yıllardan sonra kadın hareketinin duraksamaya girmesini tek bir nedenle açıklamak mümkün değildir. Üniversitelerin artması ile birlikte kadın hareketi içerisinde yer alan bir çok kadın akademi dünyasına geçip, kadınlar adına bilgi konusunda hak iddia etme çabası içerisine girmişlerdir (Çakır, 1996; 306-307).

Yeni Dünya Sistemi ile birlikte güç kazanan liberal ideoloji özellikle de 1980’li yıllardan sonra “kitle toplumu” kavramını gündeme getirmiştir. Günümüzde kitle toplumu ile birlikte bireylerin zevklerinde, dünya görüşlerinde, tercihlerinde ve kararlarında bir aynılık ve standartlaşma yaşanmaktadır. Böylesi bir yapı içerisinde de bireyler, toplumsal muhalefet

anlayışından çok uzaktırlar. Olumsuz etkenlerin neden ve sonuç ilişkileri bağlamında sergilenmesi ve alternatif çözümler üretilmesi gerekmektedir. Bu görev de, daha çok bilim adamlarına düşmektedir.

1.4.2. SOSYAL BİLİMLERDE YAŞANAN DEĞİŞMELER VE KADIN ÇALIŞMALARI

Sosyal bilimler, modern dünyaya ait bir kavramdır. Kökenleri 16.yüzyıla dayanmış olsa da, 19. yüzyılda Batı toplumlarında kapitalist sistem ve bu sistemin gereklikleri ile birlikte ortaya çıkmıştır.

Modern devletin (yavaş yavaş ulus devletten ayrılan) kararlarını dayandırabileceği ve modern dünyanın gerçekliklerini kurmada bilgiye duyulan gereksinim 18. yüzyılda yeni bazı bilgi kategorilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni bilgi kategorileri de kendisini farklı disiplin anlayışları çerçevesinde sosyal bilimler ifade etmiştir (Göle, 2001; 310-311).

Farklı disiplinler içerisinde anlam bulan bu bilgi kategorilerinin tanımları, sınırları ve alanları 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başında bilginin yaratıldığı başlıca kurumsal mekan olarak üniversitelerde belirginleşmeye başlamıştır. Böylece 19. yüzyıla bilginin disiplinlere ayrılması ve meslekleşmesi (bilgi üretenleri yetiştirme) üzerine devamlılık gösteren kurumsal yapıların oluşması süreci damgasını vurmuştur (Gulbeinkan Komisyonu, 2000; 16).

Bilginin yaratıldığı kurumsal mekanlar olarak üniversitelerin gelişmesi akla Platon'un Akademiasını getirmektedir. İnam, Akademia için “çatı”, gökyüzü”, “bahçe” ifadelerini kullanmaktadır. İnam’ a göre, çatı, anlama, kavrama, açıklama ve önceden görme biçimlerinden oluşmaktadır. Bu anlayış, “kuram” kavramını karşılamaktadır. Akademik yaşam ve akademik araştırmaların oluşturulduğu ortam ise bahçedir. Bahçe kendine özgü yerel özellikler taşımaktadır. Tarih ve kültür ortamında oluşan bahçe, çatının (teorilerin, bilginin) yükseldiği mekan olma özelliğini taşımaktadır. İnam, bilim ve akademi üzerinde kurduğu bu ilişki çerçevesinde, günümüzde bahçenin yapay “seralara” dönüşmüş olduğundan söz etmektedir. Çatı günümüzde pratik ve gündelik sorunlara yanıt bulma kaygısını taşımaktadır. Bilimin, genel geçer ve evrensel olma niteliği günümüzde artık gündelik kaygılara yanıt verebilme yönelimi ile yer değiştirmiştir (İnam, 1999; 131-133).

Üniversiteler, 19. yüzyıldan itibaren gelişen merkez anlayışla birlikte büyük oranda uygulamalı çalışmalara yönelmiştir. Egemen olan Batı bilim anlayışına göre esas olan, gerçekliği

karşımıza koymak ve onu dışarıdan gözlemlemek ve bunu saptamak için de uygulamaya ağırlık vermektir (Özlem, 1998; 36).

1980’li yıllardan sonra bilim dünyasında, sosyal bilimlerin derin bir bunalıma girmekte olduğu sorunsal tartışılmaya başlanmıştır. Bu durum özellikle de sınıf, cinsiyet ve etnisite gibi alanlarda siyasal ve toplumsal koşulların uğradığı değişime ilişkin farklılığı göstermektedir. Bu dönem ile birlikte ağırlık kazanan anlayış, günlük sorunlara verilen önemdir. Tarihsel ve sosyolojik olaylar günün gerçeklikleri ile yoğrulmuş bir biçimde ele alınırken, soyut model ya da teorilerin artık eskisi kadar rağbet görememesi de söz konusudur. Böylece kadın çalışmaları alanında da yaygınlık kazanan uygulamalı çalışmalar da bu çerçevede değerlendirilebilmektedir (Iggers, 2000; 142).

Üniversitelerde daha çok uygulamalı çalışmalar alanında kendisini gösteren sosyal bilimler, modern dünyanın bir ürünü olma niteliğini taşımaktadır (Wallerstein, 2000; 184). Modern dünya sistemi anlayışı içerisinde bugün bilimin ve bilimsel bilginin üretiminin merkez ülkeler tarafından yapıldığı tespit edilmektedir. Üretilen bilgiler, buralardan bir pazar nesnesi olarak bir meta halinde çevre ülkelere ihraç edilmektedir (Özlem, 1998; 33). Modern dünyanın resmi ideolojisi olma niteliğini taşıyan liberalizm, oluşturduğu politikalar çerçevesinde cinsiyetçiliği de ayrı bir önem vermiştir. Cinsiyetçilik bu yapı içerisinde, toplumsal yaşamda beklentileri biçimlendirip, sınırlandırarak kendi kendisine baskı yapan olgu olma niteliği ile bir işlev üstlenmiştir (Oktik, Kökalan, 2001; 127). Kadın çalışmaları da yine bu oluşum çerçevesinde cinsiyetçilik kavramının farklılık ve değişimini saptamayı amaçlamıştır.

1945’li yıllardan başlamak üzere 1980’li yıllardan sonra sosyal bilimler alanında bir takım değişimler yaşanmıştır. Dünyadaki ekonomik ve jeopolitik dengelerin yeni baştan oluşması hızlı nüfus artışı ve buna bağlı olarak üretim kapasitesinin artması ve üniversitelerde yaşanan değişim ile birlikte sosyal bilimcilerin sayısının artması sosyal bilimlerin farklılaşmasına neden olmuştur. 1945’lerde başlayan bu değişimler sosyal bilimler alanında kendisini ancak 1980’lerden sonra hissettirmeye başlamıştır. Bilim dünyasında hukuk, felsefe, din, tarih ağırlıklı bilim geleneği yerine pozitivist epistemoloji ve metodolojiyi referans alan sosyoloji, ekonomi, antropoloji anlayışları çerçevesinde oluşturulmuş bir sosyal bilim geleneği oluşmaya başlamıştır (Kızılçelik, 2001; 70). Bu durumda da feminist teori kendisini kadın çalışmaları alanında göstermiştir. Gündelik yaşamlarında kadın olmalarından dolayı sorun yaşayan ve bunu düzeltmek anlamında feminist teori çalışan bir çok kadın üniversitelere geçerek, bilim ve bilgi dünyası tarafından ciddiye alınmayan feminist teoriye meşru bir yer kazandırmak için çalışmalarını hızlandırmışlardır. Bu doğrultudaki temel belirleyici etmen, feminist teoriye bir gelecek projesi hazırlama kaygısından da kaynaklanmaktadır.

1945'ten sonra her biri kendisine bir yer edinmeye çalışan disiplinler içerisinde yeni programlar, yeni bölümler açılmıştır. Yeni dergiler ve meslek grupları kurulurken, araştırma merkezleri açılmıştır. Kadın çalışmalarının yürütülmesini sağlamak amacıyla kurulan “kadın araştırmaları merkezlerini” de bu oluşum ile açıklamak mümkündür.

Modern dünya ile ortaya çıkan sosyal bilimler, liberal ideolojinin eklentisi olarak değerlendirildiğinde, sosyal bilimler kapitalist dünya ekonomisinin ideolojik üst yapısını güncelleştirmeyi ifade etmektedirler. Sosyal bilimler liberal ideoloji çerçevesinde kurumsallaşmaya başlarken kendi içerisinde de yeni oluşumlara neden olmuştur.

Sosyal bilimler disiplinler arası bir alan olarak, bir anlamda sosyal değişimi kontrol altında tutabilmeyi amaçlamıştır. Böylece tüm disiplinlerin bir araya gelmesiyle birlikte faydalı bilgi üretebilecek ancak entelektüel ve örgütsel açıdan ayrı disiplinlerin bir araya gelmesini öngören disiplinler arası anlayış gündeme gelmiştir. Toplumsal bir hareket ve başkaldırıdan yola çıkan feminist teoride 1945- 1980'li yıllardan sonra sosyal bilimler alanında yaşanan değişimler bağlamında kendisine disiplinler arası alanda yer açmıştır. Farklı alanlarda “kadın” konusunda çalışan araştırmacılar kadın çalışmaları adı altında bir araya gelmişlerdir.

Feminist teori 1980'den itibaren daha çok akademi içerisinde yer alan kadınlar tarafından çalışılmaya başlanmıştır. Yeni yeni biçimlenmeye başlayan üniversitelerde mevcut gelişmeler bağlamında uygulama ve araştırma merkezleri kurulmuştur. Böylece radikal bir biçimde dünyayı değiştirmeye çalışan feminist teori, değişen dünya anlayışı çerçevesinde değişimi gözlemlemeyi ve saptamayı amaçlar hale gelmiştir.

1.4.3. DİSİPLİNLER ARASI BİR ALAN OLARAK KADIN ARAŞTIRMALARI

Toplum kavramı yapısal olarak ele alındığında, bir sistemler bütünüdür. Bu da tekil olan toplumsal yapının birbirleriyle ilişkili ve birbirleriyle bağlantılı çeşitli sistemleri içerisinde barındırdığını ifade etmektedir. Bütün tekil, ama parçalı bir bütün olma özelliğini taşımaktadır. Parçalarda ancak bütün içinde anlamlı ve anlaşılır hale gelebilmektedir.

Sosyal bilimcilere göre sosyal yapının anlaşılabilmesi için bütünü oluşturan parçaları inceleyen kurumsallaşmış ve uzmanlaşmış disiplinlerin bir arada çalışması gerekmektedir. Bu görüşü savunanlardan Frankfurt Okulunun bir temsilcisi olan Horkheimer, herhangi bir önermenin göreceli ya da kısmi olarak doğruluğunun saptanması için sosyal bilimlerde disiplinler arası bir çalışmayı öngörmektedir. Horkheimer, farklı disiplin ve geleneklerden gelen insanların ortaklaşa çalışmalarını ve farklı disiplinler arası bir iletişim kurularak, olguların tarihsel bütünlük açısından

değerlendirilmesini savunmaktadır. Bütünden kopuk olgularla ve tek taraflı bir bakış açısıyla yapılan çalışmalar tarihsel açıdan pek de sağlıklı değildir (Horkheimer, 1998; 39-41).

Gulbenkian Komisyonunun sosyal bilimler alanında yaşanan sorunları ortaya koymak ve gidermek amacıyla düzenlemiş olduğu toplantı sonucunda da elde edilen, disiplinler arası çalışmanın tarihsel bütünlük açısından ne kadar geçerli olduğu anlayışıdır (Gulbenkian Komisyonu, 2000; 39). Komisyonun başkanı olan Immanuel Wallerstein’da aynı görüşü paylaşmaktadır.

Wallerstein, bir disiplini düşünsel bir inşa, bir tür bulgulayıcı araç olarak kabul etmektedir. Bir disiplin yalnızca ne hakkında düşünüleceğini ve nasıl düşünüleceğini değil, aynı zamanda neyin kendi yetki alanının dışında olduğunu da tanımlamaktadır. Wallerstein’ a göre, verili olarak bir konunun disiplin olduğunu söylemek onun ne olduğunu değil, ne olmadığını da söylemek anlamına gelmektedir (Wallerstein, 2000; 238-239).

Disiplinler arası, daha sağlıklı ve eksiksiz bir bilgi bütünlüğü oluşturabilmek için başka alanlardan görüşler ve anlayışlar alma anlamına gelmektedir. Kendi içine kapanan ve kendi sayıltılarını doğrulamaya çalışan disiplinlerin içlerine kapanmalarını engellemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda da disiplinler arası anlayış bir “açma” anlayışıdır. Gündeme farklı açılardan farklı soruları getirmeyi amaçlamaktadır (Game, 1998; 20-21).

1945’ten sonra meydana gelen üç önemli değişiklik ile (ABD’nin dünya hegemonyasını ele geçirmesi, Batı-dışı dünyanın canlanması ve buna bağlı olarak üniversite sisteminin gelişmesi) sosyal bilimler alanında önemli değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Temelde sosyal bilimler alanında disiplin sistemi çerçevesinde üç değişik ayrım çizgisi belirlenmiştir. Bunlar; modern toplumları inceleyen nomotetik (yasa koyucu) sosyal bilimler (ekonomi, sosyoloji, politika bilimi), Batı- dışı toplumları yani modern olmayan toplumları inceleyen sosyal bilimler (antropoloji, oryantalizm) ve son olarak da modern dünyanın kuruluşunu izleyen “tarih” disiplini olmak üzere. Sosyal bilimlerde gerçekleşmiş olan bu üçlü ayrım 1945 sonrası yoğun bir biçimde tartışma konusu haline gelmiştir. Çünkü bu dönemden sonra kombinasyonları faydalı bilgi üretebilecek ama entelektüel ve örgütsel açıdan ayrı disiplinlerin bir araya gelmesini öngören disiplinler arası eğilim ortaya çıkmaya başlamıştır (Çelebi, 2001; 87).

1970’li ve 1980’li yıllara gelindiğinde sosyal bilimler alanında ciddi bir bulanıklaşma yaşanmaya başlanmıştır. Bu anlamda disiplinler arası anlayışın bir modernite sorunu olduğu da iddia edilmektedir. Disiplinler arası, yeni bir gerçeklik tanımlaması önerirken, farklı kurumsallaşmış ve yöntemsel metotları da farklı olan disiplinlerin iş bölümünün gelişmesini sağlamıştır (Karaman, 1999; 145). Ortaya çıkan sosyal bir olgunun birden fazla görünümü ve o olguya etkide bulunan birden fazla değişken olduğuna göre disiplinler arasında böylesi bir

işbölümünün de yaşanması gerekli görülmektedir. Böylece sosyal bilimler alanında ortaya çıkan disiplinler arası anlayış çerçevesinde “işbölümü” ve “uzmanlaşma” önemli ayırıcı ve belirleyici etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Akay, 1997; 104-105).

Kızılçelik sosyal bilimlerde disiplinler arası eğilimin 1945 sonrası kapitalist dünya ekonomisini ve dünya egemenliğini elde tutan, dolayısıyla da günümüzde küreselleşme sürecine yön veren Amerika Birleşik Devletleri’nin çıkarına yönelik olarak düşünülen bölge araştırmalarıyla gündeme geldiğini belirtmektedir (Kızılçelik, 2001; 91). Bölge araştırmaları ve feminist teorinin biçimlendiği kadın araştırmaları gibi alanlar, birbirinden kopuk olan sosyal bilim disiplinlerindeki bilim insanlarını tek bir yapı içerisinde bir araya getirmektedir.

1960’lı yıllarda “farklılık” ve “eşitlik” söylemi ile ortaya çıkan ve farklı kadınlardan yola çıkan feminist teori, 1980’lere gelindiğinde küresel dünya ölçeğinde disiplinler arası bir alan olma niteliğine bürünmüştür. Disiplinler arası bir alan olarak kadın araştırmaları “farklı kadınlardan” çok “kadınların” farklı görünümüne bakmayı amaçlamaktadır.

Kadınlar için üretilmiş olan feminist teorinin 1980’li yıllardan sonra kadın çalışmaları alanında kurumsallaşmasını belki de Barthes’in ifadesi ile açıklamak en doğrusu olacaktır. Barthes’e göre, disiplinler arası, çeşitli bilimleri ortak bir zeminde buluşturmaktan öte “hiçbir bilime tek başına ait olamayan” bir nesne yaratma işlevini öngörmektedir (Game, 1998; 19-20). Kadın çalışmalarını disiplinler arası bir alan olarak düşündüğümüzde; kadın sorunu tek başına ne sosyoloji, ne tarih, ne ekonominin alanına girmediğine göre ortaya çıkan bu oluşum doğal görünmektedir. Kadın sorunu ekonomik koşullar, tarihsel süreç, hukuksal ve dinsel yapı gibi bir çok değişkenin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Böylesi farklı görünümeler içeren bir alanında farklı uzmanlaşmış alanların katılımlı araştırmalarının bütünselliği ile değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kadın çalışmaları alanında disiplinler arası anlayış savunulmasına rağmen bu yaklaşımın çeşitli tartışmalara ve belli bir tıkanmaya da neden olduğu bilinmektedir.

Kadın çalışmalarında benimsenen disiplinlerarası işbirliğine ve bunların doğurduğu sorunlara karşın Coyner, kadın çalışmaları alanının kendi başına bir disiplin olmasını savunmaktadır. Coyner’e göre başlangıçta disiplinler arası kadın çalışmaları için iyi bir açılım getirmekteydi. Ancak günümüzde kadın çalışmalarının disiplinler arası bir alan olmaktan çıkıp, disiplin olması gerekmektedir. Disiplinler arası, Coyner’e göre yöntem ve kuramsal yaklaşımlar açısından kadın sorununu ortaya koymaktan uzak görünmektedir. Yerleşik disiplinlerin kuram ve metodolojileri kullanıldıkça kadın araştırmalarında kapsamlı modellerin ortaya konamayacağını iddia etmektedir. Coyner kadın çalışmaları alanının disiplinler arası bir alan olmaktan çıkarılması gerektiğini de şu sözlerle ifade etmektedir; “Biz kadın konusuyla ilgilenen sosyologlar, tarihçiler,

felsefeci ya da ekonomistler miyiz? Yoksa kadın çalışmaları alanında çalışan ve özellikle sosyal rol ve norm, kültür, sanat, tarih ve ya ekonomi ile ilgilenen kişiler miyiz?” (Coyner, 1995; 25-26).

Bu yaklaşım ile birlikte de kadın araştırmaları alanında farklı bir yaklaşım ve yönelim de kendisini göstermiş olmaktadır. Ancak, bir toplumsal yapı içerisinde kadının ezilmişliğinin nedenleri ortaya konurken, bazılarına göre din, bazılarına göre tarihsel süreç ya da ekonomi gibi değişkenler daha etkin olabilmektedir. Bir toplumsal olgunun ortaya çıkma sürecinde başat bazı faktörlerin varolması kaçınılmaz olduğu gibi diğer değişkenler olmadan da başat faktörün herhangi bir anlamının da olmadığı bilinen bir gerçekliktir.

Kadın araştırmaları alanında disiplinler arası anlayışla birlikte herhangi bir faktörü ya da kurumsallaşmış bir yapıyı incelemek yerine, tüm değişkenleri etki derece ve önemleri dahilinde bütünsel bir yapı içerisinde irdelemek, bu alanda yaşanan tikanlıkları önlemek çabasında önemli ve anlamlı bir adım olma niteliğini taşımaktadır.

1.4.4. KADIN ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM TARTIŞMASI

1960’lı yıllardan itibaren yükselen kadın hareketi ile etkinlik kazanmaya başlayan ve kadınlar tarafından oluşturulan feminist teori, bilgi alanına da kadınların girmesi, kadınların bilgi konusunda hak iddia etmeleri, kendi adlarına bilgi üretmeleri için daha sağlıklı ve meşru bir zeminde hareket etmeyi amaçlamıştır.

20. yüzyılın son yirmi yılında üniversite yapılarında değişimler yaşanmıştır. 1945’lerde sonra da üniversite yapıları içerisinde biçimlenmeye başlayan disiplinlerin oluşması söz konusudur. Üniversitelerde bu yeni disiplinler çerçevesinde yeni fakülteler, enstitüler ve bölümler oluşmaya başlamıştır. Üniversite yapılarında gerçekleşen bu değişimler, üniversitelerin bilginin üretildiği merkezler olma konumuna gelmesini sağlamıştır. Batıdan Doğuya tüm yerküre üzerinde üniversitelerin sayısı gittikçe artmaya başlamıştır.

Meydana gelen bu değişimler bağlamında bilgi alanında da söz sahibi olmaya çalışan feminist kadınlar, feminist teorileri üniversite birimlerine taşıyıp, buralarda kadın araştırma alanlarını oluşturmaya başladılar. Feminist teorinin üniversitelere geçmesi ile birlikte yaşanan bir takım sorunlarla birlikte yöntem sorunu da tartışılmaya başlanmıştır. Feminist teoriyi bilimsel bir perspektif ile ele alıp, bu teoriyi bilim alanında meşru kılmak isteyenlerle, feminist teorinin kendine has olan ve bilgi dünyası tarafından kabul görmeyen yöntemleri kullanmak isteyenler arasında yöntem tartışmaları başlamıştır.

Feminist araştırmacıların bir kısmı 1980’lerden sonra sosyal bilimlerin kadın, erkek ve sosyal yaşam gibi konulardaki çözüm yöntemlerine karşı çıkışlarda bulunmuşlardır. Bu yolla da

kadınların sorguladıkları ilk şey, bilimin objektifliği ve evrenselliği ile erkek merkezci anlayışları olmuştur. Bilgiye ulaşma konusunda kullanılan yöntemler tartışılmaya ve sosyal bilimler alanında var olan araştırma yöntemlerinin yetersizliği sorgulanmaya başlanmıştır (Çakır, 1996; 307).

Böylece sosyal bilimler alanında feminist metodoloji tartışmalarının yolu açılmıştır. Sosyal bilimler için feminist kadınların getirmiş oldukları ilk eleştiri sosyal bilimlerde egemen olan pozitivist yöntem anlayışı olmuştur. Yerleşik pozitivist anlayışın eleştirilmesi, feminist teori için yeni açılımlar sunmuştur. Ayrıca 1930’lu yıllardan itibaren etkisini gösteren Frankfurt Okulu teorisyenlerinin pozitivist işlevselci toplum teorisini ve niceliksel araştırma yöntemlerini eleştirmesi de feminist araştırmacılar için yeni perspektifler sunmuştur (Çakır, 1996; 306). Bilimlere yeni bir sorgulama düzeyi getiren Thomas Kuhn’un temsil ettiği relativist görüş de pozitivist geleneği sorgulamaktaydı. Kuhn “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” adlı kitabında bilgiye ve bilgiyi üreten kişiler arasındaki soyutlamanın mümkün olamayacağı anlayışına dikkat çekerek, bilimsel bilgi ve araştırmacı arasındaki ilişki üzerinde durmuştur (Kuhn, 1989; 20). Thomas Kuhn’un getirdiği bu açılım feminist teorisyenler tarafından da büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Böylece belli bir süreç içerisinde ortaya çıkan bu değişimler feminist kadınların sosyal bilimler ve kadın çalışmaları alanlarında yöntem tartışmalarını başlatmalarına neden olmuştur.

Feminist araştırmacılar, geleneksel metot ve kuramların sosyal yaşama katılımı zorlaştıracak biçimde uygulandıklarını iddia etmektedir. Feministler, geleneksel bilgi teorilerinin kadınların, “bilen kişiler” ya da “bilginin taşıyıcıları” olma olasılıklarını sistematik olarak yok saydığını; bilginin sesinin erkeksi olduğunu, tarihin erkek görüşüyle yazıldığını, geleneksel sosyolojik bir cümlede öznenin her zaman erkek olduğu varsayıldığını belirtmektedirler. Bu anlamda da kadınları bilen özne olarak kabul eden alternatif bilgi teorileri üretmek isterler. Sosyal bilimlerde geçerli olan teori ve metodoloji ile kadın hareketinin politik hedefleri arasında çelişki olduğunu savunarak, kadınların kendi sorunlarına ilişkin bir metodoloji geliştirmeleri gerektiğini düşünmektedirler (Coyner, Harding; 1995). Ancak var olan mevcut araştırma yöntemleri arasında yapılacak bir ayıklama ve bileşimle daha sağlıklı sonuçlar elde etmek mümkündür. Sosyal bilimlerde geçerli olan evrensel metotların kullanılması kadın çalışmaları alanında da başarılı olacaktır (Unat, 1995; 21). Yöntem konusunda yaşanan bu tartışmalar ile birlikte kadın çalışmaları ve feminist teori içinde bir takım ayrılıklar ve tıkanmalar yaşanmıştır (Harding, 1995; 38).

Feminist teori içerisinde yöntem alanında başlatılan bu tartışmalara rağmen tanımlanmış ve sınırları çizilmiş bir feminist araştırma yönteminden söz etmek mümkün değildir. Harding feminist yöntem üzerine yazdığı makalesinde sınırları belirlenmiş bir feminist araştırma yöntemine karşı çıkılması gerektiğini ifade etmiştir (Harding, 1995; 34-35). Sandra Harding ve daha başka bir çok feminist araştırmacının (Stanley, Wise, 1995; 70-72) savunduğu bu görüş, feminist metodoloji

açısından da tartışmaların doğmasına neden olmaktadır. Bir taraftan bilgi alanında meşruluk kazanmak ve ciddiye alınmak için üniversitelerde egemen olan disiplinlerin içerisinde yer almaya çaba harcanırken, diğer taraftan da sosyal bilimler yöntemlerinin ön yargılı erkek merkezci olduğu iddiası ile yeni bir yöntem oluşturma kaygısı sorun doğurmaktadır. Ortaya çıkan bu ikili durum feminist teori ya da kadın çalışmaları alanında belli bir tıkanmaya neden olmaktadır. Hem bilginin kaynağı olarak kurumsallaşmış üniversite yapıları içerisinde yer almak hem de buralarda egemen olan yöntem anlayışını benimsememek ikililiğe neden olmaktadır.

Bu anlamda da sosyal bilimler alanında var olan araştırma yöntemlerinin yetersizliği kadın araştırmaları tarafından tartışmaya açılmıştır (Tekeli, 1995; 30-31). Feministler, kadın çalışmalarının kadınların özgürlüğü adına kullanılması gerektiğini savunurlar. Bunun nedenle sosyal bilimlerde kullanılan pozitivist ve niceliksel araştırma yöntemlerinin eleştirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Çakır, 1996; 310).

Feminist epistemolojik ilkeler, araştırmacı ve araştırılan ilişkisine, araştırmada deneyim olarak duyguya, araştırmacıların entelektüel geçmişlerine, araştırmacı ve araştırılan arasında farklı gerçeklikler olabileceği anlayışlarına dayanmaktadır (İlyasoğlu, 1996; 317). Feminist teori, Çakır'ın ifadesine göre aşağıdaki sorulara yanıt bulmak amacını taşımaktadır;

- Feminist araştırma yöntemini geleneksel yöntemlerden ayıran öğeler var mıdır? Varsa bu öğeler nelerdir?
- Feminist yöntem konusunda ne tür eleştiriler getirilmektedir?
- Sınırları belirlenmiş bir feminist araştırma yöntemi var mıdır?
- Feminist araştırma yöntemi sürecinde araştırmacı – araştırılan ilişkisi nasıldır?
- Bu süreçte bir deneyim olarak duygunun yeri nedir?
- Feminist araştırma süreci içerisinde elde edilen kadın, erkek, toplumsal cinsiyet gibi genellemelere hangi aşamalardan sonra varıldı ve bu kavramlar tüm kadın deneyimlerini kapsıyor mu?
- Deneyim farklılığı epistemolojik farklılığa yol açar mı ? (Çakır, 1996; 307-310).

Erkek egemenler tarafından erkek merkezci ve onların bakış açıları ile oluşturulmuş olan yöntem anlayışı ile kadın tarihini anlamak mümkün değildir. Yukarıdaki ilkelerden yola çıkılarak ve kadınlar için yeni bir bakış açısı sunacak, erkekler tarafından oluşturulmayan bir yöntem anlayışı geliştirilmek istenmiştir (Mies, 1995; 52)

Bu anlamda oluşturulan ya da oluşturulmaya çalışılan feminist metodolojinin dayandığı bazı temel ilkeler Mies ve Çakır' a göre aşağıdaki biçimde ifade edilmektedir;

- 1- Araştırmacı ve araştırılan arasındaki ilişki hiyerarşisine dikkat çekilmelidir.
 - a-) Üzerinde çalışılan kişilerin nesneleştirilmesine karşı çıkılmalıdır.
 - b-) Araştırmanın bağlantılı olduğu eşitsiz hiyerarşi yapısı eleştirilmelidir. Araştırmacı ile araştırılan arasındaki hiyerarşik ilişkin aynı zamanda çalışmanın da bilimselliğini zedelemektedir.
- 2- Feminist araştırmacılar, değerden arınmış araştırma önermesi ifadesine kuşku ile bakılması gerektiğini düşünürler. Bilimsel bilginin sosyal olarak nasıl oluştuğu, bu oluşum süreci, bilgi verenlerin, bilgi alanların sınıf, ırk, ideoloji, kültür ve cinsiyet farklarının dikkate alınması gerekir.
- 3- Bilimi salt sosyal bir üretim olarak görmek, bilimi ideoloji içinde eritmek, nesnelliği bütünüyle ortadan kaldırmak çeşitli tehlikelere de neden olmaktadır. Erkekler tarafından oluşturulduğu gerekçesiyle bilimde nesnelliği tümüyle reddetmenin kadınları, kültürün dışına iteceğini, kadın özelliğine hap solma tehlikesi taşıyacağı ifade edilir. Bu anlamda da bilimde objektiflik ilkesinin yeniden kavramsallaştırılması gerektiğini savunurlar.
- 4- Araştırma ve yazma sürecindeki karmaşık iktidar sorununa değinilmesi gerekmektedir. Bu süreçte neler yaşandığı, yazılı olarak araştırma raporlarınsa yer almak konumundadır.
- 5- Araştırma nesnelere karşı tarafsızlık ve kayıtsızlık yerine, kısmi özdeşleşme ile gerçekleşen “bilinçli taraflılık” önerilmektedir. Bu yaklaşım araştırma nesnelere karşı kayıtsız ve yabancılaşmış bir yaklaşım gösteren “seyirci bilgisi” yaklaşımının tersini ifade etmektedir. Araştırma sürecinde her iki taraf için de – araştıran- araştırılan –bir bilinçlenme süreci olarak yaşanmaktadır.
- 6- Feminist araştırma sürecinin deneyimler bağlamında tekrar tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Farklı kadınların var olmasından dolayı feminist araştırmada da kesin genellemelere varılmasından kaçınılmalıdır. Her kadın, kadınlık durumunu farklı sınıflar içerisinde, farklı cinsel kimlikler altında yaşamaktadır. Bu farklı bakışların epistemolojik geçerliliği olduğu gerçeği önemsenmeli, feminizm içinde de etik, epistemolojik farklılıklar olabileceği unutulmamalıdır.
- 7- Feminist araştırma sürecinde uygulanan çalışmalar sırasında kadınlar, bireycilik, yarışmacılık, kariyer tutkusunu aşmaya çaba göstermelidirler. Sadece kadınlar ile erkekler arasındaki güç ilişkisi değil, kadınlar ile kadınlar arasındaki güç ilişkisi de ortaya çıkarılmalı ve bu konuda da duyarlı olunmalıdır (Mies, 1995; 52-56 - Çakır,1996; 312-315).

Feminist teorisyenler, hem feminist teori hem de kadın çalışmaları alanı için yukarıdaki ilkelere dayalı bir yöntem anlayışının getirilmesini savunmaktadırlar. Ancak Unat gibi sosyal bilimciler (Unat, 1995) bu yöntemsel modelin bilimsel olmadığını ve bu nedenle de kadın çalışmalarının sosyal bilimlerde geçerli olan yöntemlerle yürütülmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Unat, 1995). Sosyal bilimler içerisindeki disiplinler çerçevesinde yürütülmeye çalışılan kadın araştırmaların feminist teorisyenler tarafından sunulan bu yöntem anlayışını geliştirmesi sorunlu gözükmemektedir. Herkes tarafından kabul edilebilir olması ve meşruluk kazanması için feminist teorinin de genel metodolojik ilkelere uyması gerekmektedir. Aksi takdirde kadınların duygu ve deneyimleri gibi unsurlarla donatılmış bir çalışma her ne kadar toplumsal gerçekliği karşılasa da bilim dünyasında ciddiye alınmama tehlikesi ile yüz yüze gelecektir. Özellikle de kadın çalışmalarının ya da feminist teorinin hafife alınmasının temel nedenlerinden biri, yöntem konusunda yaşanan bu tıkanıklıktan kaynaklanmaktadır.

Günümüzde kadın araştırmaları, yerleşik bilimsel araştırma yöntemlerini kullandığı gibi buna sözlü tarih yöntemini (İlyasoğlu,1997), bilinç yükseltme tekniklerini, katılımcı gözlemi ve kadınların deneyimlerini de eklemektedir.

Kadın araştırma merkezleri tarafından yürütülen kadın çalışmaları incelendiğinde, özellikle de ülkemizde feminist teorisyenler tarafından ortaya konan metodolojik ilkelerin pek de uygulanmadığını görmekteyiz. Feminist araştırma süreci içerisinde yöntem anlayışı çerçevesinde ortaya çıkan bu değişim, daha politik ve taraflı olan feminist teori anlayışından 1980’li yıllardan itibaren üniversitelerde yürütülen ve akademik bir temele dayanan kadın araştırmaları alanına doğru bir geçiş ve farklılaşma sürecinin yaşandığını göstermektedir.

1.4.5. FEMİNİST TEORİNİN KENDİ DİNAMİKLERİNDEN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Feminist teorinin bilgi alanında da hak iddia etme ve erkekler ile eşit konuma gele isteği kendisini kadın çalışmaları alanında göstermiştir.

Kadınların gündelik konumlarında, hukuk, sosyal, ekonomik koşullarında pratik faydalar sağlamak isteyen feminizm, bu amaçlarına çok kısa sürede ulaşabilmeyi başarmıştır. Ancak kadın sorunun yalnızca böylesi gündelik konumların değiştirilmesi ile çözümlenemeyeceği gerçeği anlaşıncaya, kadın sorunu bir problematik alan olarak bilim ve bilgi alanında sorunsallaştırılmaya başlanmıştır. Bu durum doğal olarak feminist teorinin eski radikal ve değiştirici gücünün ortadan kalktığı söylemini doğurmuştur. Ancak özellikle de 1980’lerden sonra sosyal bilimlerde yaşanan tıkanıklık ve tartışmalarla birlikte, dünya genelinde toplumsal muhalefetin biçim ve içerik

değiştirmesi ile kadın çalışmaları alanında da çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Çünkü 1980’lerden sonra kadın çalışmaları nicel olarak hızlanmasına rağmen, kadınların konumunda bk bir değişim gözlenmemiştir (Oktik, 2002; 18). Bu durum 1980’lerden sonra kadın çalışmaları adı altında yürütülen feminist teoriyi geçmişten getirdiği gelenek ile birlikte yeni baştan değerlendirilme gereksinimini gündeme getirmiştir. Dolayısıyla da kadın çalışmalarının günümüzdeki konumunun nedenlerini biraz da feminist teorinin kendi içerisinde aramak gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Son dönemlerde kadın çalışmalarının, kadınların adına değişimi getirmemesi nedeniyle “feminizm öldü m ?” sorunsalı tartışılmaya başlanmıştır. Bu sorunun tartışılıyor olmasının temel nedeni, kadın çalışmaları alanının, kadınlar adına radikal bir değişikliği kendisiyle birlikte ortaya ıkaramamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca feminist teorik çalışmalar, egemen olan ataerkil sistemi ciddi bir biçimde tehdit ettiği için “feminizm öldü” söylemi ile pasifize edilmeye de çalışılıyor olabilmektedir. Feminizm, kadınların ezilmişlik ve ikincillik deneyiminden kaynaklanan ve bu durumu düzeltmeyi amaçlayan bir oluşumdur. Günümüzde de kadınların ezilmesine neden olan bu koşullar ortadan kalkmadığına göre, ezilmişlikten kaynaklanan bu oluşumun da ortadan kalktığını söylemek pek mümkün değildir. Ramazanoğlu’ na göre feminizmin öldüğü söylemi sistem tarafından da oluşturulmuş olabilir. Hatta bu teori, kendi hedef kitlesi olan kadınlar arasında da belli bir geri tepme ile karşılanmaktadır. Çünkü, varolan sistemin değişmesinden zarar görebileceğini düşünen bir çok kadın, feminist teoriye karşı tepkili davranmaktadır (Ramazanoğlu, 1998; 8-9).

Kadın alışmaları tarafından bir analiz aracı olarak üretilen toplumsal cinsiyet kavramı, feminist teoriyi anlamak için önemlidir. Bu kavram, toplumsal yapı içerisinde toplumsal cinsiyete yönelik baskı ve sömürüye karşı çıkabilmek için kadınlar arasında bir motivasyon yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyetin oluşturduğu bu motivasyon “biz” kavramında anlamını bulmaktadır. Zaman zaman “biz” kavramı kadınları farklılıklarından ayırıp, bir bütünler kümesi gibi göstermektedir. Ancak bir kategori olarak kadınlar, kendi aralarında farklılıklar ve hiyerarşik yapılanmalar sergilemektedirler. Kadınlar, kendi aralarında kültür, ideoloji, sınıf, etnik köken bakımından farklılıklar gösterirler. Bu bağlamda da hepsinin, kadınlığının kuruluşu bu değişkenler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Kadınlar arasındaki bu farklılıkların görmezden gelinmemesi gerekmektedir. Farklılıkları ortaya koyabilmek için, kadınlar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmadan aralarındaki hiyerarşik yapılanmayı sonlandırmak gerekir. Bu anlamda feminist teoriyi çıkmaza sokan etken, kadınlar arasındaki farklılıklardan öte kadınlar arasındaki hiyerarşik yapılanmadan kaynaklanmaktadır. “Kadınlığın” çeşitli egemenlik biçimleriyle i ie geçmiş bir biçimde yaşanması “hangi kadınlar” ve “hangi feminist teori” sorularını gündeme getirmiştir. Bu nedenle de

kadınlar için ortak bir kurtuluş projesi hazırlamak mümkün olmamıştır. Feminist teorinin geçirmiş olduğu süreç, kadınları birleşik bir kategori olarak ele almanın pek de mümkün olmadığını göstermektedir (Savran, 2001; 52).

Feminist teorinin 1980’li yıllara gelindiğinde kendi içinde yaşadığı bölünme teorinin duraksama nedenleri arasında sayılmaktadır. Bir taraftan kurumsallaşmaya ve varolan kurumlar içine yerleşmeye çalışırken, diğer taraftan da radikal tavrını koruyup, erkek egemen düşüncesi ile kurulan, kurumsal yapıları, oluşumları ve örgütlenme biçimlerini ve hatta düşünce örüntülerini eleştirmektedir. Feminist teorinin kadın çalışmaları alanı ile öncelikle Birleşmiş Milletlerin “Kadınları Güçlendirme ve Dünya Sistemi ile Birleştirme” politikalarına katılımı ile (Aykör, 1996; 136-145) diğer taraftan da erkek merkezci düşünce ile oluşturulduklarını iddia ettikleri üniversitelerin içine yerleşmeleri feminist teorisyenler arasında bölünmelere neden olmuştur.

Feminist teori içerisinde yaşanan bölünme ile birlikte teori ile pratiği birleştirme sorunu da ortaya çıkmıştır. Başlangıçta kadınların kurtuluşu adına teori çalışan kadınlar, bu oluşumu daha meşru bir zemine taşımak adına üniversitelere geçmişlerdir. Feminist kadınların üniversite bünyelerinde yer almaları, buralarda çalışan bir çok akademisyen kadını etkilemiştir. Böylece özellikle sosyal bilimlerde yer alan çeşitli disiplinlerde çalışan kadınlar, kendi bakış açılarıyla kadın sorununu sorgulamaya başlamışlardır. Üniversitelerde “kadın” çalışan akademisyenlerin sayısında büyük bir artış yaşanmıştır. Ancak bu kadınların büyük bir çoğunluğu feminist gelenekten gelmediği ve bu bilinci taşımadığı için feminist teori ile pratiği birleştirme sorununu yaşamıştır. Daha çok “saptamaya” yönelik çalışmaların yapılmasıyla da kadın çalışmaları alanı, kadınlar adına bir değişimi başlatmaktan çok, değişmeyi gözlemler hale gelmiştir (Kandiyoti, 1995; 396).

Kadın çalışmaları alanında ortaya çıkan teori ve pratik sorununun nedenlerini Ramazanoğlu’na göre üç başlık altında toplamak mümkündür;

- 1- Kadınlar arasındaki maddi konum farklılıkları
- 2- Farklı iktidar yapıları içeren kadınların bir araya gelmesi
- 3- Dönüşüme uğramış bir toplumda erkekler ile kadınların hala birbirlerinden özünde farklı olup- olmadığı konusundaki yaygın kanı (Ramazanoğlu, 1998; 235-236).

Genel olarak günümüzde kadın çalışmaları alanında bir teori ve pratik sorunu yaşanmaktadır. Teori çalışan bir çok kadın “pratik” anlamda kendileri ve kadın kurtuluşu adına eyleme geçmemektedirler. Bu kişiler, kadınların konumlarını gündelik anlamda değiştirip dönüştürmekten öte teori ile ilgilenmektedirler. Bu durum da yine feminist teorinin bir duraksama içerisinde olduğunu düşündürmektedir.

Feminist teori içerisindeki diğer bir sorun ise, feminizmin başlangıçta büyük bir politik heyecan yaratarak, ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Genel olarak ideolojik, slogan ve söylemsel bir nitelik taşıyan bu çalışmaların feminist teorik çalışmalar olarak ortaya çıkması bir takım sorunlar doğurmuştur. Bu çalışmalar ciddiye alınmayıp, değersizleştirilmiştir. Günümüzde kadın çalışmaları da feminist teori ile ilgili olan bu genel “değersizleştirme” savı ile mücadele etmektedir (Ramazanoğlu, 1998; 45).

Feminist teorinin temel sorunlarından bir tanesi de “evrensellik” iddiasında anlam bulmaktadır. Feminist teori 1960’lı yıllarda ortaya çıktığında tüm kadınlar için ortak bir kurtuluş projesi hazırlama amacını taşımaktaydı. Liberal feminizm, Marksist feminizm gibi ortaya çıkan makro yaklaşımlar, kadınlar arasındaki farklılıkları göz ardı ederek, evrensel çözümlemelerde bulunmaktaydı. Ancak genel olarak sosyal bilimlerde de makro teorilerin eski geçerliliklerini yitirmeleri ve daha çok mikro çalışmaların öne çıkması feminist teoride de mikro çalışmaların ağırlık kazanmasına neden olmuştur (Ramazanoğlu, 1998; 65).

Kadınlar, 1960’lı yıllarda kendi ezilmişliklerini erkek egemen ideoloji ile açıklama ve tartışmaya başlamışlardır. Feminist teoriye karşı geliştirilen eleştirilerden bir tanesi de; erkek egemen değerlerle yüklü dünyanın yaratılması sırasında kadınların nerede olduğuyla ilgilidir. Feminist teori bu soruya, “toplumsal bastırılma”, “toplumsal kontrol”, “toplumsal cinsiyet” ve “patriyarki” gibi kavramlarla yanıt vermektedir. Ancak kadınlara rağmen bu kadar güçlü bir biçimde dişil karşıtı bir ideolojinin oluşturulması da feminist teorinin paradokslarından bir tanesini oluşturmaktadır (Türche, 1997; 293-294).

1.5. KADIN ÇALIŞMALARI

Feminist teorinin sahip olduğu ideolojik yapı ve taraflılığı ile birlikte yöntem konusunda yaşanan tartışmalar ve feminist teori çalışan kadınların bilgi alanında hak talep etmek istemeleri üzerine sosyal bilimler içerisinde kadın çalışmaları alanı açılmıştır.

Teorik anlamda söylemsel ve ideolojik olmanın dışına çıkmak isteyen kadınlar, bilimsel anlamda kabul görmek kaygısı ile birlikte kendileri adına yeni bilgi üretebilecekleri kadın çalışmaları alanını oluşturmuşlardır. Kadın araştırmalarının oluşumundaki en büyük etken, kadınların kendileri adına bir gelecek hazırlama (edinilen bilgileri geleceğe aktarma) ve geleceği meşrulaştırma projesidir. Ayrıca söylemsel ve ideolojik olmanın dışına çıkmak ve kabul görmek kaygısı da kadın araştırmalarının oluşumuna etkide bulunmuştur (Savran, 2001; Ramazanoğlu, 1998; 57).

Kadın araştırmaları özellikle tarihsel ve sosyal bilimler alanında kendisini göstermiştir. Bu yeni oluşum ile birlikte sosyal bilimler içerisinde öncelikle “iktidar” sorunu irdelenmiştir. Toplumsal yaşamda iktidar sorunu ele alınmıştır. İktidar sorunun kaynağı araştırılırken, diğer taraftan da tarihte kadınların görünür kılınması sorunu gündeme gelmiştir. Kadın tarihi araştırmaları ile toplumsal yaşamdaki kadın ve erkek arasındaki “işbölümü” kavramı sorgulanmaya başlamıştır. Kamusal ve özel ayrımlarının tartışılması, toplumsal cinsiyeti gündeme getirmiştir. Kadın ve erkeğin toplumsal yaşamda örgütlenmiş rol ve normlarla birlikte edindiği konumlar, toplumsal cinsiyet kavramı ile anlamını bulmuştur. Toplumsal cinsiyet kavramının bu yükselişi ise 1970’li yıllara rastlamaktadır (Unat, 1995; 15-21).

Kadınlar tarafından disiplinli bir biçimde sorunsallaştırılan bu alanlar ve meydana gelen farklılaşmalar kadın çalışmalarının belirlenmesine yardımcı olmuştur. Bu anlamda da yeni bir terminaloji oluşturma aşamasına gelinmiştir. Bu  alışmalar sürerken yöntem konusunda da tartışmalar başlamıştır (Unat, 1995; 20-22).

Kadın  alışmaları, yeni bir disiplin olarak 1970’lerin sonunda ortaya çıkmıştır. Öncelikle  niversiteler dışında feminist metin araştırmaları ve kadın sorunlarının tartışıldığı dergi ve kitap sayfalarında gündeme gelmiştir. Çünkü 1960’lı yıllarda protesto ortamında başlayan feminist hareket, kurumlara ve üniversitelere karşı büyük bir güvensizlik beslemekteydi. Feminizm ve feminist teori, başlangıçta kadınların üniversitelerde kariyer yapmalarına şüphe ile bakmaktaydı. Erkek-egemen sistem içerisinde yükselmek isteyenleri kınamaktaydı. Feminizm  zerine bir tez yazmak, kadınların sırtından kariyer yapmak ve onların mücadelelerini erkek egemen kurumlar yararına kullanmak anlamına gelmekteydi (Dizier, 1992; 47). Ancak bilgi konusunda hak iddia etmek için bilginin  retildeği mekanlar olarak kabul edilen üniversitelerde yer almak gerekmektedir. Feminist teori yok olup gitmektense, geleceği meşrulaştırmak adına üniversitelerde yer edinmiştir.

Kadın araştırmaları özne olarak önce “kadın”ı almış, ve daha sonra da kadınlık ve erkeklik rollerinin oluşumunu irdelemeyi amaçlamıştır. Farklı disiplinler içerisinde yer alan tarihçiler, sosyologlar, felsefeciler, ekonomistler bu alan içerisinde çalışmaya başlayınca da disiplinler arası anlayış gündeme gelmiştir. Kadın sorununun farklı yönleri farklı disiplinler yaklaşımlar tarafından sorgulanmaya başlamıştır ( akır, 1995; 291-292).

Kadın  alışmaları ile birlikte hem doğa bilimlerinde hem de sosyal bilimlerdeki “cinsiyetçilik” anlayışı tartışılmaya açılmıştır ( akır-Akgökçe, 1995; 7-8). Kadın araştırmalarının sorgulamalarıyla, bilimlerde varolan erkek merkezci anlayış, bilimin objektifliği ve evrenselliği ilkeleri ilk defa eleştirilmiştir. “Akademik Feminizm” olarak da adlandırılmakta olan kadın çalışmalarının kurumsallaşmaya başlamış olması kadınlar arasında beklenti örüntüleri

oluşturmuştur (İlyasoğlu, 1994; 8). Üniversitelerde birbirlerinden kopuk bir biçimde çalışan kadınlar, bir araya gelmeye başlamışlardır. Çalışmaların yürütülmesi ve toparlanması “kadın araştırma merkezlerini” gündeme getirmiştir. Kadın araştırmaları merkezi, kadınların kadın bakış açısıyla kendileri için, kendi adlarına bilgi ürettikleri merkezler olma özelliğini taşımaktadır (Çakır, 1995; 225). Bu araştırma merkezlerinde farklı disiplinler içerisinde yer alan kadınların ortak proje ve çalışmaları toparlanmaya başlamıştır. Çalışmaların hız kazanması bu alanın yalnızca kadın terimi ile tam olarak kavranamayacağı anlayışını gündeme getirmiştir. Böylece ataerkillik, toplumsal cinsiyet, toplumsal iktidar ve erkeklik çalışmaları da gündeme gelmiştir (Kandiyoti, 1997; 15-16).

Toplumsal cinsiyet ve iktidar sorununun kadın çalışmaları alanındaki bu yükselişi, tüm sosyal bilimlerde etkili olmuştur. Toplumsal cinsiyet kavramı bilim dünyasında kendisine bir yer edinerek, kadın ve erkek ilişkileri dışındaki alanlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Hatta 1990’lı yıllara gelindiğinde akademi içinde ya da dışında yer alan bir çok insan için toplumsal cinsiyet çalışmaları, doğrudan kadın çalışmaları alanını ifade eden bir kavram olarak algılanmaya başlanmıştır.

Kadın araştırmaları alanı ile oluşturulan bu bakış açısı ile birlikte bilim adamları da kendi alanlarını gözden geçirmişlerdir. Erkek açısından algılanmış olan gerçekliğin tüm insanlık adınaymış gibi ifade edilmesi, tüm bilimsel nesnelliği de sorgulamayı beraberinde getirmiştir. Bu anlayıştan yola çıkan kadın araştırmaları hem feminist bilincin ve bilginin ürünü hem de onun üreticisi olma özelliğini taşımaktadır. Kadınların görünmezliğinin ve sessizliğinin kültürel bir norm olduğu toplumlarda kadınların ataerkil norm ve tanımlara rağmen kendi adlarına bilgi üretmeleri söz konusu olmuştur.

Yukarıdaki açılımlardan da anlaşılabilceği gibi kadın araştırmaları, farklı yorumları içinde barındıran bir terimdir. En dar anlamda kadın araştırmaları başlığını taşıyan üniversite bölümlerinde yapılan çalışmalar anlaşılabilceği gibi, en geniş anlamda da kadınlar ve onların toplumdaki rollerini anlamak isteyen insanların bu konuda ürettikleri bilgiler olarak da anlaşılabilir (Doughan, 1992; 25).

Kadın çalışmaları alanındaki bu tanımlama farklılığı, kadın araştırmalarının insanlar üzerindeki farklı algılamalarından kaynaklanmaktadır. Bu konuda yapılan tartışmalar ise devam etmektedir. Bir grup kadın araştırmacı, bu alanın feminist anlayış ve bilinçten uzaklaştığını ve yalnızca gözleme dayalı, uygulamalı araştırmalar yaptıklarını ifade etmektedirler. Feminist bilincin yok olduğunu savunanlar, kadın araştırmaları adı yerine “feminist araştırmalar” teriminin kullanılması gerektiğini savunmaktadırlar (Harding, 1995; 40-41). Diğer taraftan ise başka bir grup,

kadın araştırmaları alanının ancak doğa ve sosyal bilimler yöntemlerini kullanarak, ve disiplinler arası bir alan olarak başarı kazanabileceğini savunmaktadır (Unat, 1995).

Kadın sorunu tarihsel ve toplumsal bir sorun ise bunun bilimsel değerlendirmeler bağlamında ancak kadınları da görünür kılınarak çözümlenmesi gerekmektedir. Bu anlamda da ideolojik, söylemsel ve yüzeysel olmaktan uzak durulmalıdır. Kadın sorununun inanılır kılınması ancak bilimsel aşamadan geçilerek mümkün olabilmektedir (Berktaş, 1992; 132-133).

II. İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE FEMİNİST TEORİDEN KADIN ÇALIŞMALARINA

Günümüzde fikirlerin, görüşlerin, yaşam tarzlarının, bilimlerin ve hatta kültürlerin dolaşımının küresel olduğu kabul edilmektedir. Bu küresel kabul ile birlikte farklı sosyo-kültürel bölgelerden kaynaklanan değerler arasındaki ilişkiler de tartışılmaktadır.

Coğrafi ve analitik anlamda sınırlardan bağımsız olma iddiasında olan feminist teori açısından da “farklılıklar” önem taşımaktadır. Farklı coğrafyalarda ve farklı kadın talepleri çerçevesinde doğan feminizm, ortak bir teorik yaklaşım ile açıklanmaktadır. Feminist teori, kadın sorunlarına eğilerek, kadının toplum içindeki dışlanışını ve kendine yabancılaştırılmasını sergilemektedir (Doltaş, 83).

Kadınlar için feminizmin ve feminist teorinin tarihçesinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Kişinin kendi tarihini bilmesi, dünyaya kendi bakış açısıyla bakabilmesini sağlamaktadır. Donovan’ın aktarması ile Santayana, “kendi tarihlerini bilmeyen kuşakların o tarihleri tekrar etmeye mahkum olduklarını belirtmiştir” (Donovan, 1997; 9). Kadınlar da kendi ezilmişlik tarihlerinin çözümlemesini yapmadıkları takdirde, gerçek anlamda toplum içindeki isteklerine ulaşamayacaklardır. Bu nedenle kadın tarihinin önemli bir bölümünü oluşturan feminist hareket ve feminist teorinin bilinmesi gerekmektedir. Bu çalışmadaki temel amaç, kadın tarihinin “bilgi” alanındaki vurgusunu yapmak olduğundan, feminist hareketten kaynaklanan feminist teori ve kadın çalışmaları üzerinde durulacaktır.

Feminist teorik çerçeve için bu çalışmada Kandiyoti’nin ortaya koymuş olduğu ve daha önceki bölümde değinilen ancak bu bölümde ayrıntılandırılan “Dönemleştirme” modeli izlenecektir;

1- İlk Aşama: Erkek merkezli yönelimle mücadele: Erkek egemen düşünce eleştirisinin ilk defa yapıldığı bir dönem olma özelliğini taşımaktadır. Bu dönemi, feminist teorinin hazırlık aşaması olarak da kabul etmek mümkündür. Feminist hareket ve sorgulamayı gündeme getiren koşulların sergilenip, açıklanması bu bölümdeki temel amaçtır.

2- İkinci Aşama: Kadınların ezilmesinin açıklanması: Kadınların, toplum içinde erkek egemen yaşam ve düşünce biçimi ile dışlanışlarının çözümlemelerini kapsamaktadır. Farklı çözüm önerileri ile birlikte farklı teorik yaklaşımların ortaya çıkması söz konusudur. Dünya Sistemi ve değişen sosyal bilimler anlayışı ile temellendirilen bu çalışmada ele alınacak yaklaşımlar, Liberal

ve Marksist feminizmler olacaktır. Liberal ve Marksist feminizmin, egemen olan ideolojiler bağlamında gerçekleşmiş olmaları önem taşımaktadır.

3- Üçüncü Aşama: Kadından toplumsal cinsiyete: 1980’li yıllar ile birlikte feminist teorinin konusu, önemli ölçüde “kadın” dan toplumsal cinsiyet araştırmalarına kaymıştır. Bu değişme ile birlikte feminist teorik çalışmaların gelişiminde yeni bir dönem başlamıştır. (Kandiyoti,1995; 124-125). Kadın araştırmalarının kurumsallaşma aşamalarını ülkeler bazında incelemek, bu bölümdeki temel amaçtır.

2.1. BİRİNCİ AŞAMA - ERKEK MERKEZLİ YÖNELİMLE MÜCADELE: FEMİNİST TEORİNİN HAZIRLIK AŞAMASI

Tarih alanındaki bu ilk safha, kadın deneyimlerinin ve bakış açılarının duyurulması ile erkek egemen düşüncenin eleştirisine dayanmaktadır. Erkek egemen düşünceye karşı ilk meydan okumayı sağlamış olan bu dönemin temel özelliği, kadınları tarihsel, toplumsal, ekonomik ve politik aktörler olarak görünür kılmaktır (Kandiyoti, 1995; 125).

Kadınların bir birey olarak kendilerini ifade etmeye başladıkları ilk etkinlikler 16. ve 17. yüzyıllara dayanmaktadır. Feminizmin, 17. yüzyıl Avrupa toplumunda egemen olan tarihsel koşullar bağlamında doğmuş olduğu önermesi, çok çeşitli tartışmalara neden olmaktadır. Bu önerme, tarih sahnesinde daha önce yaşamış olan kadınların kendileri adına hiç mücadele vermediği anlamına gelmekle birlikte, feminizmi burjuva toplumuna ait orta sınıf kadınların bilinçlenmelerinden kaynaklanan bir eyleme de indirgemektedir (Mitchell, 25).

Bu dönemde Batı Avrupa’da kadınlar ilk defa “salon toplantıları” ile gündeme gelmişlerdir. Büyük kentlerde yaşayan üst sınıf kadınların oluşturdukları edebiyat ve bilim grupları, büyük salonlarda dönemin bilimsel, edebi ve entelektüel yapısını tartışmaktaydı. Salon toplantıları düzenleyerek sosyal hayata dahil olan kadınlar, toplumda belli bir değişime ve erkeklerin de kadın sorunlarıyla ilgilenmelerine aracı olmuşlardır. Böylece kadın sorunlarının sosyal yaşama yansması, 18. yüzyılda yaşanan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Salon toplantılarını düzenleyen kadınlar, yeteneklerini kanıtlama fırsatı bulmuşlardır. Bu nedenle de salon toplantılarını feminist düşüncenin yaratıldığı ilk yerler olarak nitelendirmek gerekmektedir. Bu toplantılarda çoğu kez kadınların, düşüncelerini serbestçe dile getirmeleri, toplantılar esnasında katı kurallara uymayan rahat hareketleri ve hatta bir sembol olarak giydikleri mavi çorapları nedeniyle “Mavi Çoraplılar” takma adını almalarına neden olmuştur. Mavi çoraplılar olarak nitelendirilen kadınların

düzenledikleri salon toplantıları, feminist teorisyenler tarafından feminist düşüncenin şekillenip, gelişmeye başladığı çıkış yerleri olarak değerlendirilmektedir (Kadıoğlu, 2001; 84-96).

18. yüzyılın başlarından itibaren meydana gelen önemli yapısal değişmelerle birlikte kadınların konumlarında da değişimler yaşanmaya başlanmıştır. 18. yüzyıldan itibaren kurulmaya başlayan akademilere kadın öğrenciler de alınmıştır. Kadınların eğitim kurumlarına dahil olmaları ile birlikte kadınlar tarafından çıkarılan gazete ve dergilerin yayınlanması da söz konusu olmuştur. Kadınlar tarafından çıkarılan bu gazete ve dergiler, kadın sorunlarını dile getiren yayınlar olma niteliğini taşımaktadır. Kadın sorunlarının dile getirilmesi de erkek düşünce ve dünyasını eleştirmeye dayanmaktaydı. Salon toplantılarından sonra feminist görüşlerin gelişmeye başladığı ikinci aşama, kadınlar tarafından çıkarılan bu gazete ve dergiler ile sağlanmıştır (Kadıoğlu, 2001; 122). Gazete ve dergi çıkarmak teorik açılım için önemli olduğu kadar, kadınlar arasındaki örgütlenme açısından da büyük önem taşımaktadır.

Salon toplantıları ve diğer etkinlikler ile gündeme gelen kadınlar, kendileri adına siyasal bir hareket yaratma amacı ile bir araya gelmiyorlardı. Genellikle kendilerini ve diğer insanları eğitmek amacıyla gruplar kurarak, kadınlar arasındaki ilişkilerin güçlenmesini savunuyorlardı (Oakley-Mitchell ; 9).

Kadınların, yoğun bir biçimde katıldıkları kitle hareketleriyle tarih sahnesine çıkmaları ise 1789 Fransız Devrimi ile gerçekleşmiştir. Fransa’da 1789 Fransız Devrimi ile kadınlar, “siteye” dahil olmaya ve yurttaş olarak kabul edilme mücadelesine girmişlerdir. Fransız Devrimi ile getirilen “İnsan Hakları Beyannamesi” nin kadınları içine almaması, onları daha fazla harekete geçirmiştir (Tekeli, 1982; 69-70). Kadınlar 1789 Devrimine aktif bir şekilde katılmalarına rağmen sonuçta pek bir şey elde edememişlerdir. Bu durum, kadınların kendi aralarında ortak bilinç yaratırken, örgütlenmelerine neden olmuştur.

Kadınlar adına değişme Fransız Devriminden sonra gerçekleşmiştir. 1792’de kadınlar vatandaşlık kimliğine sahip olmuşlardır. Boşanma hakkı ve kadın erkek eşlerin yasalar önünde eşit konumda olmaları sağlanmıştır (Bendason; 56).

Fransa’da bu gelişmeler yaşanırken, kuramsal tezler de gelişmeye başlamıştır. 17. yüzyılda Descartes’cilik ve 18. yüzyılda Ansiklopediciler ile gelişen Rönesans ideolojileri, bireyin haklarını ön plana çıkarmaktaydı. Akıllı ve eleştiriye ön plana çıkaran bu akımlarla birlikte İnsan Hakları Beyannamesinin ortaya konması bireysel sorumluluk ve hak kavramını gündeme getirmiştir. Dönemin ünlü düşünürü olan Roessau’nun kadınların rolünün ev işi ve kocalarının rahatlarını sağlamak olduğu söylemine karşın Concordet, bu dönemde “Kadınlara Vatandaşlık Hakları Verilmesi Üzerine” adlı bir broşür yayınlamıştır. Concordet’e göre kadınların devlet ve vatandaşlık

haklarından yoksun bırakılmaları, toplumsal eşitsizlik durumunun bir yansıması olarak görülmektedir (Michell 46).

Toplumsal ve düşünsel alanda gelişmeler yaşanırken, tarihin ilk feministi olarak kabul edilen Olympe de Gouge 1791 yılında 17 maddeden oluşan “Kadınların ve Kadın Haklarının Açıklanması” adlı bildirisini Paris Komününde yayınlamıştır (Rougerie, 1993). Bu bildiride Gouge, bir kadınlar meclisi kurulmasını, tüm kadınlara oy hakkı tanınmasını talep etmekteydi. Gouge’e göre “kadınların giyotine ve idam sehпасına çıkma hakları varsa, konuşmacı olarak da kürsüye çıkma hakları olmalıdır.” Kadın hakları anlayışına sıkı sıkıya bağlı olan Gouge söylediği bu sözden dolayı 1793 yılında giyotin ile idam edilmiştir (Bendason, 35). Gouge’nin kadın hakları konusunda yapmış olduğu analizler, hem kendi döneminde hem de daha sonraki yüzyıllarda kadın hareketinin temel prensiplerini oluşturmaktadır.

1789 Devriminden sonra 1848 Devrimi sırasında da kadınlar aktif rol almıştır. 1848 Devrimi, küçük burjuva meslek kadınları ile entelektüel kadınlar arasında ilk defa bir dayanışmayı da beraberinde getirmiştir. Kadınlar, 1848’de New York’da Seneca Falls’da ilk kadın hakları konvansiyonunu oluşturmuşlardır (Tekeli, 1982; 74-75). Bu konvansiyon, kadınların eşit haklara sahip olmalarını ve kadınlara oy hakkı verilmesini savunuyordu.

Feminist teorinin hazırlık aşaması olarak kabul edilen bu dönem ile birlikte kadınlar, tarih sahnesinde ciddi anlamda ilk defa seslerini duyurmaya başlamışlardır. Erkek egemen düşünce eleştirilerek, erkekler ile eşit haklar talebi geliştirilmiştir. Toplumsal ve siyasal hak talepleri ile, tarihte kadınlar adına yeni bir dönem olarak adlandırdığımız feminist teorinin gelişim süreci başlamıştır.

2.2. İKİNCİ AŞAMA – KADINLARIN EZİLMESİNİN AÇIKLANMASI: FEMİNİST TEORİLER

Kadının ezilmişliğinin tarihi insanoğlunun tarihi kadar eskidir. Bu durumun düzeltilmesi ise henüz yeni diyebileceğimiz bir dönemi kapsamaktadır. Toplumun, kadın konusundaki olumsuz olan tavrının değiştirilmesi için kadınlar, çeşitli alanlarda mücadele etmişlerdir. Bu mücadele alanlarının en önemlilerinden bir tanesi de bilgi ve bilim alanında verilen mücadeledir.

Kadınların bilgi alanında hak talep etmeleri ve kendilerini tarih sahnesinde görünür kılma mücadeleleri feminist teoriler ile anlam bulmaktadır. Bilimin erkek merkezci eğilimi ve tarihte kadınların görünür kılınmaması, kadın ezilmişliğinin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Rousseau’nun da ifade ettiği gibi “toplumların olumsuz yöndeki gelişmeleri, bilim ve sanatın insanlar üzerindeki olumsuz etkilerinden kaynaklanmaktadır” (Rousseau, 1992; 87).

Olumsuz olan bu durumu ortadan kaldırmak ve kadınları tarihte görünür kılmak adına, kadınlar tarafından çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Bu teoriler, farklı ideolojik yaklaşımlardan kaynaklanıp, farklı bakış açılarına sahip olmalarına rağmen temelde ortak özelliklere sahiptirler. Teorilerin hepsi kadının toplum içindeki konumunu yükseltmek adına, eleştirel, sorgulayıcı, ideolojik ve feminist bir bakış açısına sahiptirler. Kadınlar adına yine kadınlar tarafından oluşturulmuşlardır.

Bu bölümde egemen iki temel teori olan Liberal ve Marksist Feminist Teoriler ele alınacaktır. Bu çalışmada feminist teorilerin dünya sistemi ve değişen sosyal bilimler anlayışı çerçevesinde değerlendirilmiş olması, feminist teoriler içerisinde yalnızca Liberal ve Marksist Teorileri ele almayı gerektirmektedir. Çalışmanın son bölümünde de diğer feminist kuramsal yaklaşımlara da değinilecektir.

2.2.1. AYDINLANMACI LİBERAL FEMİNİZM

Aydınlanmacı Liberal Feminizm, 1700’lü yılların sonu ile 1800’lü yılların başından itibaren etkisini göstermeye başlamıştır. Feminist teorinin hazırlık aşaması olarak kabul edilen bu dönemde yaşanan oluşumların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu anlamda feminist teori tarihine Liberal Feminizm ile başlamak bir tesadüf değildir. Hem tarihsel olarak diğer yaklaşımlardan önce gelmesi, hem de feminizmle ilgili olan diğer tüm yaklaşımların Liberal Feminizme atıfta bulunması, Liberal Feminizme öncelikli bir konum kazandırmaktadır.

Liberal feminizmin temel amacı, diğer feminist teorilerde de olduğu gibi kadınların ezilmelerinin nedenlerini ve tarihini ortaya koyup, çözümlemeler üretmektir. Liberal feminizm, kadınlarının ezilmelerinin nedenlerini, kadınların kamusal alana girmelerini engelleyen geleneksel değer ve yasalarda aramaktadır. Bu yaklaşım, kadınların daha çok çalışma ve ev yaşamına ilişkin cinsiyet rolleri ve ayrımcılığı üzerinde durmaktadır (Kandiyoti, 1995; 125).

Feminist teorinin hazırlık aşamasında ortaya konan yenilikler, Liberal feminizm döneminde etkisini göstermiştir. Aydınlanma ve Akılcılık çağı olarak adlandırılabilen dönem içinde oluşan kuramlar, bu dönemde hayata geçirilmeye başlanmıştır. İnsanlar için vazgeçilmez ya da doğal olarak kabul edilen haklara, hükümetlerin karışamayacağı gerçeği, hem Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde (1776) hem de Fransa’nın İnsan Hakları Bildirisinde (1789) kabul edilmiştir. Liberal feministler de bu noktadan hareketle, erkeklerin sahip olduğu doğal haklardan yararlanmak adına mücadele etmişlerdir (Donovan, 1997; 35). Liberal feminizm, Liberal görüş ve felsefenin ideallerinin sadece erkekler için değil, kadınlar için de geçerli olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle Liberal feminist teorisyenlerin en fazla üzerinde durduğu temalar, kamusal haklar, oy kullanma,

seçme ve seçilme hakkıdır. Liberal feministler, liberal siyasal düşüncenin etkisiyle kanun önünde eşitlik, oy verme hakkı ve mülkiyet hakkı üzerinde durmuşlardır. Liberal feministlerin tüm bu koşulları sağlamak üzere talep ettikleri en önemli haklardan bir tanesi de eşit eğitim hakkıdır. Kadınların erkekler ile eşit ekonomik ve kamusal haklara sahip olmaları için eşit eğitim olanaklarına da sahip olmaları gerekmektedir (Donovan, 1997; 32).

Doğal haklar geleneğine inanan Liberal feministler, kadınların birer vatandaş olarak erkekler ile aynı temel haklara sahip “insan” olduklarını ileri sürmektedirler. Temel haklar doktrininin savunan başlıca Liberal feminist kuramcılar, Elisabeth Cady Stanton (Duygular Bildirisi), Mary Wollstonecraft (Kadın Haklarının Savunusu) ve Sarah Grimke’dir. Bu teorisyenler ve Aydınlanmacı Liberal Feminizmin savunduğu temel anlayış, akıl ve duygu ayırımına dayanmaktadır (Michel; 47).

Liberal teorisyenler arasında ismi neredeyse bu teorik yaklaşım ile anılan kişi Mary Wollstonecraft’tır. Wollstonecraft, insanları diğer canlılardan ayıran temel özelliğin zihinsel kapasite olduğunu vurgulamaktadır. Wollstonecraft’a göre tarihsel olarak kadının ikincil ve ezilmiş olarak kalmasının nedeni fırsat ve eğitim eşitsizliğine dayanmaktadır. Bu nedenle Wollstonecraft, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak için eşit eğitim imkanlarının sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Wollstonecraft, kadınların eşit eğitimden geçmeleri durumunda erkekler ile aynı işi yapabileceklerini savunmaktadır. Bu nedenle de kadının müzik, sanat, edebiyat, şiir vb. alanlara ve erkeğin bilim, hukuk gibi alanlara daha yatkın olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır (Walters, 1992; 112).

Wollstonecraft’ın 1792 yılında yayınlamış olduğu “Kadın Hakları Savunusu” adlı eseri, feminist teorinin ilk önemli ürünü olarak kabul edilmektedir (Tekeli, 1982; 79). Wollstonecraft bu eserinde kadının konumunu toplumsallaşma ile açıklamaktadır. Wollstonecraft’ı ilgilendiren ikinci konu ise kadınların, eleştirel düşünme güçlerini geliştirememeleri ve kendilerini ruhsal olarak yetiştirmemeleridir (Kayhan, 1999; 36-37).

Feminist teorinin klasiği olarak kabul edilen Kadın Hakları Savunusu, radikal bir nitelik taşır. Wollstonecraft bu eserinde, özellikle bütün gününü kendilerini güzelleştirmek uğruna çaba harcayan ve statü kazanmak için tek alternatif olarak evlenmeyi düşünen kadınları eleştirir. Çocukluklarından itibaren iyi bir eş ve anne olmak için yetiştirilen kadınların, zihinsel faaliyetlerinin engellendiğini düşünmektedir. Buna göre de hayatın önemli işleri olan ve akıl isteyen işler, erkekler tarafından yürütülürken, kadınlar işlerin duygusal boyutuyla uğraşmak zorunda bırakılırlar. Kadınların akla ulaşması ise erkekler tarafından engellenir. Kadınlar bu durumdan ancak eleştirel düşünme ile kurtulabilirler. Eleştirel düşünme ile hayatlarını kontrol

altına almayı başarabilirler. Bu yolla kadınlar, özel alana hapsolmayıp, kamusal alanın da içine girmiş olacaktırlar (Donovan, 1997; 30-33).

Wollstenecraft'ın görüşleri temel alındığında Liberal feminizmin öğretileri de kendiliğinden ortaya konmuş olacaktır. Demir ve Walters'ın tespitlerine göre Liberal feminizmin temel özellikleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilmektedir;

1- Eğitimde Fırsat Eşitliği: Kadınların Ezilmesinin ve toplumsallaşma yolu ile sağlanan ikincil konumun kadınlar adına ortadan kaldırılması için eşit eğitim imkanlarının sağlanması gerekmektedir.

2- Ekonomik Eşitlik: Liberal feministler, kadının tam olarak özgürlüğe kavuşmasının ekonomik olarak erkekte bağımsızlaşmasına ve onunla eşit haklara sahip olmasına bağlı bulunduğunu savunmaktadırlar.

3- Siyasal ve Hukuksal Eşitlik: Liberal feministlere göre kadınların kurtuluşu sadece eğitim imkanları elde edip, ekonomik özgürlüklerini elde etmek ile sağlanamamaktadır. Bu anlamda Liberal feministlerin temel amacı, kadınlara erkeklerle eşit siyasal, sosyal ve hukuksal hakların sağlanmasıdır. Bu hakların başında da oy kullanma , seçme ve seçilme hakkı gelmektedir.

4- Özel Alanın Yeniden Düzenlenmesi: Kadın ve erkek kimliklerinin, kadının iş yaşamına katılımı ile yeni baştan gözden geçirilmesi gerekmektedir (Demir, 1997; 49-52- Walters, 1992; 180-182).

Liberal feminizmin temel öğretileri, bütün liberal teorisyenler tarafından kabul görmektedir. Grimke, Stanton ve Wollstenecraft gibi teorisyenlerin bu öğretilere ulaşmak amacıyla yazdıkları eserlerinde ilke olarak kabullendikleri bazı temel anlayışlar söz konusudur. Bu görüşler, erkek egemen ideoloji eleştirisi sonucu ortaya konmuştur. Kadınların eşitliğe ve toplumda sahip olmak istedikleri konuma ulaşabilmeleri için bu görüşleri hayata geçirmeleri gerekmektedir. Liberal feministler tarafından sunulan ve kadın kurtuluşu için kadınların yapması gereken temel görüş ve düşünceler Donovan ve Kayhan' a göre aşağıdaki gibidir;

1- Akla inanç. Wollstenecraft ve diğer Liberal feministler, gerçeğe en güvenilir olarak akıl yolu ile ulaşılabileceğini savunmaktadırlar. Gerçeklerin kavranması yolunda bireysel vicdan ve geleneklerin bir kenara bırakılıp, akıl yoluyla kavranması gerekmektedir. Böylece kadınlar, süsleri ve konumları ile erkekleri memnun eden kişiler olmaktan çıkıp, kendi hayatlarının kontrolünü elde edebileceklerdir.

- 2- Kadının ve erkeğin ruhları ile akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı. Liberal feministler kadın ve erkeğin ontolojik olarak da aynı olduğu anlayışını savunmaktadırlar. Bu anlayış ile kadınlar, kendilerini erkeklerin hayatlarının süsü olarak görmekten kurtaracaklardır.
- 3- Toplumsal değişime ve toplumun dönüşümüne etki etmenin en iyi yolunun eğitim ve eleştirel düşünme yeteneği olduğuna duyulan inanç. Kadınların toplumsallaşma yolu ile ikincil olan konumlarından sıyrılabilmelerinin tek alternatifi, eğitim ve eleştirel düşünme yeteneğidir.
- 4- Erkekler için doğal olarak kabul edilen tüm hakların kadınlar için de geçerli olduğu anlayışına duyulan inanç. Kadın ve erkekler özel ve kamusal alanda eşit hak ve koşullara sahip olmalıdırlar (Kayhan, 1999; 37- Donovan, 1997; 27-28).

Liberal feminizm, savunduğu görüşler dolayısıyla kadınların hayatlarına önemli büyük değişiklikler getirmiştir. Ayrıca teorik anlamda erkek egemen düşüncenin ilk sistemli eleştirisini geliştirmiştir. Kadınları tarihte görünür kılmak ve bilgi alanına dahil etmek adına önemli gelişmeler elde etmiştir. Ancak teorik anlamda bıraktıkları bazı boşluklar nedeniyle de kendilerinden sonra gelen teorisyenler tarafından eleştirilmişlerdir. Liberal feminizmin temel öğretilerinden biri özel alanın yeniden örgütlenmesi anlayışına dayanmış olsa da, liberal çözümlemenin özel alanı çok fazla irdelemediği görüşü eleştirilmektedir. Bu eleştiri Marksist feministler tarafından geliştirilmiştir. Marksist feminizmin en fazla üzerinde durduğu konulardan bir tanesi ev işleri ve ev işlerinin örgütlenme düzeyidir (Marks, Engels, Lenin, 2000; 194). Marksist feministler kadın kurtuluşunun öncelikle “ev” den başlatılması gerektiğini savundukları için Liberal feminizmi eleştirmişlerdir. Geleneksel anneliğe ve evliliğe karşı çıkan liberallerin, bu kurumlar yerine alternatifler sunmaması da eleştirilmektedir. Ayrıca Liberal teorisyenler tarafından ortaya konan kadın ve erkek arasındaki ontolojik farklılığın olmadığı ilkesi de büyük tartışmalara neden olmuştur. Liberal teorisyenlerden daha sonra gelen feminist teorisyenler, kadın ve erkek arasında ontolojik anlamda büyük bir farklılığın olduğunu savunmaktadırlar. Bu noktada önemli olan farklılığı görmezden gelmek değil, farklılığı kabul ederek, eşitliği sağlamaktır (Donovan, 1997; 61-62).

2.2.2. MARKSİST FEMİNİZM

Marksist teori, feminist teorinin gelişiminde merkezi bir önem taşımasına rağmen Marksist düşünce içerisinde feminizm, tartışmalı bir konudur. Feminizmin, kadın ve erkeğin eşit olması anlamında kullanılması, esas olarak bir Liberalizm ve Aydınlanma doktrini olarak kabul edildiği için Marksizme çok az şey borçludur. Ancak, kadınların baskı ve sömürüden kurtulmasının tek

yolunun sınıf mücadelesi ve devrim ile gerçekleşebilir olma iddiası da feminizmi, Marksizme bağlı kılmaktadır (Bottomore, 2001; 230).

Liberal Feminizm ile güçlenen kadın hareketi, Marksistleri kadın sorununun çözümlenmesine dair bir marksist teori üretmek için harekete geçirmiştir. Geliştirilen Marksist feminizm, kadınların ezilmesine neden olan maddi bir temel saptamaya yönelmiştir. Marksist feminizm, kadın ve erkek arasındaki ilişkileri sınıf bağlamında açıklamıştır. Tarihsel materyalizmin yaratmış olduğu üretim ve yeniden- üretim süreçlerin de kadınların nasıl dışlandıklarını sergilemeyi amaçlamıştır (Barrett, 1995; 15). Marksist feministler, kadının ezilmesinde cinsiyet farklılığının pek de önemli olmadığını savunmaktadırlar. Kadının kötü durumda olmasının asıl nedenini sınıf farklılığında aramaktadırlar. Bu anlamda da Marksist feministlerin tartışmaya açtıkları ve kendi aralarında da uzlaşmaya varamadıkları temel konulardan biri, kadınların yalnız başlarına bir sınıf oluşturup, oluşturamadığı sorundur.

Marksist feministler, kadınların ezilmesini maddi bir temelde açıklamaya çalışırken, “yabancılaşma” kavramından da yola çıkmaktadırlar. Marksist feministlere göre kadınların erkeklerden daha çok ezilmelerinin nedenlerinden bir tanesi de kapitalizmin bir sonucu olarak doğan yabancılaşma olgusudur. Erkeklere oranla kadınların yabancılaşma olgusunu daha fazla yaşadıklarını iddia ederler. Ev dışında iş ve arkadaş çevreleri ile değişik ortamlarda toplumla bütünleşebilen erkeklerin aksine kadınlar, kendilerini ifade edebilecek ve toplumla bütünleşebilecek imkanlardan yoksun kalmaktadırlar (Demir, 1997; 56-57).

Kadınların yabancılaşması, eve bağımlı olmaları ile açıklanmaktadır. Bu anlamda da Marksist feministlerin üzerinde en fazla durdukları konulardan bir tanesi de kadının ev içi köleliğidir (Marx, Engels, Lenin, 2000; 194). Kadının bu olumsuz durumdan kurtulmasının çözümü de ev işlerinin toplumsallaştırılmasında aranmaktadır (Engels, 1992; 167). Kadınlar adına yaşanan bu sorunun, kadınların bireysel çabaları ile çözümlenmesi ise mümkün değildir. Marksist feministlere göre bu durum, üretim tarzının bir sonucu olduğu için ancak üretim tarzının değişmesi ile ortadan kalkabilecektir. Dolayısıyla da Marksist feministler, Liberal feministlerin iddia ettikleri gibi kadın sorunun yasal reformlarla çözümlenebileceğine inanmamaktadırlar.

Demir’ e göre Marksist feminizm, kadın sorunun çözümlenmesi adına yaşanan sorunları üç ayrı grupta toplamaktadır;

- 1- Aile kurumunun kapitalizm ile olan ilişkisi, kadınların kurtuluşunun ilk aşaması olarak kabul edilmektedir. Kadının toplum hayatına dahil olması için öncelikle aile içinde yüklendiği rollerden kurtulması gerekmektedir. Kadın için ailesel sorunun çözümlenmesi

ekonomik bağımsızlığın elde edilmesi ve siyasal eşitliğin kazanılmasından önce gelmektedir (Kollantai, 1974; 62-63).

- 2- Kadının aile içinde yaptığı işlerin gerçek üretken iş olarak görülmeyip, değersizleştirilmesi. Ev emeği, kadınları toplumsal üretimden kopararak, kadınların ekonomik anlamda ezilmelerine katkıda bulunan bir etmen olarak ele alınmaktadır. Marksist feministler bu durumun düzeltilmesi için ya ev işlerinin toplumsallaştırılmasını ya da ev işlerinin ücretlendirilmesini çözüm olarak önermektedirler.
- 3- Kadınların niçin daha düşük ücretli, sıkıcı ve değersiz görülen işlerde çalıştırıldıklarının açıklanması gerekmektedir (Demir, 1997; 59-60).

Marksist feministler arasında önemli farklılıklar olmasına rağmen temelde bu teorisyenler arasında bir uzlaşma bulunmaktadır. Marksist çözümlemenin toplumsal sorunlara ilişkin kategorilerinin, kadın sorununa da uygulanabileceği noktasında anlaşmaktadırlar. Bu çerçevede, diyalektik materyalizmin kavramsal şemasının dışına çıkmadan da kadın sorunun çözümlenebileceğini; bunun yolunun da kadının üretim sürecindeki konumunun analiziyle mümkün olabileceğini savunmaktadır. Bu anlamda da Marksist feministler, kadınların kurtuluşu için teorik bir yaklaşımın zorunluluğuna inanırlar (Davies, 1982; 39). Kadın kurtuluşunun teorisi oluşturulurken kadın hareketinin başlangıcı 1848 Devrimi olarak kabul edilir (Mahaim, Holt, Heinem, 1992; 35). Dolayısıyla da kadın kurtuluş hareketi, bir sınıf mücadelesi olarak ele alınmaktadır. Marksist feministlere göre kadınların toplumsal konumlarına ne kadar bağımlı oldukları, kadın kurtuluşu hareketinin başlaması ile daha iyi bir biçimde anlaşılmıştır (Meulenbelt, 1987; 81).

Modern dönemde ortaya çıkan ideolojiler bağlamında öne çıkan Marksizmin, feminizm ile büyük bir bağlantısı olduğu bilinmektedir. Ancak feminist teori ile ilgilenenler ya da kadın hareketine ilgi duyanlar arasında bir bulanıklaşma yaşanmaktadır. Kadın kurtuluşu adına üretilmiş olan Marksist feminizm çoğu zaman Sosyalist feminizm olarak da algılanmaktadır. Temelde aynı doktrinden kaynaklanan bu iki yaklaşım arasında belirgin bir fark bulunmaktadır.

Marksist feminizmin, katışıksız bir Marksizmden çok, Radikal feminizmden etkilenmiş olan yönüne Sosyalist feminizm adı verilmektedir. Sosyalist feminizm, hem Marksist hem de Radikal feminizmin temel öğretilerini benimseyerek, bu iki yaklaşım arasında bir sentez oluşturmaya çalışmıştır (Donovan, 1997; 130). Sosyalist feminizm, Marksist feminizmin kadın konusunda yapmış olduğu açılımları kabul etmektedir. Ancak Marksist feminizm tarafından yapılan bu açılımı yeterli görmez. Kadın sorununun sistematik olarak yalnızca ekonomi ve sınıf kategorileri altında toplanamayacağı iddiasında bulunmaktadırlar. Sosyalist feministlere göre kadınların ezilmesine

neden olan “patriyarkal ilişkiler” ve bunların sonucunda da kadın, erkek arasında ortaya çıkan çelişkiler, en az sınıf çelişkileri kadar köklü ve topluma etki etmiş bir konumdadır. Sosyalist feministlerce kadınların erkekler tarafından baskı altında tutulması hem patriyarkal ilişkiler hem de sınıf yapıları bağlamında açıklanmaktadır. Bu anlamıyla da Radikal feministlerin tek analiz aracı olarak kullandıkları patriyarki kavramına da karşı çıkarlar. Kadın sorunun çözümünü tek bir nedene indirgeyerek açıklamanın doğru olmadığını savunurlar. Sosyalist feministler, Marksist ve Radikal feministlerin iddialarını aşmakta ve ikisinin de eksikliklerinden hareketle kadın sorununa yeni bir yaklaşım sunmaktadırlar (Rowbotham, Segal, Wainright, 1984; 68-69).

Sosyalist feministler, teori üretirlerken özellikle de sıradan kadınların deneyimlerini göz önünde bulundurmaya dikkat etmişlerdir. Kadınların kurtuluşu adına oluşturulacak olan bu teorinin, kadınlardan uzak, soyut ve klişe olmaması gerekmektedir. Bu nedenle de teori üreten kadınların daima gündelik hayatta diğer kadınlarla içi içe ve eylemlilik halinde bulunması zorunludur. Teori, sadece küçük bir seçkin tabakanın yaptığı ve tüm kadınlara atfettiği bir değer olmaktan çok, tüm kadın deneyimlerinden kaynaklanmalıdır. Ayrıca sosyalist feministlerin, kadın kurtuluşu adına yapmış oldukları mücadele yalnızca kadınlar için değil, tüm baskı gören topluluklar adına geliştirilmiştir (Segal, 1990; 71).

Sosyalist feministler genellikle kadınlar ve proletarya arasında bir benzerlik olduğunu ileri sürmektedirler. Bu nedenle de erkek ve yönetici grup çıkarlarına hizmet eden “yanlı bilinci” ortaya çıkarmak ve kendi ezilmişlik durumlarını ortaya çıkarmak için “bilinç yükseltme” tekniğini kullanmışlardır. Sorgulamaya dayanan bilinç yükseltme tekniği, diğer feministler tarafından da büyük bir ilgi ile karşılanmıştır (Donovan, 1997; 133).

Liberal ve Marksist feminizmler, birer kapsayıcı (tüm kadınlar) teori olarak ortaya atılmışlardır. Egemen olan ideolojiler bağlamında ortaya çıktıkları için çözüm önerileri de bu ideolojiler çerçevesinde makro boyutta gelişmiştir. Ancak 1960’lı yıllardan sonra gelişen ve feminist teoriyi biçimlendiren daha başka yaklaşımlarda bulunmaktadır. 1952 yılında Simone de Beauvoir tarafından yayınlanmış olan “The Second Sex” (İkinci Cins) adlı kitap, kadınlar için kurtuluşu, 21. yüzyıl felsefe akımlarından biri olan varoluşçulukta aramaktadır. Beauvoir, feminist mücadelenin, sınıf mücadelesinden bağımsız ve özgül olmasını savunmaktadır. Beauvoir varoluşçu felsefeye dayanarak oluşturduğu teorisinde, kadın kurtuluşunun gerekçelerini ortaya koymuştur. Kadınların kurtuluşu için kadınların ev dışında çalışması ve mümkünse evlenmeyi reddetmesi gerekmektedir. Kadınların evlenip çocuk doğurması zorunlu değildir. Bu durumu zorunlu kılan, ahlaki ve toplumsal yapılanmadır (Beauvoir, 1972; 179). Ancak Beauvoir’e göre kadın kurtuluşu için bireysel yönelimli olan bu davranışların yerine getirilmesi yeterli gözükmemektedir. Kadınlar, özgürleşme hareketi için de bireysel davranmaktan çok, kolektif hareket etmelidirler. Beauvoir,

cinsiyet kavramının toplumsal vurgusu üzerinde durmaktadır. İnsanların toplum içinde kadın ya da erkek olarak doğmadıklarını, ancak zamanla toplum tarafından kadın ve erkek olarak nitelendirildiklerini belirtir. Cinsiyet eşitsizliği konusunda toplumsal rol ve normların önemini vurgular (Beauvoir, 1996; 29).

1960'lı yılların sonlarında ise kadın özgürlüğü taraftarlarınca Radikal feminizm başlatılmıştır. Hiyerarşi ve liderliğin olmadığı örgütler kurarak, kadın kurtuluşu adına mücadele etmişlerdir. 1960'lı yıllardan sonra yaşanan 68 Öğrenci olayları ve Vietnam Savaşı sonucu oluşan savaş karşıtı hareketler, Radikal feminizmin ortaya çıkmasında etkin olmuştur. Ayrıca Radikal feminizm, Liberal ve Marksist teorilerin kadın sorununa tatmin edici bir çözüm üretmemelerine bir tepki olarak da gelişmiştir. Radikal feminizmin ilk temel eseri Shulamith Firestone'un 1971 yılında yayınlanan "Cinselliğin Diyalektiği" adlı kitabıdır. Firestone bu eserinde, insanlar arasındaki en büyük çatışmanın cinsiyet çatışması olduğunu iddia etmektedir (Demir, 1997; 64). Radikal feminizmin kadın kurtuluşu için teorik anlamda kullandığı temel kavram patriyarkidir. Patriyarki, Radikal feministler tarafından genel olarak "babanın yasası" ya da "kadınların erkekler tarafından yönetilmesi" şeklinde tanımlanmaktadır. Patriyarkal sistem, güç, iktidar, baskı, hiyerarşi ve rekabet ile özdeşleştirildiği için, bu sistemin reform yolu ile ortadan kaldırılması mümkün değildir. Kadınların kurtuluşu için sistemin tamamen ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu anlamda da Radikal feminizmin uzun dönemdeki amacı, kadın kültürlü bir toplum yaratmaktır (Kayhan, 1999; 44-45).

Kadınlar tarafından, kadın kurtuluşu için geliştirilmiş olan feminist teorilerin etkileri günümüzde de gözlenmektedir. Ancak 1980'li yıllardan sonra feminist teori sürecinde yeni bir dönem başlamıştır. 1960'lı yıllardan itibaren oluşturulan teorilerin yukarıda da görüldüğü gibi ideolojik ve öznel bir nitelik taşımaları çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Kadınlar tarafından ortaya atılan bu çözümlemelerin, birer kuramsal yaklaşım olup olmadığı tartışılmıştır. Bu nedenle de "feminist teorinin" ne olduğu sorgulanmaya başlanmış ve bu süreçte feminist teorinin gelişiminde yeni bir dönemi başlatmıştır.

2.3. ÜÇÜNCÜ AŞAMA – KADIN ÇALIŞMALARINDAN TOPLUMSAL CİNSİYET ARAŞTIRMALARINA: KADIN ÇALIŞMALARI

1980'li yıllardan itibaren feminist teori, kadınlar arasındaki farklılıkları vurgulayarak, yeni bir döneme girmiştir. Postmodernist ve çokkültürcülük teorilerinin etkisiyle kadınlar arasındaki sınıf, ırk, etnik yapıların vurgulandığı toplumsal cinsiyet çalışmaları hız kazanmıştır. Toplumsal

cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş olduğuna dikkat çekmekle birlikte kadınlar arasındaki farklılıkları da ifade etmeye başlamıştır.

Toplumsal cinsiyet çalışmalarının feminist teori içerisinde hız kazanması çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Kadınların kendi değerleri ve pratikleriyle ayrı bir kültürel grup olduklarını savunanlar ile bu varsayıma direnenler arasında tartışmalar günümüzde de devam etmektedir (Donovan, 1997; 351). Bu tartışmalar kaynağını Marksist ve Liberal teorilerden almakla birlikte toplumsal cinsiyet çalışmaları ile daha etkin bir konuma gelmiştir. Ortaya çıkan bu tartışmalar, kadın çalışmalarının daha fazla güçlenmesine neden olmuştur. 1980'lerden sonra tarih, sosyoloji, iktisat vb. alanlarda feminist araştırmalar o kadar hızlanmıştır ki, kısa bir sürede kadınlar üzerine ders verilmeyen ve kadınlar üzerine araştırma merkezi bulunmayan üniversite kalmamıştır. 1980'li yıllar, kadın araştırmalarının ve kadın araştırma merkezlerinin hızlandığı bir dönemdir. Bu dönem kadınlarla ilgili akademik çalışmaların hızlandığı ancak, eski feminist eylemliliklerin azaldığı bir dönem olma özelliğini taşımaktadır (Michel, 48).

1980'li yılların feminist araştırmaları, Liberal Hümanist teoriler ile kadın merkezli teoriler arasındaki tartışmalardan kaynaklanmaktadır (Donovan, 1997; 352). Bu tartışmalar sırasında öne çıkan eğilim ise Liberal yaklaşımlardır. Liberal yaklaşımların önde olmasını, hakim olan sistem ve ideolojik yapı ile açıklamak mümkündür. Günümüzdeki Liberal teori, modern bilimin yapısının, eylemlerinin ve ideolojisinin kadın perspektifli eleştirisine dayanmaktadır. Liberal kuram, kamusal olan ile bireysel haklar üzerinde odaklanmıştır.

1980'li yılların en önemli kuramsal gelişmesi, postyapısalcı ve postmodernist kuramların, feminizm üzerindeki etkileridir. Geleneksel kuramları erkek merkezli olmakla eleştiren feministler, makro bir teorinin mümkün olmadığını kabul eden postmodernistlerden destek almışlardır (Rosenau, 1998; 147). Ayrıca 1990'lı yıllardan sonra kuramsal bir hareket olarak ekolojinin öne çıkması, ekofeminizm alanının açılmasına da neden olmuştur. Ekolojinin getirmiş olduğu, yaşama ve doğaya saygı anlayışı, ekofeminizmin kadın bakış açısıyla donanmasına neden olmuştur (Tamkoç, 1996; 77-78).

1980'li yıllardan sonra feminist kuram, Harding'in belirttiği gibi üç kuramsal kategori içerisinde ele alınabilmektedir. Bu kuramlar, ampirisist, konumsal ve postmodernist yaklaşımlardan oluşmaktadır. Ampirisist konum, Liberal feminist öncüler vasıtasıyla, bilimin ortaya çıkardığı sorunların yanlış uygulamalardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Cinsiyetçi ve ırkçı eğilimlerin ortadan kaldırılması ile nesnel bilimin gerçekleştirilebileceğini savunur. Konumsal teoriler, istatistiki ve nesnelleştirici bir epistemolojinin daha derinlemesine sorgulanması gerektiğini savunmaktadır. Bilimin postmodernist eleştirisi ise her türlü genelleştirilmiş kuramın zorunlu olarak çelişkileri ve farklılıkları görmezden geleceğini iddia etmektedir. Postmodernistler, Batı uygarlığının hakimiyet

kurucu disiplin pratiklerinin somut biçimleri olarak görülen büyük kuramları eleştirmektedirler. Büyük kuramlara karşı çıkarlarken, yerel kaynaklı, duruma özgü ve tarihsel olarak pratiklerden ortaya çıkan mikro yaklaşımları savunurlar. 1980’li yıllardan sonra ortaya çıkan bu yaklaşımlar, içerisinde en fazla öne çıkan Liberal ve Postmodern yaklaşımlar olmuştur. 1980 sonrası feminist teori için kabul edilen bu üç yaklaşım dışında anayasal doktrine yönelik çok sayıda feminist eleştiriler de geliştirilmiştir. Bunların çoğu, kadınların maruz kaldıkları acılara ve adaletsizliklere çözüm bulmak için, varolan yasal standartların değiştirilmesini içermektedir (Donovan, 1997; 361-384).

Kuramsal olarak ortaya çıkan gelişmeler, üniversite yapıları içerisinde gerçekleşmiştir. Feminist teori akademisyen kadınlar tarafından yürütülmeye başlanmıştır. 1980’lerden sonra içerik ve biçim değiştiren feminist teorinin içerik olarak ne gibi değişiklikler gösterdiği yukarıda özetlenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde de kadın çalışmalarının üniversitedeki kurumsallaşma aşamaları ülkeler bazında değerlendirilecektir.

2.3.1 FRANSA’DA KADIN ARAŞTIRMALARI

Fransa’da kadın araştırmaları diğer Batılı ülkelerde olduğu gibi 1970’lerdeki kadın kurtuluş hareketi ile yakından ilgilidir. Eylemsel platformda yer alan iyi eğitim almış kadınlar, feminist araştırmacının kurumlar içerisinde bir araştırma alanı olarak tanımlanmasını savunarak, üniversitelere geçmiştir. Fransa’da artan talep ile kurulan ilk kadın araştırmaları birimi, Güney Fransa’daki Provence Üniversitesinde açılmıştır. Fransa’da 1981 seçimleriyle ortaya çıkan siyasi tablo, kadın araştırmalarının yeni bir boyut kazanmasına da neden olmuştur. 1981 yılında Kadın Hakları Bakanlığının kurulması ile kadın çalışmaları hızlanmıştır. Bugün Fransa’da üniversitelerde kadın çalışmaları alanı farklı bakış açılarına sahip kadınlar tarafından yürütülmektedir. Üniversitelerde çalışan akademisyen kadınların çoğu, üniversite dışındaki kadın grupları ile ilişki kurmamaktadır. Yayınladıkları araştırmalarında da “feminist” terimi yerine “kadın” terimini tercih etmektedirler. Bu görüşü savunanların dışında yer alan azınlık bir grup, politik ve bilimsel feminizmden yana tavır koymaktadır. Gündelik kadın sorunlarına eğilerek, bunlara çözümler bulmayı amaçlamaktadır. Fransa’da ortaya çıkmış olan bu iki uç arasında üçüncü bir kategoriye giren “Toplumsal ve Cinsiyete Dayalı İşbölümü Araştırma Grubu” bulunmaktadır. Bu grubun amacı, kadın araştırmalarıyla feminist araştırmalar arasında bir uzlaşma sağlayarak, toplumsal cinsiyet olgusuna vurgu yapmaktır. Kadın araştırmaları alanında yapılan bu tartışmalar, bu alanın gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Üniversitelerde artan kadın araştırmaları dersleri ve giderek yaygınlaşan kadın araştırma merkezlerinin kurulması, bu anlamda değerlendirilmektedir (Dizier, 1992; 47-51).

2.3.2. İNGİLTERE’DE KADIN ARAŞTIRMALARI

Kadın araştırmalarının İngiltere’deki başlangıcı yine 1970’li yıllara dayandırılmaktadır. Ancak İngiltere’de kadın araştırmalarının herkes tarafından kabul görmesi ve yaygınlaşması, 1980’li yıllara denk düşmektedir. Disiplinler arası bir alan olarak ortaya çıkan kadın araştırmaları son derece uzmanlaşmış olan İngiliz eğitim sistemi içerisinde idari bir sorun olarak algılanmıştır. Bu nedenle de akademisyenler ve idareciler tarafından zaman zaman tepki ile karşılanmıştır. İngiltere’de “cins araştırmaları” alanında çalışan akademisyenlerin zamanla kadın araştırmaları merkezi etrafında toplanmaları, kadın araştırma alanının “cins araştırmaları” olarak anılmasına neden olmuştur. Üniversiteler dışında İngiltere’de kadın sorunlarının giderek daha fazla ele alınmaya başlandığı yer, ortaöğretim kurumları olmuştur. Bitirme sınavlarına hazırlanan öğrenciler karşılaştıkları iktisat, sosyoloji ve tarih soruları nedeniyle kadın sorunlarıyla da tanışmaya başlamışlardır. İngiltere’de kadın araştırmalarının resmi olmayan ve kurumsallaşmamış yapıları kadın kütüphaneleri ve kadın kitapçılarıdır. Ayrıca feminist yayıncılık da giderek büyümektedir. Böylece İngiltere’de bir yandan feminist dergilerin akademik yayın yapma fırsatları artarken, diğer yandan da belli başlı akademik dergilerde feminist konulara daha fazla ağırlık verilmeye başlanmıştır (Doughan, 1992; 25-30).

2.3.3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE KADIN ARAŞTIRMALARI

Amerika Birleşik Devletlerinde ise kadın araştırmaları, 1969 yılında bir kaç kolej ve üniversitenin programlarına “kadın” dersleri eklemesi ile başlamıştır. Amerika’da kadın araştırmalarının kökeni siyaset kurumundan kaynaklanmaktadır. Kadınların siyasal ve toplumsal iktidardan dışlanmışlıklarının bir yansıması olarak ders programlarına kadın dersleri eklenmiştir. Böylece 1970’lerde açılan ilk dersler, bilinç yükseltme ve telafi etme anlayışına dayanmaktadır. 1980’lere gelindiğinde ise 382 kadın araştırması programında bin den fazla ders verilmeye başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadınlar ile ilgili bilimsel bilgilere yer veren önemli dergiler yayınlanmıştır. Ayrıca 1980’de Ulusal Kadın Araştırmaları Derneği (NWSA-National Women’s Studies Association) kurulmuştur. Bu kuruluş, akademik çalışmalara destek vererek, kadın araştırmalarının gelişmesinde etkin olmuştur. Ortaya çıkan gelişmeler, akademik çevrede zaman zaman tepki ile de karşılanmıştır. Ders programlarına ırk, sınıf, cinsiyet vb. bakış açılarının dahil edilmesine karşı çıkan muhafazakar akademisyenlerin eleştirilerine maruz kalmıştır. Buna

rağmen, Amerika’da kadın araştırmalarına ilgi duyan öğrencilerin sayısında büyük bir artış yaşanmıştır (King, 1992; 69-74).

2.3.4. ALMANYA’DA KADIN ARAşTIRMALARI

1980 yılında Almanya’da Berlin Free Üniversitesinde idari senatonun kadın çalışmalarını destekleyen bir karar alması ile kadın araştırmaları alanı gelişmeye başlamıştır. Almanya’da kadın çalışmalarını ve kadın araştırmalarının geliştirilmesine yönelik bir kurum oluşturulması karara bağlanmıştır. Bu çalışmalar yürütülürken, aynı zamanda özerk kuruluşlarda da araştırma ve çalışmalar yapılmıştır. Ancak üniversitelerde oluşan kadın araştırma merkezleri birbirlerinden bağımsız çalışmaktadırlar. Almanya’da kurumsal modellerin çeşitliliği nedeniyle ortaya çıkan bu durum, bilgi ve deneyim alışverişinin gerçekleşebilmesi için yapılan toplantı ve konferanslar ile telafi edilmeye çalışılmaktadır. Almanya’da kadın çalışmalarını alanındaki en önemli gelişmelerden biri, Alman Araştırma Kurumu bünyesinde “Kadın Araştırmaları” alt komisyonunun kurulması olmuştur. Bu kuruluşun amacı, yapılan kadın araştırmaları için mali kaynak sağlamaktır. Ayrıca 1988 yılında kurulan “Kadın Araştırmaları Geliştirme Programı” da hem mali kaynak sağlarken hem de kadın araştırmalarını teşvik etmek için çeşitli proje ve fonları yürütmektedir. Almanya’daki kadın çalışmalarının herkes tarafından algılanışı ise 1989 yılında yayınlanan “Kadın Araştırmalarının Konumu Ve Perspektifleri” hakkında bilgi veren bir parlamento soruşturması ile belgelenmiştir. Bu anlamda da Almanya’da kadın politikasında yer alan tüm tartışma ve faaliyetlerin feminist bilimsel çalışmalar çerçevesinde biçimlendiğini söylemek mümkündür (Kootz, 1992; 109-114).

Yukarıda ifade edildiği gibi 1980’den sonra feminist teori, üniversiteler ve devlet politikaları bağlamında yeni bir döneme girmiş bulunmaktadır. Bugün içinde bulunduğumuz süreci de kapsamakta olan bu dönem, yaşanan tartışmalar ve geliştirilen farklı görüşler çerçevesinde kuramsal anlamda güçlenirken, feminist eylemlilikten giderek uzaklaşmış gözükmektedir.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KADIN ARAşTIRMALARI

Türkiye’de kadın araştırmaları, 1980’li yıllardan sonra yaşanan toplumsal ve kültürel değişimlerle birlikte gündeme gelmiştir. Bu değişim sürecinde bireyselleşme çabaları hız kazanırken, kadınlar (kadın hareketi) bu arayışın ön plana çıkardığı sosyal aktörler olarak önem kazanmışlardır.

Türkiye’de kadın araştırmaları 1980’lerden sonra yükselirken, feminizmin ve feminist teorinin tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Bu anlamda da Tekeli, Türkiye’de feminizmin kökenlerinin 19. yüzyıl sonlarına kadar uzanan bir tarihçesi olduğunu vurgulamaktadır. Tekeli, 19. yüzyıl sonlarına kadar uzanan feminizmin tarihini üç aşamada ele almaktadır;

1- **Osmanlı Dönemi:** Osmanlı Döneminde feminizm, kadınların konumlarını eleştiren, eğitim, çalışma ve toplum hayatına katılma talepleriyle gündeme gelen bir oluşum olma niteliğini taşımaktadır. Feminizm, kadınların kurdukları çok sayıda dernek ve çıkarılan yayınlarla II. Meşrutiyet Döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Batıda da olduğu gibi Türkiye’de de ilk feminist hareketlilik, dernekler ve kadınlar tarafından çıkarılan dergiler yoluyla sağlanmıştır.

2- **Cumhuriyet Dönemi:** Tekeli bu dönemi, Medeni Kanun (1926) ve oy hakkını sağlayan anayasa değişikliğiyle (1934), kadınların yasal statülerini kısa bir sürede eşit bir konuma getiren “Devlet Feminizminin” ortaya çıktığı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Ancak bu dönem için Devlet Feminizmi kavramının kullanılması günümüzde de tartışılan bir konu olma özelliğini taşımaktadır. Bu dönemde yapılan alfabe reformunun bir sonucu olarak da, Batıda üretilmiş olan bilgilerin elde edilmesi sağlanmıştır. Tekeli Cumhuriyet dönemini, feminizmin tarihçesi açısından tek bir aşama olarak kabul etse de Y.Arat, Ecevit, Özbay gibi sosyal bilimciler bu dönemi de kendi arasında çeşitli kategorilere ayırmışlardır;

a-) 1920 – 1930 yılları arası dönem: Kemalist Devrimler

b-) 1940 – 1950 yılları arası dönem: Köy Monografileri

c-) 1960 – 1970 yılları arası dönem: Doğurganlık Çalışmaları

d-) 1970’li yıllar: Kadın sorununa yönelik değişik yaklaşımlar (Arat, 1993; 119-125, Ecevit, 1996; 320).

3- **1980 Sonrası Dönem:** 1980’den sonra yaşanan toplumsal ve kültürel değişimler bir çok alanda olduğu gibi kadın çalışmalarında da yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Yaşanan değişimler feminist bilincin yükselmesine neden olmuştur. Bu dönemde feminist hareketlerin hız kazanması üniversitelerde çalışan akademisyen kadınların bu alana ilgi duymasına ve kadın araştırmalarının güçlenmesine olanak sağlamıştır. Tekeli, özellikle bu dönemde kadın araştırmalarının hız kazanmasını, kadınların egemen patriyarkal ilişkiler altında ezilmeleri ve bu sorunlarla yüz yüze gelmeleri ile açıklamaktadır. 1980’ler kadınlar açısından varolan nesnel koşulların ortaya çıkması, bu nesnel koşulların eleştirisinin ve ideolojisinin birleştiği bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Tekeli, 1995; 30-36).

1980'lerden sonra Türkiye'de kadın araştırmalarının irdeleneceği bu bölümde Tekeli'nin ortaya koymuş olduğu yöntemsel model izlenecektir. 1980'leri anlayabilmenin ve açıklayabilmenin yolu, Türkiye'de feminizmin tarihçesine bakmaktan geçmektedir. Bu nedenle de çalışmanın bu bölümünde, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerindeki feminizm ve feminist teori kavramlarının gelişimine de bakılacaktır. Bu tarihçeyi ve özellikle de 1980'lerde yükselen ve akademik bir nitelik taşıyan kadın çalışmalarını irdelemek için başlangıcında itibaren Türkiye'deki feminist hareketin kısa bir kronolojisini vermek gerekmektedir.

3.1. TÜRKİYE'DE FEMİNİZMİN KISA KRONOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde Şirin Tekeli'nin yapmış olduğu kronolojiye yer verilecektir.

- Tanzimat (1839-1876) döneminde üç önemli tarih: 1841'de kadınlara “kadı” önünde evlenme - medeni nikah hakkı verilmiştir. 1845-1857 döneminde köle ve cariye alınıp satılması yasaklanmıştır. 1856'da kız evlatların mirastan pay almaları kuralı benimsenmiştir.
- Bu tarihleri, eğitimle ilgili önemli tarihler izlemektedir. 1862'de kızlar için ilk rüştiye okulları açılmıştır. 1869'da ilk sıbyan yani ilköğretim, kızlar için zorunlu hale getirilmiştir. 1870'de kadınlar için ilk öğretmen okulu açılmıştır.
- 1860'lar kadınların toplumdaki yeri konusunun tartışılmaya başlandığı yıllardır. Şinasi'nin “Şair Evlenmesi”, Namık Kemal'in “Kadınların Eğitimi” denemesi ve Şemseddin Sami'nin “Kadın Kitabı” gibi öncü eserler basılmıştır.
- 1869'da kadınlara yönelik ilk yayın organı “Terakki-i Muhadderat” yayımlanmıştır. Bunu 1869-1927 yılları arasında eski Türkçe yayımlanan kırk dolayında kadın dergisi izlemiştir.
- 1877'de ilk kadın romanı Zafer Hanımın “Aşk- ı Vatan” basılır. Dönemin en önemli kadın romancısı Fatma Aliye Hanım 1890'dan itibaren eserlerini yayımlamaya başlar.
- 1908, II. Meşrutiyet devrinin ardından Fatma Aliye Hanım ilk kadın derneğini kurar: Cemiyet- i İmdadiye. Bunu başka kadın dernekleri izler. 1908-1920 döneminde, hayır, eğitim, kültür, ekonomi ya da feminist amaçlı 25'den fazla kadın derneği saptanabilmiştir.
- 1911, feminist olduğunu iddia eden Fatma Nesibe Hanım İstanbul'da “Beyaz Konferanslar” adı altında bir dizi konuşma yapar. Konferansları üç yüz kadın izler. Bu konferansları daha sonra Halide Edip'in “Teali- Nisvan Derneğindeki” konferansları ve diğerleri izler.
- 1914, İstanbul Üniversitesi kapılarını kadın öğrencilerine açar.

- 1918, İzmir'in Yunanlılarca işgali üzerine İstanbul'da düzenlenen dev mitinglerde, Halide Edip, Münevver Saime gibi kadınlar kürsüden halka hitap ederler; daha sonra da Milli Mücadeleye katılmak için Anadolu'ya geçerler. Anadolu'da çok sayıda kadın Müdafaa-i Hukuk derneği kurulur. Halide Edip, Mustafa Kemal'in karargahında onbaşı rütbesiyle görev yapar.
- 1923, Cumhuriyet Döneminin ilk siyasi partisini Kadınlar Halk Fırkası adıyla kadınlar kurmak ister. Ancak buna Ankara Hükümeti izin vermez.
- 1924, izin verilmeyen parti yerine Türk Kadınlar Birliği (TKB) örgütü Nezihe Muhittin ve arkadaşları tarafından kurulur.
- 1926, İsviçre Medeni Kanunundan alınan Medeni Kanun kabul edilir. Kişi hakları bakımından kadınlarla erkekleri eşit sayan yasayla kadınların statüsü eski hükümlere göre yükselir.
- 1927, Türk Kadınlar Birliği yerel seçimlerde kadın aday göstermeye çalışır; ancak başarılı olmaz.
- 1928, İngiltere'ye gönderilen Halide Edip, Kurtuluş Savaşını kendi gözüyle anlattığı "The Turkish Ordeal" adlı kitabını yayımlar. Bu kitabı sürgünden döndükten sonra "Türkün Ateşli İmtihani" olarak yayımlar.
- 1930'da belediye seçimleri için kadınlara kısmi oy hakkı tanınır.
- 1931, Sabiha Sertel ve eşi tarafından yayımlanan "Resimli Ay" dergisi İstanbul'da yayın hayatına girer.
- 1934 (5Aralık), kadınlara seçme ve seçilme hakkında tam eşitlik tanıyan anayasa değişikliği gerçekleşmiştir.
- 1935 (18-24 Nisan) İstanbul'da Kadınların Oy Verme ve Medeni Haklar Uluslar arası Derneği'nin kongresi yapılır.
- 1935 (10 Mayıs), Ankara'nın isteği üzerine Türkiye Kadınlar Birliği fes edilir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ileri gelenlerinden birinin karısı olan son başkan Latife Bekir Hanım, kapanış konuşmasında, Türkiye'de kadın-erkek eşitliği sağlandığı için bu derneğe gerek kalmadığını, isteyen üyelerin hayır derneklerinde çalışabileceklerini açıklar.
- 1948, Türkiye'nin demokratikleşme sürecine girmesine koşut olarak kadın dernekleri yeniden kurulmaya başlanır. Bunlar, genellikle uluslararası kadın derneklerinin Türkiye şubeleri olarak açılan derneklerdir. (Türk Soroptimistler Klübü, Türk Üniversiteleri Kadınlar Derneği gibi.)

- 1950, İlk seçimlerde kadınların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki oranı % 1'in altına düşer ve daha hiçbir zaman da, % 2'yi aşamaz.
- 1973, Cumhuriyetin 50. Yıl kuruluş yılı kutlamalarına kadın dernekleri aktif olarak katılır.
- 1975, İlerici Kadınlar Derneği kurulur. Bunu, Demokratik Kadınlar Birliği , Emekçi Kadınlar Birliği, Devrimci Kadın Dernekleri izler. Hepsi de sol örgütlenmelerin kadın kolları olarak faaliyette bulunurlar.
- 1978, Nermin Abadan Unat, İstanbul Carlton Oteli'nde uluslar arası bir kadın toplantısı düzenler. Genç akademisyenler, kadın konusunda başlattıkları araştırmaların bulgularını sunarlar; bildiriler “Türk Toplumunda Kadın” kitabı ile yayımlanır.
- 1978, Kate Millet, Shulamith Firestone ve Simone de Beauvoir'ın kitapları Türkçe'ye çevrilir.
- 1981, İstanbul'da ilk feminist bilinç yükseltme grupları oluşturulur.
- 1982 (Nisan), YAZKO, Giselle Halimi'nin de katıldığı dört günlük bir “Kadın Sorunları” toplantısı düzenlenir; feminizm kamuoyu önünde de tartışmaya açılır.
- 1982, haftalık “Somut” dergisinde “feminist” sayfa yayımlanmaya başlanır.
- 1983, Kadın Çevresi bir şirket olarak kurulur; feminist kitaplar çevirip, yayımlanır; kitap kulübü oluşturulur, tartışma toplantıları düzenlenir.
- 1986, feministler ilk eylemlerini “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” nin hayata geçirilmesi için bir imza kampanyası açarak yaparlar.
- 1986, Ankara'da “Perşembe Grubu” gibi feminist gruplar oluşur.
- 1987 (17 Mayıs), Kadınlar İstanbul'da “Kadın Dayığına Karşı” bir yürütüş ve protesto gösterisi düzenlenir. Bu gösteri 1980 askeri darbesinden sonra düzenlenen ilk yasal sokak gösterisi olma özelliğini taşır. Gösteri kısa zamanda kadınlara yönelik ev içi şiddete karşı bir kampanyaya dönüşür, tanıklıklara dayalı “Bağır! Herkes Duysun” kitabı yayımlanır.
- 1987, İstanbul'da Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği, Ankara'da Kadın Dayanışma Derneği kurulur.
- 1987, “Feminist” dergisi yayımlanır. Onu 1988'de sosyalist-feminist “Kaktüs” dergisi izler.
- 1988 (Şubat), Ankara'da “Feminist Manifesto”nun kabulüyle biten iki günlük bir feminist “hafta sonu” yapılır. Aynı yılın Mayıs ayında İstanbul'da “I. Kadın Kurultayı” toplanır.

- 1989, Kadın Kültür evinde yapılan tartışmalar sonunda, cinsel tacize karşı “Mor İğne” , “Sokakları ve Geceleri İstiyoruz”, “438. Madde” kampanyaları, eylemleri ve yürüyüşleri düzenlenir. “438. Madde” iptal ettirilir.
- 1989, “Nokta” dergisi “Türbanlı Feministler” i kapak yapar. 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren yayımlanan “Mektup”, “Bizim Aile” gibi dergiler etrafındaki İslamcı kadın öğrenciler giderek militanlaşır. Kemalist kadınlarda Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi derneklerde toplanır. Siyasi partiler de kapatılan kadın kollarının yerine “kadın komisyonları” oluşturulur.
- 1990, Feminizm esinli kadın kuruluşları hizmete açılır; Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, Mor Çatı Kadın Sığınağı, İ.Ü. Kadın Sorunlarını Araştırma Merkezi, M.Ü. Kadın Emekini Araştırma Merkezi kurulur. Devlet bünyesinde de Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kurulur.
- 1991, DYP-SHP koalisyon hükümetinde SHP kanadının önerisiyle kadın sorunlarıyla ilgili bir devlet bakanlığı kurulur.
- 1992, (3 Temmuz), Anayasa Mahkemesi’nin Resmi Gazetede yayımlanan gerekçeli kararıyla Medeni Kanunun 159. Maddesi (ev dışında çalışan kadının kocasından izin alması gereği) iptal edilir ve benzeri ayrımcı maddelerin parlamento tarafından iptal edilmesi gerektiği bildirilir.
- 1993, Kadın Dernekleri Platformu tarafından Medeni Kanun değişikli konusunda toplanan 100 bin imzalı dilekçe Meclis Başkanlığına sunulur.
- 1995 (Mayıs), aylık feminist dergi “Pazartesi” yayın hayatına başlar. Feminizm ve kadınların çeşitli sorunları, televizyonda izlenen popüler konular arasına girer (Tekeli, 1998; 340-343).

3.2. OSMANLI DÖNEMİNDE FEMİNİST HAREKET VE FEMİNİST TEORİ

Türkiye’de feminizmin tarihçesi, sanılanın aksine oldukça eskilere dayanmaktadır. Feminizmin başlangıcı 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarına dayandırılırken, hareket noktası olarak “Batılılaşma” ve “Çağdaşlaşma” kavramları ile irdelenmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun çöküş evresini yaşadığı bu süreçte, çöküşün nedenleri sorgulandığında ortaya çıkan temel sorun “Çağdaşlaşma” olarak ifade edilmiştir (Yaraman, 2001; 23). Osmanlı İmparatorluğunda kadının konumunun saptanması, dönemin kendine özgü siyasi, iktisadi ve toplumsal koşullarının göz önünde tutulmasını gerektirmektedir.

Osmanlı yönetimi tarafından Batılılaşmaya yönelik ilk reformlar, 18. yüzyılda gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu reformların gerçekleştirilme amacı, modernleşmeyi sağlamaktan geçmekteydi. Sivil ve politik kurumları yeniden düzenlemeyi amaçlayan reformlarla, batıya yönelik programlar izlenmekteydi. 19. yüzyıl sonuna gelindiğinde ise reform hareketleri içerisindeki en önemli tartışma konularından bir tanesi de “kadın meselesi” üzerine odaklanmıştır (Kadıoğlu, 1998; 91). Batı etkinliklerini ülkeye getirmek isteyen Osmanlı elitlerinin bu dönemde Batıda da yoğun bir biçimde devam eden kadın hareketine kayıtsız kalmaları mümkün olmamıştır. Erkek seçkinlerden oluşan reform yanlıları, kadın sorununa öncelik tanımışlardır. Abadan’a göre erkekler, bu dönemde gerçekte kendileri adına da kadın haklarını talep etmişlerdir. Batıya açılan bir toplumsal yapıda, rahatça tanıtılabilecekleri, eğitilmiş ve modern eş özleminde olan seçkin erkekler, kadın hakları konusunda çeşitli taleplerde bulunmuşlardır (Abadan, 1998; 324). Böylece Batılılaşmaya yönelik politikaların başlangıcından itibaren toplumu değiştirmeyi hedefleyen projelerde kadın sorunsalı hep merkezde olmuş; ekonomik, politik ve kültürel gelişmenin yönüne ilişkin tartışmalarda kadın imaj ve statüsüne çok sık değinilmiştir. Berktaş, bu oluşuma bir eleştiri getirerek, kadınların ulus devletin oluşturulması projesinde önder olan erkek kadrolar tarafından yapılan reformlar yolu ile bir simge olarak kullanıldıklarını ve dolayısıyla da gerçek anlamda nesne olmaktan çıkmadıklarını savunmaktadır (Berktaş, 1998; 1). Bu anlamda da Türkiye’de feminizmin diğer bir çok üçüncü dünya ülkesinde de olduğu gibi ulusçuluk akımı ile başladığını ifade etmek gerekmektedir.

Kadınlar adına kendileri tarafından gerçekleştirilmeyen bu hareket, beraberinde bazı çelişkiler de getirmiştir. Batılılaşma çabaları ile Batı yaşam tarzını benimsemeye çalışan ve esas itibarıyla eğitimsiz, zamanını Batılı gibi görünmeye harcayan kadınların, bu dönemde toplum yaşantısına hakim olması kadının toplum içinde varolan konumunda da çelişkilere yol açmıştır. Seçkin erkekler tarafından gelen ve içselleştirilmemiş olan yaşam tarzı kadınların yaşamlarında değişimler yaratmıştır. Gündelik yaşam pratikleri, moda, giyim-kuşam gibi alanlarda ortaya çıkan Batılılaşma projesi Osmanlı toplumsal yapısında “kadın” ikilemini doğurmuştur. Cemiyet toplantılarında içki içen, dans eden ve modayı yakından takip edip, biçimsel olarak Batılılaşmaya çalışan kadınlar, gelenekçi ve tutucu görüşlerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Özellikle büyük kentlerde “Avrupalı” davranmak isteyen şehirli kadınlar eleştiri konusu olmuştur (Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 1985; 873). Ortaya çıkan bu durum, Batılı kadın imajına karşı tüm toplum içinde belli bir tepkiye de neden olmuştur. Böylece Batıya karşı tavır alan bir grubun da varlığı gündeme gelmiştir. Genç Türkler ortaya çıkan durumun farkına varıp, kadın dernekleri kurma yoluna başvurmuşlardır. Kadınlara konferanslar verdirterek ve sorumluluk yükleyerek kendi “kadın imajlarını” topluma mal etmeye çalışmışlardır.

Bu anlamda da Tanzimat'tan II. Meşrutiyete kadar, kadın konusunda ikili bir yapının egemen olduğu söylenebilmektedir. Bir yandan Batılı yaşam tarzını isteyenler, diğer taraftan geleneksel yapıya bağlı kalmak isteyenler olmak üzere. Ortaya çıkan bu ayrım, Meşrutiyetten sonra yeniden kendi arasında kategorize edilmiştir.

Osmanlı toplumunda kadın sorununun gerçek anlamda Tanzimat'ın ilanından sonra gündeme geldiği bilinmektedir (Özkaya, 19). Toska Tanzimat ile birlikte kadının öneminin artmasını kadının annelik yoluyla çocuğun eğitiminden sorumlu tutulması ile ilişkilendirmektedir (Toska, 1998; 71). Bu dönemde dünyada yaşanan değişim, Osmanlı sarayı ve çevresi başta olmak üzere tüm toplumu etkilemiştir. Ortaya çıkan değişim süreci de Osmanlı kadınının konumunda farklılaşmaya neden olmuştur. Ancak Tanzimat'ın kadına verdiği önem, çağın gerekliliği ile özdeşleştirilmiştir. Böylece bu dönemde Batılılaşma projelerinin tepeden indirgenmesiyle, kadın imajı, geleneksellik ve çağdaşlık arasındaki sınırdaki kalmıştır (Kırkpınar, 1998; 14).

19. yüzyıl sonuna doğru her iki grup içinde de kadın konusunda tartışmalar sürerken, eğitilmiş ve üst sınıfa mensup olan kadınlar da bu tartışmalara dahil olmaya başlamışlardır. Ortaya çıkan bu gelişmede çeşitli değişmelerle birlikte II. Meşrutiyetin ilan edilmesinin de etkisi olmuştur. Eşitlik, kardeşlik ve özgürlük talepleriyle gündeme gelen II. Meşrutiyet, kadınlar açısından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Bu dönemde kadınlar, gerek kendi hakları gerekse bunalım içindeki devletin kaderi konusunda pek çok fikir üretip, dernekler kurarak örgütlenmişlerdir. Ayrıca bu dönem, Batıda feminist hareketlerin doruk noktasına ulaştığı bir dönem olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle de yabancı dil bilen kadınların Avrupa'da meydana gelen oluşumlardan etkilenmesi söz konusu olmuştur (Tekeli, 1982; 120-121).

Osmanlı kadın hareketinin yeni boyutlara ulaşmasında Fransız Devriminden etkilenen Genç Türklerin adalet, hürriyet sloganlarıyla ilan edilen II. Meşrutiyet büyük önem taşımaktadır. II. Meşrutiyeti hazırlayan toplumsal ortam, kadınlık bilincinin yerleşmesi ve kadın sorununun toplumsal çıkmazın bir boyutu olarak ortaya konması ile öne çıkmaktadır. II. Meşrutiyet kadınların, kendi sorunlarının ve sorumluluklarının bilincinde olan toplumsal aktörler olarak öne çıkmalarında etkin olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde ve sonrasında kadınlar, savaşta giderek parçalanmış imparatorluğun koşulları ve Genç Türklerin yaydığı ulusçu düşüncelerin etkisiyle “yurttaşlar” haline gelmiş ve bu durumu bilinçli bir talebe dönüştürmüşlerdir (Kadioğlu, 2001; 97). Ortaya çıkan bu koşullar çerçevesinde; Berktaş, Osmanlı'da feminizmin Türk Ulusçuluğuna paralel bir süreç izlemiş olduğunu savunmaktadır. Berktaş'a göre Türk ulusçu ideolojisi, kadının kurtuluşunu geniş bir toplumsal devrimin ön koşullarından biri olarak kabul etmekteydi. Genç Türklerin kadın - erkek eşitliğini savunan görüşleri, bir taraftan Osmanlı Feminizminin yolunu açarken, diğer taraftan da kadınların bağımsız bir kimlik oluşturma perspektiflerini de engellemekteydi. Berktaş,

ulusçu ideolojinin egemen olduğu bu dönemi, “İslami Ataerkilliğin yerini Batılı Ataerkilliğin alması” olarak yorumlamaktadır (Berktaş, 1998; 4).

Kadınlar, İttihat ve Terakki başa geçer geçmez, toplumsal yaşama katılım taleplerinin yasallaştırılmasını istemişleridir. Kadınlar, iyi bir eş ve anne olma koşuluyla kendilerine aile içinde sunulan saygınlıkla yetinmeyip, hayat haklarını genişletmeye çalışmışlardır. Kadınların kendi hakları çerçevesinde giriştikleri mücadele onları sadece muhafazakar kesimlerle değil, başlangıçta destek gördükleri kimi aydın erkeklerle de karşı karşıya getirmiştir (Toska, 1998; 77).

Osmanlı kadınlarının özel alandan çıkıp, kamusal alana dahil olmaları ise ulusal bunalımla ve savaşlar yolu ile gerçekleşmiştir. I. Dünya savaşı sonundaki paylaşım, kadınları harekete geçirmiştir. Osmanlı döneminde kadın hareketinin düşünsel temellerinin atılması yönündeki en önemli dönüşümlerden bir tanesi, ortaya çıkan kadın örgüt ve dernekleri olarak ifade edilebilmektedir. 1908 sonrası kadınların, kurdukları dernekler aracılığıyla kendi hak ve çıkarlarını korumaya çalıştıkları bir dönemi simgelemektedir (Kurnaz, 1996; 237-238). Tanzimat döneminde eğitim olanaklarının artması ile bu olanaklardan yararlanan kadınlar, kadın haklarını gerçekleştirmeye yönelik örgütler kurmuşlardır. Kadın örgütleri, bir yandan kadın hareketinin düşünsel temellerini sağlamlaştırırken, bir yandan da toplumsal, ekonomik ve siyasal talepleriyle kadınların kamusal yaşama dahil olmalarını sağlamıştır. Bu dönemde kurulan kadın derneklerinin bir bölümü yardım kurumları niteliğini taşımaktadır. Kadın haklarını savunmaktan çok, büyük bir örgüte bağlı olarak çalışmaktaydılar. Ancak gerçek anlamda kadın haklarını savunan dernekler de bulunmaktaydı. (Mudafaa-i Hukuk-ı Nisvan vb.) Yaşanan savaşlar, kadınların sosyal hayatta söz sahibi olmalarına olanak sağlamıştır (Kadıoğlu, 2001; 84-85).

Abadan’a göre bu dönemde ortaya çıkan kadın örgütleri dört farklı yapılanma sergilemekteydi;

- 1- Müdafaa-i Hukuk ve Nisvan Cemiyeti gibi, kurucuları kadın olan ve kadın haklarını gerçekleştirmeyi amaçlayan dernekler.
- 2- Yine kadınların kurdukları fakat toplumsal yardımı amaçlayan dernekler
- 3- Bu dönemde erkekler tarafından kurulmuş olan örgütlenmeler içinde “kadın kolları” ve ya “Hanımlar Heyeti” adlarıyla oluşturulan dernekler.
- 4- Bu dönemde kurulmuş olan çeşitli derneklere kadınların üye olmaları ile dahil oldukları dernekler (Abadan, 1998; 325).

Kurulan derneklerin çoğu kadınlık durumunu sorgulamak amacıyla kurulmadıysa da etkinlikleriyle bu yolda hizmet etmişlerdir. Kadın dernekleri, kadınlık bilincinin yerleşmesi ve

kadının toplumsal statüsünün değişmesi adına önemli adımlardan taşlarından birini oluşturmuştur (Yaraman, 2001; 92).

Kadın derneklerinin kurulması ve eğitim olanaklarının giderek artması kadınların “dergiler” yoluyla da yayın dünyasına girmesini sağlamıştır. Kadınlarla ilgili süreli yayınlar düşünüldüğünde II. Meşrutiyetten Cumhuriyete kadar kırkı aşkın yayın olduğu bilinmektedir. Bu yayınlar içerisinde sahibi erkek olan yada sahibi erkek, fiilen kadınların çıkardığı dergilerin yanında sahibi ve tüm yazarları kadın olan yayınlarda bulunmaktadır. Dergilerin bir bölümü Batılılaşma eğiliminin etkisiyle kadınları ilgilendirdiği düşünülen konulara (giyim, moda, makyaj vb.) ağırlık verirken, bir kısmı da kadınları bilinçlendirme ve eğitime yoluna gitmişlerdir. Demirdirek’ e göre, Cumhuriyet öncesi kadın hareketi hakkındaki temel kaynakça niteliğinde olabilecek bu yayınlarda, kadınların en çok dile getirip talep ettikleri konuların başında eğitim hakkı gelmektedir (Demirdirek, 1993; 65).

II. Meşrutiyet sonrasında gündeme gelen dergilerde “feminist” sözcüğü kadınlar için talepte bulunan ve kadınlardan yana tavır alan bir öğreti olarak kabul edilmekteydi. Bu dergilerde yazan kadınlar, düşüncelerini ortaya koyarken kendilerini feminist olarak tanımlamazken, yaptıklarının feminizm olarak nitelendirilmesine de karşı çıkmamaktaydılar. Yazar kadınlar, sergiledikleri bu tavra karşın Avrupalı feministlerle kendileri arasında belirgin bir fark olduğunu da ifade etmekteydiler. Bu anlamda ortaya çıkan temel ayrım, kadının asıl görevinin bir eş ve anne olduğu fikrinden kaynaklanmaktaydı. Bu dönemde kadınların ısrarla savundukları ilkeler, evlilik kurumunun düzenlenmesi, tekeşlilik, eğitimde kadınlara olanak tanınması ve toplumsal hayatta rahatça hareket edebilmek ilkelerinden doğmaktaydı (Demirdirek, 1993; 89).

Ülkenin içinde bulunduğu ikili durum ve bunalımın etkisi, kendisini kurulan kadın dergileri alanında da göstermiştir. Kurnaz bu dönemdeki dergileri yayın politikalarına göre “Batıcı Kadın Dergileri” Türkçü Kadın Dergileri” olarak ikiye ayırmak gerektiğini belirtmektedir (Kurnaz, 1996; 237-238).

II. Meşrutiyet döneminden sonra yaşanan bütün bu gelişmelerin en önemli yanı, Cumhuriyet döneminde yapılacak olan bir çok reformun hazırlığı niteliğinde olmasıdır.

20. yüzyılın başında üst sınıf Osmanlı kadınları, dernekler ve dergiler yolu ile kadın haklarını savunurken dönemin fikir akımları etkisinde kalmışlardır. II. Meşrutiyetten sonra egemen olan Batıcı, Türkçü ve İslamcı akımlar kadın sorunu tartışmalarında da kendisini göstermiştir. Batıcı ve İslamcı akımlara ek olarak Batı medeniyeti ile ulusal gelenekler arasında bir bağ kurmaya çalışan Türkçülük de giderek hız kazanmıştır (Abadan, 1998; 326). Batıcı akımlar, kadın kurtuluşu için birinci temel öge olarak eğitimi görmekteydiler. 1910 yılında “Feminizm ve İslam” adında bir

kitap yayımlayan Halil Hamit, kadınların siyasi haklarını savunurken, 1915’de Celal Nuri çok eşliliğin kaldırılmasını savunmuştur. İslamcı akımlar ise Batı yanlılarının anti tezini oluşturmaktaydılar. Bu görüşün temsilcilerinden Sadrazam Said Halim Paşa, kadınların özgürlükler elde etmesinin İslam Ahlakı yönünden topluluğun devamını tehlikeye düşüreceğini iddia etmekteydi. Türkçülüğün önde gelen kurucusu olan Ziya Gökalp ise İslam öncesi Türk toplumlarına değinerek, Orta Asya’daki kadın özgürlüğünün Türk geleneklerinin bir ögesi olduğunu ifade etmektedir (Kadioğlu, 1998; 91-92).

Egemen olan görüşler çerçevesinde tartışılmaya başlanan kadın sorunu, yukarıda da gözlemlendiği gibi kadınlar tarafından değil, daha çok erkekler tarafından dile getirilmekteydi.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl dönemlerinde kadınlara ilişkin yapılan reformlarda bu üç düşünce akımı etkin olmuş ve . Kadın konusunda bu gruplar arasında tartışmalar erkekler tarafından yapılmıştır. Dolayısıyla da kadınlar, Cumhuriyet dönemine kadar bir modernleşme projesinin nesnesi olma konumundan çok da uzaklaşmamışlardır. Kadın sorunu, kadınların kendi bilinç ve sorgulamalarıyla değil, egemen olan düşünce kalıpları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kadın, kendi kendisini belirleyecek bir özne değil, biçimlendirilecek bir nesne olarak algılanmıştır. Kadın imajı da, düşünce akımları içerisinde bir simge konumuna gelmiştir. Ortaya çıkan bu durum, kadınlar adına geleneksel ve modern arasında bir denge kurma görevini erkeklere bırakmıştır. Ancak her üç akımında kadın konusunda birleştikleri iki nokta bulunmaktadır. Kadioğlu’ na göre ilk ortak özellik, her üç akımın da kadınlara büyük toplumsal projelerin birer nesnesi gözüyle bakmaları, ikincisi ise kadının hala aile ve iyi bir eş olma ile ifade edilmesidir (Kadioğlu, 1998; 93).

Osmanlı İmparatorluğunun çöküş döneminde ilk defa ortaya çıkan feminizm, bu gelişmeler bağlamında hayat bulmuş ve kadınlar adına meydana gelen değişmelerle birlikte Cumhuriyet dönemi feminist hareket ve teori için bir “hazırlık safhası” olma niteliğine bürünmüştür.

3.3. CUMHURİYET DÖNEMİ FEMİNİST HAREKET VE FEMİNİST TEORİ

Türkiye’deki kadın hareketinin başlangıç noktası olarak kabul edilen Osmanlı Döneminden sonra, Cumhuriyetin ilanı Türkiye tarihi açısından yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

Kemalist reformların damgasını vurduğu Cumhuriyet dönemi, kadın hareketi açısından da büyük önem taşımaktadır. “Kemalizm” ve “Kemalist İdeoloji” kavramları günümüzde de tartışılan kavramlar olmasına karşın, Keyman, Kemalizmi bir ideoloji olmaktan çok, bir modernite projesi olarak ele almaktadır. Modernleşme kavramı, genellikle ilerleme, gelişme gibi anlamları taşımaktadır. Kemalizm de bir modernleşme projesi olarak bu nitelikleri taşısa da belli bir geleneğe

de dayanmaktadır. Bu anlamıyla da genellikle kullanıldığı anlamda modernleşme mutlak olarak geleneksele karşı olmamaktadır. Keyman, Kemalizmi bir modernleşme projesi olarak görmenin, Türkiye tarihini salt geleneksel topluluktan modern topluma geçişi niteleyen bir modernizasyon süreci olarak görme yanlışlığından kurtaracağını iddia etmektedir. Bu anlamıyla da Kemalizm, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus-devlet olarak kavramsallaştırılmasını ifade etmektedir (Keyman, 1997; 199-202).

Keyman'ın Kemalizmi bir modernite projesi olarak kavramsallaştırmak gerektiği görüşüne katılan Durakbaşı, bu dönemde yaratılan kadın kimliğinin de kökenlerini Tanzimat sonrası “yeni kadın” kimliğinde aramak gerektiğini iddia etmektedir bu görüş çerçevesinde kadın, topluma katkıda bulunabilecek, toplumsal bir aktör olarak tanımlanmaktadır. Kadının toplum içinde böylesi statü ile tanımlanması, kadın sorununu da bir modernleşme projesi olarak sunmaktadır. Bu anlamıyla da Durakbaşaya göre Cumhuriyet döneminde kadın sorunu modernleşme projesinin önemli bir unsuru olarak yerini almıştır. “Kadın” toplumun geri kalmışlığının gerekçelerinden biri, çözümlenmesi gereken bir mesele olarak gündeme gelmiştir. Kalkınmışlık ve gelişmişlik çerçevesinde ele alınan kadın sorunu çerçevesinde esas olan kadının statüsünü yükseltilmesidir (Durakbaşı, 1998; 36-37).

Çağatay'a göre kadınlar Cumhuriyet döneminde reform, ulusallık, kültürel özgürlük ve gelişme yönünde yürütülen mücadelenin simgesi konumuna gelmişleridir. Kemalist yönetim, kadının toplumdaki konumunu modernleşmenin bir göstergesi olarak benimsemiştir (Çağatay-Soysal, 1990; 307). Bu dönemde kadınlara tanınan haklar, ülkedeki bağımsızlık ve birlik yönündeki mücadelenin önemli bir simgesi olmuştur. Ulusal devlet yaratma süreci içerisinde yurttaşlık haklarının kadınları içerecek biçimde yeniden düzenlenmesi sırasında kadın sorunu gündeme genellikle devlet girişimi ve yukarıdan sayılabilecek biçimlerde gelmiştir. Çağatay bu durumun, sadece Türkiye'ye has bir özellik olmadığını uluslaşma çabası içerisinde olan tüm uluslar için geçerli olduğunu belirtmektedir. Uluslaşma çabası içerisindeki devletler, kadın hakları alanındaki reformları uluslar arası devletler sistemindeki yerlerini alabilme çabasının bir parçası olarak görmektedirler. Kadın hakları, toplumsal cinsiyet ayrımlarının ortadan kaldırılması temelinde değil, uluslaşma sürecinin zorunlu bir parçası olma temelinde ele alınmaktadır (Çağatay-Sosyal, 1995; 328-330).

Uluslaşma sürecinin temel özelliklerinden biri de oluşturulacak olan kültürü gelecek kuşaklara taşıyacak, kadın ve erkek kimliklerinin tanımlanmasıdır. Kemalist reformların öngördüğü “modernist feminite” kavramı içerisinde kadınlar, eğitilmiş, meslek kadını, klüp ve dernek faaliyetlerine katılan örgütçü kadınlar; iyi eğitilmiş eş ve anne; modayı izleyen feminen kadın gibi farklı imajların birleştirilmesi yoluyla kurulmuştur (Durakbaşı, 1998; 46). Kemalist kadın kimliği,

kurumsal düzlemler uyumlu yurttaşların sosyalizasyonu için kültürel bir çözüm oluşturmaktaydı. Kemalist kadın kimliğinin kuruluşunun bir başka boyutu da Kemalist babaların kızlarını örnek Cumhuriyet kızları olarak yetiştirme arzusundan kaynaklanmaktaydı. Bu anlamıyla da Cumhuriyet modernleşmesi, kadınların kurtuluşu adına değil, Cumhuriyet için yeni kadınlar ve erkekler yaratılması yolunda erkeler tarafından kurgulanmış bir modernleşme projesine dayanmaktadır (Tekeli, 1982; 96-97).

Cumhuriyet döneminde ortaya konan yeni kadın kimliğinin esas vurgusu kadın yaşamında kamusal yaşamın öne çıkarılmasıdır. Ancak İlyasoğlu' na göre idealize edilmiş bir biçimde ortaya konan bu kadın kimliği, toplumdaki farklı kadın kimliklerinin varlığının yadsınmasına neden olmaktaydı. Bu yadsınma biçimi, kadınlar arasında bir kutuplaşma yaratmaktaydı (İlyasoğlu, 1996; 319-320). Bir taraftan kadınlar adına yapılan haklardan yararlanamayan kadınlar, diğer taraftan da yeni Cumhuriyet kadınları olmak üzere ikili bir kutuplaşma meydana gelmiştir. Bu kutuplaşmanın temel nedeni, yapılan reformlarla sağlanan hakların daha çok kentli kadınlara ulaşmasından kaynaklanmaktadır. Kandiyoti, Kemalist reformlarla kamusal alanda erkeklerle eşit konuma getirilmeye çalışılan kadınların, aslında yine bu reformlar yolu ile de “cinsiyetsizleştirildiklerini” ifade etmektedir (Kandiyoti, 1995; 351). Kandiyoti' nin kullanmış olduğu cinsiyetsizleştirme kavramı, kadını bir kadın olarak görmekten çok, kadını kamusal ve sosyal bir aktör olarak görmeyi ifade etmektedir.

Cumhuriyet döneminde kadınlara 1920'lerde kendi eşlerini seçme, boşanma davası açma ve çocukların velayetini isteme hakları verilmiştir. 1923'de temel eğitim, 1926'da Medeni Kanun, 1930'da yerel seçimlerde, 1934'de genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu hakların tümü, kadın nüfus tarafından eşit bir biçimde kullanılmasa da büyük bir sevinçle karşılanmıştır (Tekeli, 1985; 1193).

Tekeli, erkek idareciler tarafından yapılan bu reformların, kadınların gerçek anlamda hak elde etmeleri için yapılmadığını iddia etmektedir. Bu hakların, devlet katındaki dönüşümün bir aracı olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Özellikle de tek partili dönemde kadınlara siyasal hakların verilmesini, tek partili idarecilerin dünya üzerindeki diğer tek parti diktatörlüklerinden farklı olduğunu vurgulamak istemeleri ile yorumlamaktadır (Tekeli, 1998; 25). Buna karşın Arat, Tekeli'nin görüşlerine karşı çıkmaktadır. Arat, tepeden inme gibi görünen bu reformların, aslında Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden itibaren başladığını ifade etmektedir (Arat, 1998; 52-53).

Günümüzde de tartışılan bu ikili ayırım, somut olarak, “Devlet Feminizmi” ya da “Erkek Feminizmi” kavramlarıyla dile getirilmiştir (Arat, 1998; 52). Kemalist dönemde, kadınlar için yapılmış olan bu reformların, erkek idareciler tarafından gerçekleştirilmiş olması bu kavramlarla

nitelendirilmelerine neden olmaktadır. Cumhuriyet Dönemi için erkek feminizmi ya da devlet feminizmi gibi kavramların kullanılması ise tartışılmaktadır. Unat, feminizmin kendi teorik dinamiklerinden kaynaklanmak üzere devlet ya da erkek kavramlarıyla ifade edilemeyeceğini savunurken, Z. Arat ve Berktaş, da Cumhuriyet dönemi için bu kavramların kullanılması gerektiğini savunmaktadır (Arat, 1998; 52).

Feminizmi kendi dinamikleri ve teorik açımları ile değerlendirdiğimizde devlet feminizmi ve erkek feminizmi kavramlarının yerine oturmadığını görmekteyiz. Feminizm, kadınlar tarafından kadınlar adına yapılan mücadeleleri ifade etmektedir. Cumhuriyet Döneminde kadınlara kamusal ve siyasal hakların devlet tarafından verilmesi, devlet feminizmi ya da erkek feminizmi terimlerine yol açmamaktadır. Bu tanımlamalar feminizm kavramının kendisiyle çelişir gözükmektedir. Cumhuriyet Döneminde kadınlar bu hakları kendileri elde etmeseler de, bu durumu bir modernleşme projesi olarak görmek ve feminizmle bu doğrultuda bir bağlantı kurmak gerekmektedir.

Siyasal ve kamusal hakların kazanılması ile kesinleşen Cumhuriyet Dönemi “Eşitlikçi Feminizm” anlayışı, bu dönemden sonra bir duraklama aşamasına girmiştir. Erkekler ile eşit hakların elde edilmesi, Cumhuriyet kadınlarında eşitliğin sağlanmış olduğu anlayışını doğurmuştur. Bu durumda da kadın hakları için başka mücadelelere girilmemiştir. 1940’lı yıllardan sonra feminizm açısından bir duraklama dönemine girilmesinin temel nedeni, Cumhuriyet Döneminde yapılan reformların kadın taleplerinden değil, erkek istemlerinden kaynaklanmasıdır. Kadınlar kendi sorunlarını içselleştirmeyip, problematik hale getirmedikleri için siyasal hakların verilmesi ile hız kazanan kadın hareketi etkisini yitirmiştir.

3.4. 1980 SONRASI TÜRKİYE’DE KADIN ÇALIŞMALARI

Feminizm kavramı, 18. yüzyıl sonlarından itibaren gündemde olan, tartışılan ve yaşanan bir olgu olarak varlığını sürdürmektedir. Feminizmin tarih sahnesine çıkması, kadınların sosyal, politik, ekonomik alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olmak istemeleri ile gerçekleşmiştir. Günümüzde kadınlar, talep ettikleri bir çok haklara sahip olsalar da feminizm olgusu varlığını güçlendirerek sürdürmektedir.

Feminizmin özellikle akademik çalışmalarda giderek güçlenmesi, bu olgunun sadece eşitlik talepleriyle ifade edilmediğini göstermektedir. Kadınlar, yüzyıllar içerisinde erkekler ile eşit haklara kavuşmalarına rağmen feminist bilinç ve eylemliliklerini sürdürmektedirler.

1980'lerden sonra dünyada ve Türkiye'de yaşanan bir çok devinimsel dönüşüm, kadınların konum, statü ve beklentilerini de etkileyip, dönüştürmüştür. Tarihsel dönüşüm sürecinde meydana gelen değişimler, feminizm olgusu açısından da farklılaşmalar yaratmıştır. Feminizmi, kadınların gerçekleştirdiği eylemlilikler olarak algılayanlar açısından 1980 sonrası yaşanan değişimler, olumsuz olarak nitelendirilebilir. Özellikle Batıda 1980'lerden sonra feminist eylemlerde, protestolarda ve mitinglerde ciddi bir geri çekilme gözlenmektedir. Bu durumun çeşitli nedenleri çalışmanın birinci bölümünde belirtilmektedir. Feminizmi, kadınların ikincilliğinin nedenlerinin ya da ataerkil sistemin sorgulanıp, değiştirilmesi olarak görenler açısından ise 1980'ler sonrası verimli bir dönem olarak kabul edilebilmektedir. Ancak asıl sorun feminizmi, hem feminist eylemlilikler hem de sorgulama düzeyi olarak görenler açısından yaşanmaktadır. Eylemlilikler azalırken, “kadın çalışmalarının” giderek hız kazanması feminizm açısından yeni tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu anlamda ortaya çıkan en önemli tartışma ise sıklıkla kullanılan kadın çalışmaları kavramı üzerinden gerçekleşmektedir. Kadın çalışmalarının hangi alanları kapsadığı ile ilgili bir bulanıklaşma yaşanmaktadır. Bu bulanıklaşma, kendisini farklılaşan “kadın çalışmaları”, “kadın araştırmaları” ve “kadın incelemeleri” kavramlarıyla sergilemektedir. Kavramların her üçünün de aynı anlamı taşıyıp taşımadığı ya da “kadın “ konusunda yapılmış olan bir çalışmanın hangi alana girdiği konusunda bir ikilem yaşanmaktadır. Bu konuda Yıldız Ecevit'in yapmış olduğu saptama büyük önem taşımaktadır. Ecevit, kadın çalışmaları kavramı ile genellikle üniversitelerde disiplinler arası olarak yürütülen çalışmaların kastedildiğini belirtmektedir. Buna göre Türkiye'de “kadın araştırması” ise pek çok insana sadece uygulamalı araştırmaları çağrıştırmaktadır. Ancak kadın konusunda teorik açılımlar yapmadan uygulamalı çalışmalar da yapmak mümkün değildir. Ecevit, kadın araştırmaları terimi ile teorik açılımların ikinci plana itilebilmesi kaygısını dile getirmektedir. Türkiye'de kadın üzerine yapılan tüm çalışmaların da teoriden uzak, araştırma pratiğine dayalı olarak gerçekleştirildiği izleniminin oluşması bu kavramın geri plana itilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle de Ecevit, yapılan tüm çalışmaların iki eğilimi de sergileyebilecek şekilde “kadın çalışmaları” olarak nitelendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Ecevit, 1996; 319).

Bu bölümde, 1980 sonrasında kadın konusunda yapılan çalışmalar, “kadın çalışmaları” olarak değerlendirilecektir. Ortaya konulan tanımlama içine akademide yapılan çalışmalar girdiği gibi aynı özellikleri taşıyan akademi dışı çalışmalar da girmektedir. Kadın konusunda 1980 sonrası Türkiye'de yapılmış olan çalışmalar düşünüldüğünde ise, Ecevit' e göre üç temel grup ortaya çıkmaktadır;

- 1- Kadın konusunun dışında yapılmış, ancak içinde kadınla ilgili bilgiler de yer verilmiş olan çalışmalar.

- 2- Kadın konusunda yapılmış, feminist bir yaklaşıma sahip olmayan ve daha çok kadının değişen statü ve konumlarıyla ilgilenen çalışmalar
- 3- Kadın konusunda yapılmış, feminist bakış ve metodolojik ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmiş araştırmalar (Ecevit, 1996; 320).

Kadın konusunda yapılmış olan her üç grup araştırma da kadın çalışmaları olarak nitelendirilmektedir. Bu anlamda da kadın konusundaki bir araştırmanın bu alana bu alana dahil olması için feminist metodoloji ve bakış açısına sahip olmasından çok, kadın temelli bir çalışma niteliği taşıması gerekmektedir.

Türkiye’de yapılan çalışmalarını bu tanımlama içinde değerlendirmek gerekmektedir. 1980 sonrasının temel alındığı bu bölüm yapılan değerlendirmeler doğrultusunda irdelenecektir. Ancak, 1980 sonrası Türkiye’de kadın çalışmalarının bir değerlendirmesini yapmak için öncelikle bu dönemdeki feminist eylemliliklere bakmak gerekmektedir.

3.4.1. 1980 SONRASI FEMİNİST HAREKET

1980’li yılların ilk yarısı dünyada ve Türkiye’de toplumsal hareketlerin hız kazandığı bir dönem olma özelliğini taşımaktadır. Feminist hareketler açısından da Türkiye’de 1980’li yılların başı önem taşımaktadır.

Türkiye’de 1980’li yılların başında feminist hareketlerin etkin olmasında çeşitli faktörler öne çıkmaktadır. Bu anlamda kadın hareketinin 1980’li yılların başında hız kazanması Kılıç ve Arat’ göre aşağıdaki biçimde açıklanabilmektedir;

- 1- 1960’larda batıda yaşanan feminist akımların etkisi. Feminizm açısından Türkiye’nin Batıya göre beş ya da on yıllık bir gecikme yaşaması, feminist eylemlerin görünümünde de farklılaşmalar yaratmıştır. Batı da 1960 ve 1970’lerde yaşanan feminist hareketliliklerin etkisi Türkiye’de ancak 1980’lerde görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla da bu dönemde Türkiye’de yaşanan kadın hareketinin, Batı’nın “ikinci dalga” olarak nitelendirilen feminist söylem ve eylem biçimlerinden önemli ölçüde etkilendiği söylenebilmektedir.
- 2- Türkiye’de 1980’lerin başından itibaren siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamda ortaya çıkan değişimler feminist hareketleri de etkilemiştir. 1980 Askeri Darbesinin bütün siyasi yapılanmalarla birlikte özellikle de Marksist sola getirmiş olduğu yasal sınırlama ile feminist hareketlerin önü açılmıştır. 1980 öncesi güçlenen sol yapılanmaların gündeminde gerçek

anlamda bir “kadın “sorunsalı yer almamakla birlikte, kadın sorunu sınıf ilişkiler bağlamında değerlendirilmekteydi. Askeri darbenin de etkisiyle parçalanma yoluna giden sol örgütler içinde yer alan kadınlar, sorunlarını ve kendi taleplerini ifade etmişlerdir (Berktaş, 1995; 316). Toplumsal ve siyasal yaşama etkin olarak katılmayan kadınlar, 80’lerden sonra kitlesel olarak bir kadın hareketi yaratma yoluna gitmişlerdir (Arat, 1991; 75). Böylece 1980’li yıllara, Türkiye’de kendilerin ilk kez “feminist” olarak adlandıran örgütlenmeler tanık olmuştur. 1981 yılında küçük gruplar halinde toplanarak bilinç yükseltme çalışmaları yapmaya başlayan feministler, 1982 yılında kadın sorunlarının tartışıldığı bir sempozyum yapmayı başarmışlardır. 1984 yılından itibaren de dernek, vakıf ve şirketler kurarak örgütlenmeler oluşturmuşlardır.

- 3- Bu dönemde Batı dilini bilen, eğitim görmüş, kendi başına yaşayan ve çalışan, ekonomik özgürlüğü olan ve feminist hareketten etkilenen kentsel kadın tipolojisinin oluşması da kadın hareketinin gelişmesinde etkin olmuştur.
- 4- Kemalist reformlardan yararlanarak iyi eğitim görmüş kadınların, akademik hayata dahil olmaları ve kadın çalışmalarının başlaması feminist hareketlerin de başlamasını sağlamıştır.
- 5- Kemalist geleneğin etkisi. 80’li yıllarda ortaya çıkan kadın hareketi, Kemalist geleneğin bir uzantısı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu dönemde gündeme gelen kadın hareketi, Kemalist Reformların önderliğinde gerçekleşen Batılılaşma sürecinin bir parçası olarak değerlendirilirken, bu reformların olanaklarının bir sonucu olarak da algılanmaktadır (Arat, 1995; 84-89, Kılıç, 1998; 352).

Feminizmin gündeme gelişi oldukça dikkat çekici niteliktedir. Bir çok ülkede kadın hareketinin yükselmesi, genel olarak ülkede hareketlilik, başkaldırı dönemlerinde gerçekleşmiştir. Türkiye’de feminizmin doğuşu ise, ülkede demokratik hakların askıya alındığı, toplumsal muhalefetin sesinin kısıldığı bir döneme rastlamaktadır. Bunun da temel nedeni, Batıdaki ikinci dalga feminist hareketin etkisinin gecikmeli olarak Türkiye’ye yansımalarından kaynaklanmaktadır (Kılıç, 1998; 358). Tekeli, feminist hareketin bu dönemde yükselmesini 1980 askeri darbesine karşı yavaş yavaş şekillenmeye başlayan demokratik muhalefetin ilk göstergesi olduğu görüşünü savunmaktadır (Tekeli, 1989; 40). Bu koşullar, feminist hareketi Batıdaki benzerlerinden farklılaştırmaktadır.

1980’li yıllarda Kemalist reformlarla önü açılmış olan bir çok kadın eğitim alanında kendisini ispat edip, çalışma hayatına girmiştir. Bu kadınlar içerisinde akademik hayata dahil olanlar ise Türkiye’deki kadın çalışmaları ve feminizmin tarihçesi açısından çok ayrıcalıklı bir

öneme sahiptirler. Kadın sorunu, feminist hareketler olarak öncelikle İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerde gündeme gelmiştir. Ayrıca bu dönemde medya yolu ile de feminizm sıradan insanlar tarafında da tanınmaya başlamıştır. Feminist hareket, orta sınıftan iyi eğitilmiş, meslek sahibi bir çok kadını ilgisini çekmiştir.

Başlangıçta birbirlerinden bağımsız ve kopuk olan kadın örgütleri 1988’de yayımlanan “Kadın Kurtuluş Bildirgesi” ile bir araya gelmişlerdir. Bu bildirgeyi yayımlayan kadınlar, 1989’da Ankara’da “I. Feminist Hafta Sonu” nu düzenlemişlerdir. 1990’lı yıllara gelindiğinde ise Türkiye’de feminist hareket içerisindeki ilk farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. Feminist hareketin hem örgütsel hem de mekansal anlamda çeşitlilik kazanması gündeme gelmiştir. 80’li yıllarda kitlesel eylem ve protesto ağırlıklı kadın hareketi, 1990’lı yıllarda örgütlenme çabalarının ağırlık kazandığı bir dönem olma özelliğini taşımaktadır (Kardam-Ecevit, 2002; 90).

90’lı yıllarda feminist hareket biçim değiştirerek yaygınlık kazanmıştır. Feminist hareketin yaygınlaşması, hem olumlu hem de olumsuz özellikler taşımaktadır. Bu hareket içerisinde yer alan grup ve kişilerin sayısının artması olumlu bir nitelik olarak karşılanırken, bunlar arasındaki iletişimin, giderek zayıflaması, olumsuz bir nitelik olarak değerlendirilmektedir. Ecevit 90’lı yıllardaki feminist hareketi, coşkulu kitlesel buluşmaların ve protestoların yaşanmadığı, genelde etkisini yitirmiş bir dönem olarak kabul etmektedir (Kardam-Ecevit, 2002; 92).

90’lı yıllarda feminist hareket olarak protesto ve mitinglerin azalmasının yanında akademik temelli feminist hareketler gündeme gelmiştir. Üniversiteler bünyesinde giderek artan Kadın Araştırma Merkezlerinin ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezinin kurulması bu anlamda değerlendirilebilmektedir.

3.4.2.1980 SONRASI KADIN ÇALIŞMALARININ GENEL NİTELİKLERİ

Türkiye’de kadın çalışmalarının ortaya çıkmasında kadın hareketinin büyük bir önemi vardır. 1980’lerden sonra akademik temelli olarak yükselen kadın çalışmalarının da çıkışı, feminist hareketlerden kaynaklanmaktadır. Üniversitelerde çalışan kadınlar, BM’nin 1975’te ilan ettiği kadın on yılının yol açtığı duyarlılıktan ve Batıdaki kadın kurtuluş hareketinden etkilenecek 1970’lerden sonra kadın sorununu tartışmaya başlamışlardır (Tekeli, 1989; 36).

1977’de Amerika Birleşik Devletlerinde Kadın Araştırmaları Derneğinin yayımladığı tüzüğe göre, “kadın çalışmaları yalnızca “kadınlar” hakkında değil, aynı zamanda kadınlar adına da yürütülecek olan çalışmalardır. Dolayısıyla da toplumsal yapıda ortaya çıkmış olan toplumsal

cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılmasını sağlamak için de çalışmalarını yürütmek konumundadır. Kadın çalışmaları, kadınlar adına teorik açılımlar ve kadın statüsü ile ilgili uygulamalı çalışmalar yaparak, kadının konumunu değiştirmeyi amaçlamaktadır” (Berktaş, 1992; 131). Bu anlamıyla da kadın çalışmaları, hem feminist bilginin ürünü, hem de üreticisi olmak konumundadır. Türkiye’de de bu alanda sorgulanması gereken temel ilke bu anlayıştan kaynaklanmaktadır.

1980’lerden sonraki kadın çalışmalarının ilk hedeflerinden biri, tarihsel ve toplumsal konumlarda kadınları görünür kılabilme (Berktaş, 1992; 132). Kadınların ev içindeki konumları ve tarih sahnesinde daha önce ifade edilmeyen statüleri öne çıkarılmaya çalışılmıştır (Durakbaşı, 2002; 10-11). Kadın çalışmaları da bu girişimin bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştır (Çakır, 1996; 307). Acar, kadın araştırmalarının feminist araştırmaların üniversitelere yansımalarının bir sonucu olarak değerlendirmektedir (Acar, 1995; 79). 1980’li yılların başında üniversitelerde çalışan seçkin ve aydın kadınların feminist çalışmalara ilgi duyması bu alanın güçlenmesine olanak sağlamıştır.

Türkiye’de akademik bir bilgi alanı olarak kadın çalışmaları geçmişinin çok yeni olduğu gözlenmektedir. Kadın çalışmalarının başlangıcı formel olarak 1990 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezinin açılmasına dayandırılmaktadır. Kadın araştırmaları merkezi açılmadan önce bu alana ilgi duyan tek tek kadınlar, çalışmalarını yayınlama yoluna gitmişlerdir. Yayımlanan ilk çalışmalar, Kemalist modernleşme projesinin eleştirilerine dayanmaktadır. Türkiye’de kadın sorununun bir modernleşme projesi olup-olmadığı üzerinden yapılan tartışmalar, bir ikiliğe yol açmıştır. Şirin Tekeli, Nükhet Sirman, Fatmagül Berktaş gibi sosyal bilimciler, Türkiye tarihi içindeki kadın sorununu erkekler tarafından sunulan modernleşme projesinin bir ayağı olarak değerlendirmişlerdir. Bu sosyal bilimcilerin karşısında ise Nermin Abadan Unat’ın temsil ettiği ve Cumhuriyetin genç kızları olarak yetişen başka bir grup sosyal bilimci yer almaktadır. Kadın hareketinin ve kadın çalışmalarının Kemalist geleneğin bir uzantısı olduğu üzerinden sürdürülen tartışmalar, 1980’den sonra kadın çalışmalarının önünü açmıştır (Unat, 1998; 293).

Kadın çalışmalarındaki ilk tartışmalardan sonra ayrı ayrı bilim kadınlarının kadın sorununa ilgi duymaya başladığını görmekteyiz. Bu arada çeviri faaliyetleri hız kazanarak, feminizmin bazı önemli metinleri Türkçe’ye çevrilmiştir. Ayrıca akademi dışı kadın konulu dergiler yayımlanmaya başlanmıştır. Kadın çalışmaları giderek güçlenirken, bu alan dışında yer alan bir çok bilim insanı da çalışmaların da kadın sorununa ve toplumsal cinsiyet boyutuna yer vermeye başlamışlardır.

Kadın çalışmaları alanında akademik temelli olarak yaşanan bu gelişmeler, zamanla çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Erkek egemen güce karşı olarak ortaya çıkmış olan

feminizmin erkek egemen ideolojinin sürdürüldüğü üniversitelerde kurumsallaşmaya başlaması çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışma ve eleştirilerin başında 1980'lerden sonra feminizmin devlet eliyle ve yasal düzenlemeler yolu ile gerçekleştirildiği iddiası yer almaktadır (Ağabegüm, 1994; 54). 90 sonrasında batıya hızlı eklemleme sürecinde yoğun olarak dayatılan devlet eliyle modernleşme faaliyetlerine kadın araştırmaları da dahil olmuştur. Kadın Sorunları Genel Müdürlüğü ve Aile Araştırma Kurumları yaşama geçirilmiştir. Kadın sorunun giderek hassaslaşması, varolan kurum ve oluşumların kadın meselesine ayrı bir önem vermesine neden olmuştur. Kadın meselesinin toplumun gündemine bu denli kısa bir sürede girmesi bir “çağdaşlaşma” ve “popülerlik” sorunu olarak da algılanmıştır (Düzkan- Ahıska, 1994; 145).

3.4.3. KADIN ÇALIŞMALARININ KURUMSALLAŞMASI

3.4.3.1. KADIN ARAŞTIRMA MERKEZLERİ

Feminist teori ve feminist hareketten kaynaklanan kadın çalışmalarının kurumsallaşması, üniversiteler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Kadın çalışmalarının üniversitelerde çeşitli sosyal bilim disiplinleri içerisinde gündeme gelmesi kurumsallaşma deneyimlerinden kaynaklanmaktadır.

Kadın çalışmalarının üniversitelerde yaygınlaşmasıyla bilim anlayışından, bilim yapma pratiğine, bilginin doğasına ve kadınların bilgi ile kurdukları ilişkiye kadar her düzlemdeki konular tartışılmaya başlanmıştır (Atakul, 2002; 309). Üniversitelerde yapılan çalışmaların daha sağlıklı yürütülmesi, bu alanda yüksek lisans ve doktora dersleri açılarak öğrencilerin yetiştirilmesi amacıyla 1990 yılında İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak ilk Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulmuştur.

Türkiye’de ilk kurulan kadın araştırma merkezi olması dolayısıyla merkezin amaçlarının neler olduğunu belirtmek gerekmektedir. Merkezin kurucu başkanı olan Prof. Dr. Necla Arat, kuruluş amaçlarını kuruluş tüzüğünde aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

- 1- Atatürk ilke ve devrimleriyle ile kazanılmış olan kadın haklarının korunmasını, yaygınlaştırılmasını, geliştirilmesini ve bu alanda yurt çapında eğitimi sağlayacak olanakların araştırılması.
- 2- Kadınların eğitim, sağlık, hukuk, siyaset ve iş yaşamındaki sorunlarına ilişkin araştırmalar yapmak, desteklemek ve bu araştırmalarda eşgüdümü sağlamak.
- 3- Kadınlara medeni, toplumsal ve siyasal alanlara, iş yaşamına ekonomik haklarına ve olanaklarına ilişkin bilgi vermek üzere programlar oluşturmak.

- 4- Ulusal kalkınmaya etkin bir biçimde katılamamış olan kırsal kesim kadınları ve kız çocukları için özel eğitim programları açmak.
- 5- Toplumdaki kadınlar ve erkekler arasındaki olgusal eşitliğin sağlanmasını hızlandırmak.
- 6- Toplumun kurumlarından ve uygulamalarından kaynaklanan cinsiyetçi ayrımcılığı ortadan kaldırmak.
- 7- Kadın araştırmaları ile bağlantılı yüksek lisans ve doktora dersleri açmak.
- 8- Kadınlara, ilgi duydukları sorunları tartışabilecekleri, fikir alış verişinde bulunabilecekleri bir ortam sağlamak.
- 9- Kadın sorunları olarak adlandırılan sorunların gerçekte herkesi ilgilendiren toplumsal sorunlar olduğuna ilişkin anlayışı pekiştirmek.
- 10- Kadın konusuyla ilgili uluslar arası gelişmeleri izlemek ve gelişmelere ilişkin bilgilendirici panel, konferans vb. toplantılar düzenlemek.
- 11- Konuyla ilgili bülten, dergi ve kitaplar yayınlamak.
- 12- Kadınlara, kadın hakları ile ilgili danışmanlık yapmak.
- 13- Yasalarda yer alan kadın erkek eşitliğine aykırı maddelerin değiştirilmesi amacıyla çalışmalar yapmak, kampanyalar yürütmek (Arat, 1995; 10-11, Moroğlu, 1999; 15-17).

Kadın araştırma merkezinin amaçları Arat'ın sıralandığı gibi sadece bilimsel faaliyetleri sürdürmekten ibaret değildir. Gündelik yaşamda da kadın sorunlarına çözümler getirerek ülke politikalarının değişmesine etkide bulunmak kaygısını da taşımaktadır.

İstanbul Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezinin kurulmasından sonra kadınların kendi adlarına bilgi ürettikleri merkezler giderek yaygınlık kazanmaya başlamıştır. 1993'te ODTÜ Kadın Çalışmaları, 1994'de Ankara Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi Açılmıştır. Günümüzde ise;

- İstanbul Üniversitesi
- Ankara Üniversitesi
- Gazi Üniversitesi
- Çankaya Üniversitesi
- Atılım Üniversitesi
- Ortadoğu Teknik Üniversitesi
- Marmara Üniversitesi
- Çukurova Üniversitesi
- Ege Üniversitesi

- Gaziantep Üniversitesi
- Mersin Üniversitesi
- Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Anadolu Üniversitesi (www.kasaum.ilef.edu.tr).

Olmak üzere toplam on üç üniversitede Kadın Araştırmaları ve Uygulama Merkezleri bulunmaktadır.

3.4.3.2.KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ

Türkiye’de kadın hareketinin ve kadın çalışmalarının bir sonucu olarak Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi kurulmuştur.

Türkiye’nin tek Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezinin kuruluş amacı, “kadınlar tarafından ve kadınlar üzerine yazılmış eserleri bir merkezde toplayarak, yazılı ve görsel malzemelerle bir arşiv oluşturma çabalarına dayanmaktadır. Kadınlar adına üretilen bilgi ve kaynakların bir araya getirilmesinin yanı sıra konuyla ilgili çeşitli konferanslar, paneller ve sempozyumlar düzenlenmek de Kadın Eserleri Kütüphanesinin amaçları arasında yer almaktadır” (Kadınların Belleği; 9). Yapılan toplantılar yolu ile klasik kütüphanelerden farklı bir yol izlenerek, bilgi üretimine de katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’de Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi, Jale Baysal, Füsun Akatlı, Şirin Tekeli, Füsun Yaraş ve Aslı Mardin önderliğinde kurulmuştur. Kurucu üyeler 1990 yılında açılışa, kütüphanenin kuruluş amacını şu şekilde ifade etmişlerdir; “Kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri bugünün araştırmacılarına derli toplu bir şekilde sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamak”(Davaz-Mardin, 2002; 186).

Mardin, Kadın Eserleri Kütüphanesinin misyonunu, “kadınla ilgili belgeleri feminist bir bilinç ile ele almak ve bunların feminist bilinçle hayata geçirilmesini sağlamaktan geçtiğini ifade etmektedir” (Davaz-Mardin, 1998; 188). Kadın Eserleri Kütüphanesi, erkek egemen anlayışla toplanan belgelerin karşısı bir anlayışın kurumu olarak çalışmaktadır. Bu anlamıyla da kütüphanenin belgelerini iki yönlü olarak topladığı ifade edilebilmektedir. Bir yandan kadınların mücadele tarihi bir yandan da kadınların karşı karşıya kaldıkları baskıların belgelerini toplamaktadır. Belgelere, erkek egemen tarzda yaklaşılmasına, kadınları yok sayan görüşe karşı çıkmak amacı taşınmaktadır. Kütüphanenin ortaya koyduğu bu amaçlar doğrultusunda kütüphanelerin işlevi üzerine Mardin bir açıklama getirmektedir. Mardin, 80’li yıllarda ivme kazanan ve 90’lı yıllardan itibaren etkisini yitirdiği ileri sürülen kadın hareketinin biçim değiştirdiğini ifade etmektedir. Mardin’e göre 80’li yıllarda yaşanan eylem ve protesto

hareketlerinin yerini günümüzde kadın araştırma merkezleri ve kadın eserleri kütüphanesi almıştır. Bu anlamda Mardin feminist eylemliliklerin tarihçesini ortaya koyarken üç aşamaya dikkat çekmektedir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde seçme ve seçilme hakkının elde edilmesi ilk aşamayı ifade etmektedir. 1970'lerin sonu ve 1980'lerdeki etkin hareketlilik dönemi feminist hareketlilik dönemi olarak adlandırılmaktadır. 1990'lı yıllar ise kadın hareketinin kurumsallaşma yönündeki aşaması olarak değerlendirilmektedir (Mardin, 2002; 202). Bu noktada sorgulanması gereken, feminist eylemlilikler olarak ortaya çıkan iki kurumsal yapının etkinliğinin feminizm açısından geldiği noktadır. Kütüphaneler ve kadın araştırmaları merkezi ile elde edilen - üretilen – bilgilerin teorik olduğu kadar pratik anlamda da kadınlar adına sağladığı fayda tartışılmaktadır. Ancak, Tekeli'nin de ifade ettiği gibi “kadınların kendileri adına eylemlilikler gerçekleştirebilmeleri için öncelikle kendi tarihlerine sahip çıkmaları gerekmektedir” (Tekeli, 1992; 124).

Kadın tarihini görünmezlikten görünür hale getirmeyi amaç edinen Kadın Eserleri Kütüphanesi, yalnızca akademik ve geleneksel kaynakları toplamamaktadır. Kadın konulu gazete kupürlerinden, video kasetlerine, ses bantlarına ve daha bir çok geleneksel olmayan kaynağa da ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu anlamda da önemli olan kadın konulu katalog ve bibliyografyaların elde edilmesidir. Kadınlar adına yapılan tüm çalışmalar, teorik olduğu kadar pratik anlamda da önem taşımaktadır.

3.4.4.ÇALIŞILAN KONULAR

Türkiye’de 1980’den sonra “kadın” üzerine yapılan çalışmaların hepsi, kadın bakış açısı ile yapılmamış olsa da önemli bir bilgi temelinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

1980’den sonra çıkan hemen her dergide, yayımlanan kitaplarda, üniversitelerde yapılan konferans, panel, sempozyum gibi etkinliklerin her birisinde kadın konulu çalışmalara rastlamak mümkündür. Kadın konulu çalışmaların bu kadar yaygınlık kazanmasında tüm disiplinler çalışmaların kadın, aile, toplumsal cinsiyet kavramlarıyla ilgili olmasından kaynaklanmaktadır. 1980’den sonra kadın sorunu ile ilgili olarak en fazla hangi konuların gündeme geldiği ise Ecevit tarafından aşağıdaki biçimde kategorize edilmiştir;

- **Kadın ve Aile:** Dünyada ve Türkiye’de kadın sorunu ile ilgili olarak gündeme gelen en önemli tema, ailedir. Ailenin değişimi, aile yapıları, aile içi roller ve kadının aile içi konumu;
- **Kadın Emeği, Çalışma, İş Yaşamına Katılma:** Kadın emeğinin kır, kent, ev içinde ve ev dışında farklılaşması üzerine çalışmalar yapılmıştır. Tarım, sanayi ve hizmet sektörüne kadın

işgücünün katılımı ve kadını değişimini irdelleyen karşılaştırmalı çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca iş yaşamındaki engeller, eşitsizlikler, kariyer sorunları;

- **Siyasal Katılım ve Siyasal Davranış İle İlgili Çalışmalar:** Kadının siyaset kurumu içindeki konum ve önemi, kadınların siyasal katılıma dahil olma süreçleri, siyasal yaşamdaki sorunlar üzerine çalışmalar bulunmaktadır. Erkek egemen siyasetçilerin kadına bakışı ve etkileri;
- **Kadın ve Eğitim:** Kadınların eğitimdeki ve eğitim sistemindeki konumları, eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, yükseköğrenim ve kadınlar, eğitilmiş kadınların ev içi ve ev dışı sorunları, eğitim ve doğurganlık;
- **Yasal Statü ve Haklar:** Hukuk sisteminde kadının yeri, medeni haklar ve kadın, yasalarda kadın aleyhine olan hükümler, evlilik ve boşanma;
- **Kadın ve Şiddet :** Aile içinde ve ev dışında kadına yönelik şiddet, şiddete uğrayan kadınların sorunları, cinsellik ve şiddet ve şiddete uğrayan kadınlar adına gerçekleştirilebilecek örgütlenme biçimleri;
- **Kültür ve Sanat Çalışmaları:** Kültür ve sanat yaşamında kadının yeri ve bu yaşama kadının girişi, katkıları, çeşitli sanat dalları içerisinde kadının konumu. Ayrıca kültürel farklılaşmalar göre biçimlenen ve bir toplumsal cinsiyet yapılaşmasına yol açan oluşumlar;
- **Bilim ve Kadın:** Bilimdeki erkek merkeziliği, kadının bilim dünyasındaki yer bilimsel bilginin birikme süreci içerisinde kadının fonksiyonu;
- **Feminizm ve Kadın Hareketi:** Türkiye’de feminizmin tarihçesi, feminizmin kaynakları, kadın hareketinin gelişimi ve bugünkü konumu, feminist teori ve feminist çalışmalarda yöntem sorunu;
- **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Çalışmaları:** Osmanlı döneminde kadının konumu, Osmanlı dönemindeki kadın hareketinin gelişimi, bu dönemde kurulan dernek ve çıkarılan dergiler üzerine çalışmalar yapılmıştır. Cumhuriyet dönemi ile ilgili olarak da, Kemalist reformların kadınların yaşamlarına getirdikleri ve Cumhuriyet dönemi kadın hareketi;
- **İslamiyet ve Kadın:** Türkiye’de kadın ve din İslamiyet’in kadın statüsüne etkileri, örtünme ve türban, İslamiyet ve Feminizm; 1980’den sonra kadın konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde yukarıda Ecevit’in yapmış olduğu kategorilerden daha farklı konularda da kadın ile ilgili çalışmaların yapılmış olduğu gözlenebilmektedir.
- **Kadın Ve Doğurganlık:** Özellikle 1950’lerden sonra aile planlaması ve gelişen iç göç hareketi ile yaygınlık kazanan çalışmalardır. Kadınların kültür, ekonomi, eğitim vb. faktörler etkisi ile doğurganlık oranları ve aile planlaması;

- **Kadın ve Cinsellik Çalışmaları:** Cinsellik ile ilgili tutum ve davranışlar, cinsel sorunlar, cinselliğin toplumsal boyutları;
- **Sağlık ve Beslenme:** Sağlık sisteminde kadın, coğrafi bölgelere göre kadınların beslenme ve sağlık sorunları, sağlık sektöründe çalışan kadınların sorunları;
- **Kadın ve Medya Çalışmaları:** Medyada toplumsal cinsiyet, televizyon programlarında, gazete ve dergilerde kullanılan kadın cinselliği, kadın bedeninin medya aracılığı ile metalaştırılması;
- **Kadın ve Değişme:** Kadın üzerine yapılan bütün çalışmalar aslında değişme kuramları ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Ancak yine de özel olarak kadın ve değişme arasındaki ilişki, değişmenin kadın üzerindeki etkisi, değişmedeki etkin bir faktör olarak kadının konumu ve önemi, kadının değişmeden ne ölçüde etkilendiği, toplumsal değişme, kalkınma bağlamında kadının konumu, kırsal ve kentsel değişme karşısında kadının konumu, modernleşme ve kadın ilişkisi;
- **Globalleşme ve Kadın:** Sosyal bilimler alanında giderek artan sayıdaki globalleşme çalışmaları ile kadın konusunda da çalışmalar giderek artmıştır. Global sistemde kadını yeri, kadının sisteme olumlu ya da olumsuz katkıları ve globalleşme ve feminizm üzerine de çalışmalar yapılmıştır (Ecevit, 1996; 325-326).

Toplumsal yaşamdaki bütün faktör ve değişmeler kadın üzerinde etkili olduğu ve kadının tüm bu faktörlere etkide bulunması dolayısıyla konular da giderek çeşitlenmektedir. Ancak üzerinde en fazla durulan ve vurgu yapılan ana temalar yukarıdaki başlıklardan oluşmaktadır. Kadın çalışmaları ile ilgili ayrıntıları mümkün olduğunca içeren bir kadın araştırmaları bibliyografyası çalışmanın son bölümünde yer almaktadır.

3.4.5. KADIN ÇALIŞMALARINDA TEORİ VE YÖNTEM SORUNLARI

Kadın çalışmalarının akademik olarak hız kazanması, beraberinde bazı sorun ve çelişkileri de doğurmuştur. Ortaya çıkan sorunların başında ise hala tartışılmakta olan teori ve yöntem sorunları gelmektedir.

Kadın çalışmaları, bugün ulaştığı noktada iki sorunla karşı karşıya gelmektedir. Yeni bilgilerin üretilmesi ve mevcut bilgilerin toplanması hem kuramsal hem de yöntemsel sorunlar olarak varlığını sürdürmektedir (Ecevit, 1996; 324). Ayrıca kadın çalışmalarının disiplinler arası bir alan olması dolayısıyla da teorik ve yöntemsel sorunlarla karşılaşması oldukça doğal görünmektedir. Her disiplin kadın sorununa kendi bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Yöntem ve teorik anlamda ortaya çıkan bu sorunlar dolayısıyla da kadın çalışmalarının kendi başına ayrı bir disiplin

olması tartışmaları da gündeme gelmiştir. Kadın çalışmalarının uluslar arası ve disiplinler arası olma özelliği kuvvetlendikçe tartışma alanları ve yaklaşımları da giderek çoğalmaktadır.

Kandiyoti bu alandaki diğer bir soruna değinerek, kadın çalışmaları alanında analizler yapılırken yaygınlık kazanmış görünen kadın merkezli “alan – listeleri” yaklaşımından (hukuk ve kadın, ekonomi ve kadın vb.) vazgeçilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kandiyoti’ ye göre kadınları, kurumsal yapılardaki görünümeleri birbirlerine ekleyerek anlama çabasının bir anlamı yoktur. Bu yüzden de izlenilmesi gereken yöntem, farklı kurumsal alanlarda geçerli olan ideolojiler arasındaki gerilimlerin ve çelişkilerin ortaya konmasından geçmektedir (Kandiyoti, 1995; 369). Kandiyoti’nin ifade ettiği bu görüşe Doltaş’ta katılmaktadır. “Kadınların çeşitli kurumlar içindeki konumlarını göstermeye çalışan bu tür çalışmaların kadınları aynı potaya sokan, onların sorunlarını ve konumlarını tek tip formülle açıklamaya çalışan bir yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır” (Doltaş, 1995; 61). Kadın çalışmaları alanına getirilen bu eleştiriler, yapılan çalışmaların cinsiyet ayrımcılığını ortaya koymakla yetinemeyeceğini gündeme getirmiştir. Cinsiyet ayrımcılığının kendini ortaya koyuş biçimlerini, farklılıklarını ve çözümlerini de tartışmak gerekmektedir.

1980’lerden sonra gündeme gelen sorunlarla birlikte bu alanda gittikçe güçlenen çalışmalardan biri, kadın konulu belgelerin ve bilgilerin sistematik bir envanterini oluşturmaktır. Akademik alana Türkiye’de kadın tarihine sahip çıkan ve kadını görünür kılmak isteyen araştırmacılar, böylesi bir çaba içerisine girmişlerdir. Bunun en iyi örneği, 1990 yılında kurulan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezidir.

Temel sorunlardan biri de, yapılan çalışmalar arasında uygulamalı yaklaşımların teorik çalışmalara göre ağırlık kazanmasıdır. Ayrıca bu alanda çalışan kadınların kendi disiplinlerindeki klasik kuramların pek de dışına çıkmadıkları gözlenmektedir. Feminist kuram ve metodolojinin kullanıldığı çalışmalar oldukça azdır. Bundan da önemlisi günümüzde kadın çalışmalarında feminist yöntem ve metodolojinin kullanılıp kullanılmayacağı tartışılmaktadır. İlyasoğlu’ nun kadın çalışmaları alanına kattığı sözlü tarih yöntemi gibi alternatif yöntemlerin üretilmesi gerekmektedir (İlyasoğlu, 1996; 330). Kadın sorunu için yeni bakış açılarının geliştirilmesi zorunlu görünmektedir.

Kadın sorununu anlamak için sözlü tarih yöntemi gibi gerekli kavram ve kategorileri derinliğine inceleyerek, kadının konumu ve sorunları bağlamında inceleme yapma giderek yaygınlık kazanmaktadır. Feminist hareket ve ya çalışmaların kuramsal tartışmalarla beslenmesi gerekliliği ise daha çok gündeme gelmektedir.

3.4.6. KADIN ÇALIŞMALARININ SINIRLARI VE ZORLUKLARI

Kadın çalışmalarının bir disiplinler arası alan olarak gündeme gelmesi çeşitli sınırlılık ve zorlukları da gündeme getirmektedir. Kadın konusunun toplum içinde “hassas” olarak nitelendirilmesi ve kadına atfedilen değerler sistemi bu alanı daha da güç konuma sokmaktadır.

Kadın çalışmaları alanında çalışma yapan sosyal bilimciler arası etkileşimin yetersizliği iletişimsel olduğu kadar kuramsal ve yöntemsel sorunlar da doğurmaktadır (Ecevit, 1996; 325). Bilim insanları düşüncelerini, yayınlarını, derslerini ve görüşlerini paylaşacakları mekandan ve zamandan yoksun kalmaktadırlar. Bu alanda çalışan bir çok sosyal bilimci birbirlerini görmeden, birbirleriyle görüşmeden iletişimlerini sürdürmeyi deniyorlar. Düzenli olarak çıkan dergiler, bültenler, kitapların varlığı iletişimlerini kolaylaştırır da çoğu araştırmacı yüz yüze tartışma ortamından yoksun kalmaktadır. Bu nedenle de kadın çalışmaları alanında sıkça görülen ulusal ya da uluslar arası nitelikteki konferans, toplantı ve sempozyumlar önemli adımlar olarak varlığını sürdürmektedir.

Kadın çalışmalarının yaşadığı diğer bir sorun ise, başka sahalarda çalışan meslektaşları tarafından hafife alınmaktan kaynaklanmaktadır. Feminist kavram ve kategorilerin kuramsal olarak çok iyi bilinmemesi, kavramların içinin boşaltılıp, popüler hale getirilerek her kes tarafından gerçek açılımları dışında kullanılmasına yol açmaktadır. Üniversitelerde kadın konusu, yeterince değer verilmeyen bir konum sergilemektedir. Üniversite dışı kuruluşlardan destek alarak çalışmalar yapmak ise oldukça zor görünmektedir.

Sosyal bilimler içerisinde kadının ezilmişliği söyleminin ve feminist kuramların kullanılması da bilimsel nesnellik sorununu doğurmaktadır. Feminist teorinin değişmeye ve değiştirmeye açık olması ile politik olup nesnellığe ters düştüğü anlayışı gündeme gelmektedir. Bu durum, bilimsel nesnelliğin dışına çıkma ve öznel olma yolunda atılmış adımlar olarak görülmektedir. Araştırmacıların hemen hepsinin kadın olması da bu iddiaların giderek güçlenmesine olanak sağlamaktadır. Kadın çalışmalarının ortaya çıkış noktası, kadınlar adına kadınlar tarafından üretilen bilgi olduğuna göre, bu alanda kadınların çalışmasını da doğal olarak kabul etmek gerekmektedir. Bir problem alanı olarak kadın sorunlarını kadınlar yaşadığına göre onların ifade etmesi de mümkün görünmektedir.

Kadın çalışmalarının üniversitelere bağlı olarak güçlenmesi de çeşitli sorunlar doğurmaktadır. Egemen olan ideolojiye karşı çıkmak ve o ideolojinin kurumsal yapıları içerisinde varlığını sürdürmek ikilem yaratmaktadır. Berktaş bu anlayıştan yola çıkarak üniversite dışına çıkmak ve üniversiteleri erkek egemen anlayışa bırakmanın çok daha sakıncalı olduğunu vurgulamaktadır (Berktaş, 1992; 137). Bu gerilimler yaşanırken tartışmaların giderek artması

alanın giderek güçlenmesine olanak sağlamaktadır. İkilemlerin ve gerilimlerin içinde bulunan alanlarda bilginin ve deneyimin daha fazla derinleştiği ifade edilebilmektedir.

4. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE 1980 SONRASI KADIN ÇALIŞMALARINDAN ÖRNEKLER

4.1. 1980 SONRASINDAN ÖRNEK KİTAP VE YAZARLAR

Çalışmanın bu bölümünde 1980 sonrası kadın çalışmaları alanında yapılmış olan çalışmalardan örnekler sunulmaktadır. Serpil Çakır ve Deniz Kandiyoti’nin kitaplarının dışında üç derleme kitap ele alınmıştır. Derleme kitaplarda bulunan makalelerin çeşitliliği bu dönemi sergilemesi açısından büyük bir açılım sunmaktadır. Kitap özetlerinin bu bölümde yer alması, hem kadın çalışmalarının niteliği hem de çalışılan konular hakkında bilgi sunmaktadır.

4.1.1. “TÜRKİYE’DE KADIN OLGUSU”- YAYINA HAZIRLAYAN: NECLA ARAT

Necla Arat tarafından yayına hazırlanan “Türkiye’de Kadın Olgusu” adlı kitap, Say Yayınları tarafından 1995 yılında İstanbul’da basılmıştır. Kitabın alt başlığı “kadın gerçeğine yeni yaklaşımlar” olarak ifade edilmiş ve kitap, say yayınları ile Kadın Sorunları Araştırma Merkezinin ortaklaşa çalışması ile gündeme gelmiştir.

Derleme bir kitap olma özelliğini taşıyan Türkiye’de Kadın Olgusu, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Kadın Araştırma Derneğinin düzenlediği, kadın araştırmaları konferanslarında yer alan sunumları içermektedir. Bu kitap, Çarşamba Konferansları adı altında ayda iki kez düzenlenen konferansların kaset çözümlemeleri ve sunumlarının bazılarının asıl metinlerinden oluşmaktadır. 1980 sonrası kadın çalışmalarını örneklendiren bu kitabın içinde toplam on altı makale yer almaktadır. Kitapta, kadın çalışmalarının kavramsal açılımı, ve yöntemsel tartışmaları ile birlikte sosyal bilimlerde edindikleri konumlar üzerine iki çalışma bulunmaktadır. Nermin Abadan-Unat ve Şirin Tekeli tarafından sunulan açılımlar, kitap için giriş niteliği taşımaktadır.

Nermin Abadan-Unat, “Kadın Araştırmalarının Neden Amaç ve Kapsamı” adlı çalışmasına kadın araştırmaları kavramının açılımı ve tarihçesi ile başlamıştır. Kadınların toplum içindeki konum ve rollerine değinerek, toplumsal cinsiyetin oluşum biçimlerini tartışmıştır. 1960’lı ve 1970’li yıllarda feminist hareketin yükselmesi ile feminist teori arasındaki ilişki üzerinde durmuştur. Feminizmin kısa bir kronolojisin vererek, feminist teori içerisindeki tartışma konularına

değirmiştir. Unat, feminist teori içerisindeki metodolojik, tartışmalarda hareket ederek, kadın çalışmaları için evrensel ve geçerli olan bilimsel metotların kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Feminist çalışmalar için özel metot ve yöntemlerin gerekli olmadığı görüşünü ileri sürmüştür. Unat, kadın çalışmalarında geçerli olabilecek dört ana kuramsal yaklaşımı bilgi ve iktidar temelinde ele alarak, kadın çalışmalarının genel bir değerlendirmesini “konum saptaması” yaparak ifade etmiştir (Abadan-Unat, 1995;15-28).

Şirin Tekeli, “Bilimlerde Metodolojinin Kadın Bakış Açısından İrdelenmesi” başlıklı yazısında, feminizmin doğa ve sosyal bilimlere getirmiş olduğu açılımlara dikkat çekmektedir. Kadın çalışmalarının ekonomi, sosyoloji, tıp, psikoloji, tarih ve siyaset bilimi gibi disiplinlerde başlatmış olduğu sorgulama düzeyini örnekendirerek açıklamıştır. Tekeli, bilimde kadınların kuramsal ve yöntemsel olarak dışarıda bırakılmasının, kadın çalışmaları ile ortadan kalktığını vurgulamaktadır. Bilimsel bilginin değerleri olarak kabul edilen nesnellik, kesinlik ve değer yargılarında uzaklık gibi göstergelerin, aslında evrensel normlar olmadığını, erkeklerin geliştirmiş olduğu bir bilim için geçerli olan normlar olduğunu öne sürmüştür. Bu nedenle de Tekeli, kadın çalışmaları için Unat’ tan farklı olarak yeni metodolojilere gereksinim duyulduğunu savunmaktadır. Tekeli’ye göre yeni metodolojilerin sağlanması için de kadın çalışmalarının kendi başına bir disiplin olması gerekmektedir. Böylece kadın çalışmaları tek başına bir disiplin olarak, sosyal bilimleri de dönüştürmeyi mümkün kılabilecektir (Tekeli, 1995; 29- 50).

Kadın çalışmalarının açılımı üzerine yapılan tartışmalar, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere farklılıklar sergilemektedir. Bu anlamda da 1980 sonrası Türkiye’deki kadın çalışmaları için ortak bir metodoloji ve teoriden söz etmek mümkün görünmemektedir.

Avrupa ve Türkiye’de feminizmin tarihçesine ilişkin kitapta iki makale bulunmaktadır. Batıda ve Türkiye’deki feminist kuramsal yaklaşımları irdeleyen Dilek Doltaş’ın makalesi ile Yeşim Arat’ın 1980 sonrası Türkiye’deki kadın hareketini değerlendiren makaleleri, 80 sonrası Türk feminizmi açısından bir bütünlük oluşturmaktadır.

Dilek Doltaş, “Batıdaki Feminist Kuramlar ve 1980 Sonrası Türk Feminizmi” başlıklı makalesine, feminizmin, Batıda ortaya çıkış koşullarını değerlendirerek, başlamıştır. Simone de Beauvoir, Gayle Rubin, Nancy Chodorow, Juliet Mitchell gibi feminist teorisyenlerin yazdıkları eserleri ve görüşlerini aktarmıştır. Feminist teori ve sosyal bilimler açısından “İkinci Sex”, “Kadınların Antropolojisine Doğru”, adlı kitaplarda öne sürülen görüşlerin önemini ifade etmiştir. Doltaş, Batıdaki feminist teori örneklerinin karşısına Türkiye’de Nermin Abadan- Unat tarafından derlenen “Türk Toplumunda Kadın “adlı çalışmayı koymuştur. Doltaş, makalesinde yapmış olduğu feminist bir kitap çözümlemesinden de söz etmektedir. Tomris Uyar’ ın “Sekizinci Günah” adlı eserini feminist bir bakış açısı ile değerlendirerek, kısa bir özet sunmuştur. Doltaş’ın feminist

teorisyenler ve kitapları üzerinden geliştirdiği bu çalışma, daha çok seksizme işaret etmektedir. Kadın ve erkeği etkileyen, kimi zaman dışlanmış, sömürülen ve kimi zamanda verimsiz, aşağılanmış kılan seksizm üzerine vurgu yapmaktadır. Seksizmi ortaya çıkaran ve sürdürülmesine olanak veren koşulların kaldırılmasını , feminist teori ve hareket içerisinde öncelikli bir yere koymaktadır. Seksizmin ortadan kaldırılması için de çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Dolayısıyla Batıdaki feminist kuramların ele alınması ve Türkiye’deki kadın kimliğinin yöre ve sınıfa göre değişen konumlarının değerlendirilmesi, öncelikli bir konuma sahiptir. Doltaş, Türk yazınındaki kadın kimliğini çözümlemeye yönelik çalışmaların Türkiye’deki feminist çalışmalar adına önemli açılımlar sağlayabileceğini vurgulamaktadır (Doltaş,1995; 51-73).

Yeşim Arat’ın “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı” adlı çalışması, Türkiye’deki feminist hareketin farklı bir yönüne vurgu yapmaktadır. Türkiye’deki kadın hareketinin ortaya çıkış koşullarını ve bugünkü konumunu Kemalist Reformlar çerçevesinde değerlendirmiştir. Kemalist gelenek ve kadın hakları arasında nasıl bir ilgi olduğu ve 80’lerdeki kadın hareketinin genel karakteristik özellikleri üzerinde durmuştur. Arat makalesinde, Türkiye’de kadın hareketinin Kemalist reformlarla gündeme geldiğini ve 80 sonrasının da bunun bir uzantısı olduğunu savunmaktadır. 80 sonrasında yasalarda kadınlara yönelik ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasını devlet eliyle yapılan yenilikler olarak değerlendirmektedir. Arat makalesinde kadın haklarının önemini, modernleşme projesi temelinde ele almıştır (Arat, 1995; 75-96).

Feminist teorinin ana başlıklarının tartışıldığı yukarıdaki makalelerden sonra kitapta genel olarak, iki ayrı yaklaşımdan söz edilebilmektedir. Şahika Yüksel, Serpil Üşür, Ferhunde Özbay, Tülay Arın, Günsel İlal gibi sosyal bilimcilerin yaptıkları çalışmalar, Türkiye’de kadınlar adına kabul edilen temel problem alanlarına işaret etmektedir. Ferhunde Özbay, kadın statüsü ve doğurganlık arasındaki ilişki üzerinde durmuştur. Şahika Yüksel ise, cinsellik ideolojisi içerisinde kadının konumunu değerlendirmiştir. Toplumsal değişme sürecinde kadının kimliğini irdeleyen Günsel İlal’ın yaptığı çalışma da durum saptamasından oluşmaktadır. (İlal 1995; 93-111-Özbay,1995; 147-165).

Kadın sorunlarının temel alındığı bu yaklaşımlardan sonra 1980 sonrası Türkiye’deki kadın çalışmalarında sıkça görülen ve daha önceki bölümlerde de ifade edilen “alan –listeleri” yaklaşımı sergilenmektedir. “Uluslar arası Sözleşmelerde Kadın”, “Kadın Siyaset ve Kota”, “Basında Kadın”, “Kadın ve Yabancılaşma” , “Kadın Ticareti ve Zorla Fuhuş” gibi çalışmalar, kitabın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Çelikel,1995; 183-196, Koray, 1995; 197-242, Minibaş, 1995; 243-248, Aziz, 1995; 249-270, Saylan, 1995; 271-288). Kurumsal yapılar içerisinde kadınların konumlarını sergileyerek, durum saptaması yapılmıştır. Ancak kadınlar adına varolan olumsuz koşulların değişimi adına önerilerde bulunulmamıştır.

Türkiye’de kadın olgusu adlı kitabın son makalesi, Serpil Çakır’ın yapmış olduğu “Kadın Araştırmaları Bibliyografyası”dır. 1970’li yıllar ile 1990’lı yılların ortalarına kadar Türkiye’de yapılan ve akademik nitelik taşıyan çalışmalar sunulmuştur. Çakır’ın yapmış olduğu bibliyografya kadın çalışmaları adına önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilmektedir. Kadın çalışmaları, alanında yer alan araştırmacıların, en fazla hangi konuları irdelediği, hangi yıllar arasında çalışmaların hızlandığı ile ilgili önemli bir veri tabanı sunmaktadır. (Çakır, 1995; 289-333).

Farklı araştırmacıların yapmış oldukları çalışmalardan oluşan bu kitap, Türkiye’de 1980 sonrası kadın çalışmalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Kadın çalışmalarında feminist teoriyi savunanlar ve savunmayanlar, kadın konularının değişmesi için alternatif çözümler üretenler ya da sadece durum saptaması yapan çalışmalar, 80 sonrasındaki genel karakteristiği yansıtmaktadır. Farklı görüşlere sahip olan araştırmacıların ortak bir çalışmada bir araya gelmeleri, Türkiye’deki kadın çalışmalarının bütüncül ve ilerleme çabasına vurgu yapmaktadır.

4.1. 2. “OSMANLI KADIN HAREKETİ” – SERPİL ÇAKIR

Serpil Çakır tarafından yayına hazırlanan “Osmanlı Kadın Hareketi” adlı kitap, ilk defa 1993 yılında Metis Yayınları tarafından İstanbul’da yayımlanmıştır. Kitabın ikinci baskısı 1994 ve üçüncü baskısı da 1996 yıllarında yine Metis Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Kadın Araştırmalarının en önemli kaynaklarından bir tanesidir.

Osmanlı kadın hareketi, Çakır’ın 1991 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi’nde tamamlamış olduğu doktora tez çalışmasıdır. “Kadınların toplumsal değişme sürecindeki katkılarını açığa çıkarabilme” düşüncesinden hareket eden tez çalışması, Türkiye’de kadın hareketi tarihçesi açısından önemli bir belge olma özelliğini taşımaktadır (Çakır, 1996; 7).

Çakır 1987 yılında çalışmasına başladığında Cumhuriyet öncesi dönemi, ekonomik ve toplumsal bütünlük içinde ele almayı amaçladığını ifade etmiştir (Çakır, 1996; 7). Türkiye’de kadın haklarının ilk defa Cumhuriyet dönemi ile gündeme gelemeyeceği ve 18. Yüzyılda Avrupa’da başlayan kadın hareketine karşı Türkiye’nin de kayıtsız kalamayacağı anlayışı, Çakır’ın çalışmasındaki ana hareket noktasını oluşturmaktadır.

Osmanlı dönemi kadınlarıyla ilgili az sayıdaki kaynak arasında kadınların kendilerini ifade edebildikleri, kadın dergilerinin varlığı Çakır’ın dikkatini çekerek, araştırmanın bu alana kaymasına olanak sağlamıştır. Çakır, niceliksel ve niteliksel olarak oldukça zengin bir arşiv oluşturup, önemli bir bilgi temeline ulaşmıştır. Osmanlı dönemi, feminist hareket ya da kadın dergileri ile ilgili herhangi bir araştırmanın bulunmayışı da Çakır’ın çalışmasını özel kılmaktadır.

Batıda ve Türkiye’de daha önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere feminist hareketin başlangıç süreci kadın dernek ve dergileri yolu ile gerçekleşmiştir. Gündeme gelen dergilerin içeriklerinin ne olduğu, hangi sıklıkla kimler tarafından çıkarıldıkları, hem kadın tarihi hem de toplumsal tarih açısından önemli ipuçları vermektedir. Çakır’ın çalışmasını ayrıcalıklı kılan temel unsurlardan birisi de kadınların kendileri hakkında neler söylediklerine, kendileri adına neler yaptıklarına dikkat çekmektir (Çakır, 1996; 10). Ayrıca kadın dergilerinin birinci elden yorumlanmamış, el değmemiş kaynaklar olması açısından da oldukça değerli görünmektedir.

Erkeklerin ya da entellektüellerin kadınlar hakkındaki görüşlerinde çok, kadınların kendilerine dayatılan rol kalıplarına nasıl karşı çıktıkları ve kendilerini nasıl tanımladıklarını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma, toplam beş bölümden oluşmaktadır.

Kitabın giriş bölümü, “Erkek Tarihinden Kadın Tarihine” ismini taşımaktadır. Kadının tarih içinde görünür kılınmasının önemini vurgulayan bölüm, genel olarak tarihsel dönüşüm sürecinde kadın ve erkek konumlarını değerlendirmektedir. Tarihi yazan erkeklerin kadını görünmez kılmaların hareketle, kadın görünürlüğünün tarihsel gerçeklikler açısından vurgusu yapılmaktadır.

“Osmanlı Kadın Hareketi” adını taşıyan ikinci bölüm, “Genel Olarak Kadın Tarihi” ve “Osmanlı Kadın Hareketinin Boyutları” olmak üzere iki alt başlıktan oluşmaktadır. Çakır çalışmasının bu bölümünde Batıda ve Osmanlı’da gündeme gelen feminist hareketin tarihçesini irdelemiştir. Osmanlı döneminde ortaya çıkan kadın dernek ve dergilerinden örnekler sunarak, bunların açılımını yapmıştır. Dergilerin genel niteliklerini, içeriklerini, kimler tarafından ne kadar süre ile çıkardıklarını saptamıştır. Bu dönemde kurulan dernek ve dergileri, sahip oldukları yaklaşımlara göre feminist olan ya da olmayan diye ikili bir ayrıma tabi tutmuştur.

Kitabın üçüncü bölümünde ise, “Kadınlar Dünyası”adlı dergi ele alınmıştır. Çakır’ın bu dergiyi seçmesindeki temel etken, derginin Osmanlı Kadın Hareketinde somut bir özellik teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır. Kadınlar dünyası, kadının statüsündeki değişmelerin siyasal ve toplumsal taleplere yol açması ve Osmanlı kadınının hakkını aramada, etkin bir konuma sahip olması dolayısıyla ele alınmıştır (Çakır, 1996; 79). Ayrıca Kadınlar Dünyası, toplumun farklı kesimlerinden gelen yazı ve mektupları da yayımlaması nedeniyle ayrıcalıklı bir öneme sahiptir.

Çakır, 1913 yılında yayımlanmaya başlanan derginin bir analizini yaparak, dönemin toplumsal koşullarına da ışık tutmuştur. Kadın dünyasının genel toplumsal koşulları ele alış biçimini, kadın sorununa bakışını, çözüm önerilerini ve izlenecek yöntemlerini değerlendirmiştir.

Kitabın “Kadın İnkılabının Boyutları” adlı bölümde ise, çeşitli kurumsal yapılar içerisinde (eğitim, aile, hukuk vb.) kadının konumunu incelenmiştir. Böylece Osmanlı döneminin toplumsal ve ekonomik durumu, kadın gerçekliği bağlamında değerlendirilmiştir. Çakır’ın yapmış olduğu değerlendirme, tarih içinde kadınları görünür kılmakla birlikte, tarihin farklı bir okunmasını da

gündeme getirmiştir. Toplumsal tarih anlayışına gündelik yaşam, aile, hukuk, eğitim gibi yeni açılımları dahil ederek, kadınlar açısından görünmeyen yönleri açığa çıkarmıştır.

“Kadınları Görünür Kılmanın Önemi ve Bunun Önündeki Engeller” ismini taşıyan sonuç bölümü ise, çalışmanın amacına ve ulaşmak istediği noktaya işaret etmektedir. Çakır, Osmanlı dönemindeki kadınların kendi haklarını savunmadıkları tezine karşın, bu kanının yerleşmesindeki nedenleri tartışarak, önerilerde bulunmaktadır. Kadın çalışmalarını da bu doğrultuda atılan bir adım olarak nitelendirmektedir.

Kadın derneklerinin program ve tüzüklerinin verildiği son bölüm ise somut belgelerin sunulması açısından oldukça önemli görünmektedir. Çakır’ın çalışması için kullandığı dergilerin örnekleri ve elde ettiği dernek tüzüklerinin kopyaları, 1990 yılında kurulan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezinde bir oluşturmaktadır.

1980 sonrasında tarih sahnesinde kadınları görünür kılmak amacı ile gerçekleştirilen bu çalışma, amacına ulaşmış görünmektedir. Avrupa’daki 1980 sonrası kadın çalışmaları alanında yaygınlık kazanan tarih çalışmalarının benzerleri Türkiye’de de gözlenmektedir. 80 sonrasındaki kadın çalışmalarını temel niteliği olan kadını görünür kılmak ve bugüne dair kadınlar adına belgeleri toplamak anlayışı güçlenerek varlığını sürdürmektedir.

Çakır’ın yapmış olduğu çalışma, kadınlar ve toplumsal gerçeklik açısından bilinmeyene ışık tutma, gerçeklikleri farklı görünümleriyle sergileme bağlamında büyük önem taşımaktadır.

4.1.3. FARKLI FEMİNİZMLER AÇISINDAN KADIN ARAŞTIRMALARINDA YÖNTEM- YAYINA HAZIRLAYAN: SERPİL ÇAKIR- NECLA AKGÖKÇE

Serpil Çakır ve Necla Akgökçe tarafından yayına hazırlanan “Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem” adlı kitap, Sel Yayıncılık tarafından 1995 yılında İstanbul’da yayımlanmıştır.

1980 sonrası Türkiye’de ve dünyadaki feminist tartışmaların bir yansıması olarak kabul edilen kitap, metodolojik ve teorik tartışmalar üzerinden hareket etmektedir. Kadın çalışmaları alanında yaşanan teorik açılımların neler olabileceği ve uygulanması gereken metodolojik ilkelerle ilgili önemli açılımlar sağlamaktadır. 1980 sonrası Türkiye’de kadın çalışmaları alanında çıkan en önemli kaynaklardan biri olan kitap, farklı görüşleri bir arada sergilemesi açısından ayrıcalıklı bir konuma sahip görünmektedir.

“Kadın Araştırmalarında Yöntem” adlı kitap, sosyal bilimlerde geçerli olan teoriler ve metodolojiyle kadın hareketinin politik hedefleri arasında çelişki olduğu kanısına ışık tutmaktadır.

Bu görüşü savunan ve savunmayan araştırmacıların yazıları farklı bir perspektif sunmaktadır. Bazı araştırmacılara göre kadın araştırmalarında feminist yöntemin kullanılması gerekmektedir. Kimilerine göre ise, mevcut araştırma metotları arasında yapılabilecek bir ayıklama metodolojik sorunlara yanıt olabilmektedir. Kitap, her iki görüşün temsilcilerinin kendi görüşlerinin yer aldığı makaleler toplamıdır.

Kitap, feminist teorinin ne olduğu, sınırlarının nerede başlayıp nereye kadar uzandığı, feminist teorinin amaçlarının ve vurgulanmak istediği noktaların neler olabileceği, feminist metodolojinin ilkeleri olan “bilinç yükseltme”, “değer”, “duygu”, “özne-nesne” ilişkileri üzerine ciddi açılımlara getirmektedir. Kitap, yukarıdaki sorulara kendi durdukları konumlardan cevaplar üreten araştırmacıların bakış açılarını gündeme getirmektedir.

Makalelerin bir araya getirilmesindeki temel hareket noktası, “80’li yıllarda feminist tartışmalarda ve pratiklerde üzerinde sıkça durulan farklılık” prensibinden kaynaklanmaktadır (Kadın araştırmalarında yöntem, 1995; 8). Farklı toplumsal cinsiyet yapılanmalarına sahip olan kadınların yaşamlarına, farklı epistemolojik yaklaşımlarla bakılması kitabın ana temalarından birini oluşturmaktadır.

Çeviri eserlerin ve Türk araştırmacıların makalelerinin toplamından oluşan kitap, toplam dört bölümden oluşmaktadır. “Yeni şarap eski şişelere doldurulmamalıdır” adını taşıyan birinci bölüm, genel olarak feminist yöntem ve teori anlayışının kavramsal açılımı üzerinden temellenmektedir. Bu bölümde bölümün adında anlaşıldığı üzere feminist teori için yeni epistemolojiler geliştirilmesi gerektiğini savunan makalelere yer verilmiştir.

Sandra Coyner’in “Bir akademik disiplin olarak kadın araştırmaları” isimli makalesi Belkıs Kümbetoğlu tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Coyner, makalesinde kadın araştırmalarının bir disiplin haline gelmek için aşması gereken engeller üzerinde durmaktadır. Coyner, disiplinler arası bir alan olarak kadın araştırmalarının hedeflerine ulaşamayacağını, bu nedenle de özerk bir disiplin olması gerektiğini savunmaktadır. Kadın araştırmalarına yöneltilen “objektiflik” eleştirisi üzerinde durarak, sosyal bilimler içerisinde de tam anlamıyla bir objektiflik anlayışının olmadığına değinir. Disiplinler arası ve objektiflik sorunlarından yola çıkarak, kadın çalışmalarının zorluklarını saptar ve cinsiyetçilik problemi temelinde araştırma yapma gereğinin altını çizmektedir (Coyner, 1995; 15-33).

Birinci bölümün ikinci makalesi Sandra Harding’in “Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var Mı?” başlıklı yazısıdır. Makalenin çevirisi, Zela Ayman’a aittir. Harding’in çalışması, geleneksel araştırma yöntemlerinin feminist eleştirisine dayanmaktadır. Sınırları belirlenmiş feminist bir araştırma yöntemine karşı çıkan Harding’e göre feminist araştırmayı farklı kılan unsur, veri toplama tekniklerinden kaynaklanmaktadır. Kadınların bilgi alanının dışında tutulmasına karşın,

bilgi kaynağı olarak kadın deneyimlerinin üzerinde durmaktadır. Harding'e göre deneyim, hem teoriye ulaşmak için bir araç hem de bulgunun sınanması için kullanılabilecek en etkin yöntemdir. Farklı bir bakış açısının sunulduğu bu çalışmada Harding, temel çözümleyici kavramlardan biri olarak toplumsal cinsiyeti araştırma sürecine damgasını vuran bir olgu olarak ele almaktadır (Harding, 1995; 34-47).

Üçüncü dünya ülkelerinde kadın üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Maria Mies'in çalışması "Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru" ismini taşımaktadır. Birinci bölümün üçüncü makalesinin çevirisi, Aynur İlyasoğlu ve Ayşe Durakbaşı'ya aittir. Mies çalışmasına akademik çalışmaların erkek merkezci yapısını eleştirerek başlamaktadır. Üniversiteler ve araştırma merkezlerinin erkek alanları olduğu saptamasını yaptıktan sonra buralarda kullanılan araştırma yöntemlerinin kadın çalışmaları açısından yetersizliğini tartışmaktadır. Mies çalışmasında feminist araştırmaların yeni ve farklı metodolojik ilkelere gereksinim duyduğunu belirterek bu metodolojik ilkelerin neler olabileceğini ifade eder. Feminist araştırmacının araştırma nesnesine karşı kayıtsız kalamayacağını savunan Mies, araştırma sürecinde bilinçli taraflılık ilkesinin izlenilmesi gerektiğini savunmaktadır (Mies, 1995; 48-64).

Kitabın birinci bölümünü oluşturan bu üç makalenin de temel hareket noktası, kadın çalışmaları adına yeni teori ve metodolojilerin geliştirilmesi gerektiği anlayışından hareket etmektedir "küçük t ile teori" başlıklı ikinci bölüm ise birinci bölüm ile aynı yaklaşıma sahip olup, bu bölümün devamı niteliğindedir.

"Feminist Araştırma Sürecinde Metot Metodoloji ve Epistemoloji" adını taşıyan Liz Stanley ve Sue Wise'in makalesi Füsun Şaşmaz tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Yazı sosyal bilimlerdeki metot, metodoloji ve epistemoloji ilkelerinin eleştirilerine dayanmaktadır. Stanley, ve Wise'in bu çalışmada savundukları ana tema, farklı kadınlar olduğu gerçeğinden yola çıkılarak, farklı feminist teorilerin geliştirilmesine dayanmaktadır. Feminist araştırmaların tamamlayıcı öğelerinden biri olarak kadın deneyimlerinin nitelikleri üzerinde durmaktadır. Kadın deneyimlerindeki farklılıklar, farklı feminist bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Stanley ve Wise'a göre feminist araştırma sürecine atılması gereken en önemli unsurlardan bir tanesi, duygudur. bu anlamda da araştırmacıların , kendilerini diğer kadınların üzerinde uzmanlar olarak görmemeleri gerekmektedir. Feminist araştırma süreci, dinamik bir süreç olmakla birlikte karşılıklı öğrenme ve yeniden kurma sürecine dayanmaktadır (Stanley- Wise, 1995; 67-98).

Patricia Hill Collins'ın "Siyah Feminist Düşüncenin Toplumsal Yapısı" adlı makalesi, Ayşe Atalay tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Collins, siyah feminizm hakkında bilgiler sunarak, siyah feminizmin beyaz feminizmden farklı bir epistemolojiye sahip olması gerektiğini savunmaktadır.

Kadınlar adına deneyim üzerinden kaynaklanan bilgi, siyah feminist epistemolojini de temel dayanak noktalarından birisini oluşturmaktadır (Collins;1995; 99-122).

“Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Ortadoğu Araştırmaları” isimli Deniz Kandiyoti’nin makalesi, Neslihan Camgöz tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Kandiyoti, çalışmasının başında feminist teorinin tarihsel aşamalarını değerlendirmektedir. Feminist çalışmaların Ortadoğu ayağını ele alan Kandiyoti, farklı sosyo-kültürel bölgeler arasındaki ortak noktaların sistemli bir çözümlemesini yapmaktadır. Bu anlamda da Ortadoğu’daki feminist çalışmaların özel görünümüne değinmektedir. Sömürgecilikten kurtulma modern devletin inşası gibi oluşumlarla feminist düşünce akımları arasındaki ilişki üzerinde durmaktadır. Kandiyoti, Türkiye, İran, Mısır gibi ülkelerde feminist hareketin Batının beş ya da on yıllık gerisinde oluşunu ortak dinamikler bağlamında değerlendirmektedir. Batılı akademisyen ya da feminist kadınların Orta Doğulu kadınlar üzerinden yaptıkları açılımlar, Kandiyoti’nin çalışmasındaki temel eleştiri noktasını oluşturmaktadır. Her bölgede olduğu gibi orta doğulu kadınların da kendi yaşam dinamiklerini ancak en iyi kendilerinin tanımlayabileceklerini savunmaktadır bu anlamda da Kandiyoti çalışmasında, ihmal edilmiş bir feminizm anlayışına karşı gelmektedir (Kandiyoti, 1995; 123-140).

Marnia Lazreg’in yapmış olduğu “Feminizm ve Farklılık: Kadın Olarak Cezayir’deki Kadınlar Üzerine Yazmanın Hassas Sorunları” başlıklı yazısı Aynur İlyasoğlu tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Lazreg doğu toplumları genelinde Cezayir’de kadınların tarih sahnesinden dışlandıkları görüşü üzerinde durmaktadır. Feminizmin ve üretilen teorilerin batıya ait olduğunu ve bu nedenle de doğulu toplumların kendilerine has bir feminist yaklaşım geliştirmeleri gerektiğini savunmaktadır. Lazreg’e göre feminizm geleneksel toplum bilim kategorilerini dönüştürememiştir. Feminizm de sosyal bilimlerin diğer alt dalları gibi batı kökenli olup genellemeler ulaşma çabası içerisinde olmuştur. Ancak bu durumdan kurtulabilmek mümkün görünmektedir. Afrikalı yada doğulu kadınların kendi kimliklerine sahip çıkıp, kendi feminist taleplerini gerçekleştirmeleri gerekir. Feminizm iktidar süreçlerine karşı bir başkaldırı anlamına geldiğine göre kendi dinamiklerini de dönüştürme gücüne sahip görünmektedir (Lazreg, 1995; 141-161).

Kitabın üçüncü bölümü, “eril düşünceye eleştiri”ismini taşımakla birlikte üç makaleden oluşmaktadır. Çevirilerden oluşan bu bölüm feminizmin farklı konularına dikkat çekmektedir.

Elaine Showalter’in “Edebiyatta Kadın Geleneği”başlıklı yazısı Ayşe Banu Karadağ, Banu Tellioğlu ,Ayşe Fitnat Ece, Seda Darcan ve Aslı Kalem tarafından Türkçe’ye kazandırılmıştır. Showalter kadına özgü kültürün, İngiliz romanındaki tanımlanma biçimlerini edebiyat sosyolojisi ile açıklamaktadır. Kadın edebiyatının gelişimi ile edebiyatta kadın kültürünün gelişimi arasındaki benzerliklere değinmektedir. Showalter, kadın edebiyat geleneğinin kadın ve toplum arasındaki çelişkilerden kaynaklandığını savunmaktadır. Toplumun biçimlendirdiği özneler olarak kadınlar ve

onların yaşamları, kadın edebiyat geleneğinin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Ortaya çıkan bu edebiyat geleneği de yine kadınları biçimlendirip dönüştürmektedir (Showalter,1995; 165-187).

“Benliğin Cepheleri Üzerine Feminist Bir Teori” makalesinin yazarı Ann Ferguson’dur. Makalenin çevirisi Ayşe Durakbaşı tarafından gerçekleştirilmiştir. Ferguson kadının toplumsal hayat içerisinde kendini gerçekleştirirken benliğine çok ters düşmeden ayakta kalmasının yöntemini sorgulamaktadır. Kadınların ataerkil sistem karşısında erkeklerin biçimlendirdiği kadınlar olmaktan öte, kendi istedikleri kadınlar olmalarının savunmaktadır. Cinsiyetçi bir dünyada kadınların kendi cinsiyetlerine ve kendi kimliklerine sahip çıkmaları gerekmektedir. Ferguson, kadınların kendileri adına bu başarıyı elde etmeleri için farklı feminist anlayışlar geliştirilmesi görüşünü de çözüm önerisi olarak sunmaktadır (Ferguson,1995; 188-200).

Cornelia Mansfeld tarafından yazılan “Bir Kadına Bir Koltuğa Bir Bardak Biraya Sahip Olmak” isimli makale Necla Akgökçe tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Mansfeld üçüncü dünya kadınlarına ve geleneksel yapılara damgasını vuran patriyarkal sistemin azınlık kadınlarının yaşamı üzerindeki etkilerine değinmektedir. Mansfeld, dünyanın az gelişmiş bölgelerinde yaşayan kadınları sanıldığı kadar güçsüz olmadıklarını, sanıldığı aksine bazı noktalarda endüstri toplumlarında yaşayan kadınlardan daha avantajlı durumda olduklarının savunmaktadır. Ancak Mansfeld’in iddiasında ortaya koymuş olduğu “bazı noktalar” kriterin az gelişmiş ülkelerdeki kadınlar için oldukça sınırlı görünmekle birlikte iktidar ilişkileri bağlamında biçimlenmektedir (Mansfeld,1995; 201-210).

Kitabın son bölümünde ise bu derlemeyi yapan ve kadın çalışmaları alanında yer alan bazı araştırmacıların makaleleri yer almaktadır.

Aynur İlyasoğlu’nun “Toplumsal Mesafe Kadınlar ve Kimlik: İslamcı Kadın Kimliğinin Araştırılmasında Yöntem Sorunları” adlı makalesi bu bölümün birinci yazısıdır. İlyasoğlu’nun örtülü kimlik ve sözlü tarih çalışmalarından yola çıkarak yazdığı bu makale, Türkiye’de kadın çalışmaları alanında yaşanan yöntem sorunlarına işaret etmektedir. Feminist teori içerisinde ve Türkiye’deki kadın kimliği profilleri içerisinde özel bir konuma sahip olan İslamcı kadın kimliğinin araştırılmasında yöntem sorunlarını değerlendirmektedir (İlyasoğlu,1995; 213-216).

Ayşe Durakbaşı, “Feminist Tarih Yazımı Üzerine Notlar” başlıklı yazısında İlyasoğlu gibi feminist teori içerisindeki yöntem sorunlarını tartışmaktadır. Otobiyografik bir çalışma olarak Halide Edip üzerine yapmış olduğu araştırmadan yola çıkarak feminizm adına feminist tarih yazımını değerlendirmektedir. Durakbaşı, tarihin farklı bir okumasını yapmanın, tarihin görünmez yönlerinin görünür kılınması adına önemli ipuçları sağladığını belirtmektedir Feminist tarih yazımı hem sosyal bilimler hem de feminist araştırmalar adına yeni açılımlar sağlamaktadır (Durakbaşı, 1995; 217-221).

Serpil Çakır'ın “Tarih İçinde Görünürlükten Kadınların Tarihine: Türkiye’de Kadın Tarihi Yazmak” başlıklı yazısı Durakbaşı’nın makalesini tamamlar görünmektedir. Çakır, kadın tarihi yazmanın önemi üzerinde durarak aynı zamanda böylesi bir çalışmanın zorlukları ve sınırlılıklarını da ifade etmektedir. Çakır kadın tarihi çalışmalarının tarihçesini vererek, 1980 sonrası Türkiye’deki konumunu değerlendirmiştir. 1980 sonrası kadın çalışmaları açısından önemli bir konuma sahip olan kadın tarihi araştırmaları, feminist teorinin geliştirilmesi açısından da faydalı görünmektedir. Kadınların gündelik yaşam pratikleri, kılık-kıyafetleri, eş ve çocuklarıyla ilişkileri, toplumsal yaşama dahil olma biçimlerinin ortaya konması tarihsel olgulara açıklık getirmektedir (Çakır,1995; 222- 229).

“Gizli İşçiler! Kadınlar ve Bir Alan Araştırması” başlıklı yazısına Belkıs Kümbetoğlu, neden kadın araştırmalarında çalışmayı tercih ettiğini açıklayarak başlamıştır. Kadınların ücretli işlerde ve ev içinde ücretsiz işlerdeki konumlarını değerlendirmeyi amaçlayan bu makale “esneklik” teması üzerinden hareket etmektedir. Esneklik, çalışan kadın ve erkek cinsiyetleri açısından farklı anlamlar taşımaktadır. “Kadınlar için günlük ev işleri rutini arasına sıkıştırılmış, ayrıca dinlenmek için ayrılan zaman esnetilmiş iş yaşamı anlamına gelirken, erkek çalışan için daha avantajlı olabilmektedir (Kümbetoğlu,1995; 232). Kümbetoğlu esneklik ana noktasından hareketle, İstanbul’da yaşayan gecekondu kadını ve sorunlarına ilişkin bir alan araştırmasından söz etmektedir. Göç, sağlık, eğitim gibi olguların ele alındığı bu çalışmada kadının farklılaşan konumu değerlendirilmektedir. Gecekondu yaşamı ve kadın konumuyla ilgili olarak yapılan araştırma kadınların bilinen çalışma türlerinin dışında, ev içinde gelir getirici faaliyetlere de değinilmiştir (Kümbetoğlu,1995; 230-238).

Feminist yöntem üzerine yapılan bir derleme özelliği taşıyan bu kitabın son bölümü Türkiye’de kadın çalışmaları alanında faaliyet gösteren kişilerin karşılaştıkları sorun, sınır ve açmazlıkları yansıtmaktadır. Ayrıca feminist teori ve metodoloji konusunda Türkçe kaynakların pek de yeterli olmayışı, araştırmacıları böylesi bir çalışmaya yönlendirilmiştir (Kadın Araştırmalarında Yöntem,1995;12). Böylesi bir anlayışla ortaya çıkan kitap, bu alanda çalışan araştırmacılara ve öğrencilere büyük açılımlar sağlamıştır.

Sosyal bilimlerde geçerli olan “genelleme” anlayışına karşın feminist teori içerisinde “FARKLILIK” temeline dayanan bu kitap, farklı kadınlar için farklı epistemolojiler geliştirilmesi anlayışını savunmaktadır. Makalelerde ortaya konulan örnekler, 1980 sonrası Türkiye’deki kadın çalışmaları açısından yeni olanak ve alternatifler yaratmaktadır.

4.1.4. 1980'LER TÜRKİYE'SİNDE KADIN BAKIŞ AÇISINDAN KADINLAR- YAYINA HAZIRLAYAN: ŞİRİN TEKELİ

Şirin Tekeli tarafından yayına hazırlanan “1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar” adlı kitap, İletişim Yayınları tarafından ilk defa 1990 yılında basılmıştır. Kitabın ikinci ve üçüncü baskıları da 1993 ve 1995 yıllarında yine İletişim Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kadın Bakış Açısından Kadınlar isimli kitap, 1980 sonrası Türkiye’deki kadın çalışmalarının geniş bir açılım niteliğindedir. Kitap, 1989 yılında Almanya’da Kassel Üniversitesi Kadın Araştırmaları Grubu tarafından düzenlenen sempozyumda sunulan Türkçe bildirilerin toplamından oluşmaktadır. Sempozyumun konusu, 1980’ler Türkiye’inde göç ve kadın olgusudur. Kitabın Almancası ise, Meral Akkent, Şirin Tekeli ve A.Neusel tarafından 1991 yılında “Kadınlar Evi” ismi ile yayımlanmıştır. Tekeli kitabın oluşturulmasının temel amacını, “1980’lerde toplumsal bir hareket olarak hız kazanan feminizme görünürlük kazandırmak kaygısından” kaynaklandığını belirtmektedir (Tekeli, 1996; 29).

“Eski Türk Toplumunun Çekiciliği” adını taşıyan birinci bölüm, 1980’lerin farklılaşmış toplum yapısını, yazarların konumlarını, dünya görüşlerini ve kadınların hayatları ile ilgilendikleri yönleri oldukça iyi yansıtmaktadır. Birinci bölümde, Nora Şeni, Feride Acar, ve Yeşim Arat tarafından yazılan makalelerin temel hareket noktası kadınlık konumlarını feminist açıdan sorgulamalarından kaynaklanmaktadır. Toplumdaki kadın konumlarına eleştirel bir gözle bakmayı amaçlayan bu çalışmalar, genellikle feminizm, kadın hareketi, ve İslam olguları üzerinden hareket etmektedir. Feminizm ve İslam arasındaki ilişki ise, 80 sonrasında kadın çalışmaları alanında en fazla tartışılan konulardan bir tanesi olma özelliğini taşımaktadır. Yazarların kadınlık konumunu feminist bakış açıları ile sorgulamaları, bu kitabı, feminist kadın hareketi ve kadın çalışmaları dalının ilk örneklerinden biri yapmaktadır. Üç yazar arasında feminist bakış açısı farklılıkları olsa da, kadın konumunu patriyarkal güç ilişkileri bağlamında değerlendirmeleri hepsini aynı ortak noktada buluşturmaktadır.

Nora Şeni, “19. Yüzyıl Sonu İstanbul Mizah Basınında Kadın Kıyafeti ve Moda” başlıklı yazısında, Osmanlı kentlerindeki Batılılaşmanın günlük yaşamı ne denli etkilediğini ve bunun yol açtığı kadın-erkek eşitlik tartışmalarının tedirginliğini ifade etmiştir. Kadın kimliğinin ve kimliğin topluma sunulma biçimi olan kadın kıyafetlerinin önemini 1980 sonrası türban tartışmasına gönderme yaparak irdelenmiştir (Şeni, 1996; 53-78).

Bölümün “Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın” başlığını taşıyan ikinci yazısında Feride Acar, İslamcı kadın dergileriyle türbanlı üniversite öğrencilerini konu alan araştırmalarına dayanarak, Kemalizmin modernleştirici yönlerini eleştirmiştir. Aile içi roller, çalışma yaşamı gibi

sorunları seçkin kadınlar kişisel çözümlemelerle halletmeye çalışırken, tutucu kesim kadınları ise İslami alternatiflere yönelir gözükmemektedir. Acar, makalesinde türban ve tesettürü İslamcı kadınlar, sosyal ve gündelik yaşama dahil olabilecekleri araçlar olarak değerlendirmektedir (Acar, 1996; 79-100).

Yeşim Arat'ın "Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri" makalesi, "Kadın ve Aile" dergisinin tutucu bir ideolojiye sahip olmasına karşın, dergiyi çıkaran kadınlara sağladığı avantajlar üzerinde durmaktadır. Kadınların yaşamlarının dar kalıplarının dışına çıkmaları, kendilerini geliştirebilme olanakları, onlara sunduğu örgütlenme ve siyasete katılma biçimleri kadınların kendilerini gerçekleştirebilmeleri açısından önemli görünmektedir (Arat, 1996; 101-113).

Kitabın ikinci bölümü, "Maddi Hayatın Dayattıkları" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yer alan üç makaleyi, ortak bir noktada toplayan tema, kadınların ev içinde ve ev dışında harcadıkları emeğin miktarı ve türüyle kadınların ev içindeki konumları arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

Yıldız Ecevit'in "Değişen Türk Sanayi Yapısı İçinde Kadın İşgücünün Analizi" başlığını taşıyan yazısı, kadınlar açısından ücretli işçiliğe geçişin patriyarkal ilişkiler açısından ne gibi farklılıklara yol açtığını sorgulamıştır. Kadınların, Türkiye'deki sanayi ve hizmet sektörlerindeki ücretli emek gücü içerisindeki payının düşük olduğunu saptadıktan sonra, örgütlü olmayan sektörlerde katılımları, 1980'lerde uygulanan iktisat politikalarına bağlı olarak açıklanmıştır (Ecevit, 1996; 117-128).

"Kadınların Ev İçi ve Ev Dışındaki Değişme" başlıklı yazısında Ferhunde Özbay, kapitalistleşme süreci içerisinde kadınların, Ecevit'in vurguladığı gibi "marjinal" sektörlerde yığılma nedenleri irdelenmiştir. Kadınların yaptıkları işlerin düşük gelirli ve düşük statülü işler olması Özbay'ın varsayımını desteklemektedir. Kadınların üretime katıldıkları için ezildikleri görüşünü sorgulayan, Özbay'a göre, kadınların üretime katılmalarına rağmen, kadın uğraşlarının ekonomik faaliyet olarak değerlendirilmemesi temel hareket noktası olarak ifade edilebilmektedir (Özbay, 1996; 129-158).

Günseli Berik, "Kırsal Sanayide İstihdam, Tarımsal Yapılar ve Kadınların Bağımlılık Biçimleri" adlı yazısında ücretli işçiliğe geçişin kadınların bağımsızlıklarını kazanmalarında ne ölçüde etkin olduğunu tartışmıştır. Halıcılıkta istihdam edilen kadınların ezilme biçimlerinin, aile ve akrabalık ilişkilerine göre değişebileceğini ortaya koymaktadır. Berik'e göre erkeklerin kadın emeği üzerinde durdukları denetim ve cinsiyete dayalı işbölümü, kadınların ve kadın emeğinin daha fazla sömürülmesine yol açmaktadır (Berik, 1996; 159-177).

“Modernleştirici Kurumların Sınırları” başlığını taşıyan üçüncü bölümde 1930’larda tamamlanan Kemalist Reformların 1960’tan sonra anayasa ilkelerinde meydana getirdiği değişiklikler ve devlet politikalarının değişim süreçleri, üç ayrı makalede tartışılmıştır. Ancak bu makalenin de ortak özelliği, belirli süreç ve dönemlerde kadınların konumlarını saptamaktır. Eğitimde, medyada, modernleşme süreçlerindeki değişimleri göz önünde bulundurarak, kadınların statülerindeki değişimleri tahlil etmeyi amaçlamıştır.

Fatma Gök, “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar” başlıklı makalesinde 1935’ten sonra kadınların eğitimden ne ölçüde yararlanabildiklerini, kadınların erkeklere göre eğitim süreçlerinde neden geri kaldıklarını irdelemiştir. Eğitimin özgürleştirici işlevine dikkat çekerek, eğitimin kadın konumlarındaki etkilerini saptamıştır (Gök, 1996; 181-197).

“Doğu Anadolu’da Modernleşme ve Kırsal Kadın” başlıklı yazısında Yakın Ertürk, toplumun geri kalmış bölgelerindeki modernleşme politikalarının kadın üzerindeki etkilerine vurgu yapmıştır. Kırsal alt yapı, Pazar ilişkilerinde açılma, devlet mekanizmalarının yayılması gibi modernleştirici unsurların, kadın konumlarında çok fazla değişikliğe neden olmadığını saptamıştır. Ertürk, modernleşme süreçlerinin, kadınlara fayda sağlamaktan çok, kırsal bölgelerde kadın emeğinin sömürülmesine yol açtığını iddia etmektedir. Modernleşme, bu bölgelerde cinsiyete dayalı bir işbölümünü pekiştirici bir işlev görmektedir (Ertürk, 1996; 199-210).

Bu bölümdeki üçüncü yazı, Ayşe Saktanber’in “Türkiye’de Medyada Kadın: Serbest Müsait Kadın ve ya İyi Eş Fedakar Anne” başlıklı makalesidir. Türkiye’de televizyon radyo kurumunun ve basın, kadınlara nasıl bir kimlik sunduklarını ele alan makalede, kadınlar üzerine söz söylemenin yaygınlaşması vurgulanmıştır. Saktanber, kadınların kitle iletişim araçlarında fedakar anne, iyi eş ya da cinsel bir obje olmak koşuluyla iki biçimde sunulduklarını vurgulayarak, kadın rollerinin tanımlanma süreçlerini ortaya koymuştur. Saktanber’e göre kadınların bu olumsuz koşullardan kurtulabilmelerinin yolu, feminist hareketin etkinlik kazanma durumuna bağlı olarak açıklanabilmektedir (Saktanber, 1996; 211-232).

Kitabın bundan sonraki bölümleri, patriyarkal sistemin ortaya çıkarmış olduğu kurumsal yapılar içerisinde kadınların konumlarına ve kadınların bu konumları değiştirebilme alternatiflerine değinmektedir. “Direnmenin Biçimleri” ana başlığını taşıyan bu bölüm, özel yaşam ve kamu yaşamı olmak üzere iki alt başlığı içinde barındırmaktadır.

Özel yaşamda patriyarkal sistemin kurumlarına karşı direnme biçimlerini ortaya koyan dördüncü bölüm, toplam üç makaleden oluşmaktadır.

Hale Bolak, “Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramsallaştırılmasına Yönelik Öneriler ” başlıklı yazısında, erkeğin işsiz ve kadının ev geçindiren durumlarındaki patriyarkal ilişkileri irdelemiştir. Uygulamalı bir çalışmadan hareketle para kazanma süreçlerinin,

kadın ve erkek rollerinde yaratmış olduğu farklılaşmalar irdelenmiştir. Bolak, çalışmayan erkeklerin, eşlerinin çalışma ve ev geçindirme durumlarından rahatsız olduklarını saptamıştır. Aile içindeki güç ilişkilerinin değişmesi, pratik yaşamda kadın ve erkek için sorun doğurmaktadır (Bolak, 1996; 235-246).

Nükhet Sirman, “Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi” başlıklı yazısında Söke’de küçük hane üretimi tarzında pamukçuluk yapan aileleri ele almıştır. Pamuğun toplanması sırasında büyük önem kazanan ve bir anlamda da köy ekonomisinin sürdürülmesini sağlayan kadınlar arası dayanışmayı irdelemektedir. Sirman, kadınların aileleri adına gerçekleştirdikleri bu dayanışmanın kendilerine de fayda sağladığı gerçeği üzerinden hareket etmektedir. Patriyarkanın en güçlü olduğu düşünülen köy topluluklarında bile kadınların kendilerine özgü ilişkileri ve kültürleriyle egemenlik ilişkilerine nasıl direnebildiklerini örneklendirmiştir (Sirman, 1996; 247-276).

Lale Yalçın Heckmann’ın bölümün son yazısı, “Aşiretli Kadın: Göçer Yarı-Göçer Toplumlarda Cinsiyet Roller ve Kadın Stratejileri” ismini taşımaktadır. Sirman’ın yapmış olduğu açılımların benzerini Yalçın-Heckmann’da yaparak, çalışmasını Hakkari’ nin aşiret düzenine tabi olan göçer ve yarı göçer kadınları üzerinden temellendirmiştir. Üretim, tüketim ve evlilik ilişkilerinden yola çıkarak, kadınların birbirleriyle ve erkeklere karşı nasıl bir güç mücadelesi verdiklerini saptamaktadır. Yalçın-Heckmann, en fazla sömürülen kadınların bile, varolan ilişkiler sistemini kullanarak, kendi konumlarında değişiklikler yaratabileceklerini ortaya koymaktadır (Yalçın-Heckmann, 1996; 277-290).

Kamu yaşamındaki direniş biçimlerini sergilemek amacıyla oluşturulan beşinci bölümde, toplam üç makale yer almaktadır. Siyasal yaşam ve kurumlar içerisindeki kadın konumlarını değerlendirmeyi amaçlayan bu bölümde teorik ve uygulamalı çalışmalar yer almaktadır.

Ayşe Güneş Ayata’nın “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı” adlı çalışması bu bölümün birinci makalesidir. Yazar, makalesinde kadınların siyasal yaşama katılım biçimlerini değerlendirmektedir. Kuralları erkek iktidarlarca belirlenen politika evrenine, kadınların katılımının, diğer kamusal alanlara katılımlardan daha zor olduğunu belirten Ayata, çeşitli çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Kadınların politik süreçlere dahil olmalarında “erkekleştikleri” varsayımından yola çıkarak, kadın kimliğini ön plana çıkarmaktadır. Yazar, yaptığı uygulamalı çalışma sonucunda, kadınların siyasal yaşamda giderek daha fazla oranda kendi kimliklerine sahip çıktıklarını belirtmiştir (Güneş-Ayata, 1996; 293-312).

Fatmagül Berktaş’ın “Türkiye Solu’nun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var Mı?” başlıklı yazısı, teorik bir açılım sunmaktadır. Berktaş, geçmişten getirdiği solcu değerlerin 1980 sonrasındaki konumunu değerlendirmek amacıyla 80 sonrası çıkan sol dergilerin kadın bakış

açısını irdelemektedir. 1980’lerden önce sol hareket ve grupların sahip oldukları bakış açısının 80’lerden sonra pek de değişmediğini saptamaktadır. 1980 sonrasında feminist kadın hareketinin gelişmesine koşut olarak, solda kadın bakış açısının değişmeye başladığını ancak bu değişimin henüz içselleşmediğini ifade etmiştir (Berktaş, 1996; 313-326).

Nilüfer Çağatay ve Yasemin Soysal’ın birlikte yazdıkları “Türkiye’de Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine” başlıklı yazıları ise, Türkiye’de gelişen feminizmin, uluslaşma süreci içerisinde yer alan üçüncü dünya ülkeleri ile olan benzerlik ve farklılıklarını irdelemeyi amaçlamaktadır. Çağatay ve Soysal, uluslaşma süreci yaşayan tüm ülkelerdeki feminist hareketin, benzer özellikler taşıdığını savunmaktadırlar. Bu görüşlerini devlet eliyle gerçekleştirilen feminizm kavramı ile temellendirmektedirler (Çağatay-Soysal, 1996; 327-338).

“Direnenin Pratik Biçimleri” başlığını taşıyan altıncı bölüm ise, iki makaleden oluşmaktadır. Kadınların aile içinde yaşadıkları iki probleme, eş dayatması ve cinsel sorunlara dikkat çeken bu çalışmalar pratik tespitler yaparak çözüm önerilerinde bulunmaktadır.

Şahika Yüksel’in “Eş Dayatması ve Dayatma Karşı Dayanışma Kampanyası” isimli çalışması, psikiyatri kliniğine başvuran kadın hastaların sorunlarını temel almaktadır. Kadınların karşılaştıkları aile içi şiddet sonrasında, kliniğin kadınlara sunmuş olduğu tedavinin yeterli olmadığını savunan Yüksel, çözüm önerisinde bulunmaktadır. Yüksel’e göre kadın ve erkeklerin, kısaca tüm toplumun aile içi şiddete karşı bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda da feminist hareketin önemine değinen Yüksel, feminist hareketin yaygınlaşması ve daha etkin olması için çeşitli çözüm yollarını sorgulamaktadır (Yüksel, 1996; 341-350).

“Kadın ve Cinsel Sorunları” isimli Arşalıs Kayır’ın makalesi, kadınların yaşadıkları ve çoğunlukla da gizledikleri cinsel sorunlara dikkat çekmektedir. Cinselliğin küçük yaşlardan itibaren aile ve okulda, çocuklara eğitim yolu ile aktarılmasını savunan Kayır, Türkiye’de son yıllarda bu yönde atılan adımların önemli nitelikler taşıdığını ifade etmektedir (Kayır, 1996; 351-364).

Kitabın son yazısı, aynı zamanda sonuç yazısı olma niteliğini de taşımaktadır. Deniz Kandiyoti’nin “Ataerki Ölümleri: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar” başlıklı yazısı, toplumsal süreçlerde kadının konumunun saptanmasında ataerkillik kavramının temel alınmasını önermektedir. Aile ve evliliğin patriyarkal ilişkiler bağlamında ortaya çıktığını ve yine patriyarkal ilişkilerle yeniden üretildiğini belirtmektedir.

Türkiye’de zaman içinde patriyarkanın milliyetçilik, devlet eliyle feminizm vb. biçimlerde ortaya çıkması ise kaçınılmaz bir durum gibi görünmektedir. Kandiyoti’ye göre günümüzde Türkiye’de farklı cins ilişkilerine dayanan patriyarkal yapılanmalara rastlamak mümkündür. Bu nedenle de kadınların ezilmişliğini tek bir öge ya da oluşum ile açıklamak mümkün

görünmemektedir. Cinsler arasındaki eşitsizliğin saptanması için tüm yapısal ve kurumsal ilişkilerin gözden geçirilmesi gerekmektedir (Kandiyoti, 1996; 367-382).

1980’ler Türkiye’inde kadınların konumlarını farklı açılardan irdelemeye çalışan kitap, 80 sonrası kadın çalışmaları için önemli bir bilgi tabanını oluşturmaktadır. Uygulamalı çalışmalarla birlikte, özellikle de patriyarka ve ataerkillik üzerinden gerçekleştirilen teorik açılımlar, Türkiye’de kadın sorunlarının saptanması ve çözümlenmesi adına büyük önem taşımaktadır. Üniversitede çalışan kadınların ve üniversite dışında yer alan kadınların çalışmalarının yer aldığı bu kitap, 80 sonrası kadın çalışmalarının genel niteliklerinin ortaya konması açısından da özel bir konuma sahip görünmektedir.

4.1.5. “CARİYELER BACILAR YURTTAŞLAR”- DENİZ KANDİYOTİ

Deniz Kandiyoti tarafından kaleme alınan “Cariyeler Bacılar Yurttaşlar” adlı kitap, “Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler” alt başlığını taşımaktadır. 1997 yılında Metis yayınları tarafından İstanbul’da basılan kitabın Türkçe çevirisi, Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç ve Ferhunde Özbay tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kitap, birbirleriyle ilgili, farklı zamanlarda yazılmış olan makalelerin bir araya getirilmesi sonucunda oluşmuştur. Kandiyoti, yazısına Türkiye’deki kadın çalışmalarının gelişimini anlatan bir giriş yazısı ile başlamıştır. Giriş bölümü dışında toplam üç bölüm ve on alt başlıktan oluşan kitap, kadın sorununun farklı görünümüne dikkat çekmektedir.

“Toplumsal Değişim: Kırsal/Kentsel” başlığını taşıyan birinci bölüm, kadın çalışmalarının en önemli temalarından biri olan kadın, değişme, kır-kent ilişkisi üzerinde durmaktadır. Kandiyoti, bu bölümde toplumsal değişimin kadınlar üzerindeki etkisine ilişkin bir çözümleme yaparak, hem toplumsal cinsiyet kavramının hem de ataerkil sistemin işleyiş mekanizmasına yönelik bir değerlendirme yapma amacını taşımaktadır. Kandiyoti’nin ifadesi ile bu çalışmanın amacı “cinsiyet rollerinin değişik bileşenlerini kavramsallaştırmak ve farklı toplumsal yapılarda –göçebe aşirette, geleneksel köyde, değişmekte olan kırsal çevrede, kasabada ve büyük kent merkezinde- cinsiyet rollerinin ortaya çıkış koşullarına yönelik karşılaştırmalı bir perspektif sunmaktır”(Kandiyoti, 1997; 21).

Kandiyoti ortaya koymuş olduğu bu amaç doğrultusunda, sırasıyla tanımladığı yapılar içerisindeki kadın konumlarını saptamıştır. Kadınların evlilik, aile, günlük yaşam pratikleri, ekonomik karar alma süreçlerindeki durumlarını değerlendirmiştir. Ayrıca tanımlanmış yapılar içerisinde kadınların nasıl bir öneme sahip olduğu ve toplum değişmesi ile kadın değişmesi arasında ne gibi bir ilgi olduğu anlayışından hareket etmiştir.

“Kadınlar ve Haneîçi Üretim: Türkiye’de Kırsal Dönüşümün Etkileri” başlıklı bölümde ise tarımsal metalaşmanın, hanenin oluşma süreçleri ve hanelerdeki yaş ve cinsiyet hiyerarşileri üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Kandiyoti bu bölümde hane örgütlenmeleri ve kırsal kapitalistleşme süreçleri arasında doğrudan bir ilişki kurulamayacağını savunmaktadır (Kandiyoti, 1997; 50). Bu durumun açıklanması ise Kapitalistleşmenin çok farklı biçimlerde gerçekleşmesi ve sermayenin de varolan akrabalık ilişkileri üzerinden hareket etmesi ile anlam bulmaktadır. Cinsiyetler arası üretim ilişkilerinin değişimi, kapitalistleşme ve dönüşüm dinamikleri bağlamında kadın ile açıklanmaktadır.

“Ataerkilliğin İdeolojik ve Kurumsal Bağlantıları: Milliyetçilik, Devlet ve İslam” başlıklı ikinci bölüm ise kadın, İslam, devlet ve değişim arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır. İslam’ın devlet politikalarını belirlemedeki rolü, yerel milliyetçilik akımlarının niteliği ve bunların yaratmış olduğu devlet biçimleriyle ilgilenilmektedir. Kandiyoti, bu bölümde kadın ezilmişliğinin açıklanması için kullanılan “ataerkillik” kavramının yetersiz kalmasından söz etmektedir. Ataerkillik kavramından vazgeçilip, kadınların toplumsal uyum ve direniş stratejileri üzerinde odaklanan bir bakış açısı geliştirilmesini öngörmektedir. Kandiyoti, yapmış olduğu çözümlemeyi de “ataerkil pazarlık” kavramı ile ifade ederek, Türk romanındaki kadın imgelerinden örnekler sunmuştur. İslam ve cinsellik, cinsiyetsizleştirilmiş kadınlar, yeni Osmanlı kadınları gibi konular ele alınarak, Türk romanındaki kadın yaklaşımı ve Osmanlı düzeninin değişimi ile kadın kimliği arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur.

“Modernlik ve Kadın /Erkek Kimlikleri” başlığını taşıyan üçüncü bölüm ise, “Ataerkil Örüntüler : Türk toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar”, “Erkeklik Paradoksları: Ayrımcılığın Yaşandığı Toplumlar Üzerine Bazı Düşünceler”ve “Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Üzerine Çalışmalarda Gözden Kaçırılan Yönler” başlığını taşımaktadır.

Bu bölümün ilk makalesi, Şirin Tekeli’nin derlemiş olduğu “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar” adlı kitapta da yer almaktadır. İkinci ve üçüncü bölümde ise farklı bir yaklaşım izlenmiştir. Erkek egemenliğine yönelik çözümlemeler yapılarak kadınların konumları saptanmaya çalışılmıştır. İktidar olarak erkeğin ve erkeklerin yaratmış olduğu sistemlerin kadının değişimi üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Modernleşme ve erkek egemen ideolojiye karşı eleştirel bir bakış geliştirerek kadın ikincilliğinin nedenleri sorgulanmıştır (Kandiyoti, 1997).

Deniz Kandiyoti’nin “Cariyeler Bacılar Yurttaşlar” isimli kitabı Türkiye’de kadın sorunsalının çözümlemesine yönelik önemli bir teorik açılım sunmaktadır. Kadın ikincilliğinin açıklanması için kullanılan evrensel kategorilerden farklı olarak Türk toplumuna, toplumsal yapı dinamikleri bağlamında bir açıklama getirmektedir. Tarihsel dönüşüm ve modernleşme ilişkileri ile

değişen kadın konumlarını farklı teorik açılımlar ile sunan bu kitap, 80 sonrası kadın çalışmaları açısından ayrıcalıklı bir öneme sahiptir.

Kadın çalışmaları açısından temel kaynakçalardan biri olan kitap, Türkiye’deki toplumbilim çalışmalarına getirmiş olduğu eleştirel bakış açısı ile de önemli bir konuma sahiptir. Kırsal ve kentsel değişimin toplumsal cinsiyet üzerindeki etkileri, Kemalist feminizm, devlet, İslam ve modernleşme kavramlarının toplumsal cinsiyet terimi ile irdelenmesi, sosyal bilimlerde de pek çok konuya açıklık getirmektedir. Sosyal bilimlerde kullanılan temel kavramlara eleştirel bir bakış geliştirerek, bu kavramların sorgulanmasını gündeme getirmiştir.

4.2. KADIN ARAŞTIRMACILARI İLE GÖRÜŞMELER

Feminizm, feminist teori ve kadın çalışmalarının birbirleriyle olan ilişkileri, bağlantı ya da farklılıklarını kavramsallaştırmayı amaçlayan bu çalışmanın temel hareket noktası; 1980 sonrasında kadın çalışmaları alanında yapılan araştırmalardır. 1980 sonrası yapılan çalışmalar, teorik olarak değerlendirilmeye çalışılırken, bu alanda çalışan ve alanın temsilcileri olarak kabul edilen dört araştırmacı ile görüşmeler yapılmıştır. Ankara’da ve İstanbul’da gerçekleştirilen görüşmeler, Mart ve Nisan aylarında tamamlanmıştır. Görüşmelerin yapıldığı ayların akademik yıl ortası ve konferans, sempozyum gibi etkinliklerin yoğun olması dolayısıyla araştırmacılarla kısıtlı zaman dilimleri içerisinde belli aralıklarda görüşülmüştür. Çalışmanın bu bölümünde değerlendirme yapılırken, araştırmacıların bazılarının kendi istekleri doğrultusunda isimlerini açıklanmadan görüşlerini aktaracağız. Tüm araştırmacılara aynı sorular yöneltilerek, görüş ve fikirleri alınmak istenmiştir. Bu bağlamda araştırmacılara sorulan sorular ve onların verdikleri yanıtlar aşağıdaki biçimde ifade edilmektedir;

Fusun KÖKALAN : Feminizm, Feminist Teori ve Kadın Çalışmaları kavramları arasında ne gibi farklılıklar ya da benzerlikler görmektesiniz?

DOÇ. DR. YILDIZ ECEVİT: Kadın Çalışmalarının öncelikle bir disiplin olarak kabul edildiğini belirtmek gerekmektedir. Söz ettiğiniz bu üç kavram (feminizm, feminist teori ve kadın çalışmaları) iç içe geçmiş kavram ve oluşumlardır. Feminizm genel olarak kadın hareketini ifade etmektedir. Ancak Kadın Çalışmaları konusunda özellikle Türkiye’de kavramsal olarak bir sorun yaşanmaktadır. “Kadın” adı geçen her çalışma kadın araştırması olarak adlandırılmaktadır. Oysa Kadın Araştırmaları bir disiplin olma niteliğini taşımaktadır. Kadın konusunda yapılan bir araştırmanın kadın araştırmaları disiplinine girebilmesi için yöntemsek ve teorik açıdan feminist bir bakış açısına sahip olması gerekmektedir. Kadın konusunda bu bilinçle yapılan çalışmalarda feminist teoriyi gündeme getirecektir. Bu anlamda Türkiye’de 1996 yılında kadın araştırmaları

sahasında çalışan akademisyenler tarafından bir toplantı yapıldı. Bu toplantılara daha sonra İzmir Ege Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesinde devam edildi. Bu toplantılar belirli aralıklarla bu sahada çalışan akademisyen kadınların tanışmaları, karşılıklı fikir alış verişinde bulunmaları açısından büyük önem taşımaktadır.

B KİŞİSİ: Öncelikle bu kavramların aslında çok anlaşılır kavramlar olduğunu vurgulamam gerekir. Zaten kadın çalışmaları alanında da belli bir tıkanıklık yaşanmasının temel nedeni budur. Akademisyenler ve özellikle de genç araştırmacılar, bu kavramların teorik açılımlarına çok fazla takılıp kaldıkları için kendi önlerini bir türlü açamıyorlar. Bu kavramların açılımlarını bir kenara bırakıp, çalışmaların verimli bir şekilde yürütülmesi gerekir. Kavram kargaşasından kurtulunamadığı için çalışmalar yürütülemiyor. Ayrıca her üç kavramda birbirlerinin içine geçmiş olduğu için kesin bir ayırmda gözlenmektedir.

C KİŞİSİ: Bu üç kavram arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak gerçekte oldukça güçtür. Kavramsal bir analiz gerektirir. Kavramların ortaya çıkış problemleri aynı olsa da gündelik yaşamda dile getirilmeleri farklıdır. Mesela feminizm, toplumsal bir hareketi ifade ederken, teoriden bağımsız gibi algılanmaktadır. Oysa teorik bir açılım olmadan bu denli güçlü bir hareketi ortaya çıkarmak mümkün görünmemektedir. Kadın çalışmaları için ise durum tam tersidir. Kadın çalışmaları teorik ya da uygulamalı açılımlar olarak değerlendirilirken, feminist hareketten bağımsız gibi algılanmaktadır. Ancak böylesi bir durum söz konusu değildir. Her üç kavram da birbirlerinin tamamlayıcısı konumundadır.

D KİŞİSİ: Bu kavramları algılamak için tarihsel perspektifleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Tarih sahnesine ilk olarak çeşitli dönüşümlerle birlikte kadınların farklı görünüşleri yansımıştır. Hızlı değişen ekonomik ve toplumsal konumlar kadınlara kendi konumlarını sorgulama olanağı tanımıştır. Öncelikle kamusal yaşamda erkekler ile eşit haklara sahip olma mücadelesi, feminizm kavramında anlam bulmuştur. Kitlese ve toplumsal bir hareketin desteklenmesi süreci beraberinde feminist teoriyi de doğurmuştur. Çeşitli aksaklıklar ve geri çekilmeler dışında giderek büyük bir hız kazanan feminist teori, meşruiyetini sağlamak amacıyla 70'lerden sonra kadın çalışmalarının temelini oluşturdu. İşte bugün karşımızda bu üç kavram tarihsel bir perspektifle bir bütünlük arz etmektedir. Sergilenen bütünlüğe rağmen kavramlar arasındaki bazı temel farklılıklar ise çeşitli sorunlara neden olabilmektedir. Bu kavramlar arasındaki farklılıkların ortaya konması tüm teorik açılımlar için faydalı görünmektedir.

Fusun KÖKALAN: 1980'den sonra giderek hızlanan Kadın Araştırma Merkezlerinin, sizce Kadın Araştırmaları açısından işlevi ve anlamı nedir?

DOÇ. DR. YILDIZ ECEVİT: Kadın Araştırma Merkezleri feminist araştırmaların yürütüldüğü, feminist metodoloji ve teorinin kullanılarak araştırmaların yürütüldüğü ve teşvik edildiği merkezler olmalıdırlar. Kadın çalışmaları alanında çalıştığını iddia eden bir çok sosyal bilimci günümüzde feminist teori ve metodolojiyi kullanmamaktadır. Bu tür çalışmaların da kadın çalışmaları alanında kabul edilmesi bu alan için çeşitli sorunlar doğurmaktadır. Bu anlamıyla da kadın çalışmalarının neyi sorguladığı, neyi sunduğu, neyi getirdiği sorgulanmalıdır. Bunun başarılabilmesi için de kadın araştırma merkezlerinin bu bilinçle çalışması gerekmektedir. Dolayısıyla konusu ya da nesnesi “kadın” olan her çalışma bir kadın araştırması anlamına gelmemektedir. Konular klasik yöntemlerle irdeleniyor, oysa feminist bakış açısının ve feminist metodolojinin kullanılması gerekmektedir.

Böylesi bir yaklaşımla çalışmaların yürütüldüğü kadın araştırmaları merkezlerinde kadının özgürlüğü sorunu ve kadının ikincilliği sorunu irdelenmektedir. Bu anlamıyla feminist çalışmalar, hem teorik hem de politik kaygılar taşırlar. Politik derken kadınlar adına kurumsal yapılarda ve devlet politikalarındaki değişimden söz ediyorum. Genellikle “kadın” ismiyle anılan ve sadece sorun ve durum saptamaya yönelik çalışmalar kadın çalışmalarını ve kadın araştırma merkezlerini sınırlamaktadır. Kadın konusunda çalışma yapmak kadın araştırmaları yapmak anlamına gelmemektedir.

Üniversitelerde kurulan kadın araştırmaları merkezleri akademik camiada yer alan kadınların gönüllülüğüne dayalı olarak yürütülmektedir. Akademik zeminde yürütülen gönüllü merkezler olarak kabul edilmektedir. Ancak bu akademik birimler feminist teorilerin üretildiği merkezler olmak konumundadır. Kadın araştırma merkezlerinin güçlenmesi için bu merkezlerin mutlaka yüksek lisans ve hatta doktora programlarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Oysa Türkiye’de bu özelliğe sahip sadece iki kadın araştırma merkezi bulunmaktadır.

B KİŞİSİ: Üniversiteler bünyesinde kurulan kadın araştırma merkezleri bir tür kurumsal örgütler olarak görev yapmaktadır. Ancak asıl önemli olan bu merkezleri kurmak değil, onları işler hale getirmektir. Üniversite bölümlerinde bir odada ya da bir binada merkez açmak çok da önemli değil. Buralarda feminist yöntem ve metot kullanılarak çalışmalar yürütmek gerekmektedir.

C KİŞİSİ: Kadın araştırma merkezleri yalnızca akademik alanda kadın çalışmalarının yürütüldüğü merkezler değildir. Bu merkezler çeşitli eylemleri ve etkinlikleri ile de feminist harekete katkıda bulunmaktadır. Aslında bu merkezler 80 sonrasında değişen feminist hareketin bir görünümü olarak algılanmalıdır. Bu anlamda bence buralarda feminist yöntemi kullanılması gerekli ama zorunlu bir ilke değildir. Önemli olan kadınlar tarafından kadınlar adına bilgi üretimini sağlamaktır. Çeşitli sempozyum ve konferanslar verilirken, düzenlenen imza kampanyaları, dayaa

karşı protesto mitingleri vb. faaliyetlerle de kadınların gündelik yaşamlarında da değişiklikler yaratılmaya çalışılmaktadır. Kadın araştırma merkezlerinde çalışan kadınlar, akademik yaşamda genellikle aktif, katılımcı ve sorgulayıcı özelliklere sahiptirler. Yaptıkları bilimsel çalışmaların sıradan kadınların yaşamlarına aktarmayı amaç edinmişlerdir. Teorik bir soyutlamadan çok teorinin etkin kılınması için pratik eylemlerde de bulunurlar.

D KİŞİSİ: Kendilerini akademik alanda ifade eden kadın araştırmacılar, kendi özel sorun ve sorularına da yanıt bulma amacıyla kadın araştırma merkezleri etrafında birlik oluşturmuşlardır. Öncelikle Avrupa’da daha sonra da ülkemizde kendini gösteren kadın araştırma merkezleri açısından asıl sorgulanması gereken feminist eylemler olarak bu kurumların anlamının ne olduğudur. 80’den sonra Türkiye’de feminist teori ve hareketin görünüm değiştirdiği söylenebilir. Kadın araştırma merkezleri de bu değişimin bir ürünü olarak ele alınmalıdır. Ancak ülkemizde bu merkezler için bir sorun var. Şuan yaklaşık on ya da on bir tane merkez var ama bu merkezlerin birbirleriyle ya da uluslar arası merkezlerle ilişkileri zayıf. Belli dönemlerde yapılan konferanslar kadın araştırmacıları bir araya getirmiş olsa da yeterli görünmemektedir.

Fusun KÖKALAN: 1980 sonrası Türkiye’deki kadın çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

DOÇ DR. YILDIZ ECEVİT: Kadın çalışmalarının çıkış noktası feminist harekettir. Bu anlamıyla da kadın çalışmalarının yapılma nedeni, kadın sorununa çözüm getirmektir. Kadın sorununun da açıklanmasının yolu ikincilliğin açıklanması ile politik çözümler önermektir. 1980 sonrasında bu anlamıyla da kadın çalışmalarının büyük bir ivme kazanmış olduğu söylenebilir. Akademik çalışmalar teorik ve politik yönleriyle varolan kurumların ve bu kurumsal yapılarda ortaya çıkmış olan bilinci değiştirerek ülke politikalarındaki kadına yönelik düşünce ve davranış kalıplarının değişimine neden olmuştur. Ancak başlangıçta da belirttiğim gibi öznesi ve nesnesi kadın olan her çalışma bu kategoriye girmemektedir.

B KİŞİSİ: 1980’den sonra Türkiye’de kadın çalışmaları alanında gerçekten de çok büyük bir gelişme gözlenmektedir. Bu hızlı gelişme çeşitli sorunları da gündeme getirmektedir. Mesela, kullanılan teori ve yöntem sorunları, kadın çalışmalarının amaçlarının neler olduğu, kadınların bu alanda yaşadığı sorunlar üzerine tartışmalar günümüzde de sürmektedir. İstanbul Üniversitesinde açılan ilk kadın araştırma merkezi ve 90’da kurulan Kadın Eserleri Kütüphanesi ciddi adımlar olarak ele alınmaktadır. 80 sonrasında kadın çalışmaların en büyük özelliği büyük bir popülerliğe kavuşmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda bir dezavantaj olarak da görülebilir. Popülerlik, kanıksama ve ciddiye alınmama sorunlarını da gündeme getirir.

C KİŞİSİ: 80 sonrasını değerlendirmek amacıyla aslında bir çok makalede bulunmaktadır. Ancak genel olarak kadınların akademik olarak kadın araştırmaları ile daha etkin konuma gelmeleri sağlanmıştır. Bu alandaki temel sorun ise, yapılan çalışmaların teorik açılımlardan uzak, uygulamalı araştırmalara dayanmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıklama uygulamalı çalışmaların teoriyi göz ardı ettiği anlamını taşımaz. Kadınların ikinciliğinin ya da ataerkil sistemin oluşum süreçlerinin teorik bir zeminde açıklanması olanağı zayıf görünmektedir. Ayrıca kadın ile ilgili o kadar çok çalışma yapılmaktadır ki; bunların çoğu iyi bir temele dayansa da ger kalan kısmı içerik ve verimlilik açısından pek de anlamlı görünmemektedir. Bu iki tür çalışma arasındaki ayrımların ortaya konması gerekmektedir. Aksi takdirde kadın çalışmaları alanındaki sorunların çözümü de mümkün görünmemektedir.

D KİŞİSİ: 80 Askeri Darbesi ve bu dönemden sonra yaşanan toplumsal ve ekonomik koşulların, kadın çalışmalarının hem önünü açtığını hem de tıkadığını söylemek mümkündür. Şöyle ki; kadınların Batıdaki ikinci dalga feminist hareketin etkisiyle yeni bir bilinçlenme düzeyi yaratarak, etkin bir konuma gelmeleri olumlu olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak diğer taraftan “kadın” konusunun bir anda televizyon, gazete, film ve benzeri organlar yolu ile popülerleşmesi çeşitli sorunlar doğurmuştur. Bu durum neredeyse kavramın içinin boşaltılmasına neden olmuştur. 80 sonrası ve özellikle 90 sonrasında feminist hareketin duraksadığı iddiasına kısmen katılıyorum. Yani feminist hareketin görünüm değiştirmesi söz konusu. Bence kadın çalışmaları feminist eylemler olarak da algılanmalıdır. Bu alanda çalışan kadınların sosyal bili konuları içerisinde herhangi bir konu ya da obje üzerinde çalışmaları mümkünken, “kadın” konusunu seçmeleri zaten belli bir yönelimi göstermektedir. Hele ki, tüm araştırmacılar kadın olduğuna göre kadınların kendi adlarına bilgi üretme yönelimleri ortaya çıkar. Ancak bunun yanında feminist hareket içerisinde gündelik çözümler olarak protesto ve miting hareketlerinde ciddi bir azalma gözlenir. Kadınlar kendi kurtuluşları için yeni alternatifler geliştiriyorlar. Bu anlamda en fazla görevin genç araştırmacılara düştüğünü düşünüyorum. Biriken bilgi, gerekli teorik açılımlar ve eylemlerle zenginleştirilerek, hayata geçirilmeyi bekliyor.

Kadın araştırmacılarının görüşlerinin ve kitap çözümlemelerinin yer aldığı bu bölüm, 1980 sonrasının örneklendirilmesi açısından faydalı görünmektedir. Araştırmacıların kendi yazdıkları kitap ve makaleler 80 sonrasının değerlendirilmesi açısından birinci elden kaynaklar olma özelliğini taşımaktadır.

Bu çalışma için değerlendirmeye alınan toplam beş kitap içerisinde üç derleme eser yer almaktadır. Derleme kitaplarda ise, toplam kırk sekiz makale bulunmaktadır. 1980 sonrası Türkiye’deki kadın çalışmalarının örneklendirilmesi bakımından ele alınan kırk sekiz makalenin

yirmi iki tanesi teorik çalışma olma özelliğini taşıırken, yirmi altı tanesi uygulamalı çalışmalardan hareket etmiştir. Teorik çalışmaların çoğu ise “Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem” adlı kitapta yer almakla birlikte, çeviri metinler olma özelliğini taşımaktadır. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi Türkiye’deki kadın çalışmaları alanında görülen durum saptaması eğilimi kendisini bu eserlerde de göstermektedir. Bunun dışında Serpil Çakır’ın ve Deniz Kandiyoti’nin kitapları ise uygulama ve teorinin bir arada bulunduğu ve kadın çalışmalarına önemli açılımlar sunan kitaplar olma özelliğini taşımaktadır.

Necla Arat’ın derlemiş olduğu “Türkiye’de Kadın Olgusu” adlı kitap, feminist bir bakış açısına sahip olmaktan çok, kadın çalışmaları alanında yer alan araştırmacıların çalışmalarının sergilenmesini temel hareket noktası olarak ele almıştır.

“Farklı feminizmler Açısından Kadın Çalışmalarında Yöntem” adlı kitap ise, Türkiye’deki kadın çalışmaları açısından farklı bir perspektif sunmaktadır. Feminist teorinin ve feminist metodolojinin ne olabileceği sorunsalından yola çıkılarak, kadın çalışmaları için feminist bir bakış açısının alternatiflerini sunmaktadır.

Türkiye’de kadın araştırmaları alanında yer alan, araştırmacıların dördünün görüşleri ise yukarıdaki biçimlerde özetlenmiştir. Görüşme yapılan dört araştırmacı da kadın çalışmalarını, feminist teorinin bir devamı gibi görmektedirler. Süreç olarak bir devamı işaret etse de kadın çalışmaları ile feminist teori benzer kavramlar olarak algılanmaktadır. 1980 sonrasında Türkiye’de kadın araştırmaları, feminist teorilerin üretildiği alanlar olarak algılanmaktadır. 1980 sonrasında uygulamalı çalışmaların sayısının giderek artmasına rağmen, teorik açılımların yetersiz kalması ise bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

1990’lı yıllardan sonra da feminist hareketin giderek kurumsallaşmaya başlaması ise, feminist hareketin biçim değiştirdiği görüşünü kuvvetlendirmektedir. Görüşme yapılan dört araştırmacı da 1980’den sonra kadın çalışmalarının Türkiye’de çok büyük bir gelişme kaydettiğini belirtmişlerdir. Ancak ortaya çıkan bu hızlı gelişme, tam anlamıyla istenilen noktaya gelmemekle birlikte çeşitli sorunları da gündeme getirmiştir.

5. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kadın çalışmaları, son yirmi yılda sıkça gündemde olan, tartışılan bir konu olma özelliğini taşımaktadır. Kadın çalışmalarının sorunlarına, olasılıklarına ve öncelikli konularına açıklık getirebilmek amacıyla yürütülen çalışmalar giderek hız kazanmaktadır.

Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra kadın araştırmaları alanında yeni imkanlar doğmuştur. Üniversitelere bağlı olarak öncelikle İstanbul ve Ankara’da daha sonra da başka illerdeki üniversitelerde Kadın Araştırma Merkezlerinin açılması ve bu yolla da artan araştırmacıların sayısı, alanın güçlenmesine olanak sağlamaktadır. Bugün sosyal bilimler içerisinde kadın çalışmaları, giderek güçlenerek, meşruiyetini pekiştirmektedir.

Kadın çalışmaları, yaşanan bu gelişmelere rağmen çeşitli sorunlarla da yüz yüze gelmektedir. Kadın çalışmalarının yaşadığı sorunlar, bu çalışmada, feminist teorinin ve feminizmin günümüzde giderek farklılaşan iki ayrı tasarımına dayandırılarak açıklanmıştır. Feminist teorinin ilk tasarımı, günümüzün yaygın feminizm anlayışını oluşturmaktadır. Kadınlar ve erkekler arasındaki temel ayırım vurgulanarak, kadınlara özgü yaşantının, değerlerin ve niteliklerin öne çıkarılmasını öngörmektedir. Bu görüş açısından bakıldığında, kadınların baskı altında tutulmaları nosyonuna vurgu yapılmaktadır. Günümüzde feminizm açısından daha az yaygın bir biçimde ele alınan ikinci tasarım, kadınların toplumsal ve ekonomik ikinciliklerini vurgulayarak, kadınların içinde bulundukları koşulları gündelik yaşam pratiklerinde değiştirmeyi amaç edinmektedir. Feminizmin günümüzde ortaya çıkarmış olduğu bu ikili ayırım, kavramsal anlamda ve gündelik yaşamda bir bulanıklaşmaya neden olmaktadır.

Feminizm, feminist teori ve kadın çalışmalarının birbirleriyle olan ilişkileri, bağlantı ya da farklılıklarını kavramsallaştırmayı amaçlayan bu çalışmanın temel hareket noktası; 1980 sonrasında kadın çalışmaları alanında yapılan araştırmalardır.

Feminizm, feminist teori ve kadın çalışmaları kavramları bir bütünlük sergilemektedir. Ancak 1980’lerden sonra global ölçekte meydana gelen değişimler bağlamında, bu kavramların kendilerini ortaya koyuş biçimlerinde farklılaşmalar yaşanmaktadır. Genel olarak 80’lerden sonra kadın çalışmalarında niceliksel olarak çok büyük bir artış yaşanırken, niteliksel olarak aynı başarıdan söz etmek mümkün görünmemektedir. Niceliksel artış, araştırmacılar arasında iletişim

kopukluğuna neden olmaktadır. Bu durum da gündelik yaşamda kadın çalışmaları alanının hem herkes tarafından bilinmesine hem de gerçek anlamda bilgi sahibi olunmamasına yol açmaktadır.

Türkiye’de 1980’lerde ve daha öncesinde feminizmin ortaya çıkış süreci Batı ile benzerlik göstermektedir. Türkiye’deki feminist teori ve hareket her ne kadar batıdan beş ya da on yıllık bir gecikme seyri izlemiş olsa da çıkış noktaları aynı temalara dayanmaktadır. Türkiye’de birinci ve ikinci dalga olarak adlandırılan feminizmin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Tanzimat ile başlayan Batılaşma hareketi ile gündeme gelen feminizmin birinci dalgası ile 1980’lerden sonra ikinci dalga olarak kabul edilen feminizm arasındaki ortak özellikleri saptamak, 80 sonrası kadın çalışmalarının da bir değerlendirmesini mümkün kılmaktadır.

Tarihsel süreçte farklı iki aşamayı ifade eden feminist hareket içerisinde yer alan kadınlar, genellikle iyi eğitilmiş, kentli ve orta sınıf kadınlar olma özelliğini taşımaktadır. 1980’li yıllarda kadın çalışmalarının gündeme gelmesini ve yaygınlık kazanmasını, büyük kent üniversitelerinde çalışan kadınlar sağlamıştır. Bu anlamıyla 1980 sonrasındaki kadın çalışmalarının ve kadın hareketinin seçkin bir özelliği olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

1980 sonrasında kadın çalışmaları alanında çalışan araştırmacılar içerisinde ataerkilliğin çözümlemesini yapan ve teorik çalışmalara ağırlık veren araştırmacılar, bu alanın temsilcileri olarak kabul edilmişlerdir. Uygulamalı çalışmalar yapan bir çok araştırmacıya karşın, teoriye ağırlık verenlerin öne çıktığı söylenebilmektedir.

1980 sonrası feminist hareket, eğitim, çalışma yaşamına girme, sosyal hayata katılım, kadının aile içindeki rolünün yükseltilmesi taleplerini, kadın araştırma merkezleri yolu ile gerçekleştirme yoluna gitmiştir.

Bu dönemde kadın hareketi ve kadın çalışmaları eleştirel bir niteliğe sahip olmaktan çok, destekleyici bir niteliğe sahiptir. Değiştirerek dönüştürmek anlayışı yerine, varolan mekanizmalar içerisinde yer alarak kadın sorunlarına çözümler bulunmaya çalışılmıştır. Kadın taleplerinin devlet tarafından desteklenmesi görüşü üzerinden hareket edilmiştir. 1980 sonrasında Türkiye’de feminist hareket ve teori, ulus-devlet olma mücadelesi ile ele alınmıştır. Bu nedenle de 1980 sonrası kadın çalışmaları bir uyum süreci olarak değerlendirilebilmektedir.

1990’dan sonra yaygınlık kazanan kadın araştırma merkezleri arasında merkezi bir yapılanmadan söz etmek ise mümkün görünmemektedir. Merkezi bir yapılanmanın yoksunluğu ise hem avantaj hem de dezavantaj olarak değerlendirilebilmektedir.

1980 sonrası kadın çalışmalarına, teorik açılımların yetersizliği, bilinç yükseltme modelinin yaygınlaşamaması, ortaya çıkan seçkin konum, örgütlenme, para ve benzeri kaynaklara ulaşamama gibi sorunlar damgasını vurmuştur.

Yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen kadın çalışmalarının sosyal bilimler üzerinden gerçekleştirmiş olduğu eleştirel bakış, yöntemsel anlamda sosyal bilim değerlerinin sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Sosyal bilimler alanında gündeme gelen bu sorgulama düzeyi, kadın tarihi çalışmalarını öne çıkarmıştır. 80 sonrasında kadın çalışmalarında ele alınan en önemli konulardan biri, kadınları tarihsel süreçte görünür kılmaktır.

Yukarıdaki açılımlardan yola çıkan bu çalışma üç kavram arasındaki temel ilişki noktalarından hareket ederek, 1980 sonrası kadın çalışmalarını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın başlangıcında feminizm, feminist teori ve kadın çalışmaları arasında her ne kadar birlik olduğu varsayılsa da aralarında belirgin bir fark olduğu varsayımından hareket etmiştir. Çalışmanın sonuna gelindiğinde feminist teori ve kadın çalışmaları arasındaki farklar, üç temel kavramsallaştırma ile aşağıdaki gibi ifade edilmektedir;

* Feminist teorinin çıkış noktası, kadınlar tarafından kadınlar adına **“değişimi sağlamak”** ilkesinden kaynaklanmaktadır. 80 sonrasında ise yeryüzünde global boyutta yaşanan değişimler kadın yaşamlarında da değişimler meydana getirmiştir. Bu dönemde etkinlik kazanan kadın çalışmalarının temel hareket noktası ise kadın yaşamlarında meydana gelen **“değişimi gözlemek”** anlayışından hareket etmektedir. Feminist teori değişimi amaçlarken, kadın çalışmaları temelde değişimi gözlemeyi amaçlamıştır.

- Feminist teori bir başkaldırı ve toplumsal muhalefetten kaynaklanmaktadır . Kadın çalışmalarının gündeme gelmesi ise daha çok bir uyum sürecine dayanmaktadır. Feminist teoriyi geleceğe taşımak ve meşruiyet kazandırmak amacı ile varolan kurumsal yapılanmalara karşı gelmek yerine, bu yapılara uyum sağlamak temel hareket noktası olarak benimsenmiştir.
- Feminist teori farklı “kadın” anlayışlarından yola çıkarak farklı teorik açılımlar oluşturma yoluna gitmiştir. Kadınlar arasındaki farklılıkları görmezlikten gelmeden, aralarındaki hiyerarşiyi en aza indirgeyerek, eşitlik talebinde bulunmuştur. Kadın çalışmaları ise 1900’lü yıllardan sonra yaygınlaşan globalleşme ve buna bağlı olarak liberal ideoloji ile değişen sosyal bilimlerin aldığı konum dolayısıyla farklı bir konum sergilemektedir. Liberal ideolojinin gereklerine uygun olarak farklılıklardan öte, evrensel ve genele ulaşmaya çalışır. Makro ve global sistemde tüm kadınlar, global ve evrensel ölçütlerde değerlendirilir.

- Feminist teori, genellikle ataerkil sistemin ve kadınların ikincilliğinin nedenlerinin tarihsel izlerini teorik olarak incelemeyi amaç edinmiştir. Kadın çalışmaları ise değişen kadın konumlarını uygulamalı çalışmalarla saptamak ilkesinden hareket etmiştir.
- Feminist teorinin, ortaya çıkış süreçleri bağlamında değerlendirilmesi farklı bir noktayı da görünür kılmaktadır. Kadınların eşit haklar talebinde bulunmaları ve bunları teorik açıklamalar olarak öne sürmeleri bazı sorunlar doğurmuştur. Bu anlamda da feminist teorinin ideolojik ve söylemsel niteliği öne çıkmıştır. Ancak kadın çalışmaları özellikle de üniversitelerde yürütülmesi dolayısıyla daha sağlıklı yöntem ve kuramsal yaklaşımlara sahip görünmektedir.
- Feminist teori ve kadın çalışmaları arasında öne sürülmüş olan farklılıklar bu çalışmada, değişen dünya düzeni, globalleşme ve buna bağlı olarak sosyal bilimlerin geçirmiş olduğu değişim süreçleri ile temellendirilmektedir.

Feminist teorinin bir uzantısı olarak karşımıza çıkan kadın çalışmaları adına 1980’li tarihlerin başat olarak alınması yukarıdaki açıklamalardan kaynaklanmaktadır. 80’lerden sonra dünyada ve Türkiye’de kadın hareketi ve feminist teorinin çalışma yönteminin değiştiği ifade edilebilmektedir. Gündelik yaşamda kadınların pratik yaşamlarında kalıcı ve hızlı çözümler yaratmak isteyen feminist teori, amaçlarına ulaştıktan sonra ataerkil yaşam, değer ve bilgileri sorgulamak yoluna gitmiştir. Bu yeni açılım kendisini kadın çalışmaları alanında göstermiştir. Feminist bilince sahip olan ya da olmayan yüzlerce kadın, kendisini bu alan içerisinde bulmuştur. Ortaya çıkan yeni durum, feminist hareketin zayıflaması ve kadın çalışmalarının yükselmesi biçiminde algılanmıştır.

Ancak önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi, 1980 sonrası Türkiye’deki kadın çalışmalarının genel niteliklerini, feminist teorinin kendisine bir gelecek hazırlama kaygısına bağlı olarak açıklayabilmekteyiz. 80’den sonra toplumsal, ekonomik, bilimsel ve gündelik yaşamda ortaya çıkan değişimler bağlamında kadın çalışmalarının da farklılaştığı söylenebilmektedir. Kadın çalışmalarının söylemsel ve ideolojik bir yapı içerisinde yok olmaktansa, varolan bilimsel yapılar içerisinde meşru bir zeminde varlığını sürdürme çabası içerisine girmiş olduğu ifade edilebilmektedir. .

KAYNAKÇA

- ABADAN-UNAT, Nermin, (1995), “Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Küreselleşme”, “*Aydınlanmanın Kadınları*”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- ABADAN-UNAT, Nermin, (1998), “Söylemden Protestoya: Türkiye’de Kadın Hareketinin Dönüşümü”, “*75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*”, Türkiye İş Bankası – İstanbul Menkul Kıymetler Borsası- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- ABADAN-UNAT. Nermin, (1995), “Kadın Araştırmalarının Neden, Amaç ve Kapsamı”, “*Türkiye’de Kadın Olgusu*”, Derleyen: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- ACAR, Feride, (1995), “Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AĞABEGÜM, Ayla, (1994), “Kadının Kimlik Arayışı ve Devlet Eliyle Feminizm”, *Kadın ve Aile Dergisi*, Ocak- Şubat.
- AHISKA, Meltem, (1994), “Yoksa Kadınlar Var Mı?”, *Defter Dergisi*, Yıl:7, Sayı:21,Bahar, İstanbul.
- AKAY, Ali, (1997), “*Postmodern Görüntü*”, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- AMİN, Samir, (1999), “*Küreselleşme Çağında Kapitalizm*”, Çeviren: Vasıf Eranus, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- ARAT, Necla, (1995), “Türkiye’de Kadın Olgusu”, Say Yayınları, İstanbul.
- ARAT, Yeşim, (1993), “Women’s Studies in Turkey: From Kemalism to Feminism”, New Perspectives on Turkey.
- ARAT, Yeşim, (1995), “Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ARAT, Yeşim, (1995), “Türkiye’de Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı”, “*Türkiye’de Kadın Olgusu*”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- ARAT, Zehra, (1998), “Kemalizm ve Türk Kadını”, “*75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*”, Türkiye İş Bankası – İstanbul Menkul Kıymetler Borsası- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- ARIN, Tülay, (1995), “İktisat Kuramının Kadına Bakışı”, “*Türkiye’de Kadın Olgusu*”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- ARRIGHİ, G., HOPKİNS, K.T., WALLERSTEİN, I., (1995), “*Sistem Karşıtı Hareketler*”, Çeviren: C. Kanat- B. Somay- S. Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul.

- ATAKUL, Satı, (2002), “Kadın Çalışmaları Öğrencisi Olmak”, *90’larda Türkiye’de Feminizm*”, Derleyen: Aksu Bora- Asena Günal, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AYKOR, Gül, (1996), “Uluslar arası Düzeyde Kadın Sorunu ve Türkiye”, *Türkiye’de Kadın Olmak*, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul
- AZİZ, Aysel, (1995), “Kadın ve Yabancılaşma”, “*Türkiye’de Kadın Olgusu*”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- BALCI, Ali, (2001), “*Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*”, Pegem Yayınları, Ankara.
- BARRETT, Mickel, (1995), “Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı-Marksist Feminist Çözümlemede Sorunlar”, Çeviren: Şen Süer, Pencere Yayınları, İstanbul.
- ENGELS, F., (1992), “*Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*”, Çeviren: K. Somer, Sol Yayınları, Ankara.
- BEAUVOİR, Simone de, (1972), “*Kadın- Evlilik Çağı*”, Çeviren: Bertan Onaran, Payel Yayınevi, İstanbul.
- BEAUVOİR, Simone de, (1996), “*Ben Bir Feministim- Simone de Beauvoir ile Alice Schwarzwel’le Konuşmalar*” Çeviren: Ayşe, Minu, Sedef, Pazartesi Kitapları, İstanbul.
- BENDASON, Ney, “*Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları*”, Yeni Yüzyıl Kitaplığı-İletişim Yayınları, İstanbul.
- BERİK, Günseli, (1995), “Türkiye’de Kırsal Kesimde Halı Dokumacılığı ve Kadının Ezilmişliği: Karşılaştırmalı Bir Tartışma”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BERKTAY, Fatmagül, (1992), “Türkiye’de Kadın Araştırmaları 1980-1990”, “*Kadınların Belleği – Uluslar arası Kadın Kütüphaneleri Sempozyum Tutanakları*”, Metis Yayınları, İstanbul.
- BERKTAY, Fatmagül, (1995), “Türkiye Solu’nun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BERKTAY, Fatmagül, (1998), “Cumhuriyet’in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak”, “*75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*”, Türkiye İş Bankası – İstanbul Menkul Kıymetler Borsası- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- BERKTAY, F., TEKELİ, İ., KOÇAK, O.,(1995), “Sosyal Bilimlerin Gerçekliği Kurma İddiası Ne Noktada?”, “*Teorinin Aynasından Görünen Pratik, Sosyal Bilimler*”, Salı Toplantıları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- BİERSDETEDT, Robert, (1997), “On Sekizinci Yüzyılda Sosyolojik Düşünüş”, Çeviren:Uygur Kocabaşoğlu, “*Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*”, Hazırlayan: Mete Tunçay- Aydın Uğur, Ayraç Yayınları, İstanbul
- BİLGİSEVEN, Amiran, (1994), “*Sosyal İlimler Metodolojisi*”, Filiz Kitapevi, İstanbul.
- BOLAK, Hale, (1995), “Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramsallaştırılmasına Yönelik Öneriler”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BOTTOMORE T., NİSBET R.,(1997), “*Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*”, Hazırlayan: Mete Tunçay, Aydın Uğur, Ayraç Yayınları, Ankara
- BOYNE, Roy, (1998), “*Foucault ve Derrida’da Feminizm ve Ayırım*”, Çeviren: Banu Karadağ, Sel Yayınları, İstanbul.
- BURKE, Peter, (2000), “*Tarih ve Toplumsal Kuram*”, Çeviren: Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- CEVİZCİ, Ahmet, (1999), “*Felsefe Sözlüğü*”, Paradigma Yayınları, İstanbul
- CHOMSKY, Noam, (2001), “*Amerikan Müdahaleciliği*”, Çeviren: Taylan Doğan, Barış Zeren, Aram Yayıncılık, İstanbul.
- COLLİNS H., P., (1995), “Siyah Feminist Düşüncenin Toplumsal Yapısı”, Çeviren: Ayşe Atalay, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- CONNELL, R.W., “*Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*”, Çeviren:Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- COYNER, Sandra, (1995), “Bir Akademik Disiplin Olarak Kadın Araştırmaları”Çeviren: Belkıs Kübetoğlu, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- ÇAĞATAY, Nilüfer, SOYSAL, Nuhoglu, (1995), “Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇAKIR, Serpil, (1995), “Tarih İçinde Görünürlükten Kadınların Tarihine: Türkiye’de Kadın Tarihini Yazmak”, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.

- ÇAKIR, Serpil, (1996), “Kadın Araştırmaları Bilimde Neleri, Nasıl Sorguluyor, Neleri Değiştirmek İstiyor?”, *“İnsan Toplum, Bilim”*, Derleyen: Kuvvet Lordoğlu, Kavram Yayınları, İstanbul.
- ÇAKIR, Serpil, (1996), “Osmanlı Kadın Hareketi”, Metis Kadın Araştırmaları, İstanbul.
- TEKELİ, Şirin, (1995), “1980’ler Türkiye’inde Kadınlar”, *“1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”*, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇELEBİ, Nilgün, (1990), *“Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları”*, Sebat Ofset, Konya.
- ÇELEBİ, Nilgün, (2001), *“Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları”* Anı Yayıncılık, Ankara.
- ÇELİKEL, Aysel, (1995), “Uluslar arası Sözleşmelerde Kadın”, *“Türkiye’de Kadın Olgusu”*, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- DAVAZ-MARDİN, Aslı, (1998), *“Kadın Süreli Yayınlar Bibliyografyası:1928-1996 Hanımlar Aleminden Roza’ya”*, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- DAVAZ-MARDİN, Aslı, (2002), “Görünmezlikten Görünürlüğe: Kadın Eserleri Kütüphanesi Ve Bilgi Merkezi Vakfı”, *“90’larda Türkiye’de Feminizm”*, Derleyen: Aksu Bora- Asena Günal, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DAVIES, Miranda, (1982), *“Üçüncü Dünyada İkinci Cins”*, Çeviren: Nesrin Arman, Pencere Yayınları, İstanbul.
- DEMİR, Zekiye, (1997), “Modern ve Postmodern Feminizm”, İz Yayıncılık, İstanbul.
- DEMİRDİREK, Aynur, (1993), *“Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi”*, İmge Kitapevi, Ankara.
- DESCARTES, R., (1996), *“Yöntem Üzerine”*, Çeviren: Bülent Kenar, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul.
- DİZİER, Annie, (1992), “Fransa’da Kadın Araştırmaları 1980-1990”, *“Kadınların Belleği – Uluslar arası Kadın Kütüphaneleri Sempozyum Tutanakları”*, Metis Yayınları, İstanbul.
- DOLTAŞ, Dilek, “Feminizm Açısından Sekizinci Günah ve Bir Cinayet Romanı”, *Toplum ve Bilim*.
- DONOVAN, Josephine, (1997), *“Feminist Teori- Amerikan Feminizminin Entelektüel Gelenekleri”*, Çeviren: Aksu Bora- Meltem Ağduk Gevrek- Fevziye Sayılan, İletişim Yayınları, İstanbul.

- DOUGHAN, David, (1992), “İngiltere’de Kadın Araştırmaları 1980-1990”, “*Kadınların Belleği – Uluslar arası Kadın Kütüphaneleri Sempozyum Tutanakları*”, Metis Yayınları, İstanbul.
- DURAKBAŞA, Ayşe, (1995), “Feminist Tarih Yazımı Üzerine Notlar”, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- DURAKBAŞA, Ayşe, (1998), “Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve Münevver Erkekler”, “*75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*”, Türkiye İş Bankası – İstanbul Menkul Kıymetler Borsası- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- DURKHEİM, Emile, (1992), “*İntihar*”, Çeviren:Özer Ozankaya, İmge Kitapevi, Ankara.
- DÜZKAN, Ayşe, Ahıska Meltem, (1994), “80’li Yıllarda Türkiye’de Feminizm”, *Defter Dergisi*, Yıl:7, Sayı: 21.
- ECEVİT, Yıldız, (1995), “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ECEVİT, Yıldız, (1996), “Türkiye’de Kadın Çalışmaları: Durum, Sorunlar ve Gelecek”, “Akademik Yaşamda Kadın”, Türk Alman İşleri Kurulu, Ankara.
- ERGUN, Doğan, (1982), “*Sosyoloji ve Tarih – Sosyolojide Yöntem Sorunu*”, Der Yayınları, İstanbul.
- ERTÜRK, Yakın, (1995), “Doğu Anadolu’da Modernleşme ve Kırsal Kadın”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- “*Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*”, (1995), Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- FERGUSON Ann, (1995), “Benliğin Cepheleri Üzerine Feminist Bir Teori”, Çeviren: Ayşe Durakbaşa, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- FEYERABEND, Paul K., (1991), “*Yönteme Hayır – Bir Anarşist Bilgi Kuramının Ana Hatları*”, Çeviren: Ahmet İnam, Ara Yayınları, İstanbul.
- FRUED, Sigmund, (1997), “*Cinsiyet Üzerine*”, Çeviren: A.Avni Öneş, Say Yayınları, İstanbul.

- GAME, Ann, (1998), *“Toplumsalın Sökümü: Yapıbozumcu Bir Sosyolojiye Doğru”*, Çeviren: Ahmet Küçük, Dost Kitapevi, İstanbul.
- GİDDENS, Anthony, (1994), *“Mahremiyetin Dönüşümü – Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm”*, Çeviren: İdris Şahin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GİDDENS, Anthony, (1994), *“Sosyoloji- Eleştirel Bakış”*, Çeviri: Ruhi Esengün- İsmail Öğretir, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- GİDDENS, Anthony, (2000), *“Sosyoloji”*, Çeviren: Hüseyin Özel - Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara.
- GÖK, Fatma, (1995), *“Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”*, *“1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”*, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÖLE, Nilüfer, (2001), *“Batı- Dışı Modernliğin Kavramsallaştırılması Mümkün mü?”*, *“Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek”*, Metis Yayınları, İstanbul.
- GULBENKİAN KOMİSYONU, (2000), *“Sosyal Bilimleri Açın”*, Çeviren: Şirin Tekeli, Metis Yayınları, İstanbul.
- GÜNEŞ-AYATA, Ayşe, (1995), *“Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”*, *“1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”*, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- HARDİNG, Sandra, (1995), *“Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var Mı?”*, Çeviren: Zelala Ayman, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- HORKHEİMER, Max, (1998), *“Akıl Tutulması”*, Çeviren: Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul.
- IGGERS, George, G., (2000), *“Bilimsel Nesnelikten Postmodernizme: Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı”*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- ILLICH, Ivan, (1996), *“Gender”*, Çeviren: Ahmet Fethi, Ayraç Yayınları, Ankara.
- İLYASOĞLU, Aynur, (1994), *“Örtülü Kimlik- İslamcı Kadın Kimliğinin Oluşum Öğeleri”*, Metis Yayınları, İstanbul.
- İLYASOĞLU, Aynur, (1995), *“Toplumsal Mesafe, Kadınlar ve Kimlik- İslamcı Kadın Kimliğinin Araştırılmasında Yöntem Sorunları”*, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.

- İLYASOĞLU, Aynur, (1997), “Kadın Çalışmalarında Sözlü Tarihi Yaklaşımının Türkiye’de Kadın Araştırmaları Alanına Getirebileceği Açılımlar Üzerine”, *Toplum ve Bilim* 75, Kış.
- İNAM, Ahmet, (1999), “Akademisyen mi, Ak-adam-isyan mı?”, *Doğu-Batı* ,Yıl:2, Sayı:7, İstanbul.
- *Kadınların Belleği- Uluslar arası Kadın Eserleri Kütüphaneleri Sempozyum Tutanakları*”, (1992), Metis Yayınları, İstanbul.
- KADIOĞLU, Ayşe, (1998), “Cinselliğin İnkarı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadını”, “75 Yılda Kadınlar ve Erkekler”, Türkiye İş Bankası – İstanbul Menkul Kıymetler Borsası- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- KADIOĞLU, Ayşe, (1999), “Sosyal Bilimsel Sancılar”, *Doğu-Batı Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 7.
- KADIOĞLU, Süheyla, (2001), “*Bitmeyen Savaşım- Kadın Hareketi Tarihi I.*”, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- KANDİYOTİ, Deniz, (1995), “Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Ortadoğu Araştırmaları”, Çeviren:Neslihan Cangöz, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- KANDİYOTİ, Deniz, (1995), Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar”, “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KANDİYOTİ, Deniz, (1997), “*Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar – Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*”, Çevirenler: Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç, Ferhunde Özbay, Metis Kadın Araştırmaları, İstanbul.
- KARDAM, Filiz, ECEVİT, Yıldız, (2002), “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, “90’larda Türkiye’de Feminizm”, Derleyen: Aksu Bora- Asena Günel, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KAYASÜ, Serap, (1997), “Değişen Dünya Düzenleri, Değişen Kadınlar: Toplumsal Cinsiyetin Değişen İçeriği”, *Toplum ve Bilim* 75, Kış.
- KAYASÜ, Serap, (1997), “Değişen Dünya Düzenleri, Değişen Kadınlar: Toplumsal Cinsiyetin Değişen İçeriği”, *Toplum ve Bilim* 75, Kış, İstanbul.
- KAYHAN, Fatma, (1999), “*Feminizm*”, BDS Yayınları.
- KAYIR, Arşalus, (1995), “Kadın ve Cinsel Sorunları”, “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.

- KEYMAN, Fuat, (1997), “Levent Tezcan’a Yanıt: Kemalizm, Gelenek ve Demokratik Açılım”, Toplum ve Bilim 75, Kış, İstanbul.
- KILIÇ, Zülal, (1998), “Cumhuriyet Türkiye’inde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış”, “75 Yılda Kadınlar ve Erkekler”, Türkiye İş Bankası – İstanbul Menkul Kıymetler Borsası- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- KIRKPINAR, Leyla, (1998), “Türkiye’de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın”, “75 Yılda Kadınlar ve Erkekler”, Türkiye İş Bankası – İstanbul Menkul Kıymetler Borsası- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- KIZILÇELİK, Sezgin, (2001), “Küreselleşme ve Sosyal Bilimler”, Anı Yayıncılık, Ankara.
- KİNG, Patricia, (1992), “A.B.D’de Kadın Çalışmaları 1980-1990”, Kadınların Belleği – Uluslar arası Kadın Kütüphaneleri Sempozyum Tutanakları, Metis Yayınları, İstanbul.
- KOOTZ, Johanna, (1992), “Almanya’da Kadın Araştırmaları 1980-1990”, “Kadınların Belleği – Uluslar arası Kadın Kütüphaneleri Sempozyum Tutanakları”ı, Metis Yayınları, İstanbul.
- KOPAGEL-İLAL, Günsel, (1995), “Toplumsal değişme içinde Türk Kadının Psiko- Sosyal Kimliği”, “Türkiye’de Kadın Olgusu”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- KORAY, Meryem, (1995), “Kadın-Siyaset-Kota”, “Türkiye’de Kadın Olgusu”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- KUHN, Thomas, (1989), “ Bilimsel Devrimlerin Yapısı”, Çeviren: Nilüfer Kuyaş, Alan Yayıncılık, Ankara.
- KURNAZ, Şefika, (1996), “II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını”, M.E. B. Yayınları, Ankara.
- KÜMBETOĞLU, Belkıs, (1995), “Gizli İşçiler: Kadınlar ve Bir Alan Araştırması”, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- LAZREG, Maria, (1995), “Feminizm ve Farklılık- Kadın Olarak Cezayir’deki Kadınlar Üzerine Yazmanın Hassas Sorunları”, Çeviren: Aynur İlyasoğlu, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- MAHAİM,A., HOLT, A., HEİNEM,J., (1992), “Kadınlar ve İşçi Hareketi”, Çeviren: O.İşık, Yazın Yayıncılık, İstanbul.

- MANSFELD, Cornelia, (1995), “Bir Kadına Bir Koltuğa, Bir Bardak Biraya Sahip Olmak”, Çeviren: Necla Akgökçe, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- MARSHALL, Gordon, (1999), “*Sosyoloji Sözlüğü*”, Çeviren: Osman Akınhay – Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MARX, K., ENGELS, F., LENİN, (2000), “*Marksizm Kadın ve Aile*”, Çeviren: Öner Ünalın, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, İstanbul.
- MEULENBELT, Anja, (1987), “*Feminizm ve Sosyalizm*”, Çeviren: Erman Demirci, Yazın Yayıncılık, İstanbul.
- MICHELL, Andree, “*Feminizm*”, Çeviren: Şirin Tekeli, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MİES, Maria, (1995), “Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru”, Çeviren: Ayşe Durakbaşı, Aynur İlyasoğlu, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- MİLLS, G. Wright, (1979), “*Toplumbilimsel Düşün*”, Çeviren: Ünsal Oskay, Kültür Bakanlığı Yayınları:303, Bilim Dizisi: 4, Ankara.
- MİNİBAŞ, Türkel, (1995), “Basında Kadın”, “*Türkiye’de Kadın Olgusu*”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- MOROĞLU, Nazan, (1999), “*Kadınlarımızla Birlikte On Yıl*”, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi- Kadın Araştırmaları Derneği, İstanbul.
- NAVARO, Leyla, (1999), “*Tapınağın Öbür Yüzü- Gerçekten Beni Duyuyor Musun?*”, Sistem Yayınları, İstanbul.
- OAKLEY, A., MITCHELL, (1992), “*Kadın ve Eşitlik*”, Çeviren: Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul.
- OKTİK, Nurgün, (2002), “*Turizm Sektöründe Çalışan Kadınların Toplumsal Değişime Etkileri*”, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- OKTİK, Nurgün, KÖKALAN, Füsün, (2001), “Immanuel Wallerstein: Tarihsel Kapitalizmin Analizi ve Dünya Sistemi”, *Doğu- Batı Dergisi*, Yıl:4, Sayı:17.
- ONARAN Oğuz, BÜKER, Seçil, BİR, Ali, (1998), “*Eskişehir’de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması*”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ÖZBAY, Ferhunde, (1995), “Kadının Statüsü ve Doğurganlık”, “*Türkiye’de Kadın Olgusu*”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.

- ÖZBAY, Ferhunde, “ Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme”, “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAYA, Günseli, “Tarih İçinde Kadın Hakları”, T.B.M.M.
- ÖZLEM, Doğan, (1998), “Doğa Bilimleri ve Sosyal Bilimler Ayırımının Dünü ve Bugünü Üzerine”, Toplum ve Bilim 76, Bahar, İstanbul
- RANDALL, Vicky, WAYLEN, G., (1998), “Gender, Politics and State, Gender, Politics and State”, Edited by :Vicky Randall- Georgina Waylen, First Published, Routledge, New York.Routledge.
- RAMAZANOĞLU. Caroline, (1998), “Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri”, Çeviren: Mefkure Bayatlı, Yayına Hazırlayan: Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul.
- ROSENAU, Maria P., (1998), “ Post- Feminizm ve Toplumbilimleri”, Çeviren: Tuncay Birkan, Ark Yayınları, Ankara.
- ROUESSEAU, J., J., (1992), “Toplum Sözleşmesi”, Çeviren: Vedat Günyol, M.E.B. Yayınları, Ankara.
- ROUGİNE, Jacques, (1993), “Paris Komünü”, Çeviren: Galip Üstün, Cep Üniversitesi İletişim Yayınları.
- ROWBOTHAM, Sheila, SEGAL, Lynne, WAINWRIGHT, Hilary, (1984), “Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik”, Çeviren: Emel Çetin Özgül, İletişim Yayınları, İstanbul.
- RUSSELL, Bertrand, (1995), “Sorgulayan Denemeler”, Çeviren: Nermin Arık, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- SAİM, Hikmet, (1997), “Kadının Gizli Dünyası”, Arion Yayınları, İstanbul.
- SAKTANBER, Ayşe, (1995), “Türkiye’de Medyada Kadın: Serbest, Müsait kadın ve ya İyi Eş, Fedakar Anne”, “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SARTRE, Jean-Paul, (1988), “Yöntem Araştırmaları”, Çeviren: Serdar Rıfat Kırkoğlu, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- SAVRAN, A.Gülnur, (2001), “Feminizmin İkilemleri- Teoride Aşılabilir mi?”, *Defter*, Yıl: 14, Sayı: 44.
- SAYLAN, Türkan, (1995), “Kadın Ticareti ve Zorla Fuhuş”, “Türkiye’de Kadın Olgusu”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- SEGAL, Lynne, (1990), “Gelecek Kadın mı?”, Çeviren: Suğra Öncü, Afa Yayınları, İstanbul.

- SEZER, Baykan, (1993), “*Sosyolojide Yöntem Tartışması*”, Sümer Kitapevi, İstanbul.
- SHOWALTER, Elaine, (1995), “Edebiyatta Kadın Geleneği”, Çeviren: Ayşe Banu Karadağ, Banu Tellioğlu, Ayşe Fitnat Ece, Seda Darcan, Aslı Kalem, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- SİRMAN, Nükhet, (1995), “Köy Kadının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- STANLEY, Liz, WİSE, Sue, (1995), “Feminist Araştırma Sürecinde Metot Metodoloji ve Epistemoloji”, Çeviren: Füsun Şaşmaz, *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, Yayına Hazırlayan: Serpil Çakır, Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- SWİNGEWOOD, Alan, (1998), “*Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*”, Çeviren: Osman Akınhay, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ŞENİ, Nora, (1995), “19. Yüzyıl Sonunda İstanbul Mizah Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- *Tanzimattan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, (1985), İletişim Yayınları, 3. Cilt, İstanbul.
- TAMKOÇ, Günseli, (1996), “Ekofeminizmin Amaçları”, “*Kadın Sorunları Araştırma Dergisi*”, Sayı:4, İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul.
- TEKELİ, Şirin, (1995), “1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar”, “*1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ, Şirin, (1982), “*Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*”, Birikim Yayınları Araştırmalar Dizisi, İstanbul.
- TEKELİ, Şirin, (1989), “80’lerde Türkiye’de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi”, *Birikim* 3, Temmuz.
- TEKELİ, Şirin, (1992), “Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı”, “*Kadınların Belleği – Uluslar arası Kadın Kütüphaneleri Sempozyum Tutanaklar*”, Metis Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ, Şirin, (1998), “Kısa Kronoloji”, “*75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*”, Türkiye İş Bankası – İstanbul Menkul Kıymetler Borsası- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- TEKELİ, Şirin, “Tek Partili Dönemde Kadın Hareketi de Bastırıldı”, *Sol Kemalizme Bakıyor*

- TOSKA, Zehra, (1998), “Cumhuriyet’in Kadın İdeolojisi : Eşği Aşanlar ve Aşamayanlar”, “75 Yılda Kadınlar ve Erkekler”, Türkiye İş Bankası – İstanbul Menkul Kıymetler Borsası- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- TÜRCKE, Christopy, (1997), “Cinsiyet ve Akıl: Cinsiyetlerarası Savaşımında Felsefe”, Çeviren: Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, (1998),
- TÜRKDOĞAN, Orhan, (1997), “Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi”, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- ÜŞÜR, Serpil, (1995), “İslamcı Kadınların Yaşam Alanı: Tepkisel İndirgemecilik Mi?”, “Türkiye’de Kadın Olgusu”, Yayına Hazırlayan: Necla Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- WALLERSTEİN, Immanuel, (1998), “Liberalizmden Sonra”, Çeviren: Erol Öz, Metis Yayınları, İstanbul.
- WALLERSTEİN, Immanuel, (2000), “Bildiğimiz Dünyanın Sonu”, Çeviren: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.
- WALTERS, Margaret, (1992), “Kadınların Hakları ve Kadınların Uğradığı Haksızlıklar- Mary Wolstonecraft, Harriet Martineau, Simone de Beauvoir”, “Kadın ve Eşitlik”, Çeviren: Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul.
- YALÇIN-HECKMANN, Lale, (1995), “Aşiretli Kadın: Göçer ve Yarı Göçer Toplumlarında Cinsiyet Roller ve Kadın Stratejileri”, “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YARAMAN, Ayşegül, (2001), “Resmi Tarihten Kadın Tarihine”, Bağlam Araştırma Dizisi, İstanbul.
- YUVAL-DAVIS, Nira, (1998), “Gender and Nation”, “Women, Ethnicity and Nationalism The Politics of Transition”, Edited by Ricky Wilford- Robert L. Miller, First Published, Routledge, New York
- YÜKSEL, Şahika, (1995), “Eş Dayağı ve Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası”, “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YÜKSEL, Şahika, (1995), “Eş Dayağı ve Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası”, “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar”, Yayına Hazırlayan: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul.

EK

1980-2000 YILLARI ARASI

TÜRKİYE'DE KADIN ÇALIŞMALARI BİBLİYOGRAFYASI

Kadın çalışmaları, 1980'den sonra niceliksel olarak büyük bir artış göstermiştir. Kadınlığa ve erkeklığe verilen toplumsal ve kültürel normlar bilimsel çalışmaların konuları arasına girmiştir.

Marjinal bir konu olan kadın çalışmaları tarih, sosyoloji, ekonomi, felsefe, hukuk, siyaset bilimi gibi disiplinlerin içinde girerek popüler hale gelmiştir. Kadın çalışmaları, disiplinler arası bir çalışma dalı olarak, bilimlere farklı ve yeni bir gözle bakılmasını, bilimlerde kadına ilişkin önyargının sorgulanmasını sağlamıştır.

Çalışmanın bu bölümünde 1980 - 2000 yılları arası kadın çalışmalarının bir bibliyografyası sunulacaktır. Kadın çalışmalarının hangi konular üzerinde odaklandığı, üniversite içinde yada dışında yapılan çalışmaların yöntem ve kuramsal yaklaşımlarının neler olduğunun saptanılması açısından bibliyografya önemli bir veri tabanı olma özelliğini taşımaktadır.

Kadın çalışmaları alanında bir bibliyografya yapılmasının temel amacı, bu çalışma dalındaki kaynakların bir dökümanını yaparak, diğer araştırmacıların yapacakları çalışmalara katkı sağlamaktır.

- **ABADAN-UNAT** Nermin, “Türk Toplumunda Kadın”, Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1982. (İlk Basım 1979) İngilizce Basım: Women in Turkish Society, E.J. Brill, Leiden, 1981. Almanca Basım: Die Frau in der Türkischen Gesellschaft, Dağyeli Verlag, Frankfurt, 1985.
- **ABADAN -UNAT**, Nermin – **TOKGÖZ**, Oya “Women in Politics in Turkey”, Barbara J. Nelson-Najma Chowdury (ed) Women And Politics Woldwide, Yale University, 1992.
- **Abadan –UNAT**, Nermin (der.), “Türk Toplumunda Kadın”, Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1979.
- **ABADAN-UNAT**, Nermin (der.), “Türk Toplumunda Kadın”, Türk Sosyal Bilimler Derneği-Araştırma, Eğitim, Ekin Yayınları, İstanbul, Mart 1982 (2. baskı)
- **ABADAN-UNAT**, Nermin (Hrsg.), Die Frau in der Türkischen Geselleschaft, dağyeli Verkag, Frankfurt, 1985.
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “Batı Avrupa’da Kamu Yaşamında Kadın Sorununun Örgütleri”, Fadıl Sur’a Armağan, SBF yayını, 1983.
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “Impact of Legal Reform and Education on Turkish Women”, B. Baran – N. Keddie (ed), Women In Middle Eastern History Shifting Boundaries In Set And Gender, Yale University Press, 1991.
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “International Labour Migration and its Effect upon Women’s Occupational and Family Roles: A Turkish Wie”, UNESCO, Women on the Move, Comtemporay Changes in Family and Society, Paris, 1982.
- **ABADAN –UNAT**, Nermin, “La femme dans l’Europe Meridionale”, Forum, Conseil de l’Europe, 1980

- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “The Effect of International Labor Migration on Women’s Roles: the Turkish Case”, Ç. Kağıtçıbaşı (ed), Sex Roles, Family and Community in Turkey, Bloomington, Indiana University, 1982.
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “The Legal Status of Turkish Women”, Ferhunde Özbay (ed) Women, Family and Social Change in Turkey, to be published by UNESCO.
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “The Status of Women within Society”, K.D, Grothusen (ed), Türkei, Südosteuropa-Handbuch, Cilt IV, Vandenhoecht-Rupert, Göttingen, 1985.
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “Toplumsal Değişme ve Türk Kadını”, N. Abadan (der), Türk Toplumunda Kadın, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1979 (İkinci basım: 1979)
- **ABADAN UNAT**, Nermin, “Uluslararası Göç Akımının Kadınların Toplumsal Rollerini Üzerindeki Etkisi”, Prof. Dr. Aziz Köklü’nün Anısına Armağan, SBF yay., 1984.
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “Women in Government as Policymakers and Bureaucrats: the Turkish Case”, M. Rendel (ed), Women Power and Political Systems, London Croom Helm, 1981.
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “Women Movements and National Liberation: the Case of Turkey”, Journal of the American Institute for the Study of Middle East Civilization, 1982, I (3-4).
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “Toplum Bilim Açısından Atatürk’ün Kadın Devrimi Üzerine Düşünceleri”, Yeni İş Dünyası, 1983, 4 (42).
- **ABADAN-UNAT**, Nermin, “Chancen der Gleichberechtigung durch westliche Einflüsse in einer islamischen geprägten Gesellschaft, Frauen in Entwicklungsländern Studententagung 12-15 Kasım 1987, Afro-Asiatisches Institut, Graz.
- **ACAR**, Feride, “Frauen und Akademische Bildung in der Türkei, Zeitschrift für Türkeistudien 3, 1990.
- **ACAR**, Feride, “Role Priorities and Career Patterns of Women in Academia: A Cross Cultural Study of Turkish and Jordanian University Teachers”, Suzanne Lie-Virginia O’leary (ed) Storming the Tower: Women in the Academic World, New York, London, Kogon Page, 1990.
- **ACAR**, Feride, “Turkish Women in Academia: Roles and Careers”, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 10, 1983.
- **ACAR**, Feride, “Türkiye’de İslamcı Hareket ve Kadın”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 69-87.
- **ACAR**, Feride, “Women in a Changing Society”, The Case of Jordanian Academics, ODTÜ Gelişme Dergisi, 13(3-4) 1986.
- **ACAR**, Feride, “Women in the Ideology of Islamic Revivalism in Turkey: Three Islamic Women’s Journals”, Richard Tapper (ed) İslam İn Turkey: Religion in a Secular State, London, 1992.
- Aile İçi Şiddet Sebep ve Sonuçları (Aralık 1993- Aralık 1994), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, Kasım 1995
- **AKAL**, Cemal Bali, “Siyasi İktidarın Cinsiyeti”, İmge, Ankara, Eylül 1994.
- **AKAL**, , Emel, Women and Socialism in Turkey: Case of Progressive Women’s Organisation (İlerici Kadınlar Derneği), METU, February 1996 (thesis, M. Sc.)
- **AKATLI**, Füsun, “Türk Yazınında Kadın İmgesi”, Nermin Abadan-Unat (der), Türk Toplumunda Kadın, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1982.
- **AKKENT**, Meral, Gaby Franger, “Kopftuchpolitiken”, Diskurse Über Ein Symbol, Frauen in Der Einen Welt, 1/1990.
- **AKMEN**, Üstün, “Çarşafın Gizlediği Dişilik”, Yalçın Yayınları, İstanbul, Şubat 1991.

- **AKŞİT**, Belma, T, “Türkiye’de Bebek ve Çocuk Ölümünde Anne Eğitiminin Rolü”, Toplum ve Bilim, 51/52, Güz, 1990, Kış, 1991.
- **AKTAŞ**, Aliye Mavili, “Aile İçi Şiddet ve Önleme Yolları” , Ankara, 1997.
- **AKTAŞ**, Cihan, “Devrim ve Kadın”, Nehir Yayınları, İstanbul, 1996.
- **AKTAŞ**, Cihan, “Kılık, Kıyafet ve İktidar”, Nehir Yayınları, İstanbul, 1989.
- **AKTAŞ**, Cihan, “Sistem İçinde Kadın”, Beyan Yayınları, İstanbul, Nisan 1988.
- **AKTAŞ**, Cihan, “Tanzimattan Günümüze Kılık Kıyafet ve İktidar”, Nehir Yayınları, İstanbul, 1989.
- **ALKAN**, Mehmet, “Tanzimat’tan Sonra Kadının Hukuki Statüsü ve Devletin Evlilik Sürecine Müdahalesi Üzerine”, Toplum ve Bilim, Yaz, 1990.
- **ALKAN**, Türker, “Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1981.
- **ALPER**, Meral, “Kadının İkinci Cins Oluşu”, İktisat Dergisi, Sayı: 314, Mayıs 1991.
- **ALTAN**, Ömer Züftü, “Kadın İşçiler ve Türkiye’de Kadın İşçilerin 1475 Sayılı İş Kanunu ile Korunması”, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Eskişehir, 1980
- **ALTINDAL** Meral, “Osmanlıda Kadın”, Altın Kitaplar, İstanbul, Aralık 1994.
- **ANSAL**, Hacer, “Kapitalist Üretimde Cinsiyetçilik”, 11. Tez, sayı1, Şubat 1989.
- **APAK**, Melek, **SEVÜKTEKİN-GÜNDÜZ**, Filiz, **ONAT**, Eray, **ÖZTÜRK**, Fatma, “Osmanlı Dönemi Kadın Giyimleri”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Ağustos 1997.
- **ARAT**, Necla, “Çağdaşlaşma Sürecinde Kadın Sorunu - Çağdaş Kültürümüz Olgular-Sorunlar”, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları 2, Cem yayınevi, istanbul, 1991.
- **ARAT**, Necla, “Kentli Kadınların İş Yaşamındaki Sorunları ve Çözüm Önerileri”, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul, 1991.
- **ARAT**, Necla, “Modern Mahremden Modern Hareme mi?”, Devinim, sayı: 4, 1992.
- **ARAT**, Necla, “Selamlık Meclisi”, Görüş, Mart 1992.
- **ARAT**, Necla, “Türkiye’de Kadınların ve Kızların Eğitimine Genel Bir Bakış”, DPT-Unicef Yayını, Türkiye’de Çocuğun Durumu içinde, 1989.
- **ARAT**, Necla, “Aydınlanmanın Kadınları”, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, Ekim 1998.
- **ARAT**, Necla, Feminizmin ABC’si, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991.
- **ARAT**, Necla, “Kadın Sorunu”, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1980.
- **ARAT**, Necla, “Kadın Sorunu”, Say Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1986.
- **ARAT**, Necla, “Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak-Eşit Katılım”, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği / Cem, İstanbul, 1991.
- **ARAT**, Necla, “Kadınlar ve Siyaset” (der), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
- **ARAT**, Necla, “Kadınların Gündemi”, Say, İstanbul, 1997.
- **ARAT**, Necla, “Türkiye’de Kadın Girişimcilik”, Türkiye Esnaf-Sanatkar ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü (Tes-Ar), Ankara 1993.
- **ARAT**, Necla, “Türkiye’de Kadın Olgusu”, Kadın Gerçeğine Yeni Yaklaşımlar, Say Yayınları, İstanbul, Kasım 1992.
- **ARAT**, Necla, “Türkiye’de Kadın Olmak” (Kadın Sorunlarından Kesitler), Say, İstanbul, Kasım 1994.
- **ARAT**, Yeşim, “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı”, Toplum ve Bilim, 53 Bahar, 1991, s. 7-21. (Makalenin ingilizcesi için bkz: “Women’s Movement ad the Turkish State in the

1980's 1990 Decade, University of Research Report, Sociological Issues in the Political Transformation of central and Eastern Europe, Class Helkama Kirsitlonen, (ed) Helsinki, 3, 1991.

- **ARAT, Yeşim**, "Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri", Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar, İstanbul, İletişim Yayınları, 1990. Yazının Almanca yazımı için bkz: "Zum Verhältnis Feminismus und Islam: Überlegungen zur Frauenzeitschrift Kadın ve Aile", In Ayla Neusel et. Al. (eds) Aufstand im Haus der Frauen: Frauenforschung aus der Türkei, Berlin: Orlanda frauenverlag, 1991.
- **ARAT, Yeşim**, "From the Private to the Political Realm: Women Parliamentarians in Turkey", Ferhunde Özbay (ed), Women Family and Social Change in Turkey, to be published by UNESCO.
- **ARAT, Yeşim**, "İslami Değerler Açısından Kadının Toplumda Yeri ve Modern Değerlerle Çatışan Noktalar", Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı sayı 11, Nisan 1992. Yazı tebliğ olarak Türk Demokrasi Vakfı "Kadın ve Demokrasi Panelleri" Ocak, 1992'de verildi.
- **ARAT, Yeşim**, "Islamic Fundamentalism and Women in Turkey", The Muslim World, vol. 80, No.1, January 1990.
- **ARAT, Yeşim**, "Kadınlar İçin Siyasetin Önemi" Toplum ve Bilim, sayı 45, Bahar, 1989.
- **ARAT, Yeşim**, "Obstacles to Political careers: Perceptions of Turkish Women", International Political Science Review 6 No3, 1985, 355-366.
- **ARAT, Yeşim**, "The Question of suffrage in Turkey", Current Turkish Thought, No. 57, Kış 1985, s. 2-15.
- **ARAT, Yeşim**, "Türkiye'de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller: 1934-1980", Ekonomi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 1, sayı 1.
- **ARAT, Yeşim**, "The Patriarchal Paradox Women Politicians in Turkey", N.J. Fairleigh Dickinson University Press, New Jersey, 1989.
- **ARIKAN, Çiğdem**, "Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma", by., Ankara, 1992.
- **ARMUTÇU, Emel**, "Aile İçinde Cinsel Saldırganlık", Birikim, sayı 125, Mayıs 1991.
- **ASKER, Ayşe**, "Kadın Gazeteciler", Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Tezler Dizisi, İstanbul, 1991.
- **AŞA, Emel**, "1869-1923 Yılları Arasında Çıkan Kadın Dergileri", Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi", Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1992, Basılacak.
- **AŞA, Emel**, "İlk Türk Kadın Romancı Fatma Aliye Hanımın Eserlerinde Kadın ve Aile Hayatı- Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi", Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1992, Basılacak.
- **AŞA, Emel**, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Tek Nüsha Kadın Dergileri", Türkiyat Mecmuası, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, No: 20, 1992.
- **ATASÜ, Erdeniz**, "Kadınlar ve Bölünmüşlük", Argos, Sayı 34, Haziran 1991.
- **ATAUZ, Akın**, "Kırsal Kesimde Kadının Durumunun İyileştirilmesi İçin Danışma Toplantısı Özet Raporu", ILO-TKV Raporlar, Ankara, 1991.
- **AYATA, Sencer**, "Statü Yarışması ve Salon Kullanımı", Toplum ve Bilim, 42, 1988.
- **AYATA, Sencer**, "Kapitalizm ve Küçük Üreticilik: Türkiye'de Halı Dokumacılığı", Ankara, Yurt Yayını, 1987.
- **AAYKOR, Gül**, "Yalnız Ebeveynli Aileler", DPT, OECD; İşgücü ve Sosyal İşler Komitesine Sunulan Milli Rapor, Kasım 1987.
- Bağımsız İşyeri Sahibi Kadınların Aile ve İş İlişkileri, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Ankara, 1993.
- Bağır Herkes Duysun, Rana Paker, Canan Arı, Nesrin Tuna ve Diğerleri, Kadın Çevresi Yayınları, İstanbul, 1988.
- Bağır! Herkes Duysun, Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası, Kadın Çevresi, İstanbul, 1988.

- **BALDEMİR**, Hamit, “Metropol’de Kürt Kadını”, Nam, İstanbul, Mart 1994.
- **BALKIR**, Canan, “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadınlara Yönelik Ayrımcılık”, Friedrich-Nauman-Vakfı ve Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 1996.
- **BARANSEL**, Malik, “Van Kırsal Alanında Kadının Sosyal-Ekonomik Durumu”, ILO_TKV Danışma Toplantısı, Ankara, 1991.
- **BAŞARAN**, Fatma, “Fam, lliensoziologie, Verhaltensnernen Arbeitsund Freitscziologie”, Lander und Kulturen, der Migreten, Band 7, 1988.
- Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, GAP Bölgesi’nde Kadının Statüsü ve Kalkınma Sürecine Entegrasyonu Araştırması, Türkiye Kalkınma Vakfı, Ankara, Eylül 1994.
- **BAYKAL**, Bekir, Sıtkı, “Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyet”i, Atatürk Kültür, Dil, Tarih, Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1986.
- **BEHAR**, Cem, “Nuptiality and marriage Patterns in İstanbul 1883-1940, Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Raporu, 1985.
- **BEHAR**, Cem, “Some Data on Polygmy in İstanbul 1885- 1926”, Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Raporu, 1986.
- **BELE**, Tansu, Erkek Yazınında Kadın, Kaynak Yayınları, İstanbul, Şubat 1998.
- **BELLİ**, Sevim, Kadın Sorunu Üzerine, Yaşam Yayınları, İstanbul, Kasım 1994.
- **BENDASON**, Ney, “Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları”, İletişim, İstanbul, bty. (çev. Şirin Tekeli)
- **BERİK**, Günseli, “Born Factories: Women’s Labor in Carpet Workshops in Rural Turkey”, Michigan State University, Women, in İnternational Development Working Paper Series No. 177, February, 1989.
- **BERİK**, Günseli, “State Policy in the 1980s and the Future of Women’s Rights in Turkey”, New Perspectives on Turkey, No:4, 1990.
- **BERİK**, Günseli, “The Social Condition of Women in Turkey in the Eighties and the Migration Process”, New Pespectives on Turkey, vol. 3, No.1, 1989.
- **BERİK**, Günseli, “Türkiye’de Kırsal Kesimde Halı Dokumacılığı ve Kadının Ezilmişliği: Karşılaştırmalı Bir Tartışma” Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın İletişim yayınları, 1990.
- **BERİK**, Günseli, Women Carpet Weavers in Rural Turkey: Patterns of Employment, Earning and Status, International Labour Office, Genova, 1987.
- **BERİK**, Günseli-Nilüfer Çağatay, “Transition to Export-led Growth in Turkey: Is There a Feminisation of Employment, Capital-Class, 43, 1991.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Eşitliğin Ötesinde”, Yapıt, 9, (Kadın Sorunu Özel Sayısı) 1985.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Kadın Olmak/Yaşamak/” Pencere Yayınları, 1991.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Feminizmin Tarihsel Bir Belgesi: Kadın ve Ekonomi”, Saçak Yayınları, Mart, 1987.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “In Turkey, Too, There Are Women”, Kontakt Dergisi Türkiye Özel Sayısı (Kopenhag), Nisan 989.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Institutionalization of the Turkish Women’s Movement as a Historical Experience”, Institutionalization of Women’s Movement: Changes and Risks, European Conference of the Frauen Anstiftung, collected articles, 1992 (forthcoming)
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Kadın, İnsan mıdır?”, (Bilsak, İnsan Hakları Açık Oturumuna Sunulan Tebliğ, İstanbul, Aralık 1986), Saçak, Şubat 1987.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Looking From the 2other2 Side: Is Cultural Relativism a Way Out?”, Joanna de Groot and mary Maynard, eds, Doing Things Differently, Mac Millan, 1992.

- **BERKTAY**, Fatmagül, “Ortaçağda Kadınlar”, Tarih ve Toplum, Nisan, 1985.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Simon De Beavoir’ı Yeniden Okumak”, Cumhuriyet Çerçeve Dergisi, Haziran 1987.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Türkiye Solunun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?”, Şirin Tekeli (der) Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989. (Makalenin Almanca çevirisi için bkz: Aufstand im Haus der Frauen: Frauenforschung aus der Türkei, Ayla Neusel et, al. Orlando Frauenverlag, 1991.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Ortaçağ’da Yaşam, Aşk ve Ölüm”, Tarih ve Toplum, Kasım 1984.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın”, Metis İstanbul, Ocak, 1996.
- **BERKTAY**, Fatmagül, “Bedendeki Toplum, Toplumdaki Beden”, Tarih ve Toplum, Haziran 1987.
- **BİNGÖLLÜ SAYARI (Toprak)**, Binnaz, “Türk Kadını ve Din”, N.Abadan-Urat (der), Türk Toplumunda Kadın, Ankara Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1989.
- **BOLAK**, Hale, “Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- **BULUT**, Faik, “İttihat ve Terakkide Milliyetçilik Din ve Kadın Tartışmaları”, Su Yayınları 1999.
- **CİBİROĞLU**, Yıldız, “Kadının Yazısız Tarihi “M” ve “N” Sesi”, Payel, İstanbul, Mayıs 1996.
- **CİVELEK**, Jale, “L’evolution du Statut de la Femme Turquie”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Mübeccel Kıray’a Armağan, 1990.
- Cumhuriyetten Günümüze Kadın Sanatçılar, Kültür Bakanlığı Anıtlar Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1993.
- **ÇAĞATAY**, Nilüfer, “Triple Teopardy of Sex, Race and Class: The Case of Turkish Women in Germany”, Mera Forum Band 4, N.4 Copenhagen 1980.
- **ÇAĞATAY**, Nilüfer, “Feminism and Nationalism İn the Middle East”, New Scholl for Social Research, Harvard University, 1987.
- **ÇAĞATAY**, Nilüfer-Yasemin, **NUHOĞLU-SOYSAL**, “Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- Çağdaş Hukukçular Derneği, Kadın Hukuku, Kadın Hukuku Semineri, 29 Şubat 1996 – 3 Mart 1996, Bolu / Abant Turban Oteli, byy., bty.
- Çağlar Boyu Anadolu’da Kadın, Anadolu Kadının 9000 Yılı, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1993.
- **ÇAHA**, Ömer, “Sivil Kadın – Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın”, Vadi, Ankara, Nisan 1996 (Çev. Ertan Özensel)
- **ÇAKIR**, Ruşen, “Direniş ve İtaat – İki İktidar Arasında İslamcı Kadın” Metis Yay. 2000.
- **ÇAKIR**, Serpil – **AKGÖKÇE**, Necla (haz.), “Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem”, Sel, İstanbul,
- **ÇAKIR**, Serpil, “Bir Osmanlı Kadın Örgütü: Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisyan Cemiyeti”, Tarih ve Toplum, Haziran, 66, 1989.
- **ÇAKIR**, Serpil, “Meşrutiyet Kadınları Nasıl Bir Aile İstiyor”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1992, (Basılacak).
- **ÇAKIR**, Serpil, “Osmanlı Kadın Dernekleri”, Toplum ve Bilim, Bahar, 52, 1991.
- **ÇAKIR**, Serpil, “Programlarıyla 20. Yüzyılın Başında Kadın Dernekleri”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara.

- **ÇAKIR**, Serpil, “Siyasal Yaşam Katılım Mücadelesinde Türk Kadını”, (Aralık 1989’da Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneğinin Düzenlediği “Kadınların Siyasal Yaşama ve Karar Mekanizmalarına Katılım Uluslar arası Sempozyumu” na sunulan tebliğ), Necla Arat (der), Kadınlar ve Siyasal Yaşam Eşit Hak-Eşit Katılım, Cem Yayınevi, İstanbul, 199.
- **ÇAKIR**, Serpil, “Osmanlı Kadın Hareketi”, Metis İstanbul, Mayıs 1994.
- **ÇAKIR**, Serpil, “Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Derneği”, Toplum ve Bilim, 45 Bahar, 1989.
- **ÇAKIR**, Serpil, **TOSKA**, Zehra, **GENÇTÜRK**, F. **YILMAZ**, Sevim, **KURÇ**, Selmin, **ART**, Gökçen, “Kadın Dergileri Bibliyografyası 1869-1926”, Metis Yayınevi, İstanbul, 1992. (Basılacak)
- **ÇELEBİ**, Nilgün, “Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler”, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’nün Ortaklaşa Yürüttükleri Kadının Kalkınmaya Katılımı Güçlendirme Ulusal Programı Kapsamında Gerçekleştirilen Projenin Raporu, Ankara, Ekim 1994.
- **ÇELEBİ**, Nilgün, “Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler”, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1997.
- **ÇERİ**, Bahriye, “Türk Romanında Kadın 1923-1938 Dönemi” Simurg Yayınları, 1996.
- **ÇİTÇİ**, Oya, “Kadın Sorunu ve Türkiye’de Kamu Görevlisi Kadınlar”, TODAİE, Ankara, 1982.
- **ÇİTÇİ**, Oya, “Türk Kamu Yönetiminde Kadın Görevliler”, N.Abadan-Unat (der), Türk Toplumunda Kadın, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982.
- **ÇİTÇİ**, Oya, “Women in Public Sector”, Ferhunde Özbay, (ed) Women, Family and Social Change in Turkey, to be published by UNESCO.
- **ÇİTÇİ**, Oya, Representation of Turkish Women in Local Government, Reprinted from Turkish Public Administration Annual, Vol 12, Sevinç matbaası, Ankara, 1987.
- **ÇULPAN**, Oya, Tani Marzotto, “Changing Attitudes toward Work and Marriage: Turkeyin Transition”, Signs, Winter, 1982. Çulpan, Oya, Füsün Akdağ, Dilek Cindoğlu, “Women in Banking Integration Myt A Comparative Perspective”, International Journal of Manpower, Vol: 13 Issue1, 1992.
- **DAVAZ-MARDİN**, Aslı, “Kadın Süreli Yayınları, Hanımlar Alemi’nde Roza’ya Bibliyografya 1928-1996, Dergiler, Gazeteler, Bültenler”, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı / Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Haziran 1998.
- **DEMİR**, Hülya, “İslamcı Kadının Aynadaki Sureti”, Sel Yayınları, İstanbul, Kasım 1998.
- **DEMİR**, Sibel, “TKV Kırsal Kalkınma Projeleri ve Lice’de Kadının Durumu”, ILO-TKV Raporlar, Ankara, 1991.
- **DEMİRDİREK**, Aynur, “Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi”, İmge, Ankara, Ocak 1993.
- Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Kadına Yönelik Uluslar arası Sözleşme ve Kararları, Ankara, Aralık 1993.
- Devlet Bakanlığı Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli, Bildiriler ve Tartışmalar; Ankara, 25 Mayıs 1993, Ankara, bty.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, İstatistiklerle Kadın 1927-1992, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, Mart 1995.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Kadın, Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu, Kadın Alt Komisyonu Raporu, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı,DPT, Ankara, 1994.
- **DOĞRAMACI**, Emel, “Türkiye’de Kadının Dünyü, Bugünü”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989.

- **DOLTAŞ**, Dilek, “Feminist Despite Themselves: Anita Brookner and Pnelope Lively”, British Counsil Publications, 1992.
- **DOLTAŞ**, Dilek, “Feminizm Açısından Sekizinci Günah ve Bir Cınayet Romanı”, Toplum Bilim 53 Bahar 1991.
- **DORSAY**, Atilla, “Sinema ve Kadın” Remzi Kitapevi”, 2000.
- DPT, Türk Aile Yapısı Araştırması, Hazırlayanlar: Beşir Atalay, Mehmet Kontaş, Sema Beyazıt, Kemal Madenoğlu, Yayın No: DPT: 2313-SPGM: 421, Ankara, 1992.
- **DUBEN**, Alan, “İstanbul’da Aile Hayatı”, Tarih ve Toplum, Şubat 1988.
- **DUBEN**, Alan, “Son Dönem Osmanlı İstanbul’unda Evlilik ve Hane Kurma”, Toplum ve Bilim, Yazı 42, 1988.
- **DUBEN**, Alan, **BEHAR**, Cem, İstanbul Households Marriage, Family and Fertiliy 1880-1940, Cambridge, Cambridge University, 1991.
- **DURAKBAŞA**, Ayşe, “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”, Tarih ve Toplum, Mart 1988.
- **DURAKBAŞA**, Ayşe, “Halide Edib Adıvars Memorien. Der Werdegang einer Türkischen Schriftstellerin und Intellektuelle”, L’homme Zeitschrift für Feministische Geschichtswissenschaft 2. jg. Heft 2, Böhlau Verlag, Viyana, 1991.
- **ECEVİT**, Yıldız, “An Analysis of the Concentration of Women Wage Workers in Turkish Manufacturing Indestries”, Ferhunde Özbay (ed), Women Family and Social Change in Turkey, to be Published by UNESCO.
- **ECEVİT**, Yıldız, “Kadın Dayanışması ve Kadın Örgütlenmeleri”, 11. Tez, Sayı 1, Şubat 1989.
- **ECEVİT**, Yıldız, “Kadınlar, Siyasal Katılım ve Sendikalar”, A.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Dergisi, Mayıs, Ankara, 1991.
- **ECEVİT**, Yıldız, “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990. Yazının Almancası için bkz: “Frauenarbeit im Stadtischen Produktionsprozess unter den Begingungen des Struktuwandels”, ayla Neusel, Şirin Tekeli, Meral Akkent (Hg), Aufstand im Haus der Frauen, Orlanda Frauenverlag, Berlin 1991.
- **ECEVİT**, , Yıldız, “On the Situation of Women in Turkey: An Outlook”, Marlies Fröse (ed) Deregulation and Flexibilisation in Europe, Consequences for the Women in Europe, Clogne, Münster FRG, 1992.
- **ECEVİT**, Yıldız, “Shopfloor Control: The Ideological Construction of Turkish Women Factory Workers”, N. Redclift and T. Siclair (ed), Working Women: International Prespectives on Labour and Gender Ideology, Routladge, London, 1991, s.56-78.
- **ECEVİT**, Yıldız, “Türkiye’de Kadın Hareketi: Sürekli ve Devingen Bir Toplumsal Hareket”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, No: 129, Mart 1991, s.15-19.
- **ECEVİT**, Yıldız, “Türkiye’de Kadın İşgücünün Marjinalliği”, Türk Demokrasi Vakfı Bülten Dergisi, Sayı 11, 1992.
- **ECEVİT**, Yıldız, “Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Kadın Emeği”, Yapıt, Toplumsal Araştırmalar Dergisi, No: 9 Şubat-Mart, 1985.
- **ECEVİT**, Yıldız, “Women in Turkish Industry: Involvement, Policies and Recommendations”, 1992. (Bu yazının kısaltılmış şekli Dünya Bankası’nın Women in Turkey: A Country Report, World Bank, Washington DC. Yayınında yer alacaktır)
- **ENGİNÜN**, İnci, “Halide Edip Adıvar”, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1986.
- **ERDER**, Leila, “Demografik Açıdan Türkiye’nin Kadın Nüfusu”, N. Abadan-Unat (der), Türk Toplumunun Kadın, Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1982.

- **ERDER, T.** (der), “Türkiye’de Ailenin Değişimi: Yasal Açısından İncelemeler”, Toplum Bilim Açısından İncelemeler Sanat Açısından İncelemeler (Üç ayrı kitap) Türk Sosyal Bilimler Derneği Ankara, 1984. İngilizcesi için bkz Family in Turkish Society Sociological and Legal Studies Turkish Social Science Association, Ankara, 1985.
- **ERKUT, Sumru**, “Dualism in Aalues Toward Education of Turkish Women”, Ç. Kağıtçıbaşı (ed), Sex, Roles, Family and Community in Turkey, Indiana University Press, 1982.
- **ERTÜRK, Yakın**, “Convergence and Divergence in the Status of Moslem Women: Cases of Turkey and Saudi Arabia” International Sociology, sayı 6, no3, Eylül 1991.
- **ERTÜRK, Yakın**, “Doğu Anadolu’da Modernleşme ve Kırsal Kadın”, Şirin Tekeli (der), 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim yayınları, İstanbul 1990.
- **ERTÜRK, Yakın**, “Improving the Status of Rural Women in Turkey”, Women in Development Assessment, Wash. D.C.: Dünya Bankası, 1992 (Basılacak).
- **ERTÜRK, Yakın**, “Women’s Participation in the Villages of Erzurum”, Ankara: FAO, 1988.
- **ERTÜRK Yakın**, “Türkiye’de Uygulanan Kırsal Kalkınma Projelerinde Kadın Boyutu”, Kırsal Kesimde Kadının Statüsü ve Çözüm Önerileri, Ankara, ILO_TKV, Ankara, 1991.
- **ESEN, Nükhet**, “Türk Romanında Güçlü Kadınlar”, Türk Dili Dergisi, Kasım 1991.
- **ESEN, Nükhet**, “Yukarı Sınıftan Son Kuşak Osmanlı Kadınları”, Tarih ve Toplum, Haziran 1986.
- **ESEN, Nükhet**, “Türk Romanında Aile Kurumu”, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1991.
- **ESMER, Yılmaz**, “Her Yönüyle Kadın”, Milliyet Gazetesi, 5-11 Haziran 1991. (İstanbul’da oturan 18-55 yaşları arasındaki kadınların iş hayatı, politika, din, aile ve evlilik kurumlarıyla ilgili tutum ve değerlerini araştıran anket çalışmasının özeti. Boğaziçi Üniversitesi’nden bir grup öğrencinin de katkısıyla yapılan çalışma kitap olarak yayınlanmıştır.)
- **FARAÇ, Mehmet**, “Töre Kıskaçında Kadın”, Çağdaş, İstanbul, Haziran 1998.
- **FİŞEK, Güler Okman**, “Cinsiyet Konumu ve Psikoloji: Eleştirel Bir İnceleme”, Toplum ve Bilim, 50, Yaz, 1990.
- **GÖK, Fatma**, “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- **GÖLE, Nilüfer**, “Batı Modernizmi ve Post-Feminizm”, Toplum Bilim, 53 Bahar 1991, s. 63-75.
- **GÖLE, Nilüfer**, “Ingenieurs islamistes et etudiantes voliees en Turquie: entre le totalitarisme et ‘l’individualisme, (eds) Gilles Kepel, Yann Richard, Intellectuels et militants de l’islam contemporain, Sevil, Paris, 1990.
- **GÖLE, Nilüfer**, “Modern Mahrem - Medeniyet ve Örtünme”, Metis Yayınları, İstanbul, Ekim 1991.
- **GÖSTERİCİ, Saliha**, “Karacadağ Köylerinde Kadının Durumu”, ILO-TKV Raporlar, Ankara, 1991.
- **GÜNDÜZ, Ayten**, “Kadın Enformasyon”, ILOTKV Raporlar, Ankara, 1991.
- **GÜNEŞ-AYATA, Ayşe**, “Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örgütleri”, Toplum ve Bilim, 51/52 Güz 1990-Kış 1991.
- **GÜNEŞ-AYATA, Ayşe**, “Kadın ve Siyaset”, Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı, sayı 11, Nisan 1992.
- **GÜNEŞ-AYATA, Ayşe**, “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- **GÜNEŞ-AYATA, Ayşe**, “Kasabada Politika ve Politikacı”, Toplum ve Bilim, 50 Yaz 1990.
- **GÜRİZ, Adnan**, “Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 1997.
- **GÜZEL, M. Şehmuz**, “Kadın Aşk ve İktidar”, Alan Yayıncılık, İstanbul, Haziran 1996.
- **GÜZEL, Şehmuz**, “1908 Kadınları”, Tarih ve Toplum Dergisi, No:7, 1984.

- **GÜZEL**, Şehmuz, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Toplumsal Değişimde Kadın”, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt 3-4, İstanbul, 1985.
- **HACİMİRZALIOĞLU**, Ayşe Berktaş (ed.), 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı, İstanbul, Ekim 1998.
- **HELVACIOĞLU**, Firdevs, “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995”, Kaynak, İstanbul, Mart 1996.
- **IŞIK**, Emre, “Beden ve Toplum Kuramı”, Bağlam, İstanbul, Kasım 1998.
- **IŞIN**, Ekrem, “Tanzimat, Kadın ve Gündelik Hayat”, Tarih ve Toplum, No:51, 1988.
- **İÇLİ**, Tülin Günşen, **ÖĞÜN**, Aslıhan, – **ÖZCAN**, Nilüfer, “Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu”, Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü ve Sorunlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995.
- **İLHAN**, Uğur, “Kadın Evi. Bakırköy Sığınağının Öyküsü”, Cep Yayınları, İstanbul, 1992.
- **İLLKKARACAN**, Pınar, **GÜLÇÜR**, Leyla, **ARIN**, Canan, “Sıcak Yuva Masalı, Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz”, Metis, İstanbul, Haziran 1996.
- **İLYASOĞLU**, Aynur, “Modern Mahrem ve Keşif Duygusu”, (Kitap Eleştirisi), Birikim, Mart 1992.
- **İLYASOĞLU**, Aynur-Deniz İnel, “Kadın Dergileri”, Türkiye’de Dergiler ve Ansiklopediler, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- **İLYASOĞLU**, Aynur, Örtülü Kimlik, Metis, İstanbul, Mayıs 1994.
- **İNCE**, Ülker, “Nezihe Meriç’in Yapıtlarında Kadın İmgeleri”, Adam Sanat Dergisi, Sayı: 80, Haziran 1992.
- **İRVAN**, Süleyman –Binark, Mutlu (der.), “Kadın ve Popüler Kültür”, Ark, Ankara, Ağustos 1995 (çev. Süleyman İrvan-Mutlu Binark)
- **KABASAKAL**, Hayat E, “Kadınlar Örgütler ve Güç Dağılımı”, Toplum Bilim, 53 Bahar 1991.
- Kadın Araştırmaları Dergisi 1, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi, 1991.
- Kadın Araştırmaları Dergisi 2, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi, 1992.
- Kadın Araştırmaları Dergisi 3, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi, 1993.
- Kadın Araştırmaları Dergisi 4, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi, 1994.
- Kadın Araştırmaları Dergisi 5, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Kadın Araştırmaları Dergisi 6, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi, 1999.
- Kadın Dayanışma Vakfı, Ankara Gecekondularında Yaşayan ve Şiddete Karşı Eğitim Alan Kadınların Eşler Arası Şiddet Açısından Konumları, Ankara, Aralık 1996 (haz: Meral Tekin – F. Dilek Gözütok)
- Kadın Dayanışma Vakfı, Kadının İnsan Hakları Projesi-II, Orta ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Ailelerde Kadına Yönelik Şiddet, Ankara, 1997.
- Kadın Dayanışma Vakfı, Şiddete Karşı Somut bir Adım: Ankara Gecekondularında Kadınlarla Ortak Bir Çalışma, Ankara, Aralık 1995.
- Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Dergileri Bibliyografyası 1869-1927, Metis, İstanbul, Nisan 1993.
- Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi vakfı, Kadın Hareketlerinin Kurumlaşması – Fırsatlar ve Rizikolar, Metis, İstanbul, Kasım 1994 (Çev. Meral Akkent)
- Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Kadınların Belleği – Uluslar Arası Kadın Kütüphaneleri Sempozyumu Tutanakları, Women’s Memory Proceedings of the International Symposium of Women’s Libraries 8-10 Ekim/ October 1991 İstanbul, Metis, İstanbul, Ekim 1992.
- Kadının Çalışma Yaşamı / Frauen im Berufsleben, 18 –19. 10. 1993, Alman Kültür Merkezi, İzmir.
- Kadınlar Liderlik Yöneticilik, 18-20 Kasım 1992 Mecidiyeköy Kültür Merkezi, Sempozyum, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı, İstanbul,

- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Uyarınca Hazırlanan Türkiye Raporu, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1994.
- **KAĞITÇIBAŞI**, Çiğdem (ed), Sex Roles, Family and Community in Turkey, Ind., Indiana Universty Press, 1982.
- **KAĞITÇIBAŞI**, Çiğdem, “Türkiye’de Aile Kültürü”, Çağdaş Kültürümüz Olgular Sorunlar (içinde), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
- **KAĞITÇIBAŞI**, Çiğdem, “Women and Development in Turkey”, International Journal of Studies, 2,2. 1983.
- **KAĞITÇIBAŞI**, Çiğdem, Women’s Intra-Family Status in Turkey: Cross-Cultural Perspectives”, Women, Family and Social Change in Turkey, Ferhunde Özbay (ed), to be Published by UNESCO.
- **KALAN**, İlknur, “Kadın ve Adalet”, Kaynak, İstanbul, Şubat 1998.
- **KANBOLAT**, Yahya, “Halide Edip Adivar’ın Romanlarında Feminizm Sorunu”, Bayır Yayınları, Ankara, (1991).
- **KANDİYOTİ**, Deniz – Erder, Türköz (der.) “Türk Kadının Sorunları – Çözüm Önerileri”, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1981.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Bargaining with Patriarchy”, Gender and Society, 2 No: 23, 1988.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Emancipated But Unliberated?”, Reflections on the Turkish Case, Feminist Studies, 3, Summer, 1987.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “End of Empire: Islam Nationalism and Women in turkey”, Deniz Kandiyoti (ed), Women, Islam and the State, Londra, Mcmillan, 1991.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Kadın, İslam ve Devlet Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, Toplum Bilim, 53 Bahar 1991, s.21-41.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Kadınlarda Psiko-Sosyal Değişim: Kuşaklar Arasında Bir Karşılaştırma”, N. Abadan-Unat (der), Türk Toplumunda Kadın, Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara, 1982.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Rural Transformation in Turkey and Its Implications for Women’s Status”, Ferhunde Özbay (ed), Women, Family and Social Change in Turkey, to be Published by UNESCO.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Slave Girls, Temptresses and Comrades: Images of Women in The Turkish Novel”, Feminist Issues, 8, No: 1, 1988.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Social Change and Social Stratification in a Turkish Village”, Jorunal of Peasant Studies. No:2, 1984.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Urban Change and Women’s Roles in Turkey: An Overview and Evaluation”, Ç. Kağıtçıbaşı (ed), Sex Roles, Family and Cummunity in Turkey, Indiana University Press, 1982.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns?”, N. Yuval-Davis and F. Anthias (ed), Women-Nation-Satate, Londra, Macmillan, 1988.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Women Islam and the State”, Middle East Report, Nowember-December 1991.
- **KANDİYOTİ**, Deniz, “Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar”, Metis, İstanbul, Temmuz 1997. (çev. Aksu Bora – Fevziye Sayılan – Şirin Tekeli – Hüseyin Tapınç – Ferhunde Özbay)
- **KANDİYOTİ**, Deniz, Women, Islam and the State, Londra, Macmillan, 1991.
- **KARDAM**, Nükhet, “International Norms, the Turkish State and Women”, Center for Near Eastern Studies University of California, Los Angeless, Working Paper, No: 5, 1991. This paper was presented at a conferance on “Women, Work, and Power in the Middle East”, held at UCLA on April 1991.

- **KARDAM**, Nüket, “Social Theory and Women in Development Policy”, Women-Politics, vol: 7 (4), Winter, 1987.
- **KARDAM**, Nüket, Biringing Women in. Women’s Issues in International Development Programs, Lynne Rienner Publishers, Boulder and London, 1991.
- **KAYIR**, Arşalus, “Kadında Cinsellik ve Tedavisi”, Sendrom Aylık Tıp Dergisi, Logos Yayıncılık, vol: 1, Sayı 2, İstanbul Mart 1989.
- **KAYIR**, Arşalus, “Kadın ve Cinsiyet Sorunları”, Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, Şirin Tekeli (der), İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- **KAZGAN**, Gülten, “Türk Ekonomisinde Kadınların İşgücüne Katılması, Mesleki Dağılımı, Eğitim Düzeyi ve Sosyo-Ekonomik Statüsü”, N. Abadan-Unat (der), Türk Toplumunda Kadın, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982.
- Kentli Kadınların İş Yaşamındaki Sorunları ve Çözüm Önerileri, Friedrich Ebert Vakfı Yayını, İstanbul, 1992.
- **KILIÇ**, Hüseyin, “Kadın Sorunsalı’nın Osmanlıcası”, Prospero Yayınları, Ankara, Eylül 1995.
- **KILIÇ**, Hüseyin, “Kadının Batı Serüveni I: Kölelikten Derebeyliğe Tarih ve Kadın”, Art Yayınları, Ankara, 1998.
- **KILIÇ** Hüseyin, “Kadının Batı Serüveni III: Çözülüş Öncesi Toplumcu Kadın”, Art Yayınları, Ankara, 1998.
- **KILÇASLAN**, Zülal, “Kadın Sorununa Farklı Yaklaşımlar”, Düşün, Mart 1986.
- **KIRAY**, Mübeccel, “Küçük Kasaba Kadınları”, N. Abadan-Unat (der), Türk Toplumunda Kadın, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1982.
- **KIRAY**, Mübeccel, “The Family of the Immigrant Worker”, (ed) Ferhunde Özbay Women, Family and Social Change in Turkey, to be Published by UNESCO.
- Kırsal Kesimde Kadının Statüsü : Sorunlar ve Çözüm Önerileri, ILO-TKV Danışma Toplantısı Genel Rapor ve Danışma Toplantısına Sunulan Bildiriler, Aralık 1990, Nisan 1991.
- **KIZILTAN**, Mübeccel, “Öncü Bir Kadın Yazar: Fatma Aliye Hanım”, Fahir İz Armağanı, Journal of Turkish Studies Türklük Araştırmaları, Harvard University, 1990.
- **KORAY**, Meryem, “Kadın” Adına Gündem Oluşturmak”, Amme İdaresi Dergisi Cilt 23, Sayı 3, Eylül 1990’den Ayrı Bası, Ankara 1990.
- **KORAY**, Meryem, “Çalışma Yaşamı Penceresinden Kadın Gerçekleri”, TÜSES Yayınları, İzmir, Ekim 1991.
- **KORAY**, Meryem, “Günümüzdeki Yaklaşımlar Işığında Kadın ve Siyaset”, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1991.
- **KORAY**, Meryem, “Türkiye’de Kadınlar”, Yeni Yüzyıl Kitaplığı- İletişim Yayınları
- **KÖKER**, Eser, “Feminizm Muzır Cereyan mı?”, Tarih ve Toplum, 44, 1987.
- **KÖKER**, Eser, “Klasik Ütopyalarda Kadınların Yaşayış Biçimleri”, AÜ Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllık, 1989-1990.
- **KÖKER**, Eser, “Meşrutiyetten Kurtuluş Savaşına Kadar Kadın Hareketi”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 18580.
- **KURNAZ**, Şefika, “Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını 1839-1923”, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, 1991 (2. baskı)
- **KURNAZ**, Şefika, “Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını”, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- **KUYAŞ**, Nilüfer, “The Effects of Female Labor on Power Relations in the Urban Turkish Family”, Ç. Kağıtçıbaşı (ed), Sex Roles, Family and Community in Turkey Indiana University Press, 1982.

- **LORDOĞLU**, Kuvvet, “Eve İş Verme Sistemi İçinde Kadın İşgücü Üzerine Bir Alan Araştırması”, Friedrich Ebert Vakfı Yayını, İstanbul, 1990.
- Medya, Şiddet ve Kadın. 1993 Yılında Türk Basınında Kadınlara Yönelik Şiddetin Yer Alış Biçimi, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Kadının Statüsü ve Sorunlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 1994.
- “Melek Hanım, Haremden Mahrem Anılar”, Oğlak, İstanbul, Ocak 1996 (çev. İsmail Yerguz)
- “Modern Zamanlarda Kadın” (sayı 63) Yapı Kredi Yay.
- “Evdeki Terör; Kadına Yönelik Şiddet”, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, İstanbul, Kasım 1996.
- **MORAN**, Berna, “Feminist Eleştiri Kuramı”, Gösteri, sayı: 124, Mart 1991.
- **NAVARO**, Leyla, “Tapınağın Öbür Yüzü”, Varlık, İstanbul, 1996.
- **NEUSEL**, Ayla, Şirin **TEKELİ**, Meral **AKKENT**, (eds), Aufstand im Haus der Frauen: Frauenforschung aus der Türkei, Berlin: Orlanda Frauenverlag, 1991.
- **NİDA**, Ömer, “Kadın Romancılarımız / Başlangıcından Günümüze”, Gerçek Sanat Yayınları.
- **ONAT**, Ümit, “Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci”, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Ankara, 1993.
- **ORAL**, Zeynep, “Kadın Olmak”, Milliyet, İstanbul, Haziran 1986.
- **ORTAYLI**, İlber, “Osmanlı Toplumunda Aile- Türkiye’de Ailenin Değişimi Toplumbilimsel Açıdan İncelemeler”, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984.
- **OVADİA**, Stella, “Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Zorlukları”, İktisat Dergisi, sayı 320-32, 1991.
- **OVADİA**, Stella, “Çeviri Hayatlar” (Ana Dili Olmamak), Defter, Ocak 1990.
- **OVADİA**, Stella-Meltem **AHİSKA**, “Feminizm, Yahudilik ve Kimlik”, Defter, Nisan-mayıs 1988.
- **OZANKAYA**, Özer, “Şemseddin Sami’nin Aile Düzenine İlişkin Görüşleri- Türkiye’de Ailenin Değişimi Toplum Bilimsel Açıdan İncelemeler”, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984.
- **ÖNCÜ**, Ayşe, “Turkish Women in The Professions: Why So Many?”, Nermin Abadan (ed), Women in Turkish Society E.J. Brill, Leiden, 1981.
- **ÖNGÖREN**, Mahmut Tali, “Sinemada Kadın ve Cinsellik Sömürüsü”, Dayanışma, Ankara, 1982.
- “Örgütsel Çalışma ve Kadınlar”, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı / Marmara Üniversitesi, Kadın İşgücü İstihdamı Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul, Şubat 1995.
- **ÖRNEK**, Hüsamettin, “Türkiye’de Kadının Sosyal Güvenliği”, Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı, sayı: 11, Nisan 92.
- **Ö**, Ferhunde (ed), Women Family and Social Change in Turkey, UNESCO, in Collaboration with Turkish Social Science Association, to be Published.
- **ÖZBAY**, Ferhunde, “Demografi ve Cinsiyet”, Ero Cinsel Yaşam Ansiklopedisi, 1992.
- **ÖZBAY**, Ferhunde, “Frauenleben”, Türkei, Ömer Seven (Hrsg.), VSA Verlag: Hamburg, 1987.
- **ÖZBAY**, Ferhunde, “Kadınların Ev içi ve Ev dışı Uğraşlarındaki Değişme”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim yayınları, İstanbul, 1990.
- **ÖZBAY**, Ferhunde, “Kırsal Yörelere Kadının Statüsü, İşgücüne Katılımı ve Eğitim Durumu”, AİTİA Yönetim Bilimleri Fakültesi dergisi, 1979, İngilizce yazım için bkz: “Women’s Education in Rural Turkey”, Çiğdem Kağıtçıbaşı (ed), Sex Roles, Family and Community in Turkey, Indiana University Press, 1982.
- **ÖZBAY**, Ferhunde, “The Deveopment of Studies on Women in Turkey”, (ed) Ferhunde Özbay, Women, Family and Social Change in Turkey, to be published by UNESCO.

- **ÖZBAY**, Ferhunde, “Türkiye’de Aile ve Hane Yapısı: Dün, Bugün, Yarın”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Mübeccel Kıray’a Armağan, Cilt VII, Sayı: 1-2, 1990.
- **ÖZBAY**, Ferhunde, “Türkiye’de Kadın Çocuk Emeği”, Toplum Bilim, 53, Bahar 1991.
- **ÖZBAY**, Ferhunde, “Türkiye’de Kırsal-Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlar Üzerine Etkisi”, N. Abadan-Unat (der), Türk Toplumunda Kadın, Sosyal Bilimler Derneği, 1982.
- **ÖZBUDUN**, Sibel, “Batı’da Özgürlük-Sonrası Kadın Literatürüne Bir Bakış”, Varlık, Temmuz 1987, sayı 958.
- **ÖZBUDUN**, Sibel, “Toplumumuzda Kadınlık, Erkeklik ve Evlilik Üzerine Kimi Düşünceler”, İnsancıl, Mart, sayı 5. 1991.
- **ÖZBUDUN**, Sibel, “8 Mart’tan 8 Mart’a mı?”, Diyalektik, İstanbul, Mart 1995.
- **ÖZBUDUN**, Sibel, “Türkiye’de Kadın Olmak. Bir Toplumsal Dönemeç Üzerine Düşünceler”, Yazın Dergisi, İstanbul, 1994.
- **ÖZDALGA**, Elisabeth, “Modern Türkiye’de Örtünme Sorunu, Resmi Laiklik Ve Popüler İslam”, Sarmal, İstanbul, 1998 (çev. Yavuz Alogan)
- **ÖZEN**, Hatice, “Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1868-1990)”, İstanbul, Ocak 1994.
- **ÖZKAYA**, Günseli, “Tutsaklıktan Özgürlüğe Kadınların Savaşı”, İstanbul, 1970.
- **ÖZLEN**, G., “Türkiye’de Kadın ve Kadın Örgütleri (1980-1990)”, HTİB, Amsterdam, Ekim 1990.
- **ÖZSOY**, Şafak, “Kadınlarla Bir Asır”, İstanbul, Eylül 1996.
- **ÖZSOYELLER**, Gürgün, “Türkiye’de İki Kadın Dinamiği Şeriatçı-Çağdaş, Ortam”, İstanbul, Ekim 1995.
- **ÖZTÜRK**, Sedef, “Kadın Sorunu İslamcıların Gündeminde Nereye Kadar?”, Kaktüs, İstanbul, 2 Temmuz 1988.
- **ÖZUĞURLU**, Kurban, “Evlilik Raporu”, Altın Kitaplar, İstanbul, Eylül 1985.
- **PAKER**, Saliha, “Unmuffled Voices in the Shade and Behind: Womens’s Writing in Turkish”, (ed) Forsas-Scott, Helena, Textual Liberation European Feminist Writing in the Twenty Centuruy, London, New York, Roudledge, 1991.
- **PARLA**, Jale, “Romans ‘Gül’ünden Frankenstein’in ‘Canavar’ ına: Romanın Çıkışında Kadın”, Toplum Bilim, 53 Bahar 1991.
- **PORTAKAL**, Hüsan, “Boşanma ve Kadın”, Cem Yayınları, 1997.
- **SAKTANBER**, Ayşe, “Türkiye’de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakar Anne”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- **SALAHADDİN**, Asım, “Osmanlıda Kadınlığın Durumu”, Arba, İstanbul, Kasım 1989.
- **SAVRAN** Gülnur, “Sosyalist Feminizm Olanaklı mı?”, 11. Tez, Sayı 1, Kasım 1985.
- **SAVRAN**, Gülnur – Tura, Nesrin (der.), “Kadının Görünmeyen Emeği – Maddeci, Bir Feminizm Üzerine”, Kardelen, İstanbul, 1992.
- **SAVRAN**, Gülnur, “Cinsel Arzunun Politikleşmesi”, Ero, Cinsel Yaşam Ansiklopedisi, Boyut Yayınları, İstanbul, 1992.
- **SAVRAN**, Gülnur, “İşyerinde Cinsel Taciz ve Kadın Meslekleri”, Kaktüs, Sayı 10, Şubat 1990.
- **SAVRAN**, Gülnur, “Kadınların Tarihi, Kadınların Direnişi ve Feminizm”, İktisat Dergisi, sayı 244, Mart 1985.
- **SAVRAN** Gülnur, “Kocalar da Irza Geçer”, Ero Cinsel Yaşam Ansiklopedisi, say, 35, Boyut yayınları, İstanbul, 1992.
- **SAVRAN**, Gülnur, “Marksizm ve Feminizm: Yöntem ve İdeoloji”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, No: 46, Ekim 1989.
- **SAVRAN**, Gülnur, “Tan’dan Playboy’a”, 11. Tez, Sayı 2, Şubat 1986.

- **SAY**, Gürgün, “Siyasal Değişimde Kadın Boyutu”, İstanbul, Haziran 1998.
- **SAYMAN**, Yücel, “Türk Hukuku’nda Kadının Cinselliği” Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı, sayı: 11, Nisan 1992.
- **SERDAROĞLU**, Ufuk, “Feminist İktisatın Bakışı (Postmodernist mi?)”, Sarmal, İstanbul, (1997)
- **SEVER**, Mustafa, “Türk Kadın Şairler Antolojisi” Yön yayıncılık, 2000.
- **SEVİNÇ**, Necdet, “Eski Türklerde Kadın ve Aile” Türk Dünyası Araştırma Vakfı, 1987.
- **SİRMAN**, Nükhet, “Die Frau in Sozialwissenschaft und Ethnologie”, Frauen in Der Einen Welt, sayı 1, 1990.
- **SİRMAN**, Nükhet, “Feminism in Turkey: A Short History”, New Perspectives on Turkey, vol. 3, No.1, 1989.
- **SİRMAN**, Nükhet, “Feminismus in der Türkei: Ein Neubeginn?”, Zeitschrift für Türkeistudien, 3, 1990.
- **SİRMAN**, Nükhet, “Gelişme Sürecinde Kırsal Kesim Kadını Yaklaşımlar ve Sorunlar”, ILO-TKV, Danışma Toplantısı Raporları, Ankara, 1991.
- **SİRMAN**, Nükhet, “Köy Kadınının Aile ve Evlilikte Güçlenme Mücadelesi”, Şirin Tekeli (der) Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- **SİRMAN**, Nükhet, “Köyün Toplumsal Sınırlarının Çizilmesinde Kadının Rolü”, Toplum ve Bilim, 48/49, 1990.
- **SİRMAN**, Nükhet, “Önsöz: Coward’ın Açtığı Yol”, R. Coward, Kadınlık Arzuları, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1989.
- **SİRMAN**, Nükhet, “Pamuk Üretiminde Aile İşletmeleri”, (der) Şevket Pamuk, Zafer Toprak, Türkiye’de Tarımsal Yapılar 1923-2000, Yurt Yayınları Ankara, 1988.
- **SİRMAN**, Nükhet, “State, Village and Gender in Western Turkey”, Andrew Finkel-Nükhet Sirman (ed), Turkish State, Turkish Society, London-Routledge, 1991.
- “Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1”, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, Aralık 1992.
- “Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 2”, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, Aralık 1992.
- “Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 3”, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, Aralık 1992.
- **SÜRAL**, Nurhan, “Türk İş Hukukunda Kadın”, Bülten, Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı, Sayı: 11, Nisan 1992.
- **ŞENER**, Esat, “Cumhuriyet Türkiye’sinde İktisatların Işığında Aile Yapısının Değişimi - Türkiye’de Ailenin Değişimi Yasal Açısından İncelemeler”, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984.
- **ŞENİ**, Nora, “19. Yüzyıl Sonunda İstanbul Mizah Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim yayınları, İstanbul, 1990.
- **ŞENİ**, Nora, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadın”, Yapıt, 9, 1985. Şeni, Nora, “De quelque materian Qui tisse le corps de la femme Anatolienne” in Esquisses psychanalytiques, no 4, Auttomme, Paris ed. CFRP, 1985.
- **ŞENİ**, Nora, “Ville Ottomane et Representations du corps féminin”, Les Temps Modernes, Temmuz-Ağustos 1984.
- **TALASLI**, Gülay, “Siyaset Çıkmazında Kadın”, Ümit Yayınları, Ankara, Temmuz, 1996.
- **TAN**, Mine, “Kadın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1979.
- **TANSEL**, Fevziye Abdullah, “İstiklal Harbinde Mücahit Kadınlarımız”, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, Yayını, 1988.
- **TARAÇIOĞLU** (Baysan), Tülin, “Moskova Dünya Kadınlar Kongresi (1987)”, Gerçek Sanat Yayınları, İstanbul, Haziran 1989.
- **TAŞÇIOĞLU**, Muhadere, “Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri”, Kadının Sosyal Hayatının Tetkik Kurumu Yayınları, Ankara, 1958.

- **TAYANÇ**, Fusun, **TAYANÇ**, Tunç, “Dünya’da ve Türkiye’de Tarih Boyunca Kadın”, Tan Yayınları, Ankara, Mart 1981 (2. baskı; 1. baskı: Toplum, Kasım 1977)
- **TAYANÇ**, Fusun, **TAYANÇ**, Tunç “Dünyada ve Türkiye’de Tarih Boyunca Kadın”, Tan Yayınevi, Ankara, 1981.
- **TEKELİ**, Şirin – **KORAY**, Meryem, “Devlet-Kadın-Siyaset”, TÜSES Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, Aralık 1991.
- **TEKELİ**, Şirin, (der), “Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’inde Kadın”, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- **TEKELİ**, Şirin, “1980’ler Türkiye’inde Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi”, Birikim, No: 3, Temmuz 1989.
- **TEKELİ**, Şirin, “8 Mart Dünya Kadınlar Günü”, Sosyal Demokrat, sayı 1, Mart 1988.
- **TEKELİ**, Şirin, “Akdeniz’de Feminizm”, Toplum ve Bilim”, 31-39 Güz 1985.
- **TEKELİ**, Şirin, “Arap Kadınları Kadınlık Durumunu Sorguluyor”, Kaktüs, no 3, Eylül 1988.
- **TEKELİ**, Şirin, “Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketleri”, Gösteri Dergisi, Temmuz 1983.
- **TEKELİ**, Şirin, “Emergence of the New Feminist Movement in Turkey”, D. Dahrelup, (ed), The New Women’s Movement, London, Sage, 1986.
- **TEKELİ**, Şirin, “Europe, European Feminism, and Women in Turkey”, Women’s Studies International Forum, Vol. 15, No. 1, USA, 1992.
- **TEKELİ**, Şirin, “Kadınlar Neden Politikada Yoklar”, Kaktüs Dergisi, Ocak, 1989.
- **TEKELİ**, Şirin, “Önsöz - Feminizm: 19. Yüzyıl Klasiklerinden Seçmeler”, Afa Yayıncılık, 1987.
- **TEKELİ**, Şirin, “Pankhurstlar Maddesi”, Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, Cilt 5, İletişim Yayınları, 1986.
- **TEKELİ**, Şirin, “Tek Parti Döneminde Kadın Hareketi de Bastırıldı”, Sol Kemalizme Bakıyor, Metis, 1991.
- **TEKELİ**, Şirin, “The Meaning and the Limits of Feminist Ideology in Yurkey, Ferhunde Özbay, (ed) Women, Family and Social Change in Turkey, to be published by UNESCO.
- **TEKELİ**, Şirin, “Tükiye’de Kadının Siyasal Hayattaki Yeri”, Türk Toplumunda Kadın, N. Abadan-Unat (der), Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1982.
- **TEKELİ**, Şirin, “Women in the Changing Political Associations of the 1980’s”, A. Finkel, Nükhet Sirman (ed) Turkish State, Turkish Sciety, London, Routledge, 1990.
- **TEKELİ**, Şirin, “1980’ler Türkiye’inde Kadınlar”, (Giriş), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’inde Kadınlar (der) Şirin Tekeli, İletişim Yayınları İstanbul, 1990. Makalenin Almanca yazımı için bkz: Austand im Haus der Frauen: Frauenforschung aus der Turkei, Berlin: 1991.
- **TEKELİ**, Şirin, Freuen und politik in der Türkei”, Jahrbuch fiir Vergleichende Sozialforhung, 1987/1988, Berlin, Parabolis, 1990.
- **TEKELİ**, Şirin, “Kadın Mücadelesinin Dinamiği ve Gisele Halim (önsöz), Hapsedilmiş Kadın”, Broy, Ekim 1990.
- **TEKELİ**, Şirin, “Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları ve Devlet”, TÜSES Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1990.
- **TEKELİ**, Şirin, “Kadınlar İçin”, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- **TEKELİ**, Şirin, “Kadınlar ve Siyasal – Toplumsal Hayat”, Birikim, İstanbul, Mart 1982.
- **TEKELİ**, Şirin, “Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat”, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982.
- **TEKELİ**, Şirin, **KORAY**, Meryem, “Devlet Kadın ve Siyaset”, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayını, 1991.

- **TEKELİ**, Şirin, Sedef Öztürk, “Die neue Frauenbefreiungs bewegung” Frauenbewegungen in der Welt, Band 2. Dirite Welt, hamburg, Argument, 1989.
- **TEKELİ**, Şirin, “Türkiye’de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine”, Yapıt, Şubat-mart 1985.
- **TEZCAN**, Sabahat, “Türk Kadınının Sağlık Sorunları”, Türk Toplumunda Kadın, N. Abadan-Unat (der), Türk Sosyal Bilimler derneği, Ankara, 1982.
- **TOKGÖZ**, Oya, “Siyasal Haberleşme ve Kadın 1973 Genel Seçiminde Ankara’nın Çankaya İlçesinde Yapılan Alan Araştırması”, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1979.
- **TOKGÖZ**, Oya, “Siyasal Haberleşme ve Kadın”, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.
- **TOKGÖZ**, Oya, “Televizyonun Kadının Siyasallaşmasına Etkisi”, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c. Xxxı, sayı 1-4’ün, 1978’den ayrı bası.
- **TOKMAKÇIOĞLU**, Erdoğan, “Osmanlı Kadın Alemleri”, Geçit, İstanbul, 1991.
- **TOKSÖZ**, Gülay, “Federal Almanya’daki Türk Kadın İşçileri Çalışma Yaşamındaki Sorunları ve Sendikal Örgütlenmesi”, 11. Tez, sayı 1 Şubat, 1989.
- **TOKSÖZ**, Gülay, **ERDOĞDU**, Seyhan, “Sendikacı Kadın Kimliği”, İmge, Ankara, Kasım 1998.
- **TOLAN**, Barlas, “Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru Dünyada ve Türkiye’de Aile Yapısının Evrimi”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Mübeccel Kıray’a Armağan, 1990.
- **TOLAN**, Barlas, “Medyalarda Kadın ve Aile İmgesi”, Türkiye Günlüğü, sayı 18, bahar 1992.
- **TOPALOĞLU**, Bekir, “İslamda Kadın”, Yağmur İstanbul, 1975 (6. baskı)
- **TOPÇUĞLU**, Orhan – Topçuoğlu, Tülin (der.), “Cumhuriyet Döneminde Olaylarda ve Mesleklerde Basınımızda Yer Alan İlk Kadınlar”
- Toplumsal Ekonomik Siyasal Yaşamda Kadın, Ülkelerden Örnekler, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1986 (yayına haz: Oya Çitçi)
- **TOPRAK**, Binnaz, “Emancipated but Unileberated Women In Turkey: The Impact Of Islam”, Women, family And Social Change In Turkey (ed) Ferhunde Özbay, to be published by UNESCO.
- **TOPRAK**, Zafer, “Cumhuriyet Arifesi Evlilik Üzerine Bir Anket: Görücülük mü?”, Tarih ve Toplum, 50, Şubat 1988.
- **TOPRAK**, Zafer, “Cumhuriyet Halk Fırkasından Önce Kurulan Parti: Kadınlar Halk Fırkası”, Tarih ve Toplum, 51, Mart 1988.
- **TOPRAK**, Zafer, “Haraşolar”, İstanbul, sayı 1, 1992.
- **TOPRAK**, Zafer, “İstanbul’da Fuhuş ve Müstehcen Avam Edebiyatı”, Tarih ve Toplum, say 38, Şubat 1987.
- **TOPRAK**, Zafer, “İttihat Terakki ve Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti”, Toplum ve Bilim, Güz, 43-44, 1989.
- **TOPRAK**, Zafer, “Milli Moda ve Çarşaf”, Boğaziçi, Kış, 1989.
- **TOPRAK**, Zafer, “Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Kadın Askerler ve Milli Aile”, Tarih ve Toplum, mart 1988.
- **TOPRAK**, Zafer, “Osmanlı’da Alafranga Evlenme İlanları” Tarih ve Toplum, sayı 51, Mart 1988.
- **TOPRAK**, Zafer, “The Family, Feminism and State During the Young Turk Period (1908-1918), in Premie’re Rencontre Internationale sur l’empire Ottoman et la Turguie Moderne, İstanbul-Paris, editions ISIS, 1991.
- **TOPRAK**, Zafer, “1935 İstanbul Uluslar Arası ‘Feminizm Kongresi ve Barış’”, Düşün, Mart 1986.
- **TÜRE**, Fatma, “Jane Eire ve Muhazarat”, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, sayı 6 İstanbul, 1991.
- “Türk Kadınının Günümüzde ve 2000’li Yıllarda Yeri”, Vakıfbank Yayınları, Ankara.,

- **TÜRKELİ**, Nalan, “Varoшта Kadın Olmak” Gendaş Yay. 2000.
- **TÜERKELİ**, Nalan, Varoшта Kadın Olmak, Gökkuşığı, Kasım 1995.
- Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, Aile Sağlığı ve İslamiyette Aile Planlaması Konferansı, Kasım 16-17, 1995, Ankara, Konferans özet kitabı., bty.
- Türkiye’de Kadın Yılı Kongresi, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Ankara Şubesi Yayınları:1, Ankara, 1978.
- Türkiye’de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu, Tib Yayınları No:13, Ankara, 1975.
- Türkiye’de Nüfus Planlaması, Kadın ve Hukuk, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara, Ekim 1985.
- **UĞURCAN**, Sema, “Makbule Leman Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri”, Türklük Araştırmaları Dergisi, Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, sayı 6, İstanbul, 1991.
- UNICEF; Government of Turkey, The Situation Analysis of Mothers and Children in Turkey Country Ptoqramme 1991-1995 Series No:2, Ankara, April 1991.
- **USLU KARAHAN**, Zeynep, “Televizyon ve Kadın” Alfa Yay. 2000.
- **ÜÇOK**, Bahriye, “İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- **ÜŞÜR**, Serpil, “Radikal İslamcı İdeoloji ve Kadının Kimliği Sorunu”, 11. tez, sayı 1, Şubat 1989.
- **ÜŞÜR**, Serpil, “Radikal İslam’da Din ve Kadın”, 11. Tez Kitap Dizisi, No.9, 1989.
- **ÜŞÜR**, Serpil, “Din Siyaset ve Kadın: İran Örneği”, Alan Yayınları, Ankara, 1991.
- **VELİDEDEOĞLU**, Hıfzı Veldet, “Ailenin Çilesi Boşanma”, Çağdaş Yayınları, İstanbul, Şubat 1976.
- **VURAL**, Sacide, “Konulu Filmlerin Kadınlar Üzerindeki Etkisi”, Ankara, 1995.
- **YALÇIN HECCMAN**, Lale, “Aşiretli Kadın: Göçer ve Yarı Göçer Toplumlarda Yeniden Üretim Ve Cinsiyet Rollerini”, Şirin Tekeli (der), Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- **YALÇINTEPE**, Esmer, Zerrin, “Kırsal Kesimde Kadın ve Kadına Yönelik Programlar”, ILO-TKV Raporlar, Ankara, 1991.
- **YÜKSEL**, Şahika, “Toplumsal Psikoloji Açısından Kadın ve Şiddet”, Halk Sağlığı Bülteni, 2-4 1988.
- **YILDIRIM**, Aysel, “Sıradan Şiddet- Kadına ve Çocuğa Yönelik şiddetin Toplumsal Kaynakları”, Boyut, İstanbul, Mart 1998.
- **YILMAZ**, Kadriye, “Osmanlıda Kadın ve İktisat” Beyan Yay. 1998.
- **YÜKSEL**, Şahika, “Özel Bir Şiddet”, Düşün, 6, 1985, 78-78. Yüksel, Şahika, “Kadın Cinselliği ve Pornografik Yayınlar”, Cumhuriyet Gazetesi, 8 Mart 1986.
- **ZEVLİLİLER**, Aydın, “Evliliğin Sona Erdirilmesi ve Kadının Malvarlığı”, Türkiye’de Ailenin Değişimi Yasal Açından İncelemeler, Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara, 1984 (Çakır, 1995; 321-333, www.kadin2000.gen.tr, www.kitapyurdu.com).